

**ZARYS OPRACOWANIA DOT.
ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH
I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO
DO 2030 R.**

**Zespół ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych
kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 r.
w województwie zachodniopomorskim**

Spis treści

I. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych.	3
1.1 Ogólne informacje na temat województwa	3
1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa.....	26
1.2.1 Informacje ogólne dotyczące OW w województwie	26
1.2.2 Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie.....	36
1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW.....	42
1.2.4 Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)	53
1.2.5 Infrastruktura na OW.....	53
1.2.6 Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne	63
1.2.7 Zasoby dziedzictwa kultury na Obszarach Wiejskich.....	74
1.3 Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie zachodniopomorskim.....	77
1.3.1 Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	77
1.3.2 Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	79
1.3.3 Struktura gospodarstw	82
1.3.4 Wartość produkcji rolniczej	87
1.3.5 Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	122
1.3.6 Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem	124
II. Analizy SWOT.....	136
2.1 Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa.....	136
2.2 Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa i rybactwa	137
III. Rozwój funkcjonalny i przestrzenny obszarów wiejskich	141
3.1 Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich.....	141
3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich.....	149
IV. Prognoza trendów rozwojowych do 2030 r.	165
V. Podsumowanie	202
5.1 Priorytetowe kierunki interwencji dla województwa zachodniopomorskiego.....	223
Spis rysunków, wykresów i tabel	226
Źródła	233

ZARYS OPRACOWANIA DOT. ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO DO 2030 R.

Część diagnostyczna

I. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych.

1.1 Ogólne informacje na temat województwa

Województwo zachodniopomorskie - województwo położone w północno-zachodniej części Polski, na wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Graniczy na wschodzie z województwem pomorskim, na południu z województwami: wielkopolskim i lubuskim, a na zachodzie z niemieckimi krajami związkowymi: Brandenburgią i Meklemburgią-Pomorzem Przednim. Zajmuje obszar 22 892,48 km². 31 grudnia 2016 roku miało 1,71 mln mieszkańców. Siedzibą władz województwa jest Szczecin. Jest najdalej wysuniętym na zachód województwem w Polsce.

Wykres 1. Struktura terytorialna województwa zachodniopomorskiego (stan w dniu 1.01.2017)

	2017	
Struktura terytorialna (stan w dniu 1 I)		<i>Territorial structure (as of 1 I)</i>
Podregiony	4	<i>Subregions</i>
Powiaty	18	<i>Powiats</i>
Miasta na prawach powiatu	3	<i>Cities with powiat status</i>
Gminy ogółem	114	<i>Gminas in total</i>
miejskie	11	<i>urban</i>
miejsko-wiejskie	55	<i>urban-rural</i>
wiejskie	48	<i>rural</i>
Miasta	66	<i>Towns</i>

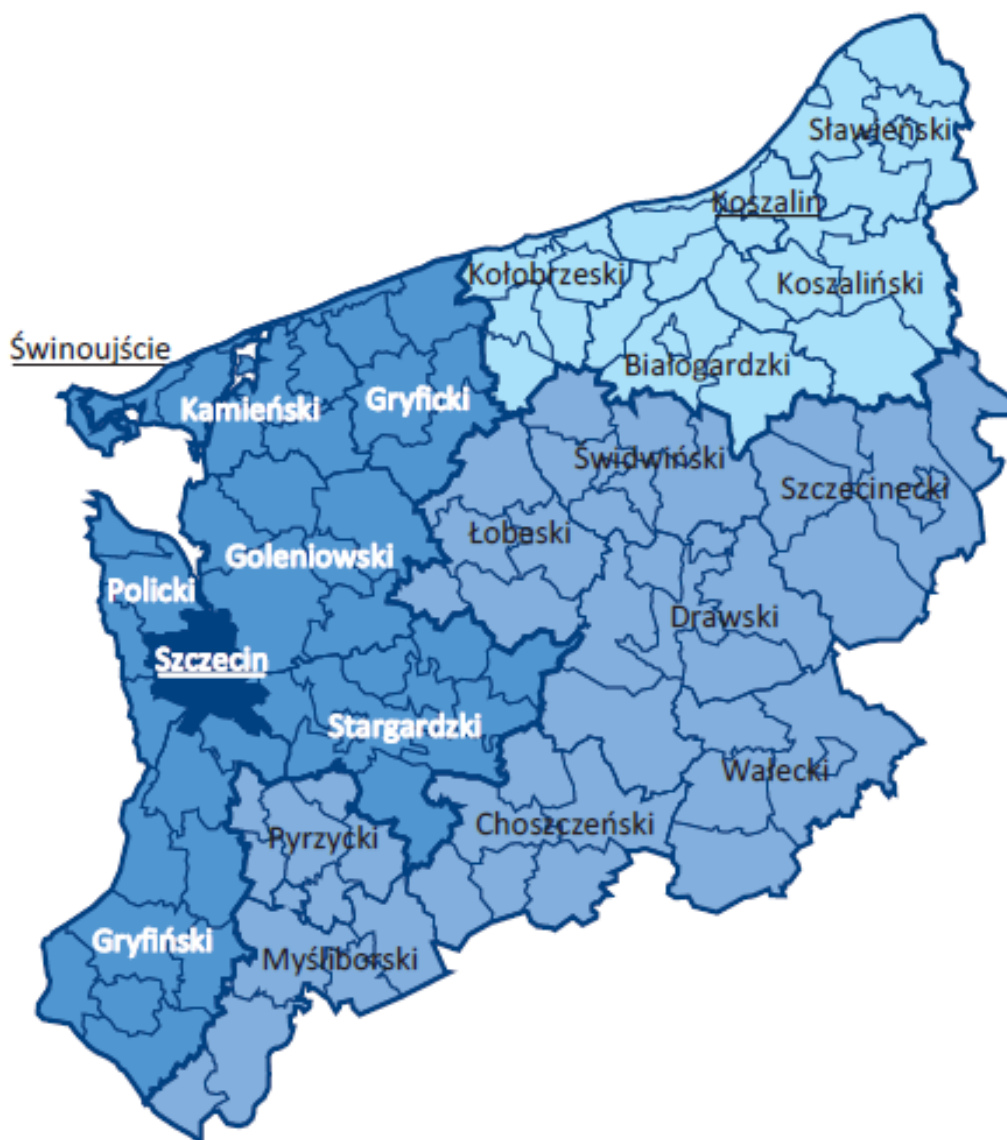
granica podregionu		<i>border of subregion</i>
granica powiatu		<i>border of powiat</i>
granica gminy		<i>border of gmina</i>
miasto na prawach powiatu		<i>city with powiat status</i>

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 2. Podział administracyjny województwa zachodniopomorskiego (stan w dniu 1.01.2017)

Podział administracyjny województwa zachodniopomorskiego w 2017 r.
Stan w dniu 1 I

Administrative division of zachodniopomorskie voivodship in 2017
As of 1 I

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 3. Powierzchnia geodezyjna województwa zachodniopomorskiego (stan w dniu 1.01.2017) oraz Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych (stan w dniu 31.12.2015)

	2017	
Powierzchnia geodezyjna według kierunków wykorzystania w km² (stan w dniu 1 I)		<i>Geodetic area by direction of use in km² (as of 1 I)</i>
Ogółem	22892,5	<i>Total</i>
Użytki rolne	11313,6	<i>Agricultural land</i>
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	8468,4	<i>Forest land as well as woody and bushy land</i>
Grunty pod wodami	1202,0	<i>Lands under waters</i>
Grunty zabudowane i zurbanizowane	1016,3	<i>Built-up and urbanized areas</i>
Użytki ekologiczne	55,5	<i>Ecological arable lands</i>
Nieużytki	733,9	<i>Wasteland</i>
Tereny różne	102,8	<i>Miscellaneous land</i>

	2015	
Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione w % powierzchni ogólnej (stan w dniu 31 XII)		<i>Legally protected areas with unique environmental value in % of total area (as of 31 XII)</i>
Ogółem	21,6	<i>Total</i>
Parki narodowe	0,6	<i>National parks</i>
Rezerваты przyrody	0,6	<i>Nature reserves</i>
Parki krajobrazowe	4,9	<i>Landscape parks</i>
Obszary chronionego krajobrazu	14,8	<i>Protected landscape areas</i>
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	0,4	<i>Landscape-nature complexes</i>
Użytki ekologiczne	0,3	<i>Ecological areas</i>

Źródło: GUS – Warszawa 2017

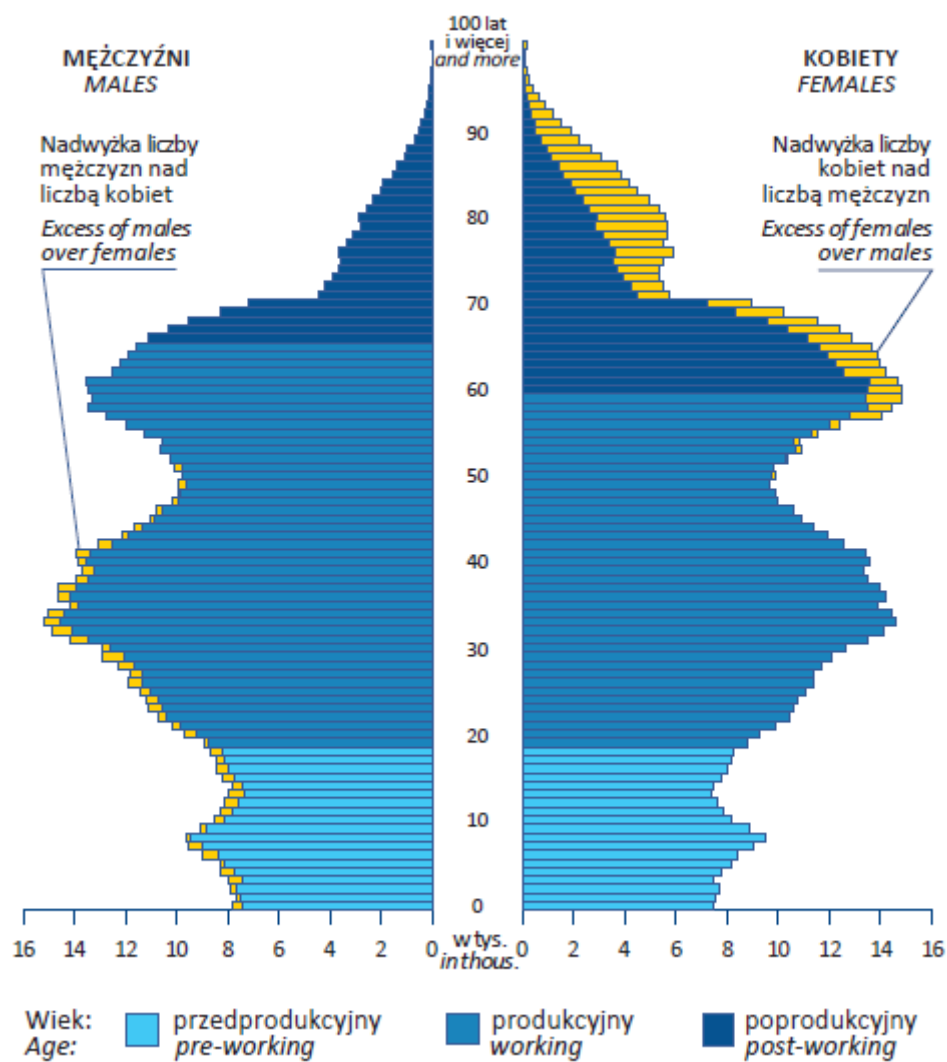
Wykres 4. Ludność województwa zachodniopomorskiego (lata 2014, 2015, 2016)

	2014	2015	2016	
Ludność				<i>Population</i>
Ogółem w tys. (stan w dniu 31 XII)	1715,4	1710,5	1708,2	<i>Total in thous. (as of 31 XII)</i>
mężczyźni	835,1	832,3	830,8	<i>males</i>
kobiety	880,3	878,2	877,4	<i>females</i>
W % ogółem:				<i>In % of total:</i>
miasta	68,7	68,6	68,5	<i>urban areas</i>
wieś	31,3	31,4	31,5	<i>rural areas</i>
Ludność w wieku:				<i>population of age:</i>
przedprodukcyjnym	17,5	17,3	17,3	<i>pre-working</i>
produkcyjnym	63,8	63,1	62,3	<i>working</i>
poprodukcyjnym	18,7	19,6	20,4	<i>post-working</i>
Kobiety na 100 mężczyzn	105,4	105,5	105,6	<i>Females per 100 males</i>

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 5. Ludność według płci i wieku (stan w dniu 31.12.2016)

Ludność według płci i wieku w 2016 r. (stan w dniu 31 XII)
Population by sex and age in 2016 (as of 31 XII)

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 6. Ludność województwa zachodniopomorskiego – przyrost naturalny, przeciętne trwanie życia, saldo migracji zagranicznej, wskaźnik obciążenia demograficznego(lata 2014,2015, 2016)

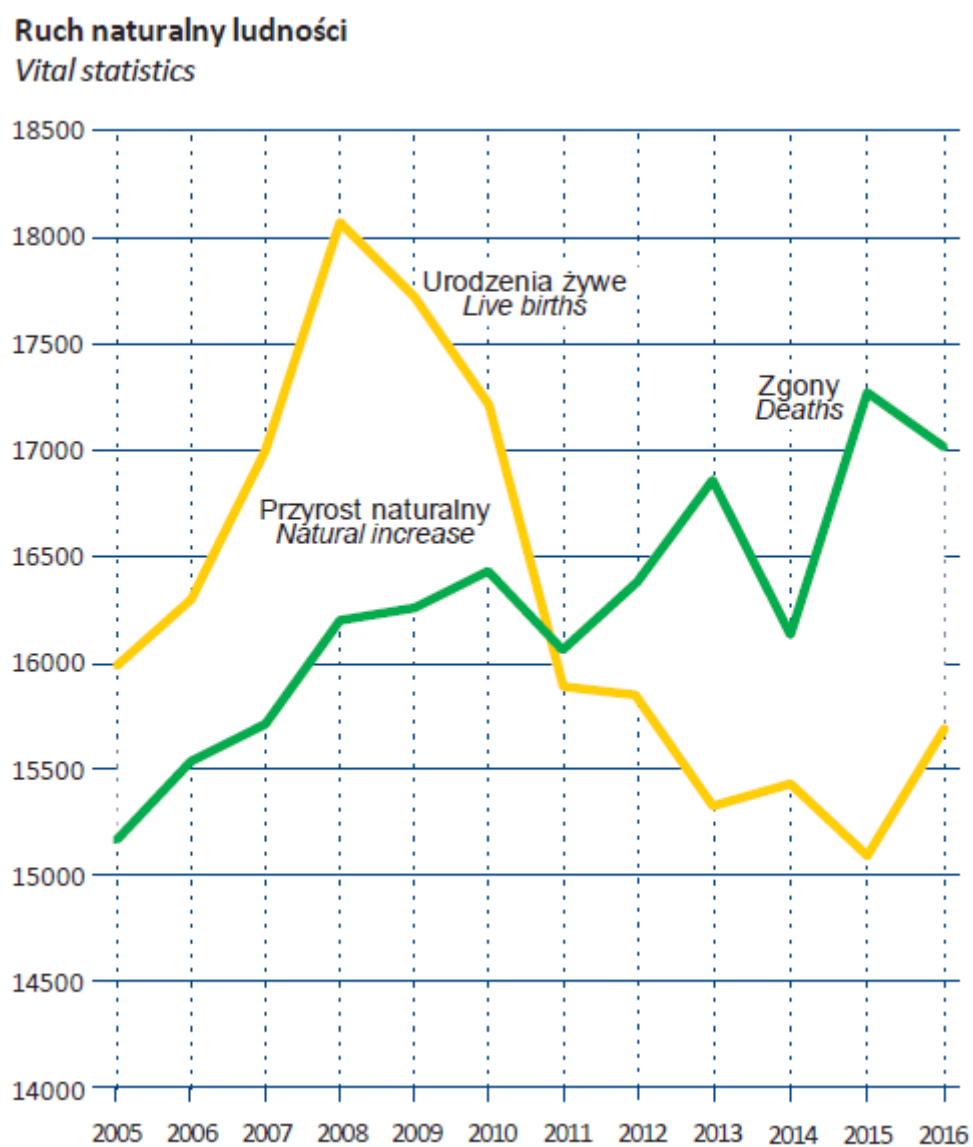
	2014	2015	2016	
Na 1000 ludności:				<i>Per 1000 population:</i>
urodzenia żywe	9,0	8,8	9,2	<i>live births</i>
zgony	9,5	10,1	10,0	<i>deaths</i>
w tym niemowląt ^a	5,3	3,6	4,9	<i>of which infants^a</i>
przyrost naturalny	-0,4	-1,3	-0,8	<i>natural increase</i>
małżeństwa	4,8	4,9	4,8	<i>marriages</i>
rozwoody	1,9	1,9	1,8	<i>divorces</i>
Przeciętne dalsze trwanie życia (liczba lat):				<i>Life expectancy (in years):</i>
mężczyźni	73,6	73,5	73,5	<i>males</i>
kobiety	80,9	81,1	81,6	<i>females</i>
Saldo migracji zagranicznej na pobyt stały	-1452	-1452	-380	<i>Net international migration for permanent residence</i>
Wskaźnik obciążenia demograficznego ^b (stan w dniu 31 XII) w %	56,7	58,4	60,4	<i>Dependency ratio^b (as of 31 XII) in %</i>

a Na 1000 urodzeń żywych. *b* Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

a *Per 1000 live births.* *b* *Dependency ratio - the number of persons in non-working age per 100 persons in working age.*

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 7. Ruch naturalny ludności

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 8. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej (lata 2014,2015, 2016)

	2014	2015	2016	
Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej (przeciętne w roku)				<i>Economic activity of the population aged 15 and more (annual averages)</i>
Aktywni zawodowo w tys.	626	600	723	<i>Economically active persons in thous.</i>
pracujący	574	555	673	<i>employed</i>
bezrobotni	53	45	50	<i>unemployed</i>
Bierni zawodowo w tys.	563	556	635	<i>Economically inactive persons in thous.</i>
Współczynnik aktywności zawodowej w %	52,6	51,9	53,2	<i>Activity rate in %</i>
Wskaźnik zatrudnienia w %	48,3	48,0	49,6	<i>Employment rate in %</i>
Struktura pracujących według statusu zatrudnienia w %:				<i>Structure of employed persons by employment status in %:</i>
pracownicy najemni	83,1	83,5	83,1	<i>paid employees</i>

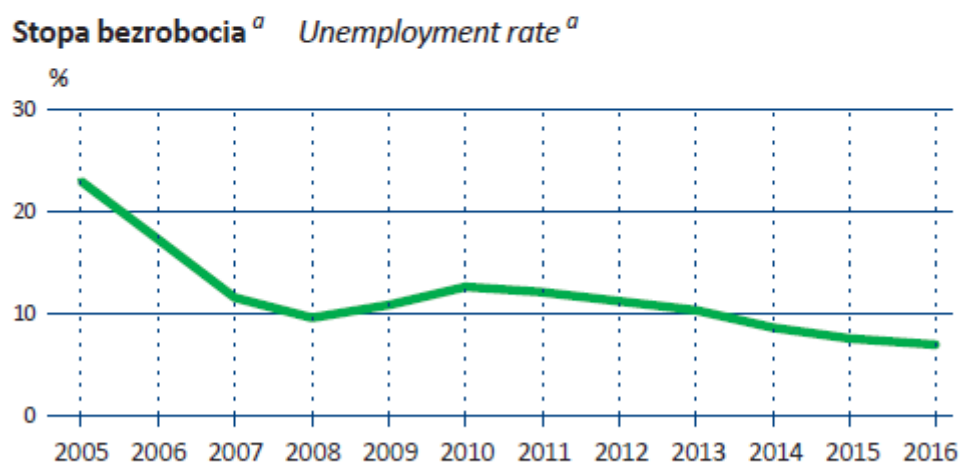
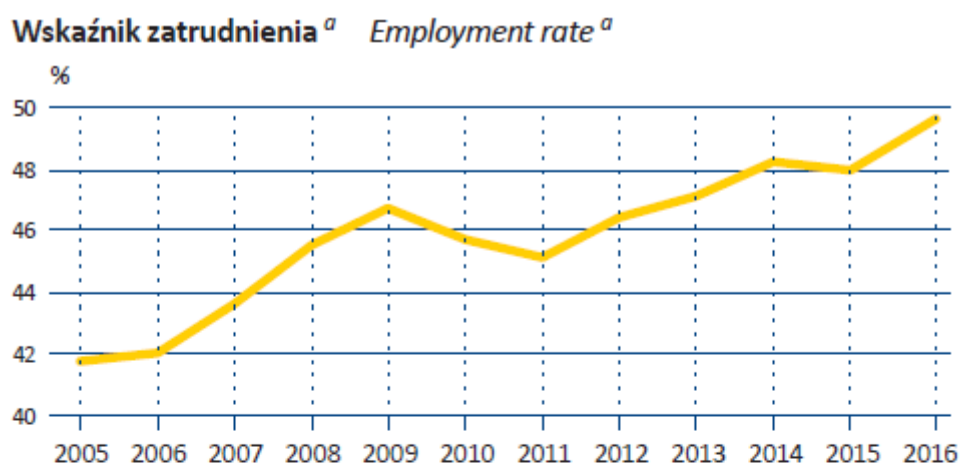
Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 9. Zatrudnienie (lata 2014,2015, 2016)

	2014	2015	2016	
pracodawcy i pracujący na własny rachunek	14,9	14,5	15,4	<i>employers and own-account workers</i>
pomagający członkowie rodzin	2,0	2,0	1,5	<i>contributing family workers</i>
Stopa bezrobocia w %	8,5	7,5	6,9	<i>Unemployment rate in %</i>
Długotrwale bezrobotni (w % ogółu bezrobotnych)	35,2	32,2	25,4	<i>Long-term unemployed (in % of total unemployed persons)</i>
Emeryci i renciści (przeciętne w roku)				<i>Retirees and pensioners (annual averages)</i>
Ogółem w tys.	355,2	356,1	357,6	<i>Total in thous.</i>
objęci pozarolniczym systemem ubezpieczeń społecznych	327,8	329,1	331,1	<i>covered by the non-agricultural social security system</i>
rolnicy indywidualni	27,4	27,0	26,5	<i>farmers</i>

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 10. Wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia (lata 2005 - 2016)

^a Przeciętne w roku.
^a Annual averages.

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 11. Gospodarstwa domowe (lata 2014,2015, 2016)

	2014	2015	2016	
Gospodarstwa domowe				<i>Households</i>
Przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym	2,60	2,56	2,50	<i>Average number of persons in household</i>
Przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę w gospodarstwach domowych:				<i>Average monthly income per capita in households:</i>
dochód rozporządzalny w zł	1365,40	1426,85	1482,90	<i>available income in zł</i>
w tym w %:				<i>of which in %:</i>
z pracy najemnej	53,8	56,3	53,6	<i>from hired work</i>
z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie	2,3	1,9	1,4	<i>from a private farm in agriculture</i>
z pracy na własny rachunek	8,6	8,7	8,2	<i>from self-employment</i>
ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i świadczeń pomocy społecznej	29,8	28,4	31,7	<i>from social security benefits and social assistance benefits</i>
dochód do dyspozycji w zł	1321,27	1384,42	1441,21	<i>disposable income in zł</i>

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Rozwój województwa na przestrzeni ostatnich lat

Tabela 1. Ważniejsze dane o województwie zachodniopomorskim na tle kraju w 2015 r.

Ważniejsze dane o województwie na tle kraju w 2015 r.			
WYSZCZEGÓLNIENIE	Województwo zachodniopomorskie		
	w liczbach bezwzględnych	Polska= =100	miejsce w kraju
Produkcja globalna ^a (ceny stałe) w mln zł	4446,5	3,9	10
Produkcja końcowa ^a (ceny stałe) w mln zł	3747,3	4,1	10
Produkcja towarowa ^a (ceny stałe) w mln zł	3330,7	4	10
Powierzchnia użytków rolnych według siedziby użytkownika w tys. ha	837,1	5,8	9
Powierzchnia zasiewów w tys. ha	640,1	6	8
w tym:			
zboża ogółem	381,6	5,1	9
w tym:			
pszenica	164,1	6,9	6
żyto	52	7,2	5
ziemniaki	11,8	3,9	12
rzepak i rzepik	113,3	12	4
buraki cukrowe	9,4	5,2	7
Plony z 1 ha w dt:			
zboża ogółem	47,6	127,6	2
w tym:			
pszenica	57,5	125,8	2
żyto	40,7	146,4	2
ziemniaki	306	145,7	1
rzepak i rzepik	30,1	105,6	3
buraki cukrowe	578	11,2	5
Zbiory w tys. ton:			
zboża ogółem	1817,7	6,5	6
w tym:			
pszenica	943	8,6	5
żyto	211,3	10,5	4
ziemniaki	361,6	5,7	10
rzepak i rzepik	341,2	3	3
buraki cukrowe	546,3	5,8	6
Zwierzęta gospodarskie w tys. sztuk:			
bydło (stan w czerwcu)	102	1,7	14
w tym krowy	40,2	1,6	15
trzoda chlewna (stan w czerwcu)	294,7	2,5	10
w tym lochy	27,7	2,9	10
na 100 ha użytków rolnych w sztukach:			
bydło (stan w czerwcu)	12,2	29,8	15
trzoda chlewna (stan czerwcu)	35,2	44	13
Produkcja ^a :			
żywca rzeźnego ^b w przeliczeniu na mięso (w wbc) w tys. ton	178,7	4,1	9
mleka krowiego w mln litrów	174,5	1,4	15

Produkcja ^a na 1 ha użytków rolnych:			
żywcza rzeźnego ^b w przeliczeniu na mięso (w wbc) w kg	214,8	71,4	10
mleka krowiego w litrach	210	24,2	16
Skup:			
zbóż ogółem w tys. ton	1148	9,6	4
żywcza rzeźnego w przeliczeniu na mięso (w wbc) w tys. ton	159	3,9	9
mleka krowiego w mln litrów	153	1,4	13
Skup na 1 ha użytków rolnych:			
zbóż ogółem w kg	1371	166,2	3
żywcza rzeźnego w przeliczeniu na mięso (w wbc) w kg	190	67,6	11
mleka krowiego w litrach	183	25,2	15
Zużycie nawozów mineralnych i chemicznych (NPK) na 1 ha użytków rolnych w kg	111,9	89,9	10
Zużycie wapna nawozowego na 1 ha użytków rolnych w kg	59,3	152,1	4

a Dotyczy roku 2013 *b* Łącznie z tłuszczami i podrobami; wołowy, cielęcy, wieprzowy, barani, koński, drobiowy, kozi, króliczy i dziczyzna.

Źródło: GUS – Warszawa 2017

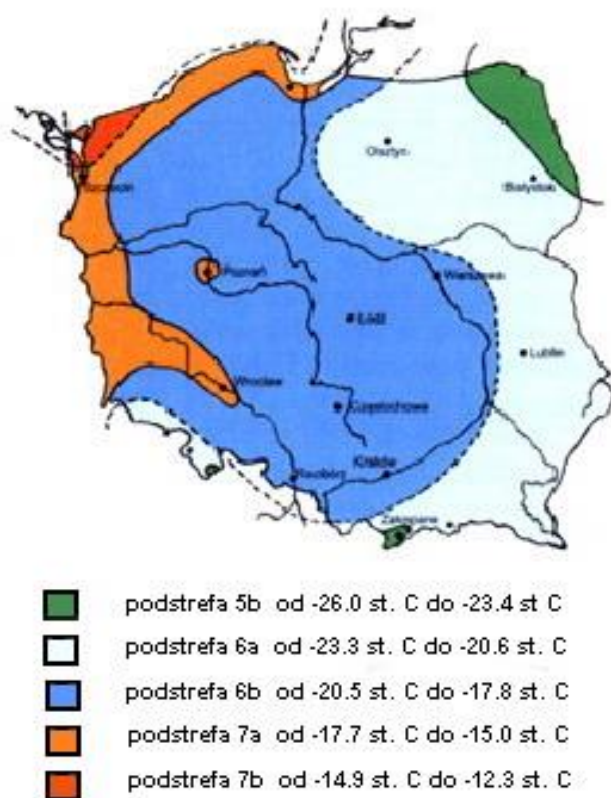
Tło ogólne uwarunkowań klimatyczno-pogodowych

Obszar województwa znajduje się w klimacie umiarkowanym - morsko-kontynentalnym, charakteryzującym się znacznym - największym w kraju, zróżnicowaniem warunków klimatycznych.

Wg podziału na strefy klimatyczne W. Heinze i D. Schreibera (powszechnie przyjmowanego) w Polsce jedynie na terenie województwa zachodniopomorskiego występują: aż 3 podstrefy.

Tylko na Pomorzu Zachodnim występuje najcieplejsza w Polsce podstrefa klimatyczna 7b (Nizina Szczecińska) - o najłagodniejszych zimach w kraju. Klimat pozostałej części województwa przynależy, w większości, do podstrefy 7a, a niewielka część południowo wschodnia do 6b - tam zimy są najchłodniejsze w województwie.

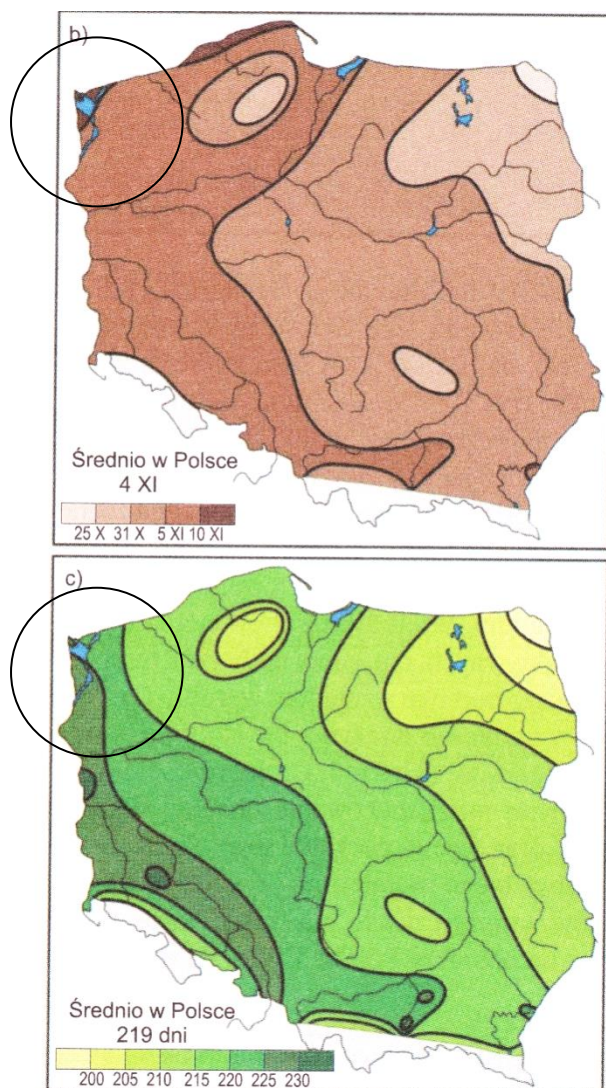
Rys. 1. Strefy klimatyczne w Polsce

Źródło: <http://www.florlang.pl/zdjecia/mapy/mapka2.jpg>

Obszar województwa najczęściej znajduje się pod wpływem cyrkulacji północnozachodniej znad Zalewu Szczecińskiego, Morza Bałtyckiego lub Oceanu Atlantyckiego, tj. mas powietrza polarno-morskiego. Powoduje to spadek temperatur latem, zimą ocieplenie (wynikiem czego jest mała liczba dni mroźnych i bardzo mroźnych). Należy jednak dodać, że cechą charakterystyczną klimatu Pomorza zachodniego są również gwałtowne krótkotrwałe, ekstremalne napływy mroźnego powietrza arktycznego.

Rys. 2. Okres wegetacyjny w Polsce w latach 1951 - 2000. Średnie daty końca (b) oraz średni czas trwania okresu wegetacyjnego (liczba dni) (c)

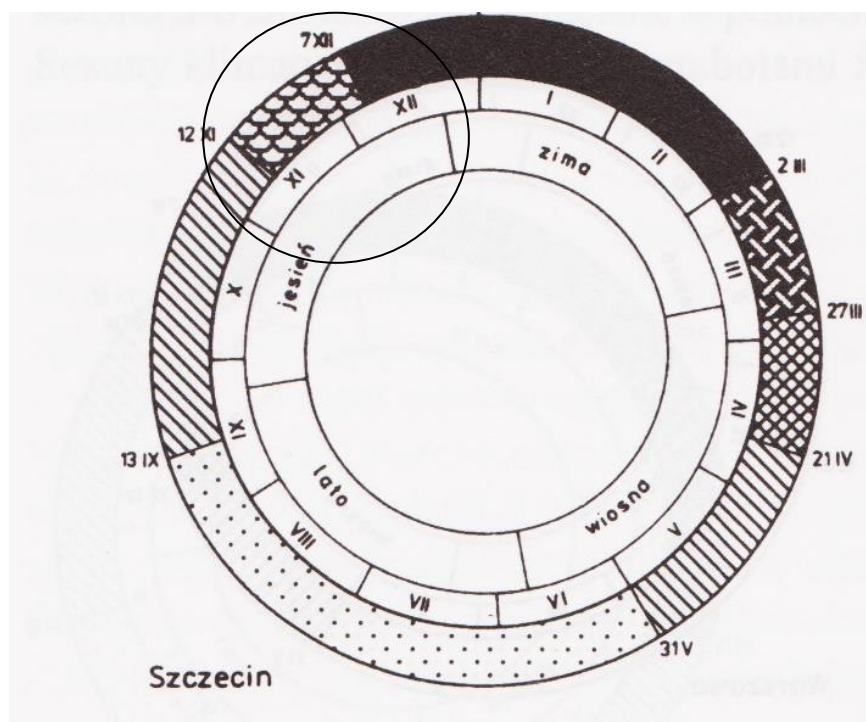
Źródło: Żmudzka, 2004, za K. Kozuchowski, Klimat Polski. Nowe spojrzenie, 2011.

Średnia długość meteorologicznego okresu gospodarczego (temp. powyżej 3°C) waha się od około 240 dni w wyższych partiach wzniesień do około 265 dni wzdłuż doliny Odry, a okresu wegetacyjnego (temp. powyżej 5°C) odpowiednio od około 210 do około 235 dni. Przeciętnie w 4 na 10 lat przypadają opóźnienia początku okresu wegetacyjnego o 10 dni w porównaniu do średniego terminu, a powyżej 15 dni co 3 lata.

Należy przy tym dodać, że wg najnowszej dostępnej analizy (2010 r.) w ostatnich dwóch - trzech dekadach okres wegetacji w woj. zachodniopomorskim uległ wyraźnemu wydłużeniu, szczególnie na Pojezierzu Zachodniopomorskim oraz na Nizinie Szczecińskiej. Ponadto w latach 1987-2007 na Pomorzu Zachodnim częściej niż poprzednio odnotowano lata w których nie wystąpiła termiczna zima: okres termicznego przedzimia łączył się bezpośrednio z termicznym przedwiośniem.

Dłuższy jesienią okres wegetacji związany jest z występowaniem w okolicach Szczecina specyficznego sezonu klimatycznego S-9.

Rys. 3. Struktura sezonowa klimatu okolic Szczecina. Średnio między 17.XI - 07.XII występuje typowy tylko dla okolic Szczecina i samego Szczecina, sezon S-9, charakteryzujący się wyższymi niż reszta Polski temperaturami

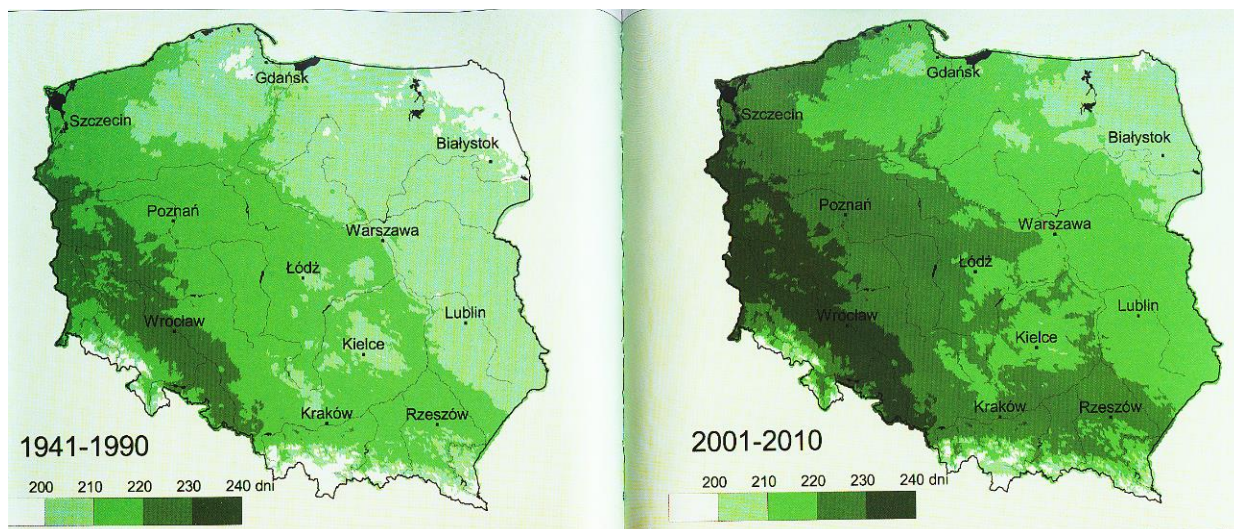

Źródło: A. Woś, *Klimat Polski*, 1999.

Opady wg standaryzowanego wskaźnika opadów (SPI) określającego udział lat w różnym stopniu suchych lub wilgotnych, na obszarze województwa zachodniopomorskiego są bardzo zróżnicowane - zaznaczają się bardzo duże wahania sum opadów. Średnie roczne sumy opadów za wielolecie, obejmujące większość okresu od początku prowadzenia obserwacji (139 lat), wskazują najniższe sumy opadów w okolicach Szczecina (550,8 mm) a najwyższe w okolicach Koszalina (699,4 mm). Opady w okresie wegetacji w wieloleciu wahają się od ok. 270 mm w zachodniej części województwa do ponad 370 mm w części wschodniej.

W okolicach Szczecina w całym ww. wieloleciu, zanotowano tendencję wzrostu opadów (0,16 mm/rok), podobnie w okolicach Koszalina (0,22 mm/rok). W ww. wieloleciu dla Szczecina zanotowano również spadek średniej rocznej amplitudy - wahań wielkości sum opadów (w procentach sumy rocznej) z ok. 12% do 9%.

Rys. 4. Przykład głębokości zmian klimatycznych – zmiana długości okresu wegetacyjnego w Polsce

Źródło: *Zmiany klimatyczne a rolnictwo w Polsce*, Jerzy Kozyra, Anna Nieróbca, Katarzyna Mizak, 2010.

W ciągu najbliższych 2-3 dekad, wg. w 2012 roku opracowanego pod auspicjami IPCC raportu dotyczącego zjawisk ekstremalnych „Zarządzanie ryzykiem zdarzeń ekstremalnych i klęsk żywiołowych umożliwiające adaptację do zmian klimatu.”

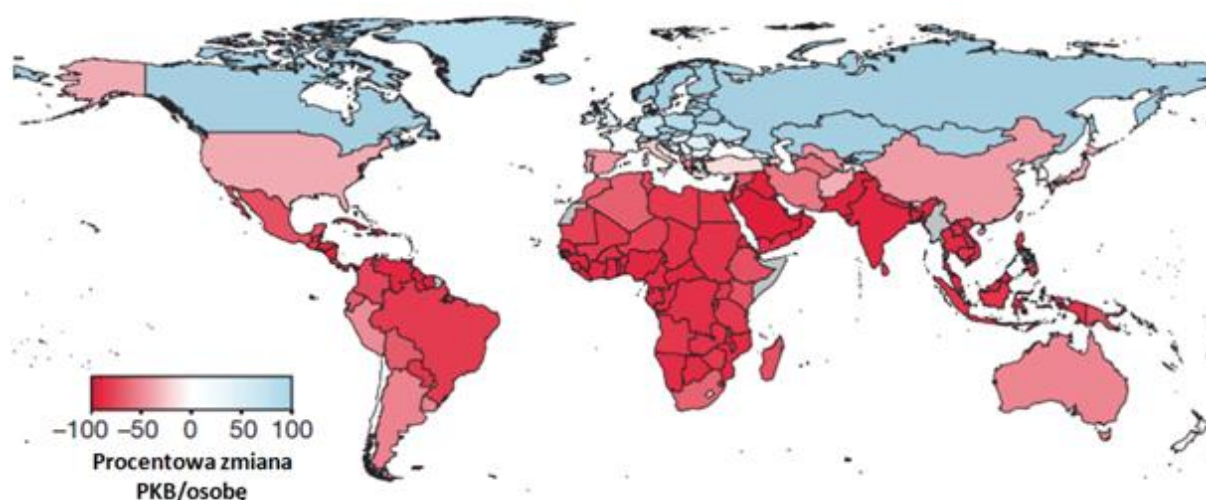
(http://ipccg2.gov/SREX/images/uploads/SREX-All_FINAL.pdf): „Przewidywane zmiany we frekwencji i intensywności ekstremalnych skrajności w klimacie w ujęciu globalnym i regionalnym, w ciągu najbliższych dwóch do trzech dekad ocieplenia, owszem wystąpią, **ale sygnały te będą stosunkowo niewielkie w porównaniu do naturalnej zmienności klimatu** w ciągu tak określonej ramy czasowej. **Nawet znak zmiany przewidywany w niektórych ekstremach klimatycznych (w takich jw. ramach czasowych) jest niepewny.**”

Ocieplenie bowiem w dwojaki sposób wpływa na zjawiska ekstremalne: zwiększa ilość energii w atmosferze oraz na powierzchni mórz i oceanów (zwiększając częstość i intensywność „ekstremów”), ale również ułatwia wymianę energii: zmniejsza różnice (gradienty poziome i pionowe) temperatur i ciśnień, zmniejszając częstość i siłę zjawisk ekstremalnych. Przeszłość daje nam bardzo niejednorodne wskazania, które z tych dwóch czynników dominują w konkretnych temperaturach. Wzrost frekwencji krótkotrwałych deszczy nawalnych i silnych zjawisk wietrznych w Polsce należy wiązać z cykliczną, fazową zmiennością oscylacji atlantyckich i arktycznych. Wg wyżej wspomnianego raportu znaczący wpływ na wzrost tych zjawisk ma jednak głównie niezwykle intensywna w ostatnich 3-4 dekadach urbanizacja i rozwój infrastruktury retencyjno-irygacyjnej. Obecnie wg ww. raportu, zwłaszcza zbiorniki retencyjne, tamy rzeczne i zwarta zabudowa, tworząc liczne i silne własne prądy konwekcyjne zstępujące i wstępujące, komórki konwekcyjne; zwiększają frekwencje pogodowych zjawisk ekstremalnych.

Wg scenariuszy z opracowania „Klęski żywiołowe a bezpieczeństwo wewnętrzne kraju” (IMiGW, 2012.), w wyniku globalnego ocieplenia w naszym województwie ma się wg większości scenariuszy – modeli, jedynie nieznacznie ocieplić.

W wyniku ww. ocieplenia Polska w tym obszary wiejskie Pomorza Zachodniego, w efekcie końcowym, po zbilansowaniu, będzie korzystała głównie z pozytywnych jego ekonomicznych efektów. Szczególnie ma zwiększyć się długość okresu wegetacji oraz uwilgotnienie gleby w newralgicznym okresie późnowiosennym. Co prawda wzrośnie także ilość burz w chłodnej połowie roku, a w cieplej mogą być one nieznacznie intensywniejsze, ale jednak wyraźnie rzadsze niż obecnie, i rozłożone bardziej równomiernie. Także mimo wzrostu w wyniku ocieplenia ilości gatunków szkodników i patogenów roślin uprawnych, spadnie liczba ich gradacji – klęskowych pojavów związanych b. często z ekstremalnie mroźnymi zimami, „uwalniającymi” je z ekosystemowych regulacji ich liczebności.

Rys. 5. Procentowe zmiany PKB na świecie w wyniku ocieplenia klimatu wg scenariusza „Biznes jak zwykle”

Źródło: http://naukaoklimacie.pl/cdn/upload/56ee8403d66c4_procentowe-zmiany-pkb-w-roznych-krajach-w-scenariuszu-biznes-jak-zwykle.png

W bilansie rocznym opadów w województwie zachodniopomorskim widoczna jest rosnąca przewaga opadów w półroczu jesienno-zimowym w stosunku do wiosenno-letniego, co jest zjawiskiem niekorzystnym dla produkcji roślinnej. Zaznaczają się bardzo duże wahania sum opadów, powodując nadmierne lub niedostateczne uwilgotnienie gleby.

Jednak wg analizy z 2010 r. E. Kalbarczyk, R. Kalbarczyk, „Ocena warunków opadowych w polskiej strefie Pobrzeży Południowobałtyckich.”

(<http://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.dl-catalog-8c53cf6a-cbb2-418a-863e-326767fbb98a/c/art2.pdf>.), obserwacji ze stacji meteorologicznych wybrzeża, porównując pierwsze 22 lata i ostatnie 23 lata w okresie 1963-2007, stwierdzono istotny trend wieloletni **wyrażnego zmniejszania się frekwencji ekstremalnych warunków pogodowych**: głównie opadowych,

zarówno suszy, jak i nadmiernie wilgotnych – podtopień i powodzi. Szczególnie zmniejszeniu (znacznemu zwłaszcza w części zachodniej województwa) uległa - w latach 1985 - 2007 w porównaniu z okresem wcześniejszym, liczba sezonów ekstremalnie suchych oraz bardzo suchych.

Szczególnie istotnym dla gospodarki rolnej województwa, również niekorzystnym, jest często występujący, jako efekt stosunkowo niskich opadów na przełomie maja/czerwca – tj. w okresie newralgicznym dla upraw jarych rolniczych, warzywnych, okresie zawiązywania i wzrostu zawiązków owoców w sadach; niedobór wody w glebie. Obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego w wyniku występowania na większości swego obszaru najmniejszych (średniorocznie) opadów śniegu zimą w kraju, najkrótszego średniego okresu utrzymywania pokrywy śnieżnej, mimo występowania najcieplejszych zim w Polsce, są szczególnie narażone na wymarzanie upraw ozimych takich jak: jęczmień ozimy i rzepak ozimy, zwłaszcza odmian mieszańcowych. Pokrywa śnieżna nie ma natomiast, jak dawniej sądzono, dużego wpływu na retencję pozimową wody w glebie. Główny wpływ na nią mają bowiem wystarczające zasoby wód gruntowych powstałe po opadach jesiennych, wyraźnie intensywniejszych w regionie w porównaniu z większością pozostałych obszarów kraju. Ujemny bilans hydrologiczny późnowiosenny (koniec maja-czerwiec) wynika głównie z jednego z największych w skali kraju ww. niedoborów opadów w tym okresie.

Gwałtowne krótkotrwałe, ekstremalne napływy mroźnego powietrza arktycznego, szczególnie zagrażają uprawom w nietypowo ciepłe zimy oraz na przedwiośniu i wiosną.

Częstsze, najczęstsze, występowanie gwałtownych ochłodzeń zwłaszcza zimą (cyrkulacji Pn.-Zach. I Pn.) po okresach wyraźnie najcieplejszych w skali kraju (obok woj. dolnośląskiego), oprócz stwarzania ograniczeń dla upraw jęczmienia i rzepaku ozimego, również negatywnie wpływają na inne uprawy szczególnie roślin z klimatu kontynentalnego, zwłaszcza sadowniczych (np. moreli) oraz szkółkarskich: ozdobnych drzew i krzewów.

Obszary wiejskie województwa, nie tylko rolniczo wykorzystywane, charakteryzują się jednym z najniższych zasobów wód nie tylko powierzchniowych gruntowych, ale i głębinowych. Niedobór wilgoci w glebie (szybkiego wyczerpywania się pozimowego zapasu powierzchniowych wód gruntowych, wobec niedoborów opadów), skutkuje w ww. późnowiosennej części sezonu wegetacyjnego, jednym z najbardziej ujemnych wodnych bilansów glebowych odnotowywanym w kraju. Uważa się że już od początku okresu subborealnego klimat Pomorza Zachodniego sukcesywnie ulegał osuszaniu, a co najmniej od ok. 2 tys. lat (po cieplej starożytnej części okresu subatlantyckiego) następuje stały progresywny proces relatywnego (tj. w stosunku do zaludnienia obszarów ościennych) wyludniania się Pomorza Zachodniego. Wynika on z coraz silniejszej tendencji, do osuszania się klimatu w skali sekularnej (rosnąca przewaga okresów z ujemnym bilansem glebowym), pogarszania warunków dla rozwoju rolnictwa, głównie produkcji zwierzęcej korzystającej z wypasu zwierząt. Ww. częsty ujemny bilans wody nie tylko w glebie, ogranicza również rozwój produkcji ogrodniczej (utrudnione pozyskanie wody do irygacji, deszczowania i melioracji) jak i przemysłu, zwłaszcza przetwórczego - wszystkich płodów rolnych, nie tylko owoców i warzyw; wymagającego szczególnie

dużych zasobów wody (globalne Ocieplenie być może odwróci ten niekorzystny proces). Szczególnie dotyczy to obszarów w zasięgu tak zwanego „cienia morenowego” (południowa i południowo-wschodnia część województwa) który dodatkowo ogranicza ilość opadów. Efekt powyższy – osuszania klimatu, jest intensyfikowany również przez znaczne zróżnicowanie jakości bonitacyjnej gleb w województwie, tzw. polodowcową „plamistość” gleb.

W województwie zachodniopomorskim znaczny wpływ na produkcję zwłaszcza ogrodniczą, ma zachmurzenie, jego rozkład w sezonie wegetacyjnym i po za nim. Najwyższe zachmurzenie w skali kraju w miesiącach wczesnowiosennych (zwłaszcza w marcu i kwietniu), utrudnia produkcję szklarniową, znacznie ją wydłuża, zwiększa nakłady na ogrzewanie i doświetlanie. Okres miesięcy letnich charakteryzuje się najniższym zachmurzeniem w Polsce, największym nasłonecznieniem co sprzyja dojrzewaniu upraw ozimych rolniczych, czy też letnich upraw warzyw i owoców. Szczególnie uprawa owoców jagodowych, przy deszczowaniu, a zwłaszcza truskawki (niskie porażenie owoców przez główną chorobę szarą pleśń), ma najkorzystniejsze w kraju warunki do dalszego rozwoju. Jednak już od połowy września, zachmurzenie znowu staje się największym w kraju. Ogranicza to, mimo jednego z najdłuższych okresów wegetacyjnych w Polsce (wobec także znacznych opadów jesiennych z ww. zachmurzeniem związanych) uprawę kukurydzy na ziarno, jak i np. typowe uprawy sadownicze (słabe wybarwienie owoców ziarnkowych, przedłużone ich - i niepełne - dojrzewanie) oraz niektóre warzywne, np. cebuli dojrzewającej się u nas z reguły we wrześniu (wzrastają nakłady na dosuszanie), obniża zawartość cukru w burakach cukrowych. Klimat taki (jesień, pochmurna, deszczowa i długa) wybitnie natomiast sprzyja wschodom ozimin, oraz uprawom warzyw takich jak kapustne, por, marchew, burak ćwikłowy i inne korzeniowe.

Rys. 6. Ranking województw pod względem zagrożenia ze strony klimatu: 1 – województwo małopolskie z obszarami najbardziej narażonymi na klęski pogodowe, 2-16 – to uszeregowanie pozostałych województw wg malejącego zagrożenia (16 – zachodniopomorskie najmniej dotychczas dotknięte ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi)

Źródło: <http://static.twojapogoda.pl/2016/11/000054363-620x470.png>

Obszary województwa zachodniopomorskiego są najmniej w kraju narażone na klęski żywiołowe, typu ekstremalne i silne powodzie, osunięcia gruntów, huragany, gradobicia, fale upałów itp. Umożliwia to, o ile zapewnione zostanie gospodarowanie odpowiednimi zasobami wodnymi, lokowanie upraw (np. rzepaków, sadowniczych na letni zbiór, szczególnie jagodowych, winnic etc.) i infrastruktury, zwłaszcza lekkich, przenośnych nie wymagających fundamentów, a niosących np. zagrożenie skażeniem środowiska, tj. wrażliwych na tego typu ww. zjawiska.

Struktura gospodarki plus

Rolnictwo powinno w znaczący sposób wywierać wpływ na wzrost gospodarczy województwa i kraju. Bardzo ważnym czynnikiem jest wymiana handlowa z partnerami zagranicznymi oraz szeroka współpraca z krajami europejskimi i całego świata. Powinna powstać agenda, która mocno wspiera, reklamuje i angażuje się na wszystkich rynkach rolnych Europy i Świata. W ten sposób, polskie produkty, polska żywność będą bardziej znane i lokowane na wszystkich rynkach.

Aktywny rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich silnie oddziałuje na poprawę kondycji całej polskiej gospodarki. Aby uzyskać pożądaną efekt, należy wspierać działania regionalne, samorządowe oraz silną ekspansję zagraniczną.

Głównie działania w najbliższej perspektywie to zwiększenie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych poprzez poprawę ich dochodowości, integrację łańcucha żywnościowego, likwidację pośredników i marż handlowych narzucanych przez handlowców. Wspieranie lokalnych rynków rolnych, rozwój lokalnych branż (Polskie owoce i warzywa, Polska wołowina i wieprzowina). Zwiększenie spożycia dla produktów owocowych i warzyw.

Działanie te, powinny w radykalny sposób przyczynić się do sukcesywnej poprawy jakości życia na obszarach wiejskich.

Bardzo ważnym obszarem, który wymaga większego wsparcia i uregulowania, jest poprawa gospodarki wodnej na użytkach rolnych. Rolnictwo w coraz większym stopniu jest dotknięte na skutek występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych w postaci powodzi i podtopień i susz.

Ważnym elementem w rozwoju województwa zachodniopomorskiego są wszelkie inwestycje rolnicze i okołorolnicze, w tym przetwórstwo rolno-spożywcze na obszarach wiejskich. Zasoby użytków rolnych w województwie, ich produkcyjność oraz struktura agrarna pozwala na uzyskiwanie dużych ilości produktów rolnych, które wymagają zagospodarowania i ewentualnego przetworzenia. Przyczyni się to również do tworzenia nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.

Gospodarstwa rolne w województwie zachodniopomorskim są użytkowane jako własność prywatna i dzierżawy z zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Na mocy ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego i zakazu sprzedaży ziemi rolniczej, znacząca forma prawną w użytkowanej ziemi rolniczej pozostają dzierżawy. Dzierżawy powinny trafiać do rolników i podmiotów krajowych, które w znaczny sposób poprawią strukturę agrarną i przyczynia się do lepszego wykorzystania zasobów ziemi rolniczej w województwie.

Rosnąca rola doradztwa rolniczego – stąd powinno być zwiększone finansowanie i ukierunkowanie na działania specjalistyczne.

1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa

1.2.1 Informacje ogólne dotyczące OW w województwie

Tabela 2. Powierzchnia użytków rolnych według województw w 2015 r.

L.p.	Województwa	Użytki rolne									
		ogółem	w dobrej kulturze								pozostałe
			razem	pod zasiewami	grunty ugorowane	uprawy trwałe		ogrody przydomowe	łąki trwałe	pastwiska trwałe	
						razem	w tym sady				
						w ha					
Ogółem											
1	P O L S K A	14545270	14398210	10752953	134068	390979	349939	27377	2658126	434708	147060
2	Dolnośląskie	909515	903601	760329	6541	7009	5571	1160	111512	17051	5914
3	Kujawsko-pomorskie	1064011	1059450	945994	4579	7322	6435	961	83332	17262	4562
4	Lubelskie	1443958	1432131	1103653	9732	83485	79732	6730	209891	18640	11827
5	Lubuskie	391225	386209	277543	6374	4807	3254	346	87352	9787	5016
6	Łódzkie	972327	965671	765270	11262	39412	38631	1332	137040	11356	6656
7	Małopolskie	537466	528764	312964	6111	10770	10105	2544	174488	21887	8702
8	Mazowieckie	1931190	1909014	1259848	19362	119210	111272	3005	438907	68682	22176
9	Opolskie	496620	493702	449675	1294	1840	1086	352	37430	3111	2918
10	Podkarpackie	574233	555910	320216	11266	10902	8713	3886	186004	23635	18323
11	Podlaskie	1058258	1050608	655567	3924	7260	6378	1212	323002	59644	7650
12	Pomorskie	759909	748807	598626	4857	12079	3377	477	112287	20482	11101
13	Śląskie	356706	350362	263955	3095	3036	1978	788	71753	7734	6344

14	Świętokrzyskie	481270	474675	327055	8770	36998	36713	1418	96005	4429	6595
15	Warmińsko-mazurskie	994569	982778	608740	17965	8956	5827	787	237371	108959	11791
16	Wielkopolskie	1736869	1730969	1463453	5876	19148	16344	1804	222146	18542	5900
17	Zachodniopomorskie	837144	825559	640067	13060	18747	14524	574	129606	23506	11585
W tym gospodarstwa indywidualne											
18	P O L S K A	13241530	13126980	9679074	112802	374090	345222	27155	2537185	396674	114550
19	Dolnośląskie	749571	746324	616755	5370	5839	5044	1113	102867	14379	3247
20	Kujawsko-pomorskie	965675	961861	856555	4236	6913	6129	955	77040	16162	3814
21	Lubelskie	1406229	1395350	1076011	9482	82890	79292	6720	202953	17293	10880
22	Lubuskie	336009	332401	237926	4864	4379	3198	346	76450	8434	3609
23	Łódzkie	957513	951454	753387	11131	38856	38249	1329	135692	11058	6060
24	Małopolskie	520138	513072	301205	5897	10682	10028	2540	171273	21474	7066
25	Mazowieckie	1893959	1872904	1234002	18590	117947	110784	2974	432111	67281	21054
26	Opolskie	373329	371226	332467	751	1688	1079	328	34087	1905	2104
27	Podkarpackie	545731	531689	309754	10662	10336	8540	3877	178601	18460	14042
28	Podlaskie	1042644	1035986	644939	3785	7170	6345	1212	320432	58448	6658
29	Pomorskie	637787	632511	501105	3744	4029	3057	475	104544	18613	5276
30	Śląskie	330372	325329	242132	2641	2839	1909	783	69791	7142	5043
31	Świętokrzyskie	476167	470072	323541	8689	36948	36675	1417	95278	4199	6096
32	Warmińsko-mazurskie	871735	864159	530306	7163	8346	5423	780	220495	97068	7576
33	Wielkopolskie	1497463	1493419	1252090	4414	17349	15671	1743	202870	14954	4045
34	Zachodniopomorskie	637206	629224	466899	11383	17878	13797	563	112697	19803	7983

Dane: Główny Urząd Statystyczny

Według oficjalnych danych publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny województwo zachodniopomorskie zajmuje 5,76% powierzchni użytków rolnych w kraju, z tego na gospodarstwa indywidualne przypada 4,81% powierzchni użytków rolnych. Natomiast pod zasiewami nasze województwo posiada 5,95% powierzchni użytków rolnych w kraju, w tym gospodarstwa indywidualne zajmują 4,82% gruntów. Łąki trwałe i pastwiska łącznie w naszym województwie zajmują 153.112 hektarów z 3.092.834 ha w kraju, co stanowi 4,95% powierzchni łąk i pastwisk. Można więc przyjąć, że zarówno pod względem ogólnej powierzchni użytków rolnych, jak i łąk wraz z pastwiskami nasze województwo gospodaruje na około 5 – 6% krajowych zasobów użytków rolnych.

Tabela 3. Struktura odczynu gleb według województw w latach 2012—2015

WOJEWÓDZTWA	Liczba próbek w szt.	Przebadana powierzchnia w tys. ha	Odczyn gleby w %				
			bardzo kwaśny pH<4,5	kwaśny pH 4,6 - 5,5	lekko kwaśny pH 5,6 - 6,5	obojętny pH 6,6 - 7,2	zasadowy pH>7,2
P O L S K A	1565893	3861,9	13	26	34	18	9
Dolnośląskie	135264	414,8	8	23	42	19	8
Kujawsko-pomorskie	149358	384,5	7	19	31	26	17
Lubelskie	109160	94,5	17	26	26	15	16
Lubuskie	45029	139,3	9	28	41	15	7
Łódzkie	80671	135,2	24	33	27	11	5
Małopolskie	30268	35,1	23	27	23	14	13
Mazowieckie	108519	209,5	23	32	27	13	5
Opolskie	105268	235,8	3	15	54	24	4
Podkarpackie	56632	87	26	33	23	12	6
Podlaskie	46882	98	19	36	27	13	5
Pomorskie	117646	330,9	11	33	33	17	6
Śląskie	43350	222,5	13	23	41	19	4
Świętokrzyskie	30966	39,4	17	22	23	21	17
Warmińsko-mazurskie	148031	409,5	11	29	33	21	6
Wielkopolskie	217482	590	10	23	36	19	12
Zachodniopomorskie	141367	436	9	27	37	17	10

Źródło: dane Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej

Z danych zawartych w powyższej tabeli wynika że wszystkich przebadanych próbek najwięcej gleb w naszym województwie posiada odczyn lekko kwaśny pH 5,6-6,5 więcej takich gleb posiada tylko 4 województwa w kraju. Natomiast gleb o odczynie obojętnym w naszym województwie pH na poziomie 6,6 – 7,2 wykazuje 17% próbek a w kraju procent gleby na takim i wyższy poziom posiada 9 województw. Gdybyśmy chcieli przyjąć że odczyn lekko kwaśny (dla roślin żyto, owies, ziemniaki, brukiew, rzepa, groch, fasola, marchew, len, słonecznik, cykoria, tymotka) i obojętny (najlepszy dla roślin: pszenica, jęczmień, kukurydza, rzepak, buraki, gorczyca, bobik, lucerna, koniczyna, nostrzyk, wyka, soja, kapusta, konopie, mak to w naszym województwie na podstawie danych z Stacji Chemiczno Rolniczej posiada 54% gruntów.

Tabela 4. Potrzeby wapnowania gleb według województw w latach 2012—2015

WOJEWÓDZTWA	Liczba przebadanych próbek w szt.	Przebadana powierzchnia w tys. ha	Potrzeby wapnowania w %				
			konieczne	potrzebne	wskazane	ograniczone	zbędne
P O L S K A	1565893	3861,9	19	15	17	17	32
Dolnośląskie	135264	414,8	20	16	21	20	23
Kujawsko-pomorskie	149358	384,5	11	10	13	16	50
Lubelskie	109160	94,5	24	14	13	14	35
Lubuskie	45029	139,3	11	14	19	20	36
Łódzkie	80671	135,2	27	19	17	14	23
Małopolskie	30268	35,1	41	14	12	10	23
Mazowieckie	108519	209,5	27	17	16	14	26
Opolskie	105268	235,8	11	17	30	25	17
Podkarpackie	56632	87	45	16	12	10	17
Podlaskie	46882	98	22	19	17	13	29
Pomorskie	117646	330,9	17	19	21	17	26
Śląskie	43350	222,5	25	16	21	19	19
Świętokrzyskie	30966	39,4	24	11	11	12	42
Warmińsko-mazurskie	148031	409,5	18	16	18	18	30
Wielkopolskie	217482	90	12	12	15	19	42
Zachodniopomorskie	141367	436	12	13	17	18	40

Źródło : dane Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej.

Tabela powyżej potwierdza że w naszym województwie wapnowania zbędne jest dla 40% gleb, natomiast w ograniczonym zakresie potrzebuje wapnowania dodatkowo 18% gruntów. Koniecznie wapnowania potrzebuje 12% gruntów potrzebne jest dla 13% gruntów i tutaj po podwyższeniu pH są jeszcze możliwości zwiększenia plonów.

Tabela 5. Zasobność gleb w przyswajalne makroelementy według województw w latach 2012—2015

WOJEWÓDZTWA	Liczba przebadanych próbek w szt.	Bardzo niska	Niska	Średnia	Wysoka	Bardzo wysoka	Liczba przebadanych próbek w szt.	Bardzo niska	Niska	Średnia	Wysoka	Bardzo wysoka	Liczba przebadanych próbek w szt.	Bardzo niska	Niska	Średnia	Wysoka	Bardzo wysoka
		w % badanych próbek						w % badanych próbek						w % badanych próbek				
	Fosfor						Potas						Magnez					
POLSKA	1565854	8	23	26	18	25	1565854	14	25	32	14	15	1565854	11	18	29	20	22
Dolnośląskie	135242	11	24	24	16	25	135242	9	17	37	17	20	135242	8	15	28	22	27
Kujawsko-pomorskie	149358	4	18	25	20	33	149358	13	27	30	14	16	149358	10	22	31	19	18
Lubelskie	109160	8	25	27	19	21	109160	16	29	31	11	13	109160	24	23	24	14	15
Lubuskie	45029	3	20	30	22	25	45029	10	23	32	18	17	45029	9	17	32	21	21
Łódzkie	80671	6	25	26	17	26	80671	23	34	25	10	8	80671	13	19	29	19	20
Małopolskie	30268	30	25	16	10	19	30268	29	25	27	8	11	30268	7	12	26	19	36
Mazowieckie	108517	7	22	26	19	26	108517	28	32	23	9	8	108517	12	20	29	18	21
Opolskie	105266	5	27	26	18	24	105266	7	18	44	16	15	105266	5	14	36	26	19
Podkarpackie	56632	21	30	21	12	16	56632	22	26	30	10	12	56632	9	15	23	16	37
Podlaskie	46882	15	29	25	14	17	46882	27	35	24	8	6	46882	10	15	29	22	24
Pomorskie	117646	6	24	28	18	24	117646	14	26	34	13	13	117646	15	19	26	17	23
Śląskie	43350	9	24	24	17	26	43350	19	24	34	12	11	43350	14	17	30	19	20
Świętokrzyskie	30966	17	26	20	13	24	30966	16	29	28	12	15	30966	8	15	23	19	35
Warmińsko-mazurskie	148031	9	26	26	17	22	148031	8	19	35	19	19	148031	5	14	31	23	27
Wielkopolskie	217480	3	15	25	22	35	217480	13	24	29	17	17	217480	10	17	31	22	20
Zachodniopomorskie	141356	6	23	32	20	19	141356	11	25	31	17	16	141356	13	20	30	19	18

Źródło: dane Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej.

Z ww. Tabeli wynika że zasobność gleb w fosfor, potas i magnez na poziomie wysokim i bardzo wysokim sięga 33 -40% gleb do tego jeszcze na poziomie średnim w granicach 30% to sytuacja jest w miarę dobra. Z przebadanych prób wynika, że poziom bardzo niski ma kolejno 6, 11 i 13% gruntów w województwie. Jednak na tle kraju przy zawartościach bardzo wysokich tych składników znajdujemy się nisko.

Tabela 6. Melioracje podstawowe według województw (stan w dniu 31.12. 2010, 2013, 2014, 2015)

LATA WOJEWÓDZTWA		Rzeki i kanały		Wały		Pojemność użytkowa zbiorników wodnych w tys. m3	Stacje pomp odwadniających	
		długość	w tym uregulowane	długość	obszar chroniony w tys. ha		liczba	obszar oddziaływania w tys. ha
POLSKA	2010	74177	40518	8433	1086,4	269918	583	600,6
	2013	76682	43557	8482	1101,3	276920	587	608,6
	2014	75084	43454	8449	1088,4	272195	582	612,7
	2015	75191	43556	8474	1091,5	277778	581	615,9
Dolnośląskie		6275	3969	1326	162,7	4383	33	17,9
Kujawsko-pomorskie		3282	2082	179	40,9	13716	29	41,6
Lubelskie		4881	3525	190	26,6	67026	23	18,9
Lubuskie		4015	3295	818	129,9	7067	45	79,6
Łódzkie		3946	2369	162	10,5	12683	2	0,1
Małopolskie		3727	1569	1023	109,3	973	21	40,2
Mazowieckie		7950	5299	602	103,4	16734	24	73
Opolskie		2907	2119	380	44,1	4891	4	7,1
Podkarpackie		3893	1918	635	74,3	14198	6	4,6
Podlaskie		4368	3054	31	7,7	59973	14	18,8
Pomorskie		4735	1714	657	140,5	—	93	112,8
Śląskie		2343	1503	340	20,2	4262	3	1,7
Świętokrzyskie		2551	1310	346	50,1	5759	10	3,6
Warmińsko-mazurskie		6470	2763	435	37,5	4201	89	43
Wielkopolskie		7069	3642	786	77,5	53878	51	64,4
Zachodniopomorskie		6779	3425	564	56,1	8034	134	88,7

Źródło: dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Pojemność użytkową zbiorników wodnych mamy na średnim poziomie w kraju, ale za to województwo zachodniopomorskie posiada największą długość rzek i kanałów w kraju. Z tego też wynika, że mamy największą w kraju ilość stacji pomp i po województwie pomorskim drugie miejsce w obszarze oddziaływania.

Tabela 7. Gospodarstwa rolne według grup obszarowych i województw w 2013 r.

Lp.	WOJEWÓDZTWA	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych										
			do 1 ha	1,01—1,99	2,00—2,99	3,00—4,99	5,00—9,99	10,00—14,99	15,00—19,99	20,00—29,99	30,00—49,99	50,00—99,99	100,00 ha i więcej
Ogółem													
1	POLSKA	1429006	34375	277572	199009	256259	315227	141295	70203	62511	40735	20743	11077
2	Dolnośląskie	59544	1124	12481	7406	9335	12509	5444	3018	2747	2302	1860	1318
3	Kujawsko-pomorskie	65115	1176	7748	5458	6995	14696	9932	6315	5746	4262	1960	827
4	Lubelskie	178135	4765	27066	26410	37046	47584	17151	7335	5549	3359	1415	454
5	Lubuskie	21256	622	4360	2672	3013	3826	2039	1082	1115	918	880	730
6	Łódzkie	128309	2502	21272	14585	26033	35727	15300	5493	4284	2111	759	243
7	Małopolskie	142874	6042	46788	31927	33196	18065	3606	1484	854	499	251	162
8	Mazowieckie	212159	3651	32198	23205	38070	58540	26357	12189	10089	5412	1813	635
9	Opolskie	26753	517	4798	3194	3907	5131	2610	1664	1870	1510	1006	547
10	Podkarpackie	132823	2966	48848	28099	28732	17364	3235	1058	1026	679	471	346
11	Podlaskie	79083	1465	5235	6022	9116	20041	14147	8335	7997	4877	1459	389
12	Pomorskie	39956	727	5037	3852	4810	8478	6019	3265	3155	2367	1383	864
13	Śląskie	58981	2133	18063	11000	11217	9731	2836	1190	1151	848	525	288
14	Świętokrzyskie	90241	1822	18103	15541	22994	21766	5524	2041	1425	678	265	82
15	Warmińsko-mazurskie	41928	698	4676	2903	3915	7382	6186	4112	4637	3873	2280	1265
16	Wielkopolskie	122788	3745	16620	13174	14674	29384	17694	9659	8672	5202	2600	1362
17	Zachodniopomorskie	29062	418	4279	3561	3206	5004	3215	1963	2195	1840	1814	1566
W tym gospodarstwa indywidualne													
18	POLSKA	1425386	34324	277516	198946	256137	315002	141171	70102	62355	40527	20351	8955
19	Dolnośląskie	59072	1122	12470	7396	9317	12474	5431	3005	2724	2270	1819	1044
20	Kujawsko-pomorskie	64828	1174	7746	5451	6988	14680	9921	6305	5737	4250	1936	640
21	Lubelskie	177985	4764	27061	26407	37036	47571	17146	7332	5542	3349	1395	381
22	Lubuskie	21025	615	4359	2671	3010	3815	2029	1072	1107	901	840	607

23	Łódzkie	128185	2502	21266	14578	26022	35712	15294	5488	4277	2102	746	198
24	Małopolskie	142757	6041	46785	31923	33186	18054	3596	1478	848	493	231	122
25	Mazowieckie	211896	3643	32193	23199	38055	58516	26342	12175	10065	5391	1783	534
26	Opolskie	26531	516	4798	3191	3907	5123	2608	1664	1867	1508	992	358
27	Podkarpackie	132684	2964	48846	28098	28727	17353	3226	1051	1016	669	455	280
28	Podlaskie	79010	1464	5235	6022	9112	20037	14145	8333	7994	4870	1448	350
29	Pomorskie	39733	724	5035	3850	4803	8470	6013	3261	3150	2351	1363	714
30	Śląskie	58865	2129	18058	10998	11212	9721	2832	1187	1146	841	510	232
31	Świętokrzyskie	90201	1821	18102	15540	22991	21762	5523	2036	1422	675	260	69
32	Warmińsko-mazurskie	41697	694	4673	2900	3912	7366	6183	4108	4627	3860	2246	1127
33	Wielkopolskie	122255	3733	16612	13164	14657	29356	17672	9649	8652	5178	2548	1032
34	Zachodniopomorskie	28663	416	4277	3558	3202	4993	3210	1958	2182	1821	1777	1268

Dane: Główny Urząd Statystyczny – Warszawa 2017

Zarówno pod względem ogólnej ilości gospodarstw, jak i gospodarstw indywidualnych mamy najwięcej w kraju gospodarstw o powierzchni 100 hektarów i większych.

Tabela 8. Ekologiczne gospodarstwa rolne według województw

LATA WOJEWÓDZTWA		Z certyfikatem		W okresie przestawiania	
		gospodarstwa	powierzchnia użytków rolnych w ha	gospodarstwa	powierzchnia użytków rolnych w ha
POLSKA	2005	1463	38673	5719	127627
	2010	12901	308095	7681	210974
	2013	19872	492972	6726	176998
	2014	21020	555898	3809	102004
	2015	19813	501925	2464	78805
Dolnośląskie		773	27622	76	3639
Kujawsko-pomorskie		330	9495	33	1150
Lubelskie		1643	29586	182	4466
Lubuskie		1056	39339	146	7004
Łódzkie		410	8437	68	1721
Małopolskie		1070	11689	58	1287
Mazowieckie		1860	44827	287	8963
Opolskie		58	2234	9	808
Podkarpackie		1131	14491	130	2165
Podlaskie		2815	48553	458	7975
Pomorskie		642	21988	95	2878
Śląskie		173	5822	28	816
Świętokrzyskie		807	10597	46	1001
Warmińsko-mazurskie		3477	92949	564	19819
Wielkopolskie		725	30599	84	3924
Zachodniopomorskie		2843	103698	200	11189

Źródło: dane Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Województwo zachodniopomorskie zajmuje drugie miejsce w kraju pod względem ilości gospodarstw ekologicznych posiadających certyfikat.

Tabela 9. Powierzchnia, ludność i gęstość zaludnienia na terenach wiejskich według województw (stan w dniu 31.12.2005, 2010, 2013)

LATA WOJEWÓDZTWA		Powierzchnia		Ludność		Miejscowości wiejskie	Przeciętna liczba ludności w jednej miejscowości wiejskiej
		w ha	w km2	ogółem	na 1 km2		
POLSKA	2005	29139753	291399	14733315	51	53023	278
	2010	29117166	291171	14935654	51	53812	278
	2013	29111048	291109	15237750	52	52543	290

	2014	29107083	291071	15262250	52	52545	290
	2015	29086322	290865	15270810	53	52529	291
Dolnośląskie		1773889	17739	895256	50	2527	354
Kujawsko-pomorskie		1714242	17143	842081	49	3583	235
Lubelskie		2414398	24144	1151692	48	4047	285
Lubuskie		1312020	13121	356754	27	1297	275
Łódzkie		1706094	17061	920741	54	5009	184
Małopolskie		1352721	13527	1737717	128	1951	891
Mazowieckie		3339048	33390	1910889	57	8532	224
Opolskie		864767	8647	478834	55	1172	409
Podkarpackie		1664870	16649	1249986	75	1664	751
Podlaskie		1926206	19262	468910	24	3759	125
Pomorskie		1724273	17243	820991	48	2861	287
Śląskie		854286	8543	1045560	122	1292	809
Świętokrzyskie		1103691	11038	695960	63	2493	279
Warmińsko-mazurskie		2357543	23575	589290	25	3874	152
Wielkopolskie		2830495	28305	1568424	55	5450	288
Zachodniopomorskie		2147779	21478	537725	25	3018	178

Źródło: Główny Urząd Statystyczny – Warszawa 2017

Pod względem przeciętnej liczby ludności w jednej miejscowości wiejskiej zajmujemy jedną z najniższych pozycji. Mniej ludności jest tylko w województwie warmińsko-mazurskim i podlaskim. Natomiast pod względem ilości miejscowości wiejskich znajdujemy się po środku zestawienia i zajmujemy 8 miejsce na 16 województw.

Tabela 10. Pracujący w rolnictwie według województw^a (stan w dniu 31.12.2015)

WOJEWÓDZTWA	2005	2010	2013	2014	2015	
					ogółem	na 100 ha użytków rolnych
POLSKA	2092242	2329990	2329314	2334092	2334918	16,1
Dolnośląskie	70142	83927	83738	84252	84304	9,3
Kujawsko-pomorskie	115786	105381	105086	105267	105314	9,9
Lubelskie	276162	305873	305680	305844	305778	21,2
Lubuskie	23916	32927	32984	33295	33233	8,5
Łódzkie	190615	177570	177515	177628	177638	18,3
Małopolskie	182149	270680	270613	270751	270722	50,4
Mazowieckie	318094	297956	298411	299273	300048	15,5
Opolskie	48743	49137	48904	48876	48869	9,8
Podkarpackie	155362	255900	255747	255795	255827	44,6
Podlaskie	136828	124208	124418	124546	124428	11,8
Pomorskie	57168	61747	61716	62058	62178	8,2
Śląskie	68450	99647	99205	99484	99343	27,8

Świętokrzyskie	142528	148027	148049	148053	148040	30,8
Warmińsko-mazurskie	62476	64899	65072	65405	65420	6,6
Wielkopolskie	204800	208069	208290	209005	209160	12
Zachodniopomorskie	39023	44042	43886	44560	44616	5,3

a Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny – Warszawa 2017

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w roku 2015 w naszym województwie na 100 hektarów użytków rolnych pracowały 5,3 osoby to jest najmniej w kraju.

1.2.2 Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie

Kapitał ludzki rozumiany szeroko, z uwzględnieniem zarówno wiedzy i umiejętności jednostek, kapitału społecznego oraz kapitału ludzkiego w administracji publicznej, stanowi jedną z kluczowych determinant wzrostu gospodarczego oraz rozwoju społecznego. Jego rola jest szczególnie ważna w regionach gospodarek rozwijających się, takich jak województwo zachodniopomorskie (Raport końcowy: Kapitał ludzki w województwie zachodniopomorskim: aktualne działania, zagrożenia, potrzeby i kierunki rozwoju. Instytut Badań Strukturalnych 2010).

Pojęcie kapitału społecznego jest w ostatnich latach jedną z najważniejszych kwestii w dyskusji o polskich szansach rozwojowych i pojawia się w różnych kontekstach, gdy mowa o rozwoju obszarów wiejskich. Wzrost kapitału społecznego został wymieniony w raporcie „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” jako jedno z 10 wyzwań stojących przed Polską w najbliższych latach. Zadania związane ze wzmacnianiem kapitału społecznego ujęte zostały w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego na lata 2011-2020 (SRKS), której powstawanie koordynowane jest przez MKiDN. W dyskusjach naukowych nad tym pojęciem tworzone są różne definicje i propozycje sposobów pomiaru, ale najbardziej użyteczna wydaje się definicja sformułowana w SRKS: „wynikająca z zaufania oraz obowiązujących norm i wzorów postępowania zdolność obywateli do mobilizacji i łączenia zasobów, która sprzyja kreatywności oraz wzmacnia wolę współpracy i porozumienia w osiągnięciu wspólnych celów” (Raport końcowy: Kultura a kapitał społeczny na wsi. Ewaluacja wsparcia kultury na obszarach wiejskich poprzez Programy Ministra Kultury. MKiDN 2014).

Liczba ludności zamieszkujących na terenach wiejskich naszego województwa w 2015 roku wynosiła 537 725 co stanowiło 31,4% ogółu mieszkańców.

Tabela 11. Ludność według płci i wieku 2015 r.

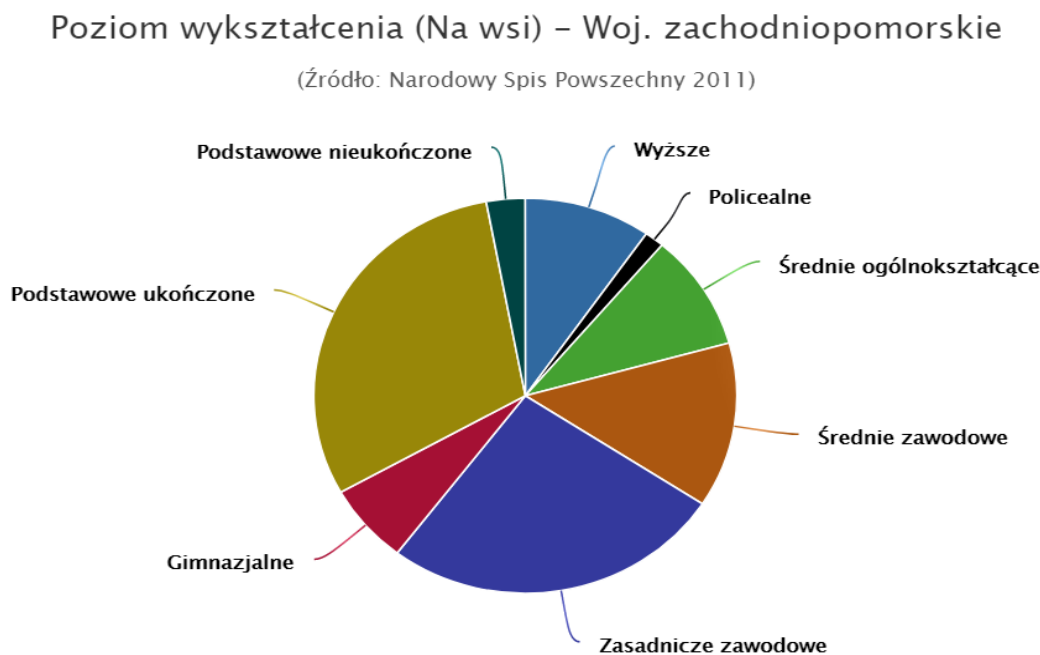
WIEK	ogółem liczba mieszkańców w województwie	razem na OW	% udział grup wiekowych na OW	w tym mężczyźni na OW	% mężczyźni na OW	% kobiety na OW
OGÓŁEM	1710482	537725		270912	50,38	49,62
0–2 lata	45793	15795	2,94%	8117	51,39	48,61
3–6	68451	23741	4,42%	12085	50,90	49,10
7–12	100865	36575	6,80%	18706	51,14	48,86
13–15	47891	18049	3,36%	9306	51,56	48,44
16–18	51333	18111	3,37%	9264	51,15	48,85
19–24	126452	47859	8,90%	24729	51,67	48,33
25–29	121314	40761	7,58%	21335	52,34	47,66
30–34	144361	43426	8,08%	22668	52,20	47,80
35–39	139498	41919	7,80%	21784	51,97	48,03
40–44	122434	38929	7,24%	20230	51,97	48,03
45–49	101089	33725	6,27%	17519	51,95	48,05
50–54	106819	35699	6,64%	18747	52,51	47,49
55–59	136685	41884	7,79%	21730	51,88	48,12
60–64	134037	36314	6,75%	18599	51,22	48,78
65–69	104488	25737	4,79%	12775	49,64	50,36
70–74	48733	11591	2,16%	4949	42,70	57,30
75–79	46020	11043	2,05%	3965	35,91	64,09
80 lat i więcej	64219	16567	3,08%	4404	26,58	73,42

Źródło: Główny Urząd Statystyczny – Warszawa 2017

W liczbie ogółem na OW mężczyźni stanowią 50,38 %.

Struktura wykształcenia mieszkańców na wsi

Wykres 12. Poziom wykształcenia mieszkańców wsi (Narodowy Spis powszechny 2011 r.)

Poziom wykształcenia	w województwie	w tym na wsi
Wykształcenie wyższe:	17,6 %	9,7 %
Wykształcenie średnie i policealne:	33,2 %	24,5 %
w tym:		
wykształcenie policealne:	2,7 %	1,5 %
wykształcenie średnie ogólnokształcące:	13,3 %	9,5 %
wykształcenie średnie zawodowe:	17,3 %	13,5 %
Wykształcenie zasadnicze zawodowe:	21,9 %	26,1 %
Wykształcenie gimnazjalne:	5,2 %	6,5 %
Wykształcenie podstawowe ukończone:	20,3 %	30,1 %
Wykształcenie podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego:	1,8 %	3,0 %

Źródło: <http://www.polskawliczbach.pl/zachodniopomorskie>

Zmiany demograficzne

W województwie zachodniopomorskim szacuje się systematyczny spadek liczby mieszkańców w całym okresie prognozy. Od 2014 r. do końca prognozowanego okresu utrzymywać się będzie ujemny przyrost naturalny, wystąpią także zmiany w strukturze ludności według miejsca zamieszkania. Spadek liczby ludności miejskiej będzie się pogłębiał do 2050 r., podczas gdy spadek liczby ludności wiejskiej spodziewany jest dopiero po 2025 r.

Prognozuje się, że liczba ludności miast w województwie zachodniopomorskim w 2050 r. będzie o 20,1% mniejsza niż w 2013 r., natomiast na wsi - o 5,1%. Współczynnik urbanizacji zmniejszy się z 68,8% w 2013 r. do 65,0% w 2050 r.

Według prognozy w okresie 2013-2050 r. w miastach województwa zachodniopomorskiego najbardziej zmniejszy się liczba osób w wieku 30-34 lata – o 54,6% i 25-29 lat – o 52,5%, a na wsi w wieku 20-24 lata – o 43,1% oraz w wieku 25-29 lat – o 41,5%. Największy wzrost liczby ludności zarówno w miastach, jak i na wsi wystąpi natomiast wśród osób w wieku 85 lat i więcej (po około 260%) oraz w wieku 70-74 lata (odpowiednio o 103,8% i o około 210%).

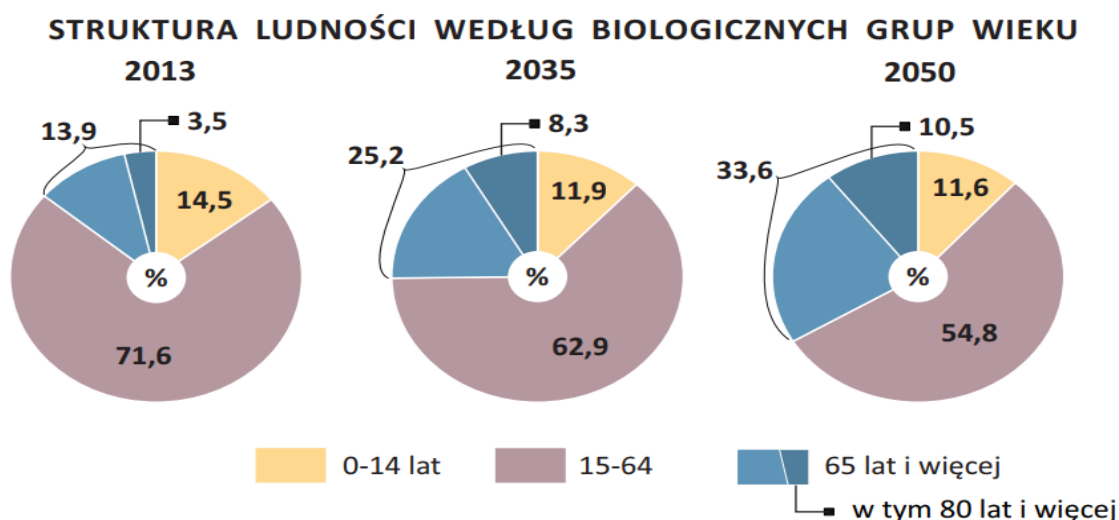
Współczynnik obciążenia demograficznego

Współczynnik obciążenia demograficznego (Age dependency ratio) to stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym.

Jako nieprodukcyjny najczęściej przyjmuje się wiek 0-17 lat (wiek przedprodukcyjny) oraz 60 lat i więcej dla kobiet i 65 lat i więcej dla mężczyzn (wiek poprodukcyjny); wiek produkcyjny to 18-59/64 lata (18-59 lat - dla kobiet i 18-64 lata - dla mężczyzn).

W województwie zachodniopomorskim liczba osób w wieku 65 lat i więcej zwiększy się o 104,2% do 487,5 tys. w 2050 r., a osób w wieku 80 lat i więcej o 155,1% do 153,0 tys., przy czym w 2050 r. odsetek tych osób w regionie będzie wyższy niż przeciętnie w kraju.

Wykres 13. Struktura ludności według biologicznych grup wieku

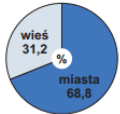
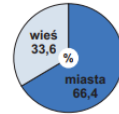
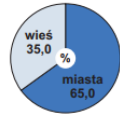

Źródło: <http://www.polskawliczbach.pl/zachodniopomorskie>

Przewiduje się, że zjawisko podwójnego starzenia się społeczeństwa (udział liczby ludności w wieku 80 lat i więcej w liczbie ludności w wieku 65 lat i więcej) będzie narastało. W województwie zachodniopomorskim udział liczby ludności w wieku 80 lat i więcej w liczbie ludności w wieku 65 lat i więcej zwiększy się zarówno w miastach (z 24,5% w 2013 r. do 32,5% w 2050 r.), jak i na wsi

odpowiednio z 26,9% do 29,0%).

Wykres 14. Prognoza liczby ludności, przyrostu naturalnego oraz przeciętnego trwania życia

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE	2013	2035	2050
Liczba ludności (stan w dniu 31 XII)	1718,9 tys.	1594,7 tys. w stosunku do 2013 r. spadek o 124,2 tys. osób	1453,3 tys. w stosunku do 2013 r. spadek o 265,5 tys. osób
Udział ludności województwa w ogólnej liczbie ludności kraj	4,5%	4,4%	4,3%
Ludność według miejsca zamieszkania			
Przyrost naturalny na 1000 ludności	-0,9	-5,3	-6,3
Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej	13,9%	25,2%	33,6%
Przeciętne trwanie życia (lata)	80,5 72,7 	84,4 78,1 	87,2 81,8

Źródło:

file:///D:/DOKUMENTY/STRATEGIA/prognoza_demograficzna_zachodniopomorskie_2014_2050%20(1).pdf

Tabela 12. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2011	2012	2013	2014	2015
Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	POLSKA	19,4	20,1	21	21,9	.
	Łódzkie
	Mazowieckie
	Małopolskie
	Śląskie
	Lubelskie
	Podkarpackie
	Podlaskie
	Świętokrzyskie
	Lubuskie
	Wielkopolskie
	Zachodniopomorskie
	Dolnośląskie
	Opolskie
	Kujawsko-pomorskie
	Pomorskie

	Warmińsko-mazurskie
--	---------------------	---	---	---	---	---

Tabela wygenerowana w aplikacji STRATEG dnia 20.9.2017r. na podstawie indywidualnych ustawień użytkownika. "." - Zupełny brak informacji, wypełnienie jest niemożliwe lub niecelowe lub dane jeszcze niedostępne

Struktura gospodarstw domowych

(file:///D:/DOKUMENTY/STRATEGIA/sytuacja_gospodarstw_domowych_w_2015.pdf)

Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwach domowych zamieszkujących miasta był wyższy o 41,6% niż na wsi i o 13% w stosunku do średniej ogólnopolskiej. Z kolei dochód rozporządzalny na wsi był niższy o 20,2% od średniej ogólnopolskiej. Różnice te wynikały nie tylko z wysokości dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwa domowe, ale były również związane z większą liczbą osób wchodzących w skład gospodarstw domowych zamieszkujących wieś. Podobną tendencję odnotowano w przypadku wydatków gospodarstw domowych. Wydatki na osobę w gospodarstwach domowych zamieszkujących miasta były o 38,8% wyższe niż na wsi, a w stosunku do średniej ogólnopolskiej w miastach były wyższe o 12,2%, a na wsi niższe o 19,1%. Wyżej wymienione udziały zarówno dochodów jak i wydatków ukształtowały się na poziomie zbliżonym do poziomu z 2014 roku.

Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych jest zróżnicowana ze względu na miejsce zamieszkania gospodarstwa. Gorzej oceniają swoją sytuację materialną gospodarstwa mieszkające na wsi, niż mieszkańcy miast, a zwłaszcza tych największych, o liczbie mieszkańców 500 tysięcy lub więcej. Prawie 2/5 (38,1%) gospodarstw domowych w miastach o liczbie mieszkańców 500 tysięcy lub więcej i niemal co czwarte (22,9%) gospodarstwo na wsi, uznało swoją sytuację materialną za raczej dobrą albo bardzo dobrą. Natomiast sytuację materialną za raczej złą lub złą uznało 13,6% gospodarstw domowych zamieszkujących w miastach o liczbie mieszkańców 500 tysięcy lub więcej i 16,5% na wsi. W 2015 roku dochód rozporządzalny na osobę wyższy od średniej krajowej wystąpił w pięciu województwach: mazowieckim, dolnośląskim, zachodniopomorskim, śląskim i lubuskim.

Osoby zależne

Tabela 13. Gospodarstwa domowe według liczby osób, występowania niepełnosprawności z podziałem na mieszkańców wsi i miast w 2011 roku

Wyszczególnienie		Ogółem	Gospodarstwa domowe według liczby osób			
o - ogółem n - z osobami niepełnosprawnymi tn - tylko z osobami niepełnosprawnymi			1	2	3	4 i więcej
		OGÓŁEM				
OGÓŁEM	o	13567999	3254736	3483408	2741982	4087873
	n	3789441	804843	1130385	705255	1148958
	tn	1151294	804843	317532	25799	3120

Zachodniopomorskie	o	639172	157100	178559	136464	167050
	n	173670	38584	55945	33726	45415
	tn	53937	38584	14253	968	131
		MIASTA				
RAZEM	o	9146904	2488036	2589838	1941486	2127544
	n	2484911	607499	829334	484464	563614
	tn	850256	607499	225602	15565	1589
Zachodniopomorskie	o	469697	124678	139295	102599	103125
	n	126026	31053	43387	24907	26679
	tn	42777	31053	10955	683	86
		WIEŚ				
RAZEM	o	4421095	766700	893570	800497	1960329
	n	1304530	197344	301051	220791	585344
	tn	301038	197344	91930	10233	1530
Zachodniopomorskie	o	169475	32422	39264	33865	63925
	n	47644	7531	12558	8819	18736
	tn	11160	7531	3298	285	45

Źródło: <http://www.polskawliczbach.pl/zachodniopomorskie>

Podmioty społeczne

Tabela 14. Podmioty społeczne zarejestrowane w 2014 r.

Stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu zawodowego, gospodarczego i pracodawców według województw i typu gminy, w której miały siedzibę w 2014 r.	gmina miejska	gmina miejsko-wiejska	gmina wiejska	miasto	wieś	Ogółem organizacje
w tys.	43,4	19,2	25,1	53,4	34,3	87,7
	% w kolumnie					w tys.
zachodniopomorskie	4,0%	7,3%	2,4%	4,8%	3,4%	3,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny – Warszawa 2017

1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW

Struktura zatrudnienia mieszkańców OW ogółem, wg wieku

Liczba osób bezrobotnych zamieszkujących obszary wiejskie

Na koniec lipca 2017 roku w rejestrach powiatowych urzędów pracy na obszarze województwa zachodniopomorskiego znajdowało się łącznie 54 486 osób bezrobotnych tj. o 10 011 osób (15,5%) mniej niż w analogicznym miesiącu 2016 roku i o 1 520 bezrobotnych (2,7%) mniej niż na koniec czerwca 2017 r.

Z wyliczeń GUS wynika, że stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie zachodniopomorskim wyniosła 9,1% wobec 10,8% rok wcześniej. W Polsce bezrobocie zmniejszyło się o 1,4 pkt proc. w stosunku do lipca 2016 roku (z 8,5% na 7,1%). Spadki bezrobocia w skali roku odnotowano we wszystkich regionach, od jednego pkt proc. w województwie wielkopolskim do 2 pkt proc. w województwie świętokrzyskim.

W rejestrach urzędów pracy w regionie znajdowało się łącznie 23 526 osób **zamieszkujących tereny wiejskie, które stanowiły 43,2%** wszystkich bezrobotnych. Wobec danych z końca lipca 2016 roku grupa ta zmniejszyła się o 3 472 osoby.

(www.wup.pl/pl/dla-instytucji/statystyka-badania-i-analiza/analizy-i-opracowania)

Na koniec 2016 roku w rejestrach powiatowych urzędów pracy z województwa zachodniopomorskiego znajdowały się łącznie 28 992 osoby zamieszkujące wieś, stanowiące 44,0% wszystkich bezrobotnych. W stosunku do danych z końca 2015 roku liczba bezrobotnych z obszarów wiejskich zmniejszyła się w regionie o 14,4%, a ich udział w ogóle zarejestrowanych zwiększył się o 1,4 pkt proc. Bezrobotni z terenów wiejskich stanowili w Polsce 45,2%.

Na koniec 2016 roku najwięcej osób z terenów wiejskich zarejestrowanych w urzędach pracy w województwie zachodniopomorskim znajdowało się w przedziale wiekowym 25 – 34 lata tj. 7 767 osób, stanowiących 26,8% analizowanej zbiorowości. Co piąty bezrobotny był w wieku 35 – 44 lata i 45 – 54 lata. Osoby bezrobotne do 25 roku życia stanowiły 14,8% bezrobotnych z terenów wiejskich (16,5% rok wcześniej). W stosunku do danych z końca 2015 roku liczba bezrobotnych zwiększyła się tylko w najstarszej grupie wiekowej tj. 60 lat i więcej, o 2%. Spadki w liczbie bezrobotnych wahały się od 12,2% w przedziale wiekowym 35 – 44 lata do 23,3% w przedziale 18 – 24 lata. W przypadku najmłodszych bezrobotnych notowano także wyraźny spadek ich udziału w strukturze wiekowej bezrobotnych z terenów wiejskich o 1,7 pkt proc.

Porównanie struktury bezrobotnych według wieku z uwzględnieniem miejsca zamieszkania pozwala zauważyć istotne różnice. Zarówno wśród bezrobotnych ze wsi, jak i z miast największe grupy tworzą osoby w wieku 25 – 34 lata. Duża rozbieżność w udziale bezrobotnych zauważalna jest w najmłodszej grupie wiekowej tj. 14,8% na wsi wobec 9,6% w miastach (źródło Bezrobocie Na Terenach Wiejskich w Województwie Zachodniopomorskim w 2016 ROKU.WUP Szczecin).

Tabela 15. Bezrobotni będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy według miejsca pracy w województwie zachodniopomorskim na koniec 2016 roku

Wyszczególnienie	Liczba bezrobotnych			Udział % w ogółem			Udział % w kategorii	
	ogółem	zamieszkali na wsi	zamieszkali w mieście	ogółem	zamieszkali na wsi	zamieszkali w mieście	zamieszkali na wsi	zamieszkali w mieście
ogółem	65 842	28 992	36 850	100,0	100,0	100,0	44,0	56,0
bezrobotni będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy	55 570	24 811	30 759	84,4	85,6	83,5	44,6	55,4
do 30 roku życia	16 022	8 184	7 838	24,3	28,2	21,3	51,1	48,9
w tym do 25 roku życia	7 842	4 288	3 554	11,9	14,8	9,6	54,7	45,3
długotrwale bezrobotni	35 487	16 339	19 148	53,9	56,4	52,0	46,0	54,0
powyżej 50 roku życia	20 974	8 409	12 565	31,9	29,0	34,1	40,1	59,9
korzystające ze świadczeń z pomocy społecznej	665	266	399	1,0	0,9	1,1	40,0	60,0
posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia	11 804	5 656	6 148	17,9	19,5	16,7	47,9	52,1
posiadające co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia	98	45	53	0,1	0,2	0,1	45,9	54,1
niepełnosprawni	3 392	1 178	2 214	5,2	4,1	6,0	34,7	65,3

Źródło: Bezrobocie Na Terenach Wiejskich W Województwie Zachodniopomorskim w 2016 r. WUP Szczecin - opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-01 i załącznika nr 5 do sprawozdania MPiPS-01

Tabela 16. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według wieku w IV kwartale 2015 r. – na podstawie bael

Wyszczególnienie SPECIFICATION	ludność	aktywni zawodowo			bierni zawodowo	współczynnik aktywności zawodowej	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia
		ogółem	pracujący	bezrobotni				
	w tys.					w %		
OGÓŁEM	1113	581	539	42	532	52,2	48,4	7,2
TOTAL								
Według wieku:								
w tym w wieku produkcyjnym ^b	782	564	522	42	218	72,1	66,8	7,4
15–24 lata	131	42	31	11	89	32,1	23,7	26,2
25–34	185	155	142	13	30	83,8	76,8	8,4
35–44	167	144	138	6	23	86,2	82,6	4,2

45–54	168	135	129	7	33	80,4	76,8	5,2
55 lat i więcej	462	105	100	5	357	22,7	21,6	4,8

Źródło: aktywność ekonomiczna Na Terenach Wiejskich W Województwie Zachodniopomorskim w 2016 r. WUP Szczecin -opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-01 i załącznika nr 5 do sprawozdania MPiPS-01

Tabela 17. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej – na podstawie bael

WYSZCZEGÓLNIENIE	Przeciętne w roku		
	2010	2014	2015
WSPÓŁCZYNNIK AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ w %	52,3	52,6	51,9
mężczyźni	60,7	61,7	60,7
kobiety	44,7	44,7	44,3
Miasta	53,5	52,4	51,7
Wieś	49,2	53,1	52,4
WSKAŹNIK ZATRUDNIENIA w %	45,8	48,3	48
mężczyźni	52,6	56,1	56,1
kobiety	39,4	41,1	40,8
Miasta	47,5	48,4	48,1
Wieś	41,9	48	48,2
STOPA BEZROBOCIA w %	12,4	8,5	7,5
mężczyźni	13	9	7,6
kobiety	11,4	7,8	7,4
Miasta	11,2	7,9	7,1
Wieś	15,3	9,6	7,9

Źródło: aktywność ekonomiczna Na Terenach Wiejskich W Województwie Zachodniopomorskim w 2016 r. WUP Szczecin -opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-01 i załącznika nr 5 do sprawozdania MPiPS-01

Główne dziedziny aktywności gospodarczej

Obszary wiejskie wykazują przyrost liczby ludności, co głównie wynika z przesiedlania się mieszkańców miast poza ich granice administracyjne. Jest to wynik dążenia mieszkańców do poprawy jakości życia. Jednocześnie pozostają oni związani swoją główną aktywnością z miastem i w ograniczonym stopniu integrują się z lokalną społecznością (Diagnoza Sytuacji Społeczno – Gospodarczej Obszarów Wiejskich Województwa Zachodniopomorskiego wraz z analizą SWOT, 2013).

Tabela 18. Pracujący ^a. Stan w dniu 31 XII 2015

WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION	2005	2010	2014	2015	
				ogółem	z liczby ogółem kobiety
OGÓŁEM	483796	507615	515576	525662	255532
sektor publiczny	150216	144400	132454	131260	85526
sektor prywatny	333580	363215	383122	394402	170006
Rolnictwo ^b , leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	44383	49503	50507	50674	20483
Przemysł	107374	100615	104832	106983	35589

w tym przetwórstwo przemysłowe	92026	84833	90762	93219	32634
Budownictwo	27002	36092	32461	34084	3829
Handel; naprawa pojazdów samochodowych ^Δ	87735	87371	84682	86488	47341
Transport i gospodarka magazynowa	33089	32873	33490	34174	7885
Zakwaterowanie i gastronomia ^Δ	16616	17152	16756	18195	12156
Informacja i komunikacja	6075	6571	8409	8913	2776
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	11388	10731	11046	10911	7766
Obsługa rynku nieruchomości ^Δ	7452	8865	8324	8152	4625
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	14310	15695	18010	18834	9268
Administrowanie i działalność wspierająca ^Δ	11279	17471	16608	16070	7279
Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	28789	31728	31762	31659	19784
Edukacja	43677	45580	47095	47531	37179
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	30645	32205	34379	35205	28238
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	5795	6418	6042	6045	3782
Pozostała działalność usługowa	8187	8745	11173	11744	7552
<i>a</i> Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.					
<i>b</i> Dla gospodarstw indywidualnych w rolnictwie dane szacunkowe; patrz uwagi ogólne, ust. 5 na str. 123.					

Źródło: Stan zatrudnienia na terenach wiejskich w województwie zachodniopomorskim w 2016 r. WUP Szczecin - opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-01 i załącznika nr 5 do sprawozdania MPiPS-01

Wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz dominujące rodzaje działalności gospodarczej w Województwie Zachodniopomorskim

Tabela 19. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności na wsi (polska wieś = 100)

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2015
Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności na wsi (polska wieś = 100)	POLSKA	100
	Łódzkie	91,01
	Mazowieckie	109,45
	Małopolskie	101,24
	Śląskie	112,29
	Lubelskie	75,45
	Podkarpackie	76,37
	Podlaskie	75,54
	Świętokrzyskie	82,77
	Lubuskie	104,6
	Wielkopolskie	118,18
	Zachodniopomorskie	125,34
	Dolnośląskie	115,23
	Opolskie	97,24
	Kujawsko-pomorskie	96,12
	Pomorskie	117,48
	Warmińsko-mazurskie	81,87

Źródło: Tabela wygenerowana w aplikacji STRATEG dnia 19.9.2017 r. na podstawie indywidualnych ustawień użytkownika.

Bariery w rozwoju przedsiębiorczości na OW

(Czynniki i bariery rozwoju przedsiębiorczości na Obszarach Wiejskich Beata Skubiak, Uniwersytet Szczeciński Studia I Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych I Zarządzania NR 42, T. 2 DOI: 10.18276/sip.2015.42/2-09)

Rolnictwo absorbuje coraz mniejszy zasób siły roboczej, zaś strategiczna wizja zakłada utrzymanie żywotności obszarów wiejskich. W związku z tym ciężar zatrudnienia wiejskich zasobów pracy powinny przejmować działalności nierolnicze. Z tego punktu widzenia szczególnie istotne jest wszechstronne wsparcie dla procesu tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na wsi.

Jeśli cele strategii „Europa 2020” mają zostać osiągnięte, obszary wiejskie muszą walczyć o to, aby przyczynić się do tego. Przedsiębiorcy na tych obszarach mierzą się jednak z wyjątkowymi trudnościami, które rzadko występują w aglomeracjach miejskich. Problemy te wynikają głównie z różnego stopnia dostępności terenów wiejskich, niewielkich liczebnie społeczności na tych terenach i ich niskiej gęstości zaludnienia, z ich struktury społecznej i gospodarczej, a także z charakteru powiązań między podmiotami zarówno w obrębie samych tych obszarów, jak i poza nimi. Dodatkowe przeszkody dla przedsiębiorców wiejskich to niewielki rozmiar lokalnych rynków, a także ograniczony dostęp do niezbędnych usług, takich jak usługi finansowe, informacja i doradztwo. Inne kwestie obejmują brak obiektów przystosowanych do prowadzenia działalności, mniej rozwiniętą infrastrukturę transportową i telekomunikacyjną, jak również ograniczone możliwości tworzenia sieci kontaktów i współpracy. Ostatnia trudność wynika z faktu, że gospodarki wiejskie są zwykle o wiele mniej zróżnicowane niż miejskie. To powoduje odpływ młodych, dobrze wykształconych profesjonalistów do miast i w następstwie niedopasowanie strukturalne na lokalnym rynku pracy, na którym przeważa siła robocza o niskich i nieodróżnionych kwalifikacjach zawodowych. Wśród instytucji otoczenia biznesu najlepiej znane przedsiębiorcom wiejskim są ośrodki doradztwa rolniczego, a następnie Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, lokalne centra przedsiębiorczości, punkty konsultacyjno-doradcze, LDG/LGR i fundusze pożyczkowe. Jednak wiedza o instytucjach otoczenia biznesu nie oznacza korzystania z ich usług. Poziom współpracy przedsiębiorców z terenów wiejskich z instytucjami otoczenia biznesu należy ocenić jako niski. Z wyjątkiem ODR-ów, z których usług korzysta ponad połowa firm, ze wsparcia innych instytucji otoczenia biznesu korzysta przeciętnie co 4–5 przedsiębiorca. Niski poziom wykorzystania potencjału instytucji otoczenia biznesu przez przedsiębiorców stanowić może kolejną barierę rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej.

Przejawia się to w ich raczej niechętnym podejściu do podnoszenia kwalifikacji zawodowych w sposób zorganizowany, tj. uczestniczenia w szkoleniach i innych formach doskonalenia. Podstawową barierą utrudniającą wykorzystanie wiedzy i doświadczenia instytucji otoczenia biznesu jest niedostateczna informacja o nich i ich ofercie. Czynnikiem ograniczającym wykorzystanie usług instytucji otoczenia biznesu jest również brak doświadczenia mikroprzedsiębiorców w tym zakresie. Poważną barierą utrudniającą współpracę mikroprzedsiębiorstw z instytucjami otoczenia biznesu są skomplikowane procedury biurokratyczne, które nie tylko utrudniają, ale także zniechęcają do sięgania po ofertę organizacji

wspierających. Autorzy raportu (Szerzej: Bariery instytucjonalne rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, raport, Forum Inicjatyw Rozwojowych, EFRWP, Warszawa 2011), który został opracowany pod auspicjami Europejskiego Funduszu Rozwoju Wsi Polskiej, zwracają uwagę, że mimo dobrze przygotowanych dokumentów planistycznych na poziomie UE i krajowym nadal nie obserwuje się przełomu w tworzeniu pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich. W przywoływanym raporcie wskazano na główne przyczyny takiej sytuacji:

- a) słabość otoczenia zewnętrznego, które nie sprzyja zakładaniu i prowadzeniu małych i średnich przedsiębiorstw;
- b) niski poziom integracji i koordynacji programów wsparcia oraz ich silna sektorowość;
- c) nastawienie w programach aktywizacji bezrobocia na ilość, nie na jakość;
- d) nadmierna biurokracja;
- e) niewystarczające działania, które mogłyby uruchomić endogeniczny potencjał mieszkańców wsi;
- f) promowanie rozwiązań nie zawsze dostosowanych do rzeczywistych potrzeb mieszkańców wsi (szczególnie peryferyjnie położonych w stosunku do dużych miast).

Powyższe uzasadnia konieczność dalszych badań podejmujących tę problematykę również w ujęciu regionalnym. Potrzebne jest nowe podejście do polityki rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Wnioski i rekomendacje

Skoro przedsiębiorczość wiejska jest uważana za główny czynnik rozwiązania problemów wiejskich społeczności, to problematyka wiejskiej przedsiębiorczości zajmować powinna doniosłe miejsce we wszystkich specjalistycznych debatach w tym zakresie. Najważniejszym tematem w dyskusji na temat rozwoju obszarów wiejskich jest tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem i w tym względzie stworzenie możliwości mieszkańcom wsi jest bardzo ważne.

Ogólnie rzecz biorąc, rolę przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest:

- a) zapewnienie mieszkańcom obszarów wiejskich dostępu do wymaganych towarów i usług;
- b) wzrost gospodarczy;
- c) ograniczenie imigracji do miast;
- d) oprowa bezpieczeństwa i opieki społecznej na wsi;
- e) zachęcanie do tworzenia nowych przedsiębiorstw;
- f) zachęcanie do rozwijania istniejących miejsc pracy.

Dla zapewnienia rozwoju konieczne są postawy przedsiębiorcze i innowacyjne ugruntowane w kulturze, mające przyzwolenie i wsparcie społeczne. Działania społeczne, w tym przedsiębiorczość, są zakorzenione kulturowo. Aby społeczeństwo było przedsiębiorcze, nie wystarczą odpowiednie uregulowania prawne, dostęp do technologii i środków na finansowanie działalności. Nieodzowny jest odpowiedni grunt kulturowy, który pozwoli ludziom wykorzystywać szanse. Czynniki kulturowe, choć zmieniają się, mają

charakter bardziej trwały od uwarunkowań prawnych i gospodarczych, może się więc okazać, że w dłuższym okresie to one stanowią ważną barierę rozwoju przedsiębiorczości (lub czynnik ów rozwój pobudzający). Kultura przedsiębiorczości jest to rodzaj kultury społecznej, która promuje określone wzorce zachowań. Rozwijanie przedsiębiorczości wymaga posiadania dobrej i interdyscyplinarnej wiedzy oraz umiejętności, które w przypadku ludności wiejskiej są na niskim poziomie. Rozwój szkolnictwa i szkoleń na wysokim poziomie może pobudzić rozwój przedsiębiorczości wiejskiej. Programy edukacyjne powinny rozwijać cztery podstawowe grupy umiejętności, które są niezbędne do prowadzenia działalności gospodarczej:

- a) umiejętności naukowe i techniczne oparte na typie działalności przemysłowej;
- b) umiejętność zarządzania, w tym: zarządzanie finansami i kadrami, marketing;
- c) umiejętność przedsiębiorczości, w tym: umiejętność rozpoznawania i wykorzystywania nowych możliwości rynku, dostarczania innowacyjnych rozwiązań;
- d) umiejętności personelu, w tym: samodzielność, zaufanie, kreatywność, odpowiedzialność.

Pracownicy, którzy osiągnęli wyższy poziom wymaganych umiejętności, mogą przekształcić swoje „raczkujące” firmy i przygotować je do konkurencji na rynkach globalnych (A. Shafeghat, H. Darvish, A.A. Namdar, R. Gholami, Pattern of Rural Entrepreneurship in Economic and Social Development, Paper Collection of National Conference on Sustainable Rural Development with Emphasis on Agriculture 2008, s. 275–276).

Zapewnienie dostępu do kapitału pożyczkowego, w szczególności do funduszy podwyższonego ryzyka, rozwój infrastruktury transportowej i rozbudowa systemów informacyjnych i komunikacyjnych – wszystko to zapewnia warunki do rozwoju przedsiębiorczości na wsi. Obszary wiejskie wymagają opracowania nowych strategii rozwojowych, które przyczynią się do rozwoju przedsiębiorczości z uwzględnieniem polityki ochrony środowiska.

Bezrobocie, w tym:

Bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego

**Tabela 20. Liczba bezrobotnych ogółem według województw i powiatów (w podziale na miasto, wieś).
Stan w końcu grudnia 2016 r.**

Wyszczególnienie	Bezrobotni zarejestrowani		
	Ogółem	w tym zamieszkali	
		na wsi	w mieście
POLSKA	1335155	603592	731563
Woj. ZACHODNIOPOMORSKIE	65842	28992	36850
powiaty:			
białogardzki	3483	1460	2023
choszczeński	2924	1854	1070

drawski	3501	1517	1984
goleniowski	2531	1328	1203
gryficki	3053	1706	1347
gryfiński	3440	2204	1236
kamieński	3010	1660	1350
kołobrzeski	2212	967	1245
koszaliński	3321	2696	625
myśliborski	2269	1136	1133
policki	2113	1074	1039
pyrzycki	2011	1256	755
ślawieński	3277	1837	1440
stargardzki	4038	1819	2219
szczecinecki	5183	2426	2757
świdwiński	2581	1588	993
wałeczki	2042	968	1074
łobeski	2576	1496	1080
m. Koszalin	3394	x	3394
m. Szczecin	8100	x	8100
m. Świnoujście	783	x	783

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

Obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy

Największa liczba bezrobotnych na wsi znajduje się w powiatach gryfińskim, koszalińskim i szczecineckim.

Tabela 21. Liczba bezrobotnych zamieszkujących tereny wiejskie województwa zachodniopomorskiego według powiatów na koniec 2015 i 2016 roku

Powiat	2015 r.			2016 r.			Zmiana liczby bezrobotnych z terenów wiejskich (w %)
	Liczba bezrobotnych z terenów wiejskich	Liczba bezrobotnych kobiet z terenów wiejskich	Udział % bezrobotnych z terenów wiejskich w ogóle bezrobotnych	Liczba bezrobotnych z terenów wiejskich	Liczba bezrobotnych kobiet z terenów wiejskich	Udział % bezrobotnych z terenów wiejskich w ogóle bezrobotnych	
Białogardzki	1 712	871	41,9	1 460	776	41,9	-14,7
Choszczeński	2 104	1 150	62,8	1 854	1 100	63,4	-11,9
Drawski	1 932	1 026	44,0	1 517	833	43,3	-21,5
Goleniowski	1 479	877	53,5	1 328	798	52,5	-10,2
Gryficki	2 306	1 321	55,3	1 706	966	55,9	-26,0
Gryfiński	2 401	1 403	64,5	2 204	1 289	64,1	-8,2
Kamieński	1 723	979	55,5	1 660	970	55,1	-3,7
Kołobrzeski	1 132	623	45,5	967	543	43,7	-14,6
Koszaliński	3 339	1 918	79,3	2 696	1 616	81,2	-19,3
Łobeski	1 501	846	56,7	1 496	849	58,1	-0,3
Myśliborski	1 291	759	51,1	1 136	671	50,1	-12,0
Policki	1 195	715	49,2	1 074	636	50,8	-10,1
Pyrzycki	1 556	894	63,4	1 256	757	62,5	-19,3
Ślawieński	2 034	1 037	55,2	1 837	978	56,1	-9,7

Stargardzki	2 289	1 298	44,1	1 819	1 093	45,0	-20,5
Szczecinecki	2 696	1 493	46,8	2 426	1 375	46,8	-10,0
Świdwiński	1 932	1 052	59,9	1 588	854	61,5	-17,8
Wałecki	1 231	784	50,7	968	625	47,4	-21,4
Zachodniopomorskie	33 853	19 046	42,6	28 992	16 729	44,0	-14,4

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

W 2016 roku do rejestrów urzędów pracy na terenie województwa zachodniopomorskiego wprowadzono łącznie 46 280 osób zamieszkujących obszary wiejskie, podczas gdy w tym okresie wyłączono z ewidencji 51 141 osób z tej grupy. Dane składające się na bilans bezrobotnych informują o dalszej poprawie sytuacji osób zamieszkujących wieś w stosunku do lat wcześniejszych. W analizowanym roku liczba rejestracji była niższa niż w 2015 roku, a liczba wyłączeń z ewidencji przewyższyła liczbę rejestracji o 4 861 osób.

Głównym powodem wyłączeń z ewidencji osób z terenów wiejskich województwa zachodniopomorskiego było podjęcie pracy – 25 576 osób tj. 50,0% wyrejestrowań, o 0,2 pkt proc. więcej niż rok wcześniej, pomimo mniejszej liczby zatrudnionych. Kolejną liczną grupę bezrobotnych wyłączono z powodu niepotwierdzenia gotowości do pracy – 10 045 osób tj. 19,6% wykreśleń i 2 818 osób mniej niż przed rokiem (23,0% w 2015 roku). Ze statusu bezrobotnego dobrowolnie zrezygnowało 3 614 osób zamieszkujących wieś tj. 7,1% wszystkich wyłączonych wobec 5,9% rok wcześniej. W porównaniu z danymi dotyczącymi struktury wyłączeń z ewidencji osób zamieszkujących miasta zauważyć należy, że w tej grupie bezrobotnych odsetek wyrejestrowanych z powodu podjęcia pracy był niższy niż wśród mieszkańców wsi. Drugim znaczącym motywem wyłączeń mieszkańców miast było również niepotwierdzenie gotowości do pracy i udział takich osób był wyższy niż w przypadku bezrobotnych ze wsi (źródło Bezrobocie Na Terenach Wiejskich w Województwie Zachodniopomorskim w 2016 roku. WUP Szczecin).

Główne wnioski możliwe w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin

Zakłady pracy zlokalizowane są głównie w miastach, wieś natomiast kojarzona jest z gospodarstwami rolnymi, a istniejąca tam liczba miejsc pracy jest niewystarczająca. Obok ludności związanej z działalnością rolniczą obszary wiejskie zamieszkuje ludność bezrolna bez wystarczających perspektyw na zatrudnienie w miejscu zamieszkania. Brak możliwości znalezienia zatrudnienia na obszarach wiejskich wymusza migrację zarobkową ich mieszkańców. Z drugiej strony to tereny wiejskie są w ostatnim czasie popularnym kierunkiem migracji. Dotyczy to w głównej mierze w obrębie województwa zachodniopomorskiego obszarów zlokalizowanych w sąsiedztwie Szczecina (powiat policki i goleniowski) jako miejsca zatrudnienia czy nauki. Ludność napływowa na obszary wiejskie zmienia miejsce zamieszkania ale często jej miejsce pracy pozostaje bez zmian. Mniejszą mobilnością charakteryzuje się ludność bezrolna, chociażby na obszarach na których funkcjonowały państwowe gospodarstwa rolne. Po ich likwidacji osoby zamieszkujące wieś mieli lub w dalszym ciągu mają problem

ze znalezieniem zatrudnienia. W tym przypadku potrzebna jest zmiana lub uzupełnienie kwalifikacji i aktywizacja zawodowa osób dotkniętych bezrobociem strukturalnym.

Z wyników Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności z IV kwartału 2016 roku wynika, że współczynnik aktywności zawodowej ludności wiejskiej województwa zachodniopomorskiego kształtował się na poziomie 51,3% wobec 52,1% w analogicznym okresie ubiegłego roku i był niższy niż wśród mieszkańców miast, o 2,1 pkt proc. W stosunku do wyników badania przeprowadzonego w IV kwartale 2015 roku zaobserwowano także spadek wskaźnika zatrudnienia o 0,9 pkt proc. Wśród mieszkańców miast powyższy wskaźnik zwiększył się o 1,9 pkt proc. W skali roku notowano nieznaczny spadek stopy bezrobocia (liczonej według metodologii BAEL GUS) wśród mieszkańców obszarów wiejskich z 9,7% na 9,6%. Poprawę sytuacji notowano w tym czasie wśród mieszkańców miast tj. spadek bezrobocia o 1,3 pkt proc. Porównanie wyników z BAEL w województwach za IV kwartał 2016 r. pozwala stwierdzić, że sytuacja osób z terenów wiejskich województwa zachodniopomorskiego jest wyraźnie trudniejsza niż w większości regionów w Polsce.

Dane z bezrobocia rejestrowanego informują, że na koniec 2016 roku blisko 29 tys. osób bezrobotnych zamieszkiwało obszary wiejskie, o 14,4% mniej niż na koniec 2015 roku. Ich udział w ogóle zarejestrowanych wyniósł 44,0% i w stosunku do poprzedniego roku zwiększył się o 1,4 pkt proc. Większość bezrobotnych zamieszkujących wieś stanowiły kobiety – 57,7% (o 1,4 pkt proc. więcej niż na koniec 2015 roku). Bezrobotni z terenów wiejskich to głównie osoby w wieku 25 – 34 lata, posiadające wykształcenie maksymalnie gimnazjalne, dokumentujące staż pracy od roku do 5 lat, korzystające najczęściej ze wsparcia urzędów pracy od jednego do 3 miesięcy i od ponad dwóch lat. W porównaniu z bezrobotnymi mieszkańcami miast wyraźnie wyższy udział w strukturze bezrobotnych ze wsi zauważalny był w grupie wiekowej 18 – 24 lata, wśród zarejestrowanych dokumentujących wykształcenie gimnazjalne i niższe oraz w grupie bez stażu pracy. Struktura bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy z uwzględnieniem miejsca zamieszkania była w obydwu grupach zbliżona. Bezrobotni ze wsi charakteryzują się niższym niż mieszkańcy miast poziomem wykształcenia. Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły 5,9% wśród bezrobotnych z terenów wiejskich, podczas gdy wśród mieszkańców miast odsetek ten wyniósł 14,6%. Wykształcenia średniego nie posiadało blisko 70,0% osób z badanej grupy wobec 52,2% w grupie bezrobotnych z miast (źródło: Bezrobocie Na Terenach Wiejskich w Województwie Zachodniopomorskim w 2016 roku. WUP Szczecin).

1.2.4 Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)

Tabela 22. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2014	2015
	w zł			
Dochód rozporządzalny	762,54	1186,91	1365,4	1426,85
w tym dochód do dyspozycji	733,37	1137,56	1321,27	1384,42
w tym:				
z pracy najemnej	346,94	613,86	733,96	803,4
z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie	18,78	31,14 ^a	31,85 ^b	27,56 ^c
z pracy na własny rachunek	64,75 ^d	102,48	117,18 ^e	124,20 ^f
ze świadczeń społecznych ^g	279,31	377,08	406,79 ^h	404,79 ⁱ

a, b, c, d, e, f, h, i Błąd względny szacunków przekracza 10% i wynosi: *a* – 15,63%, *b* – 46,70%, *c* – 34,6%, *d* – 11,01%, *e* – 19,13%, *f* – 28,20%, *g* – 28,20%, *h* – 10,12%, *i* – 10,62%.

W 2005 r. – pobierających świadczenia z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej.

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

Liczba osób zagrożonych ubóstwem w wartościach bezwzględnych ogółem na OW i jako % zagrożonych ubóstwem w całym województwie

Tabela 23. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych ^a

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2014	2015
Osoby – w % ogółu osób w gospodarstwach – o wydatkach poniżej:				
relatywnej granicy ubóstwa	18,9	17,8	15,3	10,7
„ustawowej” granicy ubóstwa	19	7,5	12	8,1
minimum egzystencji	13,1	5,3	7,2	3,6

^a Patrz uwagi ogólne, ust. 7 na str. 172.

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

1.2.5 Infrastruktura na OW

Na terenach wiejskich powiatów zachodniopomorskich znajdują się obszary o bardzo niskim wykorzystaniu infrastruktury wodnej, kanalizacyjnej i gazowej. Niezadowalający poziom zaopatrzenia mieszkań w wodę z wodociągów przekłada się na przykład na poziom wyposażenia mieszkań w ubikację spłukiwaną wodą oraz łazienkę, który nadal jest zbyt niski (o około 10% mniejszy niż poziom zaopatrzenia mieszkań w wodę z wodociągów). Najmniej ludności korzysta z wodociągów w powiatach choszczeńskim i kamieńskim, a najmniej w łobeskim. Zdecydowana większość powiatów mieści się w strefie średnich wartości.

Nieco gorzej sytuacja przedstawia się przy wykorzystywaniu kanalizacji, gdyż zdecydowanie mniej jest powiatów na średnim poziomie, a więcej - na niższym. Najgorzej sytuacja przedstawia się

w powiatach gryfickim i myśliborskim. Występują istotne braki w ilości oczyszczalni ścieków, w wielu wypadkach te istniejące wymagają pilnych remontów. Podobnie wygląda wykorzystywanie sieci gazowej, przy czym udział ludności korzystającej z sieci gazowniczej jest bardzo niski w 10 powiatach (najniższy - w powiatach sławieńskim i łobeskim). Bardzo zły stan lokalnych kotłowni ogrzewających sieci ciepłownicze, co przekłada się m.in. na niski poziom wykorzystania w mieszkaniach centralnego ogrzewania zaopatrywanego w ciepło z lokalnych kotłowni.

Od 1999 roku długość sieci kanalizacyjnej w województwie wzrosła z 2 753,5 km do 4 992,3 km (o 81,3%), co daje regionowi 9. miejsce w Polsce. Wskaźnik nasycenia siecią wynosi 21,8 km/100 km² i przy średniej krajowej wynoszącej 30,3 km/100 km² jest jednym z niższych w Polsce (12. pozycja). Pomimo systematycznych działań inwestycyjnych stosunek długości sieci kanalizacyjnej do wodociągowej wciąż jest niekorzystny i wynosi 57,3%. Wartość ta daje jednak województwu 2. pozycję w kraju, dla którego średnia wynosi zaledwie 36,1%.

W województwie funkcjonuje 384 oczyszczalni ścieków, z czego 284 to obiekty komunalne. Z oczyszczalni ścieków korzystało w 2008 roku 60,1% mieszkańców, w tym w poszczególnych podregionach: w stargardzkim - 72,2%, koszalińskim - 77,1%, szczecińskim - 71,8% i w podregionie miasto Szczecin - 14,9% mieszkańców. Ilość odprowadzonych ścieków wymagających oczyszczania wynosiła w 2008 roku 238 hm³, w tym większość (93,6%) była w różnym stopniu oczyszczana. Z oczyszczalni ścieków korzysta 60% ogółu ludności w województwie, co plasuje region na 11. miejscu w Polsce. Odsetek liczby ludności wiejskiej korzystającej z oczyszczalni wynoszący 40,7% plasuje województwo na 2. miejscu przy średniej krajowej wynoszącej 25,7%.

Od 2000 roku ilość ścieków wymagających oczyszczania stopniowo zmniejsza się, a jednocześnie wzrasta liczba ścieków poddawanych procesom oczyszczania. Największe ilości ścieków pochodzą z dużych ośrodków miejsko-przemysłowych – Szczecina, Polic, Gryfina, Stargardu Szczecińskiego oraz Koszalina. W niektórych powiatach nadal spora część ścieków odprowadzana jest bez wcześniejszego oczyszczania. W wyniku budowy oczyszczalni istotna poprawa nastąpiła w Szczecinie.

W celu ograniczenia niekorzystnego wpływu gospodarki komunalnej na jakość środowiska, a przede wszystkim na jakość wód niezbędne jest wdrażanie najlepszych praktyk w zakresie rozwoju infrastruktury komunalnej. Budowa nowoczesnych stacji uzdatniania pozwoli na zaopatrzenie ludności w wodę o jakości spełniającej normy, z kolei budowa nowoczesnych oczyszczalni ścieków wpłynie na poprawę jakości odprowadzanych ścieków. Należy dążyć do uporządkowania gospodarki komunalnej na obszarach zurbanizowanych poprzez: modernizację sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, poprawę jakości wody pitnej i zmniejszenie zanieczyszczeń odprowadzanych do środowiska, ograniczenie ilości składowanych odpadów.

Drogą do osiągnięcia tego celu może być kształtowanie ładu przestrzennego w kierunku zwiększenia ekonomicznej racjonalności inwestycji wodno-kanalizacyjnych oraz wzrostu efektywności funkcjonalnej systemów wodociągowych, kanalizacyjnych i odpadowych. Dalsze korzyści można osiągnąć również poprzez stymulowanie współpracy gmin i samorządów w zakresie infrastruktury ochrony

środowiska oraz infrastruktury komunalnej, która zwiększałaby opłacalność podejmowanych inwestycji oraz ograniczała ich koszty społeczne.

Sieć wodociągowa w województwie zachodniopomorskim w roku 2015 stanowiła długość ogółem **11 096** km z tego:

w miastach	3 269 km,
na wsi	7 827 km.

Sieć kanalizacyjna w województwie zachodniopomorskim w roku 2015 stanowiła długość ogółem **7 761** km z tego:

w miastach	2 926 km,
na wsi	4 835 km.

Przyłącza wodociągowe do budynków mieszkalnych ogółem 182 749 szt., z tego:

w miastach	81 348 szt.,
na wsi	101 401 szt.

Przyłącza kanalizacyjne do budynków mieszkalnych ogółem 128 808 szt., z tego:

w miastach	73 837 szt.
na wsi	54 971 szt.

Analizując powyższe należy stwierdzić duże zaległości w infrastrukturze odprowadzania i oczyszczaniu ścieków w zbiorowych oczyszczalniach ścieków.

Rozproszona sieć osadnicza i wynikające z tego wysokie koszty budowy infrastruktury na obszarach wiejskich w warunkach niskiej dochodowości z rolnictwa i wysokiego bezrobocia – to główne przyczyny zaniedbań rozwoju w porównaniu z miastami. W wielu miejscowościach brak jest dostatecznej sieci dróg, linie energetyczne wymagają modernizacji oraz niższy jest stopień wyposażenia w sieć wodociągową i kanalizacyjną. Trudności te hamują rozwój funkcji pozarolniczych wsi, nie sprzyjają nowemu osadnictwu na obszarach wiejskich i rozwijaniu pozarolniczej działalności gospodarczej.

Przeprowadzona analiza wykazała, że regionalne zróżnicowanie stanu infrastruktury technicznej jest bardzo duże. Najlepiej rozwiniętą sieć drogową (w kilometrach na 100 km²) miały województwa małopolskie (132,0) i śląskie (128,5), w których to gęstość dróg była prawie trzykrotnie większa niż w regionie warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim. Jeszcze większe dysproporcje stwierdzono w zakresie sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Największe zagęszczenie sieci wodociągowej wystąpiło na terenach województwa: śląskiego (102,2), kujawsko-pomorskiego (100,0) i łódzkiego (98,9), a najmniejsze w regionie zachodniopomorskim (26,1) i lubuskim (29,2). W układzie przestrzennym największe zagęszczenie sieci kanalizacyjnej (w kilometrach na 100 km²) stwierdzono na obszarach wiejskich województw: podkarpackiego, małopolskiego i śląskiego. Jest to spowodowane stopniem

urbanizacji i zwiększonymi wydatkami inwestycyjnymi na ochronę środowiska w tych regionach. Jednym z czynników infrastruktury technicznej, który wciąż w znacznym stopniu decyduje o mniejszej atrakcyjności terenów wiejskich, jest duża dysproporcja pomiędzy stopniem zwodociągowania, a stopniem skanalizowania.

W ujęciu województw największe różnice pomiędzy długością sieci wodociągowej a kanalizacyjnej zaobserwowano w województwach: kujawsko-pomorskim, łódzkim i śląskim. Na wsi znajduje się 2366 zbiorczych oczyszczalni ścieków, najwięcej w województwach: wielkopolskim i zachodniopomorskim. Alternatywą dla rozbudowy bardzo kosztownej sieci kanalizacyjnej oraz inwestowania w zbiorcze oczyszczalnie ścieków jest budowa małych, indywidualnych oczyszczalni. Największą ich ilość stwierdzono w regionie małopolskim (6387) i podkarpackim (5401). W 2005 roku największą gęstość sieci gazowej (w kilometrach na 100 km²) zanotowano w regionie podkarpackim (152,4) i małopolskim (124,6), a najniższą w województwach: kujawsko-pomorskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim.

Województwo zachodniopomorskie:

- 47,8 – gęstość sieci dróg w km na km² powierzchni,
- 26,1 – gęstość sieci wodociągowej w km na km² powierzchni,
- 9,4 – gęstość sieci kanalizacyjnej w km na km² powierzchni,
- 36,8 – odbiorcy gazu sieciowego na 1000 mieszkańców,
- 22,8 – powierzchnia użytkowa mieszkań w m² na osobę,
- 245 – zbiorcze oczyszczalnie ścieków,
- 426 – indywidualne oczyszczalnie ścieków.

Przez obszar województwa przebiegają drogi krajowe o numerach: 3 (E65), A-6 i 6 (E28), 10, 11, 13, 20, 22, 23, 25, 26, 31, 37, 93 oraz budowana droga S3.

Drogi wojewódzkie, powiatowe oraz gminne w większości wymagają modernizacji i przebudowy zarówno ze względu na zły stan nawierzchni, jak i parametry techniczne. Dotychczasowe zaniedbania, wynikające z braku funduszy na prace remontowe, budowę obwodnic i bezkolizyjnych skrzyżowań na trasach o dużym natężeniu ruchu, doprowadziły do powstania tzw. wąskich gardeł w sieci drogowej. Mają one istotny wpływ na dostępność i atrakcyjność centrów gospodarczych, administracyjnych i turystycznych oraz portów morskich w regionie. Istotną poprawę przyniesie oddanie do użytku drogi krajowej S3 w nowym przebiegu, zachodniego obejścia Szczecina oraz tunelu pomiędzy wyspami Uznam i Wolin w Świnoujściu.

Największe zagęszczenie dróg krajowych występuje w pasie przygranicznym, lecz nie zapewniają one w pełni dogodnego połączenia regionu z pozostałą częścią kraju.

Główne ośrodki miejskie regionu (Szczecin, Koszalin, Świnoujście, Kołobrzeg, Stargard, Wałcz i Szczecinek) leżą w pobliżu granic województwa, co skutkuje ograniczoną dostępnością do nich z obszaru centralnej części regionu. Środkowa i południowo-zachodnia część regionu znajduje się poza godzinnym

zasięgiem drogami kołowymi do 7 najważniejszych ośrodków miejskich. Obszar ograniczonej dostępności obejmuje aż 30% powierzchni województwa i jest zamieszkiwany przez ok. 12% populacji województwa. Ponadto na obszary przygraniczne oddziałują miasta leżące w województwach sąsiednich (Gorzów Wielkopolski, Słupsk i Piła).

Ruch na drogach województwa jest nieco niższy od średniej krajowej, natomiast wyróżnia się dużą dynamiką i nieregularnością w ciągu roku. Coraz więcej dróg wojewódzkich, ale także powiatowych i gminnych, zwłaszcza w pasie nadmorskim, jest obciążonych intensywnym ruchem tranzytowym i turystycznym, szczególnie w sezonie letnim oraz podczas weekendów. Na wielu odcinkach dróg wojewódzkich ruch odbywa się z większym natężeniem niż na drogach krajowych województwa, mimo ich niewystarczających parametrów technicznych, w tym nośności nieprzekraczającej 80 kN/oś. W porównaniu z resztą kraju wskaźnik gęstości dróg publicznych jest znacząco niższy. W 2008 roku wynosił on 57,5 km/100km² w porównaniu do 83,5 km/100km² dla Polski. Łączna długość dróg o twardej nawierzchni w województwie wynosi 13 175,3 km.

Bardzo duże znaczenie ma rozwój osi Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego CETC. Inicjatywa ta ma ułatwić efektywne kreowanie multimodalnych łańcuchów logistyczno-transportowych w układzie europejskim, od Bałtyku po Adriatyk, a w dalszej perspektywie po Morze Czarne i Egejskie. Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy CETC pomaga w promocji transportu przyjaznego środowisku oraz rozwoju transportu kombinowanego, multimodalnego i intermodalnego.

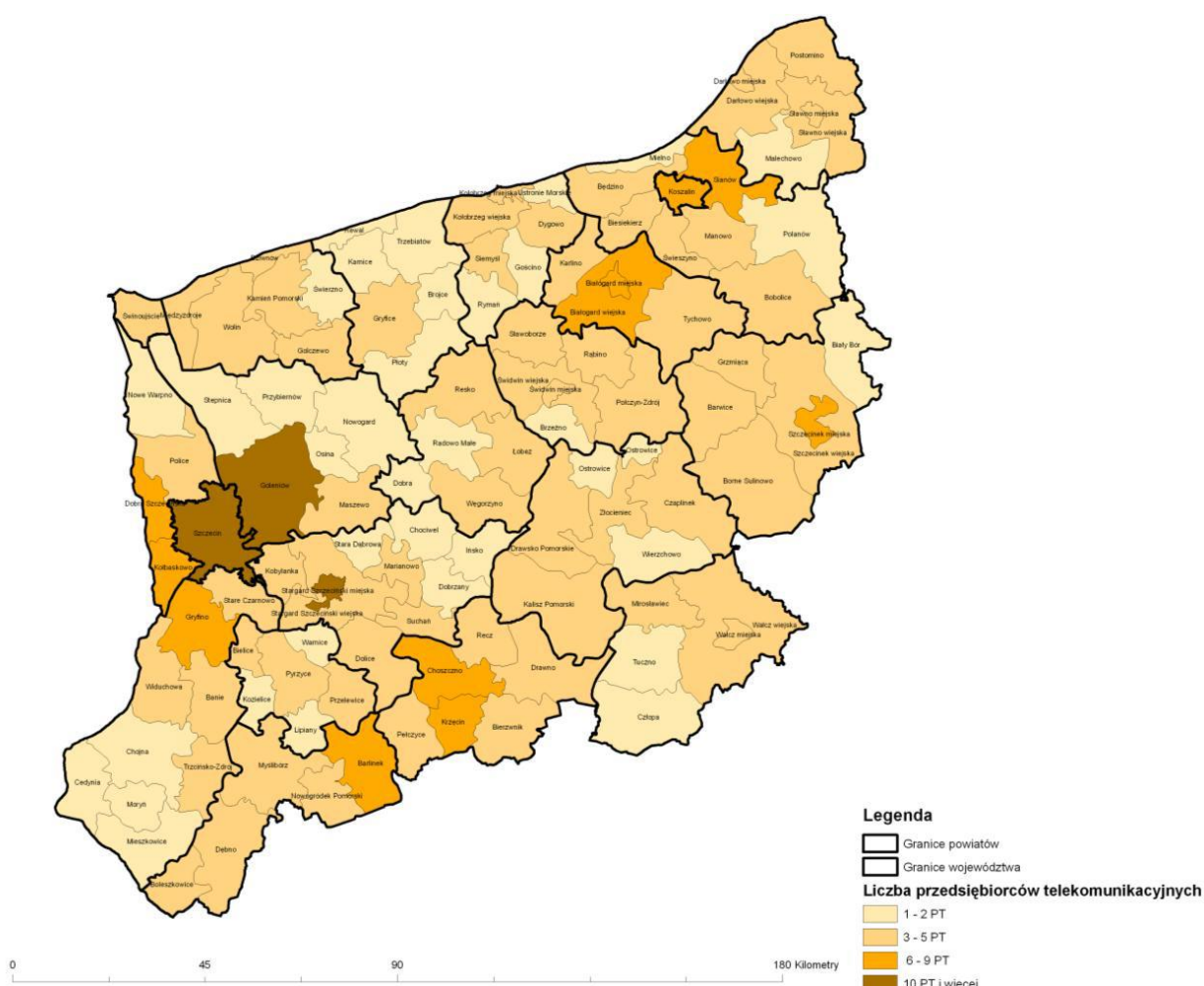
Usługi dostępu Internetu w województwie są świadczone przez operatorów telekomunikacyjnych ogólnokrajowych w technologiach przewodowych oraz przez operatorów sieci komórkowych. Znaczącą pozycję mają również lokalni operatorzy telekomunikacyjni. Dostęp do Internetu w miastach zapewniają m.in. operatorzy telewizji kablowej. Najważniejszym dostawcą Internetu na terenie województwa zachodniopomorskiego pozostaje Telekomunikacja Polska S.A., której udział w rynku to ok. 65% gospodarstw domowych posiadających dostęp do Internetu.

Tylko 12% łączy telefonicznych (tzw. głównych) znajduje się na terenach wiejskich. Gęstość sieci na obszarach wiejskich wynosi 104 łącza na 1 000 mieszkańców, przy poziomie 344 w miastach i 268 w województwie.

Dostęp do Internetu posiada ponad połowa osób powyżej 16 roku życia zamieszkałych na terenie województwa zachodniopomorskiego. Tyle samo osób deklaruje korzystanie z komputera. W województwie istnieją jednak duże dysproporcje pomiędzy terenami miejskimi i wiejskimi w zakresie dostępu do usług telekomunikacyjnych. Główną barierą w upowszechnieniu korzystania z komputerów i Internetu jest brak motywacji mieszkańców regionu. Część z nich nie korzysta z Internetu mimo, że posiada do niego dostęp w gospodarstwie domowym. Dla 8% mieszkańców województwa barierą stanowi brak środków finansowych, około 4% mieszkańców nie posiada umiejętności korzystania z technologii informatycznych.

W pierwszym kwartale 2010 roku na zlecenie Województwa Zachodniopomorskiego zakończyła się inwentaryzacja obecnego stanu infrastruktury szerokopasmowej w regionie dla potrzeb projektu budowy Zachodniopomorskiej Sieci Teleinformatycznej (ZST). Jednym z rezultatów inwentaryzacji było wyznaczenie terenów zagrożonych wykluczeniem cyfrowym poprzez zaklasyfikowanie poszczególnych miejscowości województwa do obszarów białych, szarych i czarnych (BSC)⁹. Jedna trzecia miejscowości w województwie została zaliczona do terenów zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. W przeważającej większości są to obszary wiejskie zamieszkałe przez niecałe 6% populacji województwa. Przeprowadzona inwentaryzacja umożliwiła również zidentyfikowanie 2012 miejscowości (67% ogółu), w których występuje dostęp do Internetu o przepływności nie większej niż 2Mbit/s oraz infrastrukturze dostępowej należącej do tylko jednego operatora telekomunikacyjnego. Wyniki badań ukazały także rozkład tzw. „białych plam” to znaczy obszarów, na których nie ma dostępu do Internetu. Najwięcej takich obszarów zaobserwowano w gminach położonych w południowo-wschodniej części województwa.

Rys.7. Stan infrastruktury szerokopasmowej w województwie zachodniopomorskim w roku 2010

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

Na terenie 33% gmin województwa usługi dostępu do Internetu świadczą najwyżej dwa przedsiębiorstwa telekomunikacyjne. Na pozostałym obszarze, szczególnie w okolicach największych miast, konkurencja firm jest silniejsza.

Na tle kraju wysoki jest stopień informatyzacji szkół województwa. Przeciętnie na jedną placówkę przypada 19 stanowisk komputerowych, z czego 16 jest podłączonych do Internetu.

Stosunkowo wysoki jest stopień informatyzacji przedsiębiorstw województwa zachodniopomorskiego oraz wykorzystania technologii informatycznych w działalności gospodarczej. W skali kraju region zajmuje czołowe pozycje m.in. w dostępie firm do szerokopasmowego Internetu, wyposażeniu w sieci Intranet czy też ilości osób korzystających w pracy z komputera. Jest też liderem w dziedzinie składania przez firmy zamówień przez Internet.

Należy realizować prace nad budową samorządowej infrastruktury teleinformatycznej szerokopasmowego dostępu do sieci Internet opartej na koncepcji Zachodniopomorskiej Sieci Teleinformatycznej. Budowa tej sieci powinna nastąpić przy udziale środków finansowych Regionalnego Programu Operacyjnego – Działanie 3.1. Równocześnie należy przystąpić do tworzenia sieci partnerstwa interesariuszy społeczeństwa informacyjnego, działających wspólnie i synergicznie na rzecz innowacyjnego e-Rozwoju województwa zachodniopomorskiego. Wdrożenie ZST, opartej głównie na technologiach światłowodowych, ma sprzyjać przeciwdziałaniu wykluczeniu cyfrowemu, tworzeniu dedykowanych sieci misyjnych, dać impuls dla innowacyjności i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy oraz poprawić oferty dostępu do szerokopasmowego Internetu dla mieszkańców regionu.

Największymi producentami energii elektrycznej i ciepłej w województwie są PGE Zespół Elektrowni Dolna Odra S.A. w Nowym Czarnowie (w skład którego wchodzi: Elektrownia Dolna Odra w Nowym Czarnowie oraz dwie elektrownie zlokalizowane w Szczecinie – Pomorzany i Szczecin), a także Miejska Energetyka Ciepła Sp. z o.o. w Koszalinie.

Na obszarze województwa działalność w zakresie przesyłania energii elektrycznej prowadzi PSE-Operator S.A., natomiast w zakresie dystrybucji energii ENERGA S.A. i ENEA S.A. Do największych przemysłowych odbiorców energii elektrycznej w województwie należą Zakłady Chemiczne „Police” S.A. oraz Kronospan Szczecinek Sp. z o.o.

Sieć energetyczna na terenach wiejskich jest często przestarzała, co nie gwarantuje stałych dostaw odbiorcom indywidualnym. Znaczna część linii przesyłających energię elektryczną na te obszary powstała na początku lat pięćdziesiątych, co sprawia, że ich jakość (również w przypadku urządzeń rozdzielczych) jest niezadowalająca. Ponadto jest to bariera dla rozwoju małych elektrowni, w tym elektrowni opartych o odnawialne źródła energii. Szczecin posiada tylko jedną linię zasilającą o napięciu 400 kV oraz niewystarczającą ilość linii o napięciu 220 kV. Koncesjonowaną działalność ciepłowniczą na obszarze województwa zachodniopomorskiego prowadzi 49 przedsiębiorstw, w tym 26 w zakresie wytwarzania ciepła, a 23 w zakresie jego przesyłania i dystrybucji. Największymi odbiorcami ciepła są przedsiębiorstwa

komunalne, spółdzielnie mieszkaniowe oraz wspólnoty. W roku 2008 w instalacje centralnego ogrzewania wyposażone było 82,2% ogólnej liczby mieszkań (w całym kraju 78%).

Dostęp do infrastruktury przesyłowej energii elektrycznej oraz gazu jest ciągle niewystarczający i wymaga inwestycji w celu wyrównania jego poziomu w całym województwie, głównie w małych miastach i na obszarach wiejskich. Niezbędne jest wsparcie modernizacji i rozwoju systemów wytwarzania i dystrybucji energii. Preferowane powinny być rozwiązania w zakresie wytwarzania energii w układzie skojarzonym oraz większe wykorzystanie źródeł energii odnawialnej.

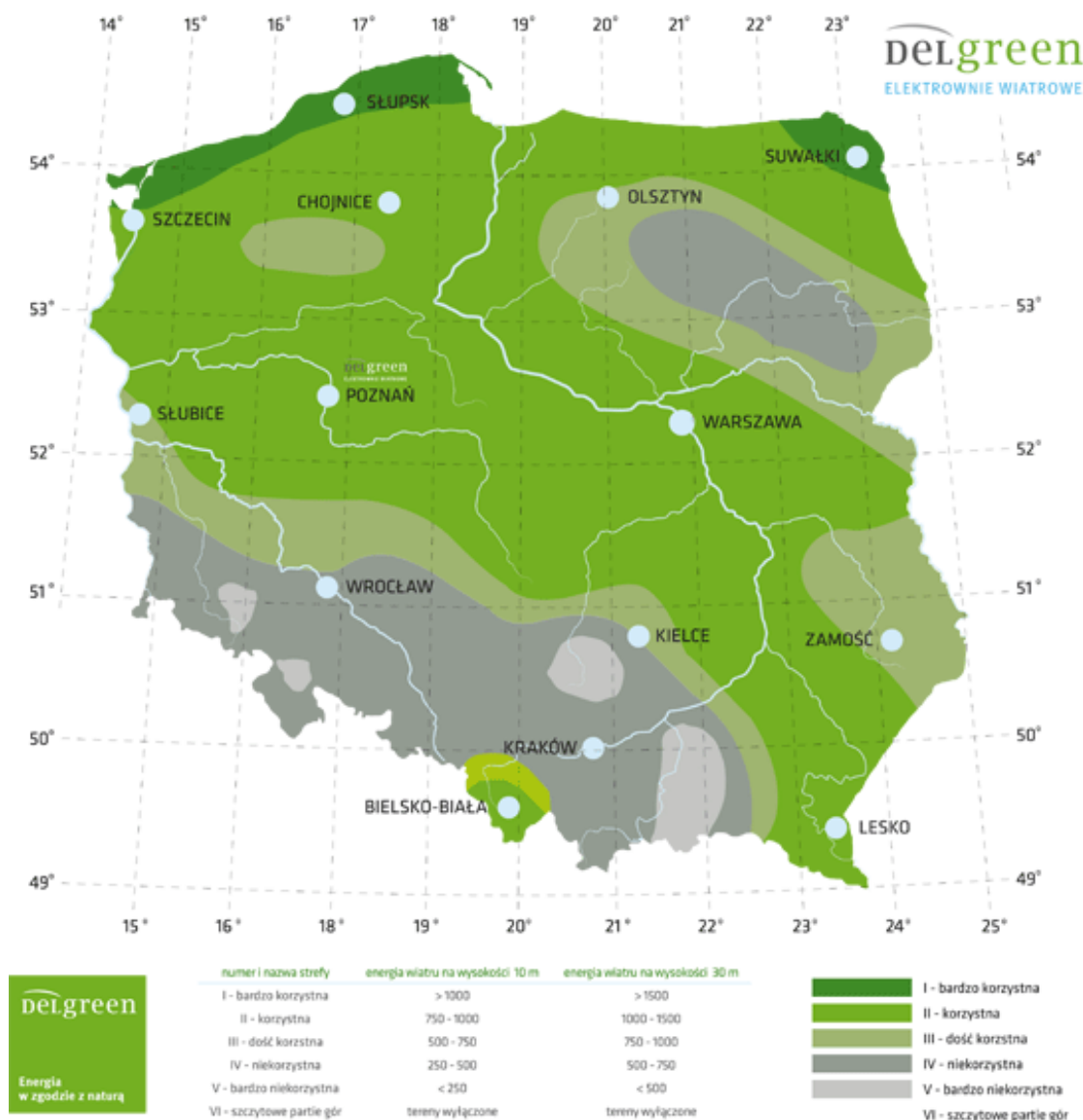
Istniejące linie wysokiego napięcia na obszarze aglomeracji szczecińskiej, w pasie nadmorskim oraz w południowo-wschodniej części województwa wymagają znacznej rozbudowy i modernizacji sieci o napięciu 110 kV. Niezbędne jest zwiększenie pewności zasilania oraz planowany rozwój energetyki wiatrowej dużych mocy (m.in. w okolicach Choszczna, Recza, Myśliborza, Dębna, Barlinka, Krzęcina, Świnoujścia, Niechorza, Stepnicy, Reska).

Poprawa stanu infrastruktury energetycznej ma na celu zapewnienie wyższego poziomu usług dla lokalnej społeczności, przyciągnięcie inwestorów oraz podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności regionu. Niezbędne jest aktywne włączanie się władz samorządowych w realizację „Polityki energetycznej Polski do 2030 roku”. Ważne jest, by w procesach określania priorytetów inwestycyjnych przez samorządy dążyć do skorelowania planów inwestycyjnych gmin i przedsiębiorstw energetycznych. Potrzeba planowania energetycznego jest szczególnie istotna, ponieważ najbliższe lata stawiają przed polskimi gminami ogromne wyzwania, rozwojowe i inwestycyjne szczególnie wobec prognozowanego bardzo dużego wzrostu konsumpcji energii elektrycznej w Polsce.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 współfinansowane są przedsięwzięcia, które mają zwiększyć dostępność do infrastruktury elektrycznej i gazowej na obszarach deficytowych. Wsparcie otrzymają także inwestycje z zakresu rozbudowy i modernizacji lokalnych sieci dystrybucyjnych, energetycznych i gazowych, zwiększających dostęp do energii mieszkańcom obszarów o niskim wskaźniku gazyfikacji i elektryfikacji.

Województwo zachodniopomorskie jest krajowym liderem w wytwarzaniu energii wiatrowej. W pasie nadmorskim i w bezpośrednim jego sąsiedztwie panują najlepsze w Polsce warunki wiatrowe. W regionie zlokalizowanych jest 6 z 10 największych elektrowni wiatrowych w Polsce: Karścino-Mołotowo (moc 90 MW), Tymień (50 MW), Jagniątkowo (30,6 MW), Zagórze (30 MW) i Cisowo (18 MW). Utrzymuje się bardzo duże zainteresowanie inwestorów budową farm wiatrowych. Do tej pory zawartych jest ponad 30 umów o przyłączenie elektrowni na łączną moc ok. 700 MW. Planowane jest uruchomienie największej farmy wiatrowej w Polsce (o docelowej mocy zainstalowanych turbin 260 MW) w Baniach-Kozielicach oraz ulokowanie na terenie gminy Darłowo siedmiu farm o łącznej mocy 180 MW.

Rys.8. Stan infrastruktury elektrowni wiatrowych w województwie zachodniopomorskim

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

W województwie pracuje ok. 320 kotłów spalających biomasę. Największym producentem energii z biomasy jest PGE Zespół Elektrowni Dolna Odra S.A., który zużył w 2008 roku 245,4 tys. ton biomasy (w Elektrowni Dolna Odra – 218,9 tys. ton, w Elektrowni Szczecin – 26,5 tys. ton). Łączna ilość energii wyprodukowanej ze spalania biomasy w PGE Zespół Elektrowni Dolna Odra S.A. w 2008 roku wyniosła 248,7 GWh (ok. 3,8% całkowitej produkcji).

Energię geotermalną do produkcji ciepła wykorzystują dwa zakłady. Moc ciepłowni przedsiębiorstwa „Geotermia Pyrzyce” Sp. z o.o. wynosi 54,8 MW, natomiast Przedsiębiorstwo Usług Ciepłowniczych „Geotermia Stargard” Sp. z o.o. dysponuje mocą 14 MW. Eksploatowanych jest około 70 elektrowni

wodnych o łącznej mocy zainstalowanej 12,7 MW. Najwięcej czynnych obiektów znajduje się na terenie powiatów: łobeskiego (13), koszalińskiego (9), gryfickiego (9), stargardzkiego (7) i myśliborskiego (6).

Produkcja energii ze źródeł odnawialnych w województwie zachodniopomorskim w 2008 roku wyniosła 493 GWh, co stanowi 6% całkowitej produkcji energii ze wszystkich źródeł, z tego 21% to energia ze źródeł wodnych. Pod względem produkcji energii ze źródeł odnawialnych województwo zajmuje 3. pozycję w kraju.

Według danych za rok 2008 moc jednostek wytwórczych stanowi 7,1% mocy zainstalowanej w polskich elektrowniach ogółem. Stawia to województwo na 6. miejscu w kraju. Dokument Ministerstwa Gospodarki pn. „Polityka energetyczna Polski do 2030” przewiduje wzrost finalnego zapotrzebowania kraju na energię elektryczną brutto z ok. 151 TWh w 2006 roku do 152,8 TWh w 2010 roku oraz 217,4 TWh w 2030 roku. W związku z tym planowana jest, także w województwie zachodniopomorskim, budowa nowoczesnych jednostek wytwórczych o wysokiej sprawności wytwarzania (kogeneracja, odnawialne źródła energii) o jak najmniejszym oddziaływaniu na środowisko.

Nowe inwestycje znacząco wpłyną na zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. Planowane są kolejne elektrownie wiatrowe. W Elektrowni Szczecin wybudowany będzie nowoczesny kocioł fluidalny do spalania biomasy o mocy 68 MW, który rocznie zużywać będzie ok. 700 tys. ton paliwa zastępując wyeksploatowane urządzenia pracujące w oparciu o węgiel kamienny. Duże zapotrzebowanie na biomasę, jakie wystąpi w województwie, przyczyni się do zagospodarowania niewykorzystywanych obecnie gruntów, a w konsekwencji do aktywizacji terenów wiejskich.

W województwie opracowano „Założenia do programu energetyki odnawialnej w oparciu o surowce odnawialne energii, wody i wiatru”. Na te działania w RPO przeznaczono kwotę 14,9 mln euro. Istotna będzie również budowa i modernizacja sieci elektroenergetycznych umożliwiających przyłączanie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. Na wsparcie inwestycji związanych z pozyskiwaniem energii ze źródeł odnawialnych i podnoszenia efektywności energetycznej przeznaczona jest kwota 21 mln euro.

Infrastruktura mieszkaniowa

Infrastruktura, służba komunalna (łac. infra = w dolnej części i structura = układ, szysk) – podstawowe urządzenia, budynki użyteczności publicznej i instytucje usługowe, których istnienie jest niezbędne do prawidłowego funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa

Zasoby mieszkaniowe stanowią na koniec 2015 r. stanowią ogółem 638 897 mieszkań z tego:

w miastach 469 332 szt., na wsi 169 565 szt. Przeciętna liczba izb w mieszkaniu ogółem 3,85 z tego:

w miastach 3,69, na wsi 4,29.

Wyposażenie mieszkań w infrastrukturę z ogólnej liczby mieszkań na koniec 2015 r., w tym:

- wodociągową w miastach w 99,8%, na wsi w 96,3%,
- węzły sanitarne w miastach w 94%, na wsi w 84%,
- gaz sieciowy w miastach w 78%, na wsi w 18,9%,
- w centralne ogrzewanie w miastach w 89,6%, na wsi w 75,9%.

1.2.6 Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne

Powierzchnia geodezyjna województwa zachodniopomorskiego, według stanu w dniu 1 stycznia 2016 r. wynosiła 2289,2 tys. ha, tj. 7,3% powierzchni kraju. Tereny wiejskie zajmowały 93,8% ogólnej powierzchni województwa, a tereny miejskie – 6,2%.

Użytki rolne stanowiły 48,7%, grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione – 37,4%, a pozostałe grunty – 13,9%. Na użytki rolne zajmujące łącznie 1115,1 tys. ha składały się w przeważającej mierze grunty orne (77,1%), w dalszej kolejności trwałe użytki zielone (20,0%), grunty rolne zabudowane (1,6%), grunty pod rowami i stawami (0,9%) oraz sady (0,4%). Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione (856,2 tys. ha) w ponad 97% były zajęte przez lasy. Z powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych (101,1 tys. ha) – 56,3% przeznaczonych było pod tereny komunikacyjne.

Stan środowiska województwa zachodniopomorskiego powoli i systematycznie ulega poprawie. Jest ona wynikiem bardziej racjonalnego korzystania z zasobów, działań naprawczych realizowanych zarówno przez użytkowników środowiska, jak i samorządy, zwiększonej świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz dostępności środków finansowych, krajowych i unijnych, na realizację inwestycji ekologicznych.

Obszary chronione obejmują 10 573,9 km², co stanowi 46% powierzchni województwa. Na zasoby krajowego systemu obszarów chronionych wraz z otulinami przypada 5 866 km² (25,6% powierzchni). W województwie wyznaczono liczne obszary wchodzące w skład Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Ich łączna powierzchnia - z wyłączeniem obszarów morskich - wynosi 8 512,84 km², co stanowi ok. 37,2% powierzchni województwa. Ochrona tych terenów ma na celu ograniczenie działań mogących w znaczący sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz negatywnie wpływać na gatunki roślin i zwierząt, dla których utworzony został obszar Natura 2000. Przy planowaniu inwestycji należy uwzględnić ich oddziaływanie na środowisko. Ustanowione obszary Natura 2000 nie powinny jednak ograniczać działalności lokalnych społeczności ani blokować przedsięwzięć budowlanych czy infrastrukturalnych, choć w obowiązującym porządku kulturowo-prawnym trudno o wdrożenie efektywnego modelu zrównoważonego rozwoju, godzącego pozornie sprzeczne interesy.

W województwie funkcjonuje 95 zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza. Stanowi to 5% ogólnej liczby tych zakładów w Polsce, co lokuje region na 8. miejscu w kraju.

Zachodniopomorskie w liczbach

Powierzchnia województwa 2 289 248 ha, tj. 7,3 % powierzchni kraju.

Użytki rolne ogółem 952 300 ha co stanowi 42,6 % powierzchni województwa,

w tym:

grunty orne 726 600 ha, 76,3 % UR,

łąki 110 500 ha, 11,6 %,

pastwiska 33 300 ha, 3,5 %,

sady 15 200 ha, 1,6 %,

pozostałe użytki 66 700 ha, 7,0 %.

Lasy i grunty leśne zajmują powierzchnię ponad 832 365 ha, co stanowi 36,8 % lesistości.

W 2015 r. w Polsce liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła 23 015 gospodarstw na powierzchni 580 730 ha, z tego w województwie zachodniopomorskim 3 072 gospodarstw ekologicznych gospodarujących na powierzchni 114 887 ha.

Produkcja żywności metodami ekologicznymi przyczynia się do poprawy i ochrony środowiska i wpisuje się w zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

W województwie zachodniopomorskim funkcjonują 2 parki narodowe, 7 parków krajobrazowych oraz 114 rezerwatów przyrody o różnej typologii, m.in. florystyczne, leśne, torfowiskowe, krajobrazowe. Łączna powierzchnia obszarów tworzących krajowy system obszarów chronionych stanowi około 20 % ogólnej powierzchni województwa zachodniopomorskiego.

Naturalne granice obszaru województwa stanowi: na północy wybrzeże Bałtyku oraz na zachodzie graniczna rzeka Odra. Południowa granica również ma charakter seminaturalny odpowiadając w przybliżeniu zasięgowi ostatniego zlodowacenia. Od wschodu obszar województwa graniczy z województwem pomorskim, a na południu z województwem lubuskim i wielkopolskim. Przez obszar województwa przechodzi w okolicach Stargardu 15 południk długości geograficznej wschodniej, stanowiący oś środkowoeuropejskiej strefy czasowej.

Położenie geograficzne sprzyja rozwojowi gospodarczemu regionu ze względu na sąsiedztwo granicy z Niemcami, położenie na skrzyżowaniu ważnych szlaków transportowych na osi wschód zachód oraz północ-południe. Co ważniejsze dotyczy to zarówno transportu lądowego jak i morsko-rzecznego. Naturalne walory oraz zróżnicowanie warunków przyrodniczych sprzyja rozwojowi turystyki.

Krajobraz województwa zachodniopomorskiego został ukształtowany w czasie ostatniego zlodowacenia (Vistulianu), które zakończyło się około 11,5 tys. lat temu. Jego ślady dominują we współczesnej rzeźbie regionu Pomorza i nadają charakter tutejszym warunkom przyrodniczym. Na wybrzeżu, w pasie słabo zróżnicowanych nizin nadmorskich wydzielono dwa regiony-Pobrzeże Szczecińskie oraz Koszalińskie, składające się z szeregu mezoregionów.

Na południe od słabo urzeźbionych, nizinnych pobraży wyróżniono regiony pojezierne. Są to Pojezierza Zachodniopomorskie oraz Południowopomorskie, również składające się z licznych mezoregionów. Jest to obszar o zdecydowanie większej różnorodności morfologicznej i przyrodniczej.

Młodoglacjalne pochodzenie rzeźby terenu województwa zachodniopomorskiego uwidacznia się przede wszystkim w dużym zróżnicowaniu powierzchni terenu. Pod względem hipsometrii, północna, nadmorska część obszaru województwa jest położona najniżej oraz jest stosunkowo słabo zróżnicowana. Większą część terenu zajmują słabo zróżnicowane obszary wysoczyzn morenowych płaskich i falistych (w części zachodniej) oraz dennomorenowych (w części wschodniej), przecinane dolinami rzek przymorskich w przybliżeniu, o południkowym przebiegu. Dominujące wysokości nie przekraczają na ogół 40 m n.p.m. Urozmaicenie wprowadzają drobne, izolowane fragmenty moren czołowych subfazy wolińskiej ostatniego zlodowacenia, które kulminują na wysokościach ponad stumetrowych w północnej części wyspy Wolin. Interesującym urozmaiceniem są elementy morfologii terenu związane z działalnością morza w postaci piaszczystych mierzei-największym obszarem jest tu wydmore zamknięcie Bramy Świny oraz piaszczyste mierzeje jezior przymorskich na Pobrzu Trzebiatowskim.

Lasy obejmują powierzchnię 832 365 ha w woj. zachodniopomorskim, co stanowi 36,8% jego powierzchni. Natomiast 8 867 ha lasów znajduje się w obrębie parków narodowych. Według klas wieku i składu gatunkowego drzewostanów wyliczono, że powierzchnie lasów zachodniopomorskich obejmowały następujące grupy rodzajowe: sosna 61,1%, brzoza 10,0%, buk 7,9% dąb 6,4%, olsza 5,4%, świerk 5,6%. Natomiast struktura powierzchni lasów Pomorza Zachodniego według typów siedliskowych lasu stanowi: bory 15,3%, bory mieszane 36,5%, lasy mieszane 30,6%, lasy 17,6%.

Największym zbiornikiem wodnym jest Zalew Szczeciński, poza tym jest wiele jezior, z których największe to Dąbie, Miedwie, Jamno, Drawsko, Wielimie, Bukowo, Lubie, Pile, Płoń, Woświn, Kopań oraz Ińsko. Przez województwo przepływa kilkadziesiąt rzek, w tym druga pod względem długości rzeka kraju: Odra oraz wiele mniejszych, z których największe leżące w całości na terytorium województwa są: Rega (ok. 180 km), Parsęta (ok. 135 km), Ina (ok. 129 km) i Płonia (ok. 79 km).

Tereny bogatych florystycznie i faunistycznie siedlisk nieleśnych koncentrują się głównie w dolinach rzecznych. Zasługujące na szczególną ochronę ekosystemy, siedliska przyrodnicze, okazy gatunków i ich siedliska, twory przyrody oraz krajobraz, zostały objęte formami ochrony przyrody.

Obszary Natura 2000 w województwie zachodniopomorskim

W województwie zachodniopomorskim znajduje się 21 obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSO) i 64 obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (OZW). Obszary specjalnej ochrony ptaków zajmują łącznie 30% powierzchni województwa, a obszary mające znaczenie dla Wspólnoty zajmują 19% jego powierzchni. Należy podkreślić, iż znaczna część granic obszarów Natura 2000 pokrywa się wzajemnie i zajmuje ten sam obszar stanowiąc **38%** terytorium województwa, najwyższy wskaźnik w Polsce ponad dwukrotny.

Województwo zachodniopomorskie jest jednym z najbogatszych regionów w Polsce pod względem powierzchni i liczby obszarów naturowych, na co niewątpliwie ma wpływ ogromne bogactwo przyrodnicze oraz dobrze udokumentowane jego zasoby (waloryzacje przyrodnicze wszystkich gmin oraz waloryzacja przyrodnicza województwa).

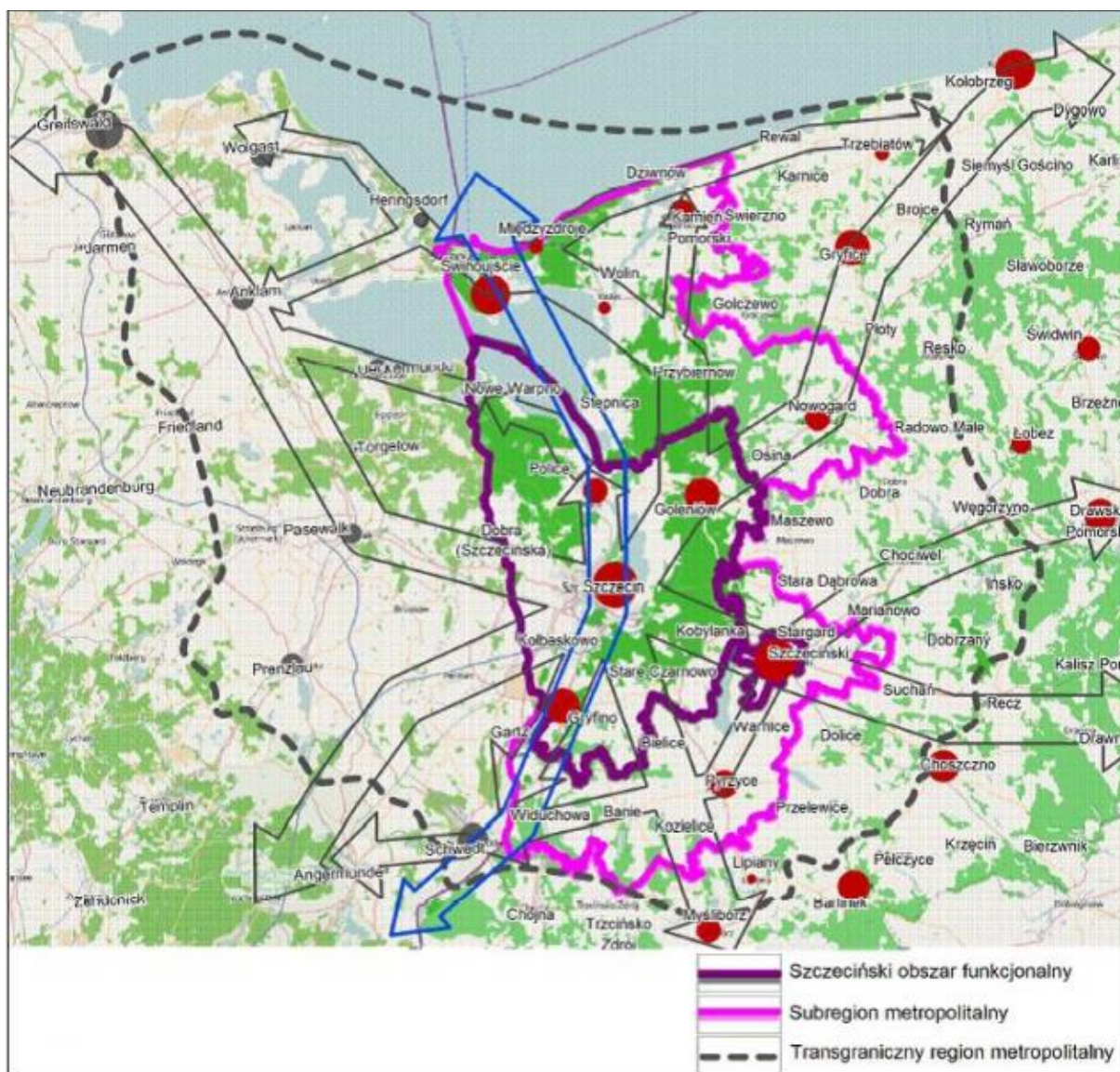
W skali kraju województwo zachodniopomorskie wyróżnia się stosunkowo dużymi zasobami siedlisk i gatunków chronionych w sieci Natura 2000 oraz wyjątkowo niezłym rozpoznaniem ich rozmieszczenia. Zachodniopomorskie jest jednym z najcenniejszych przyrodniczo regionów Polski. To tu właśnie zachowały się najlepiej wykształcone wielkie torfowiska, jeziora dystroficzne, torfowe i trzęsawiska, a także świeże i wilgotne łąki i mechowiska, nadmorskie klify, wydmy, lasy wydmowe itd. Zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (2002) różnorodność środowisk i bogactwo zasobów użytkowych obszaru województwa zachodniopomorskiego stanowią zarówno o rozwoju wielu funkcji gospodarczych uwarunkowanych środowiskowo, jak i o konieczności zachowania w możliwie najmniej zmienionej postaci poszczególnych elementów środowiska lub obszarów o unikatowych wartościach przyrodniczych o znaczeniu ponadlokalnym. W procesie zrównoważonego rozwoju województwa uwarunkowania przyrodnicze uwzględniające ochronę środowiska i warunki korzystania z jego zasobów są podstawą do utrwalania rozwoju ekologicznie zrównoważonego (Plan zagospodarowania... 2002).

Szczeciński obszar funkcjonalny zamieszkuje ponad jedna trzecia ogółu ludności województwa. Sam Szczecin jest głównym ośrodkiem administracyjnym, turystycznym, naukowym i kulturalnym województwa, centrum gospodarczym i biznesowym. W szczecińskim obszarze funkcjonalnym wytwarza się ok. 60% regionalnego produktu krajowego brutto. W ostatnich latach następuje rozwój produkcji przemysłowej w gminach sąsiadujących ze Szczecinem, gdzie powstały i nadal powstają parki przemysłowe. Szczeciński obszar funkcjonalny jest najlepiej skomunikowanym rejonem województwa. Funkcjonują tu wszystkie rodzaje transportu. Do najważniejszych szlaków komunikacyjnych przesądzających o jego dostępności należą: autostrada A6, droga ekspresowa S3, drogi krajowe nr 6, nr 10 i nr 31 oraz linie kolejowe do Berlina, Rostocku, Poznania, Wrocławia, Gdańska, Piły, Chojnic, Kołobrzegu i Świnoujścia. W szczecińskim obszarze funkcjonalnym znajduje się jedyne w województwie lotnisko komunikacyjne - port lotniczy Szczecin - Goleniów. W obszarze tym szczególnie efektywne mogą okazać się działania w sferze badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji, inwestycji w edukację, rozwoju zrównoważonego, multimodalnego transportu, wzmacniania potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej. Działania te powinny być ukierunkowane na odbudowę potencjału gospodarczego obszaru i rangi Szczecina jako znaczącego w Polsce i na Bałtyku ośrodka gospodarki morskiej.

Poza obszarem funkcjonalnym wyznaczono subregion metropolitalny o słabszych powiązaniach funkcjonalnych. Obszar ten, pozostający pod wpływem oddziaływania Szczecina - z uwagi na powiązania przyrodnicze i infrastrukturalne - buduje wspólny potencjał społeczno-gospodarczy. Do subregionu metropolitalnego wskazano szesnaście gmin: Świnoujście, Międzyzdroje, Wolin, Dziwnów, Kamień

Pomorski, Stepnice, Przybiernów, Nowogard, Osinę, gminę wiejską Stargard Szczeciński, Warnice, Pyrzyce, Bielice, Kozielice, Banie i Widuchową. Jeszcze większą strukturę przestrzenną stanowi transgraniczny region metropolitalny Szczecina, który obejmuje również część Meklemburgii-Pomorza Przedniego, na które rozciąga się wpływ Szczecina głównie jako ośrodka gospodarczego i kulturalnego.

Rys. 9. Szczeciński obszar funkcjonalny

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

Degradacja przestrzeni śródmiejskiej obniża jej atrakcyjność i wywołuje przemieszczenia ludności do strefy podmiejskiej, gdzie następuje rozpraszanie zabudowy mieszkaniowej. Zjawisko to przybiera na sile, zwłaszcza w obliczu braku funkcjonalności planowania przestrzennego. Niekontrolowane zmiany w przestrzeni powodują fragmentację naturalnych układów przyrodniczych, w tym korytarzy

ekologicznych oraz klinów napowietrzających w miastach. Chaos przestrzenny i wizualny przekłada się na negatywny obraz wielu polskich miast. Praktycznie nieograniczona możliwość korzystania z przestrzeni publicznej przez reklamodawców występuje zarówno w obszarach zabudowy miejskiej, jak i w pasach drogowych głównych arterii komunikacyjnych. W dużych i średnich miastach tworzone są chaotycznie zaplanowane osiedla i źle zagospodarowane przedmieścia. Powstają w wyniku przekształceń terenów rolnych w tereny mieszkaniowe bez zapewnienia im koniecznej infrastruktury. Niekorzystnym i rozpowszechnionym zjawiskiem jest zawłaszczanie przestrzeni poprzez grodzenie dużych zespołów mieszkaniowych, w wyniku czego pozbawia się innych (a często też mieszkańców tych osiedli) dogodnego dostępu do przestrzeni publicznej, zieleni miejskiej oraz dostępu do usług. Powoduje to segregację przestrzenną i dezintegrację społeczną, a także inne niekorzystne zjawiska (jak np. rezygnację z komunikacji pieszej).

Rewitalizacja obszarów śródmiejskich sprzyja realizacji idei miasta zwartego, o dobrej jakości życia. Zapobiegnie to procesom rozlewania się zabudowy i odpływu mieszkańców na obszary podmiejskie i do innych miast. Głównym mechanizmem działań rewitalizacyjnych jest uruchomienie lub wzmocnienie lokalnego potencjału endogenicznego. Podstawą efektywnego wykorzystania zasobów jest zwarta struktura osadnicza. Kluczowym elementem rewitalizacji są w tym kontekście działania dotyczące mieszkalnictwa i poprawy jakości substancji mieszkaniowej oraz szerzej – zwiększania atrakcyjności danego obszaru jako miejsca zamieszkania. Proces rewitalizacji powinien być planowany w oparciu o trzy równoległe elementy:

- Określenie wizji i koncepcji wyprowadzenia obszaru ze stanu kryzysowego,
- Szczegółowa analiza i wybór działań rewitalizacyjnych oraz określenie sposobów i warunków ich realizacji,
- Określenie źródeł finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych.

Każdy z tych elementów wymaga współpracy samorządu miasta z mieszkańcami, podmiotami społecznymi oraz inwestorami, zarówno na etapie planowania, jak i późniejszej, skoordynowanej realizacji.

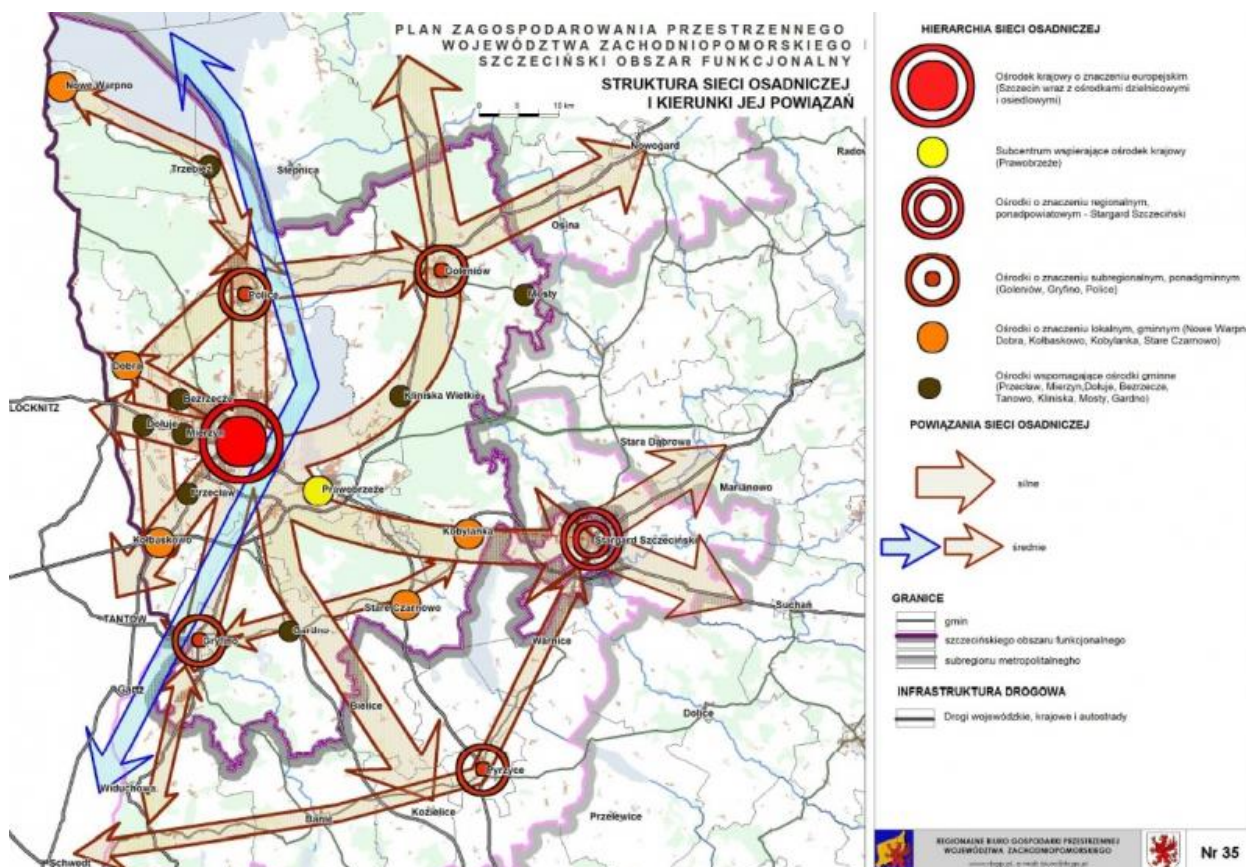
Punktem wyjścia procesu rewitalizacji jest możliwie pełna diagnoza problemów mieszkańców i użytkowników obszaru problemowego. Z diagnozy wynika następnie wizja odnowy tego obszaru, obejmująca kwestie:

- społeczne, takie jak przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu, pomoc społeczna i rozwój usług społecznych, poprawa jakości mieszkań i warunków ich eksploatacji, edukacja, aktywizacja zawodowa i przedsiębiorczość grup zagrożonych wykluczeniem, wsparcie rodzin osób długo pozostających bez pracy, kultura, sport, działania na rzecz młodzieży zagrożonej wykluczeniem, wsparcie osób z niepełnosprawnościami, rodzin wielodzietnych, praca ze społecznością lokalną,
- gospodarcze, m.in. wspieranie przedsiębiorczości, samozatrudnienia, ekonomii społecznej, zwiększanie atrakcyjności dla inwestorów,

- przestrzenne, obejmujące przekształcenie i zmiany dotychczasowych funkcji terenów, poprawę jakości i dostępności przestrzeni publicznych, zabudowy i infrastruktury komunalnej środowiskowe, m.in. rekultywacja i remediacja gruntów, obniżenie szkodliwych emisji, adaptacja terenów na cele rekreacyjne,
- związane z zachowaniem dziedzictwa materialnego i duchowego, w tym ochrona zabytków,
- funkcjonowania miasta, w zakresie funkcjonowania gminnej gospodarki komunalnej i lokalowej.

Szczeciński obszar funkcjonalny (metropolitalny) obejmuje miasto rdzeniowe Szczecin oraz gminy je otaczające: Dobrą Szczecińską, Goleniów, Gryfino, Kobyłankę, Kołbaskowo, Nowe Warpno, Police, Stare Czarnowo, oraz Stargard. Głównym kryterium wyodrębnienia szczecińskiego obszaru funkcjonalnego (metropolitalnego) była jego rola w kraju (jako obszaru metropolitalnego) i w Regionie Bałtyckim oraz największe skupienie potencjału demograficznego, administracyjnego, społeczno-gospodarczego w wymiarze regionalnym. Szczecin jest jednym z dziesięciu ośrodków metropolitalnych wskazanych przez Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, największą na południowym wybrzeżu Bałtyku - między Hamburgiem a Trójmiastem - aglomeracją i ośrodkiem gospodarki morskiej oraz głównym miastem województwa. Lokalizacja portów morskich i położenie na Odrzańskiej Drodze Wodnej stwarzają korzystne możliwości logistyczne w oparciu o Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy i Via Hanseatica, a także determinują pozycję na turystycznej mapie Europy. Połączenie Szczecina z europejskim systemem autostrad daje mu lepszą, niż reszcie kraju, dostępność komunikacyjną z Europą Zachodnią. Szczecin jest najbardziej oddalonym od Warszawy miastem wojewódzkim. Zarówno od wschodu jak i zachodu SOF otaczają słabo zaludnione, peryferyjne tereny Niemiec i Polski, o wyraźnych tendencjach depopulacyjnych.

Rys. 10. Struktura sieci osadniczej i kierunki jej powiązań- szczeciński obszar funkcjonalny

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie na podstawie sprawozdania MPiPS-01.

Suburbanizacja w Polsce jest identyfikowana z urbanizacją terenów zewnętrznych miasta poza jego granicami. Wiąże się z niekorzystnym procesem rozprzestrzeniania się struktury miasta, a także z nadmierną, niekontrolowaną urbanizacją jednostek osadnictwa wiejskiego znajdujących się w strefie określonej dogodną dostępnością komunikacyjną, a przede wszystkim z korzystną podażą nieruchomości. Proces ten jest wynikiem gwałtownych przemian lat dziewięćdziesiątych, implikujących istotne zmiany w modelu konsumpcji. Chaotyczny kształt tego procesu wpływa na degradację wartości krajobrazu wiejskiego, utratę tożsamości kulturowej, pogłębienie zróżnicowania społecznego, utratę więzi społecznych w sferze behawioralnych uwarunkowań.

Postrzeganie negatywnych skutków oddziaływania tego procesu, a także poszukiwanie istotnych rozwiązań dla jego skutecznej kontroli w aspekcie planistycznych rozwiązań stanowi istotne wyzwanie dla samorządów terytorialnych. Polityka przestrzenna Unii Europejskiej propaguje model policentryczny, zrównoważonego systemu miejskiego uwzględniającego partnerstwo pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi. Założenia tej polityki obejmują trzy opcje w zakresie wzmacniania partnerstwa miasto - wieś: – Wspieranie i utrzymywanie podstawowego programu usług i transportu publicznego w małych i średnich miastach, zwłaszcza na podupadających obszarach wiejskich.

- Promowanie współpracy pomiędzy miastami i ich wiejskim otoczeniem mające na celu wzmocnienie regionów funkcjonalnych.
- Włączenie obszarów wiejskich otaczających duże miasta do strategii rozwoju przestrzennego regionów miejskich, zmierzających do skuteczności planowania przestrzennego z uwzględnieniem jakości życia w otoczeniu miast.

Suburbanizacja nie jest już procesem migracji warstw społecznych o niższym statusie materialnym, lecz migracją bogatszego społeczeństwa. Migracje tego typu są intensywniejsze w kształtujących się obszarach metropolitalnych, w których przeobrażenia struktury społecznej są bardziej wyraziste. Zmiany społeczno-przestrzennych zachowań mieszkańców dużych aglomeracji implikują proces urbanizacji obszarów bezpośrednio związanych ze strukturą miasta oraz w jednostkach osadniczych przestrzeni wiejskiej. Dynamikę rozwoju urbanizacji wsi przyspieszył rozwój motoryzacji powodujący większą mobilność mieszkańców. Istniejące dogodne powiązania komunikacyjne stanowiły i stanowią kierunki rozwoju ekspansji miasta. Modernizacja podstawowych elementów infrastruktury transportu zmieniła czynnik dostępności komunikacyjnej wyrażony sprzyjającymi parametrami dojazdu. Kierunki suburbanizacji określone w planach rozwoju miast jako przewidywany i planowany rozwój miasta ukierunkowany na bieguny polaryzacji układu przestrzennego nie zrealizował się w pełni. Brak modernizacji sieci komunikacyjnej miast stanowił często utrudnienia w kształtowaniu ruchu komunikacyjnego w ustalonych kierunkach. Dynamika rozwoju migracji znalazła wyraz w kierunkach zupełnie nieprzewidywalnych.

W otoczeniu Szczecina, pomimo formalnego istnienia Samorządowego Stowarzyszenia Współpracy Regionalnej, gminy nie podjęły konkretnej współpracy (inwestycyjnej czy planistycznej) zmierzającej do osiągania celów związanych z jakością zagospodarowania przestrzennego. Dzięki reformie administracji niektóre duże miasta polskie utworzyły wraz z sąsiadującymi gminami powiaty i w ten sposób formalnie budują współzależną sieć osadniczą. Obecnie tworzone obszary metropolitalne zasięgiem i kompetencjami różnią się od nich znacząco.

Zurbanizowane miejscowości podmiejskie stoją przed dylematem – ograniczenie wzrostu i zachowanie pierwotnych walorów wsi czy budowa miejskich w charakterze i kompozycji jednostek osadniczych na starym korzeniu.

Łatwa dostępność (bez użycia samochodu) podstawowego zestawu usług pełni zasadniczą rolę w odczuwaniu dobrobytu przez jednostkę oraz przyczynia się do wzrostu zainteresowania i zaangażowania w sprawy lokalne, do budowania tożsamości lokalnej.

Generalnie wsie podmiejskie w obszarze oddziaływania funkcjonalnego Szczecina nie są przygotowane przestrzennie i kompozycyjnie do zaabsorbowania ani obecnego, ani planowanego wzrostu. Historyczne układy przestrzenne nie są układami rozwijalnymi – mogą utrzymać rolę serca, centralnego punktu miejscowości, ale dalsza rozbudowa wymaga zaprojektowania rozwijalnej kompozycji sieci ulicznej. Niestety skala, w której przygotowano studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego nie jest właściwa dla projektowania urbanistycznego, zaś skala planów miejscowych – zbyt dokładna.

Ponadto spośród badanych miejscowości jedynie Pilchowo może pochwalić się pełnym pokryciem planu miejscowego.

Rys. 11. Urbanizacja wsi Przeclaw

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie

Rys. 12. Urbanizacja wsi Mierzyn

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie

Rys. 13. Dezintegracja

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie

Konfliktogenność, której wyrazem jest spontaniczne tworzenie w strukturze wsi enklaw zabudowy mieszkaniowej kształtowanych wyłącznie przez inwestora bez całościowych koncepcji rozwoju przestrzennego, będzie się wzmacniać. Przesunięcia w strukturze funkcjonalnej wsi w kierunku nowych funkcji podporządkowują zmianom działalność gospodarczą jej mieszkańców w kierunku kategorii usług. Zanikają związki z kulturą agrarną, których oddziaływanie zostało przesunięte na odległe peryferia jednostek osadniczych. Istotnym zmianom ulega fizjonomia krajobrazu wsi podmiejskiej przekształcającej się w krajobraz przedmieścia. Najbardziej istotnym problemem jest dezintegracja przestrzenna wzmagająca poczucie braku ładu przestrzennego. Bezsilność lokalnych władz samorządowych, czasem także przyzwolenie, wobec spontanicznego rozwoju przekształceń wymaga zmian w sposobie interpretacji przestrzeni podmiejskiej i jej zarządzania w aspekcie zrównoważonego rozwoju. Proces urbanizacji wsi przebiegający w sposób kontrolowany pozwala na kreowanie innego wizerunku wsi, nie tylko postrzeganego w negatywnych aspektach.

1.2.7 Zasoby dziedzictwa kultury na Obszarach Wiejskich

Rodzaje zasobów kultury

Wśród zasobów kultury wyróżnia się zasoby: biblioteczne, archiwalne, audiowizualne i muzealne oraz zabytki.

Dziedzictwo kultury to zasób rzeczy materialnych i niematerialnych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej.

Definicję prawną dziedzictwa kultury podał prof. Jan Pruszyński w monografii „Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna” (2001, s. 50):

(...) zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następny pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej”.

Materialne dziedzictwo kultury podzielone jest na nieruchome dziedzictwo, obejmujące budynki, które same mogą zawierać zainstalowaną sztukę, taką jak organy, witraże i freski, duże instalacje przemysłowe lub inne zabytkowe miejsca, oraz ruchome dziedzictwo obejmujące książki, dokumenty, dzieła sztuki, ruchome maszyny, ubranie i inne artefakty, które są uważane za godne zachowania na przyszłość. Należą do nich obiekty istotne dla archeologii, architektury, nauki i technologii o określonej kulturze.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe, choć kruche, jest niezmiennie istotne w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Przetrwanie dziedzictwa niematerialnego

w jego wielkim bogactwie jest warunkiem utrzymania różnorodności kulturowej w obliczu postępującej globalizacji. Wzajemne zrozumienie niematerialnego dziedzictwa kulturowego różnych społeczności pomaga w prowadzeniu międzykulturowego dialogu i zachęca do wzajemnego poszanowania innych sposobów życia. Ta wartość niematerialnego dziedzictwa kulturowego dostrzeżona została przez UNESCO, które już w 1972 roku uchwaliło Konwencję w sprawie ochrony tego dziedzictwa, opracowując jednocześnie jego spójną definicję, która brzmi:

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami i jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju”.

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe”, w rozumieniu Konwencji, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach: a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego; b) sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne; c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne; d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata; e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym (przysł. za Narodowy Instytut Dziedzictwa/ niematerialne dziedzictwo kulturowe)

Nakreślone przez UNESCO dziedziny zostały po wejściu w życie Konwencji w naszym kraju (16 sierpnia 2011 r.) przeformułowane przez Działający przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Zespół ds. Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, aby odzwierciedlały specyfikę polską.

W najprostszym ujęciu niematerialne dziedzictwo kulturowe to wszystkie przekazane nam przez przodków nieuchwytnie przejawy tego, co tworzy naszą grupową, narodową, etniczną bądź religijną tożsamość. Wzmacnia poczucie przynależności do społeczności lokalnej czy też narodowej, innymi słowy określa nasze miejsce w świecie.

Są to więc odziedziczone po przeszłych pokoleniach praktyki, wiedza, wyobrażenia, idee i wartości, umiejętności, przekazy, ale też związane z nimi artefakty, przedmioty czy też miejsca. Wiedza na ten temat została nam przekazana przez naszych dziadków, rodziców, w szkole, w trakcie świąt i uroczystości. Jako depozytariusze tego dziedzictwa, jesteśmy za nie odpowiedzialni; to od nas samych zależy, czy zostanie ono przekazane następnym pokoleniom.

Sposób powiązań kulturalnych miasto-wieś w województwie

Potrzeby kulturalne kształtowane są przez wiele czynników takich jak otoczenie, poziom życia, kontakty z ludźmi z różnych środowisk, miejsce zamieszkania, poglądy. Często osoby pozornie podobne do siebie mają zupełnie inne potrzeby związane z kulturą czy sztuką.

Udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w wydatkach budżetu samorządu terytorialnego naszego województwa wyniósł ogółem 3,6 % (GUS 2015).

(potrzebne są Badania kierunku kształtowania się potrzeb kulturalnych mieszkańców wsi i miast)

Ważnym elementem, od którego zależy rodzaj potrzeb, jest też styl życia. Życie czynne, ruchliwe, pełne pracy i licznych rozrywek odpowiada głównie ludziom młodym, częściej mężczyznom, ludziom z wyższym poziomem wykształcenia, którzy prowadzą wielkomiejski styl życia. Życie spokojne, uregulowane, pozbawione większych trosk, ale i bez specjalnego urozmaicenia odpowiada ludności wiejskiej i małomiejskiej, ludziom starszym i mniej wykształconym, ludziom, których potrzeby i zainteresowania są stosunkowo niewielkie.

Liczne badania z zakresu kultury świadczą o dużym zainteresowaniu tym tematem wśród Polaków. Niewiele jest jednak lokalnych badań nastawionych na uzyskanie opinii mieszkańców małych miast, wsi. Zastanawiać może fakt, że Polacy, mając przeciętnie około 2 godzin dziennie wolnego czasu - jak wynika z badań - często nie potrafią wykorzystać go w ciekawy sposób, czego powodem niekoniecznie są warunki materialne. Stawiać można wiele pytań o przyczyny, uwarunkowania takiego stanu. W znacznej części to w gestii rządu, samorządów i instytucji publicznych leży misja wspierania rozwoju różnych form aktywizacji osób z zakresu kultury. Badania są jedynie tłem ukazującym dziedzinę, w której warto to robić w pierwszej kolejności. Zachęcenie, zmotywowanie ludzi do uczestnictwa w różnych formach kultury jest bardzo ważne, bez względu na ich wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania. Kultura bowiem ma pozytywny wpływ na rozwój osobowości i kontaktów z innymi (http://www.wok-hutnik.pl/wok_raport/index.php?id=5).

Integrująca, sprzyjająca rozwojowi kapitału społecznego na wsi rola kultury wydaje się oczywista. Działające na obszarach wiejskich instytucje kultury, z uwagi na względnie niewielką grupę odbiorców ich oferty, są bardziej niż instytucje w większych miastach uzależnione od inicjatywy i zaangażowania mieszkańców. Kultura, rozumiana zarówno jako działania artystyczne, podejmowane w środowiskach wiejskich lub kierowane do wiejskiej publiczności, a także jako animacja uczestnictwa mieszkańców wsi w kulturze - wydaje się zatem jednym z najbardziej adekwatnych obszarów interwencji na rzecz poprawy tworzenia kapitału społecznego na wsi (Raport końcowy: Kultura a kapitał społeczny na wsi. Ewaluacja wsparcia kultury na obszarach wiejskich poprzez Programy Ministra Kultury. MKiDN 2014). Integrującym czynnikiem może być przede wszystkim stworzona na wsi infrastruktura kultury i prowadzona w niej działalność: domy kultury, biblioteki, szkoły, przedszkola, domy parafialne, kluby. Są one miejscem przekazywania tradycji, ale mogą być też siecią nowoczesnych mediów i technik komunikacji, słownej, obrazowej, dźwiękowej. W nich organizowane są imprezy, od tradycyjnych festynów, po konkursy, festiwale lokalne, koncerty z udziałem twórców lokalnych, a nierzadko gwiazd,

drogich wykonawców o wartości niekoniecznie kultury wysokiej”. W podobnej sytuacji operowania wśród kategorii rozmytych i niejednoznacznych pojęć (i pokusy ucieczki w wymiar kultury wyłącznie materialny) znaleźć się może przedstawiciel dowolnej instytucji czy organizacji, zainteresowanej rozwojem obszarów wiejskich lub mającej to po prostu wśród swoich statutowych zadań (Raport końcowy: Kultura a kapitał społeczny na wsi. Ewaluacja wsparcia kultury na obszarach wiejskich poprzez Programy Ministra Kultury. MKiDN 2014).

rola interwencji w sferze kultury na obszarach wiejskich to przede wszystkim wspomaganie odtwarzania tradycji i podtrzymywanie tradycyjnego dziedzictwa, przełamywanie barier w dostępie do dóbr kultury poprzez budowę infrastruktury. Na starcie mieszkańcy wsi mają – za sprawą banalnej statystyki - ten sam potencjał kreacyjny, co mieszkańcy miast. Dość szybko potencjał ten jednak traci impet, nie tyle w wyniku zderzenia z bariera braku dostępu do globalnego obiegu kultury (to, przynajmniej technicznie, możliwe jest dzięki rozwojowi nowych mediów i infrastruktury komunikacyjnej), ile raczej w konfrontacji z trudną do zanegowania prawdą, iż kultura kreowana jest w centrach kultury (Raport końcowy: Kultura a kapitał społeczny na wsi. Ewaluacja wsparcia kultury na obszarach wiejskich poprzez Programy Ministra Kultury. MKiDN 2014).

W Województwie Zachodniopomorskim liczba osób na ośrodki kultury na obszarach wiejskich (GUS 2016) wyniosła 2027,8.

Liczba domów i ośrodków kultury w całym województwie wynosi 358 sztuk (GUS 2016).

Partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe

W całym województwie zachodniopomorskim w 2016 r. zorganizowanych zostało 10 wystaw międzynarodowych.

1.3 Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie zachodniopomorskim

1.3.1 Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Tabela 24. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	2017	2016	2015	2014
<u>Powierzchnia woj. Zachodniopomorskiego ogółem [ha]:</u>	2 289 248	2 289 248	2 289 248	2 289 248
w tym pow. Użytków Rolnych [ha]:		1 115 094	1 119 246	1 119 964
co stanowi [%] pow. województwa:		48,7	48,9	48,9
w tym pow. Nieużytków rolnych [ha]:		74 391	74 631	74 847
co stanowi [%] pow. województwa:		3,2	3,3	3,3
<u>Użytki rolne wg. Rocznika stat. Woj. Zachodniopomorskiego</u>				
Użytki rolne [ha]		115 094,0	1 119 246,0	1 119 964,0
zmiana w stos. do roku poprzedniego [ha]		-4 340,0	-718,0	-1 776,0

grunty orne [ha]	859 559,0	861 011,0	860 236,0
zmiana w stos. do roku poprzedniego [ha]	-1 464,0	775,0	-957,0
sady	4 380,0	4 507,0	4 606,0
zmiana -- --	-128,0	-99,0	-56,0
łąki trwałe	149 336,0	150 313,0	150 779,0
zmiana -- --	-989,0	-446,0	-577,0
pastwiska trwałe	73 688,0	74 549,0	74 662,0
zmiana -- --	-864,0	-113,0	-420,0
grunty rolne zabudowane	17 449,0	18 430,0	19 560,0
zmiana -- --	-981,0	-1 131,0	77,0
grunty rolne pod stawami	2 347,0	2 276,0	2 176,0
zmiana -- --	60,0	100,0	151,0
grunty pod rowami	8 316,0	8 161,0	7 944,0
zmiana -- --	24,0	217,0	6,0
grunty leśne (zadrzewione, zakrzewione)	856 219,0	857 312,0	857 694,0
zmiana -- --	-1 106,0	-382,0	1 449,0
grunty pod wodami	119 623,0	117 848,0	120 166,0
zmiana -- --	-36,0	-2 318,0	-22,0
grunty zabudowane i zurbanizowane	101 096,0	95 880,0	99 960,0
zmiana -- --	1 600,0	-4 080,0	443,0
użytki ekologiczne	4 602,0	4 486,0	4 391,0
zmiana -- --	81,0	95,0	194,0
nieużytki	74 391,0	74 771,0	74 847,0
zmiana -- --	-381,0	-76,0	-60,0
tereny różne	18 224,0	19 706,0	12 227,0
zmiana -- --	4 182,0	7 479,0	-227,0
<u>Zmiany w sposobie wykorzystywania ziemi rolniczej:</u>			
<u>Ubytek użytków rolnych - pod zabudowę [ha]</u>			
na tereny osiedlowe		124	73
zmiana w stos. do roku poprzedniego [ha]		51	
na tereny przemysłowe		93	59
zmiana -- --		34	
pod drogi i szlaki komunikacyjne		11	4
zmiana -- --		7	
pod użytki kopalne		19	26
zmiana -- --		-7	
na inne cele		142	49
zmiana -- --		93	
<u>Grunty zdewastowane i zdegradowane [ha]:</u>			
zdewastowane		2 289	2 263
zmiana w stos. do roku poprzedniego [ha]		26	
zdegradowane		591	557
zmiana -- --		34	
zrekultywowane na cele rolnicze		44	108
zmiana -- --		-64	
zrekultywowane na cele leśne		40	69
zmiana -- --		-29	
zagospodarowane		35	47
zmiana -- --		-12	

<u>Użytki Rolne według rodzajów w Województwie Zachodniopomorskim:</u>	2015	2014
łącznie [ha]:	837 144	821 700
w tym gospodarstwa prywatne [ha]:	825 559	
w dobrej kulturze łącznie [ha]:	637 206	588 000
w tym gosp. prywatne [ha]:	629 224	
pod zasiewami [ha]:	640 067	590 400
w tym gosp. prywatne [ha]:	466 899	
grunty ugorowane [ha]:	13 060	49 700
w tym gosp. prywatne [ha]:	11 383	
uprawy trwałe łącznie [ha]:	18 747	21 400
w tym gosp. prywatne [ha]:	17 878	
w tym sady [ha]:	14 524	17 200
w tym gosp. prywatne [ha]:	13 797	
ogrody przydomowe [ha]:	574	800
w tym gosp. prywatne [ha]:	563	
łąki trwałe [ha]:	129 606	133 200
w tym gosp. prywatne [ha]:	112 697	
pastwiska trwałe [ha]:	23 506	26 200
w tym gosp. prywatne [ha]:	19 803	
pozostałe [ha]:	11 585	
w tym gosp. prywatne [ha]:	7 983	

1.3.2 Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

Gleby województwa zachodniopomorskiego charakteryzują się dużym zróżnicowaniem typologicznym, różną klasą bonitacyjną i kompleksem przydatności rolniczej. Pod względem jakości użytkowej przeważają gleby średniej jakości (klasy IVa i IVb), które zajmują około 50% powierzchni wszystkich gruntów ornych. Gleby słabej i najslabszej jakości (klasy V i VI), które zajmują ponad 25% powierzchni gruntów ornych. Najmniej jest gleb bardzo dobrych oraz dobrych (klasy I, II oraz IIIa i IIIb), które zajmują około 20% powierzchni gruntów ornych. W ogólnej powierzchni użytków rolnych przeważają grunty orne, stanowiące około 80%, użytki zielone stanowią 20%, a sady około 1%.

Warunki, jakie winny być spełnione, aby negatywne oddziaływanie produkcji rolnej na środowisko było jak najmniejsze, to np.:

- wskazane jest rozdrobnienie gruntów tworzące w krajobrazie mozaikowate układy z licznymi kępami zadrzewień, miedzami, małymi łaskami;
- występowanie wśród upraw rolniczych obszarów nieużytkowanych rolniczo (kiedyś zwanych nieużytkami, a dziś nazywanych użytkami ekologicznymi), jak: oczka wodne, torfowiska, skarpy porośnięte ciepłolubną roślinnością itp.;

- utrzymanie niskich dawek nawozów mineralnych i pestycydów oraz stosowanie do podniesienia wydajności pól kompostu, nawozów organicznych, zmianowania roślin, nawozów mineralnych naturalnego pochodzenia (mielone minerały, suszone rośliny, np. morskie itp.);
- utrzymanie dobrej, nie zbitej struktury gleby między innymi poprzez unikanie stosowania ciężkich maszyn rolniczych;
- uprawianie tradycyjnych odmian roślin i hodowla lokalnych ras zwierząt gospodarskich, co stwarza warunki do uzyskania dziś już unikalnych produktów najwyższej, poszukiwanej jakości.

Rozwój zrównoważony

Funkcjonuje wiele definicji tego pojęcia. Czasami używane jest pojęcie ekorozwój, ale zgodnie z polskim ustawodawstwem posługujemy się terminem rozwój zrównoważony. Jedną z definicji rozwoju zrównoważonego sformułował A. Kassenberg (1998). Ekorozwój, czyli rozwój zrównoważony, zachodzi wtedy, gdy następuje:

- zachowanie możliwości odtwarzania się zasobów odnawialnych,
- efektywne użytkowanie zasobów nieodnawialnych i dążenie do ich zastępowania odnawialnymi,
- stopniowe eliminowanie z procesów gospodarczych oraz z innych stosowania substancji niebezpiecznych i toksycznych,
- ograniczanie odprowadzania zanieczyszczeń do środowiska i przestrzeganie granic wyznaczonych jego odpornością na degradację,
- stała ochrona przyrody, w tym różnorodności biologicznej, na czterech poziomach: krajobrazowym, ekosystemowym, gatunkowym i genowym,
- tworzenie przedsiębiorstwom warunków do uczciwej konkurencji w dostępie do ograniczonych zasobów oraz możliwości odprowadzania zanieczyszczeń, uspołecznienie procesów podejmowania decyzji dotyczących zwłaszcza lokalnego środowiska,
- dążenie do zapewnienia poczucia bezpieczeństwa ekologicznego ludziom, rozumianego jako zapewnienie warunków do zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego (tworzenie i kultywowanie więzi rodzinnych oraz lokalnych).

Wpływ na stan jakości środowiska ma wiele czynników. Jednym z najistotniejszych jest rolnictwo. Od 50 do 80 % zanieczyszczeń zawierających azot, trafiających do środowiska pochodzi z rolnictwa. Województwo zachodniopomorskie od wielu lat jest regionem kraju o typowo rolniczym charakterze produkcji. Sprzyjało to powstawaniu licznych ferm zwierzęcych, głównie w ramach byłych PGR-ów. Obecnie wiele z nich, po okresie zaprzestania działalności, uruchamianych jest na nowo.

Wielkość oddziaływania zanieczyszczeń rolniczych na środowisko wodne jest bezpośrednio związana z poziomem intensywności użytkowania gleb i stopniem koncentracji produkcji zwierzęcej w poszczególnych rejonach – obszarach zlewni. Do środowiska wodnego dostają się niespożytkowane przez uprawy składniki nawozów mineralnych i naturalnych oraz inne substancje używane aktualnie w produkcji rolniczej. Do wód powierzchniowych przenikają także substancje chemiczne „skumulowane -

nagromadzone” w poprzednich latach w glebach, a także z zanieczyszczonych wód gruntowych, uwalniane poprzez wody opadowe (spływy podpowierzchniowe) czy też zmiany poziomów wód gruntowych (szczególnie w okresach mokrych). Dodatkowo w latach mokrych z terenów zagród wiejskich, a szczególnie z wybiegów dla zwierząt, ze składowisk obornika, nieszczelnych zbiorników na gnojówkę i gnojowicę, wymywane są znaczne ilości zanieczyszczeń (spływy powierzchniowe i podpowierzchniowe) do wód powierzchniowych, a także płytkich gruntowych. Procesy te przebiegają z bardzo różnym nasileniem, w zależności przede wszystkim od właściwości fizyczno-wodnych gleb.

Poważnym problemem są także nieskanalizowane wsie i ścieki bytowo-gospodarcze gromadzone: w szambach, odprowadzane wprost do cieków poprzez szczątkowe kanalizacje burzowe, a także do szeregu obniżzeń, oczek wodnych i stawów, które w efekcie końcowym wpływają na jakość wód powierzchniowych i gruntowych.

Jednocześnie nie można pominąć znaczenia zrzutów zanieczyszczeń punktowych. Wiele funkcjonujących w zlewni oczyszczalni wymaga poprawy jakości odprowadzanych ścieków. Już dzisiaj występują lokalnie ostre konflikty między potrzebą ochrony środowiska a interesem producentów rolnych, dysponujących dużym kapitałem inwestycyjnym na obszarach, gdzie lokalizowane są duże fermy trzody chlewnej oraz prowadzona jest bardzo intensywna uprawa roślin na potrzeby przemysłu rolno - spożywczego.

Ocieplenie klimatu jest odczuwalne w czasie krótszym niż życie jednego pokolenia. Jest obserwowalne nawet bez konieczności wykonywania żmudnych pomiarów i ma wpływ na jakość życia poprzez:

- zagrożenie zdrowia i życia ludzi wywołane nieprzystosowaniem do coraz częściej notowanych ekstremalnie wysokich temperatur;
- obniżenie efektywności pracy ze względu na awaryjność urządzeń oraz złe samopoczucie pracowników wywołane nieprzystosowaniem do coraz częściej notowanych ekstremalnie wysokich temperatur;
- zaburzenie naturalnych procesów utrzymujących równowagę w przyrodzie, np. ciepłe zimy umożliwiają przetrwanie większej liczby szkodników;
- wzrost zagrożenia pożarami;
- zmiany w strukturze przyrodniczej środowiska życia wywołane procesami przystosowawczymi w ekosystemach: rośliny i zwierzęta reagują na ocieplenie; – większą liczbę dni w roku z możliwością spędzania czasu na świeżym powietrzu.

Nieprawidłowa gospodarka zasobami jest źródłem problemów ze stosunkami gruntowo-wodnymi, a tym samym wpływa na jakość wód podziemnych. Jest to związane zarówno z wprowadzaniem zanieczyszczeń do gleb i wód, jak i zaburzeniem naturalnych systemów regeneracji. Kurczące się zasoby wody pitnej i do celów użytkowych oraz jej zła jakość to bezpośrednie zagrożenie zdrowia i życia ludzi. Obniżanie się lustra wód gruntowych powoduje zmiany w ekosystemach oraz wysuszenie gleb.

Ma to bezpośrednie przełożenie między innymi na nośność gruntów oraz wielkość zasobów dostępnych pod zabudowę.

Ostatnim z negatywnych efektów zmian klimatycznych wywołanych działaniami sprzecznymi z zasadami zrównoważonego rozwoju jest obniżanie się jakości gruntów.

Przesuszenie oraz gwałtowne zjawiska atmosferyczne, takie jak wichury, burze czy ulewne deszcze powodują osuwanie się gruntów, erozję.

Uprawy celowe na użytkach rolnych, tj. uprawa roślin na cele energetyczne głównie kukurydzy są prowadzone w województwie zachodniopomorskim w gospodarstwach wielkoobszarowych w celu zbioru i sprzedaży substratu z kukurydzy dla biogazowni niemieckich zlokalizowanych przy granicy z Polską.

Uprawy konkurujące z uprawą roślin na cele konsumpcyjne są prowadzone z przyczyn większej opłacalności ekonomicznej, ze szkodą dla środowiska – uprawa w monokulturach.

1.3.3 Struktura gospodarstw

Wykres 15. Struktura rolnictwa w województwie zachodniopomorskim

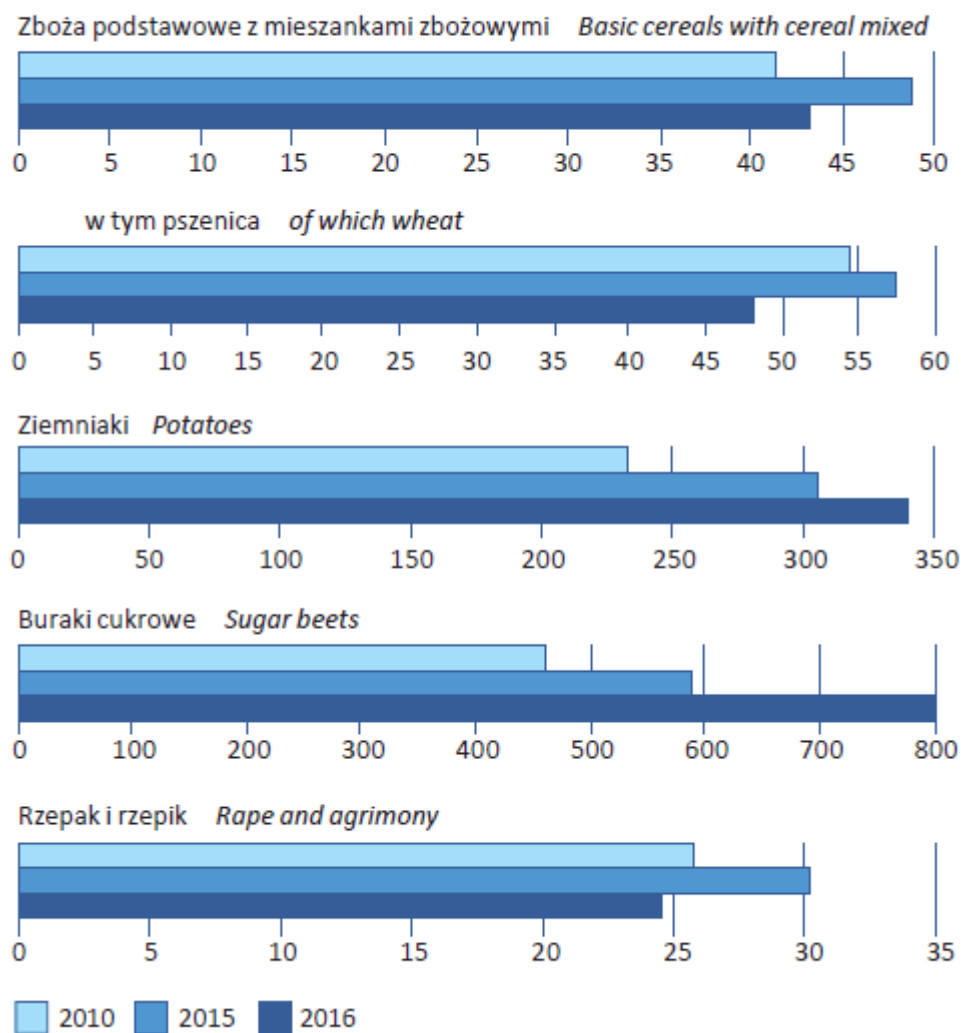
	2014	2015	2016	
Rolnictwo				Agriculture
Użytki rolne ogółem (stan w czerwcu) w tys. ha	831,9	837,1	813,0	<i>Agriculture land of total (as of June) in thous. ha</i>
w % ogółem:				<i>in % of total:</i>
użytki w dobrej kulturze rolnej	98,8	98,6	98,6	<i>in good agricultural condition</i>
pod zasiewami	71,0	76,5	77,8	<i>sown areas</i>
grunty ugorowane	6,0	1,6	1,7	<i>fallow land</i>
uprawy trwałe	2,6	2,2	1,5	<i>permanent crops</i>
ogrody przydomowe	0,1	0,1	0,1	<i>kitchen gardens</i>
łąki trwałe	16,2	15,5	15,4	<i>permanent meadows</i>
pastwiska trwałe	2,9	2,8	2,2	<i>permanent pastures</i>
użytki rolne pozostałe	1,2	1,4	1,4	<i>other agricultural land</i>
Zbiory w tys. t:				<i>Production in thous. t:</i>
zboża	1825,0	1817,7	1718,9	<i>cereals</i>
w tym:				<i>of which:</i>
pszenica	899,7	943,0	805,5	<i>wheat</i>
żyto	248,7	211,3	221,5	<i>rye</i>
jęczmień	232,6	210,7	238,6	<i>barley</i>

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Wykres 16. Plony głównych ziemiopłodów w dt/ha

Plony głównych ziemiopłodów w dt/ha

Yields of main crops in dt/ha

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 17. Produkcja roślinna oraz zwierzęca w latach 2014- 2016

	2014	2015	2016	
owies	74,5	71,0	90,7	<i>oats</i>
pszenżyto	264,5	299,0	274,2	<i>triticale</i>
ziemniaki	242,9	361,6	506,2	<i>potatoes</i>
buraki cukrowe	818,0	546,3	779,5	<i>sugar beets</i>
rzepak i rzepik	415,6	341,2	240,9	<i>rape and agrimony</i>
Zwierzęta gospodarskie (stan w czerwcu) w tys. szt.:				<i>Farm animals (as of June) in thous. heads:</i>
bydło	103,6	102,0	97,3	<i>cattle</i>
w tym krowy	41,0	40,2	38,9	<i>of which cows</i>
trzoda chlewna ^a	295,6	294,7	274,5	<i>pigs ^a</i>
	2013	2014	2015	
Produkcja zwierzęca:				<i>Agricultural output:</i>
żywiec rzeźny (w wadze żywej) w tys. t	212,5	234,8	226,8	<i>animals for slaughter (in live weight) in thous. t</i>
mleko krowie w mln l	158,3	174,5	172,1	<i>milk in mln l</i>
jaja kurze w mln szt.	247,6	257,9	284,8	<i>eggs in mln units</i>

^a Stan w końcu czerwca.

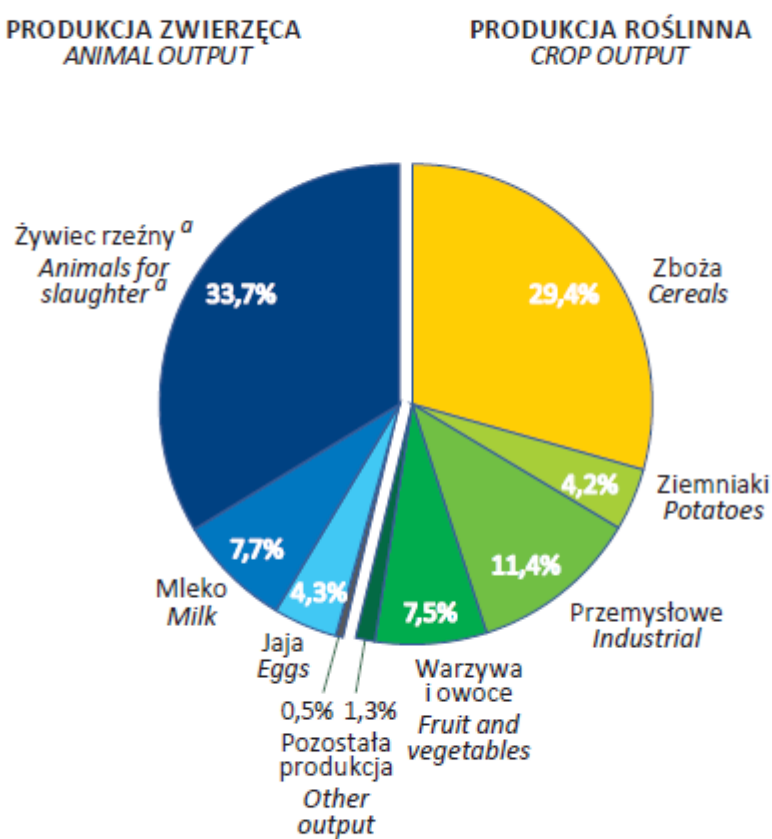
^a *As of the end of June.*

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 18. Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2015 r.

Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2015 r.

Structure of market agricultural output in 2015

^a Bydło, cielęta, trzoda chlewna, owce, konie, drób, kozy i króliki.

^a Cattle, calves, pigs, sheep, horses, poultry, goats and rabbits.

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres.19. Rachunki regionalne w latach 2012-2014

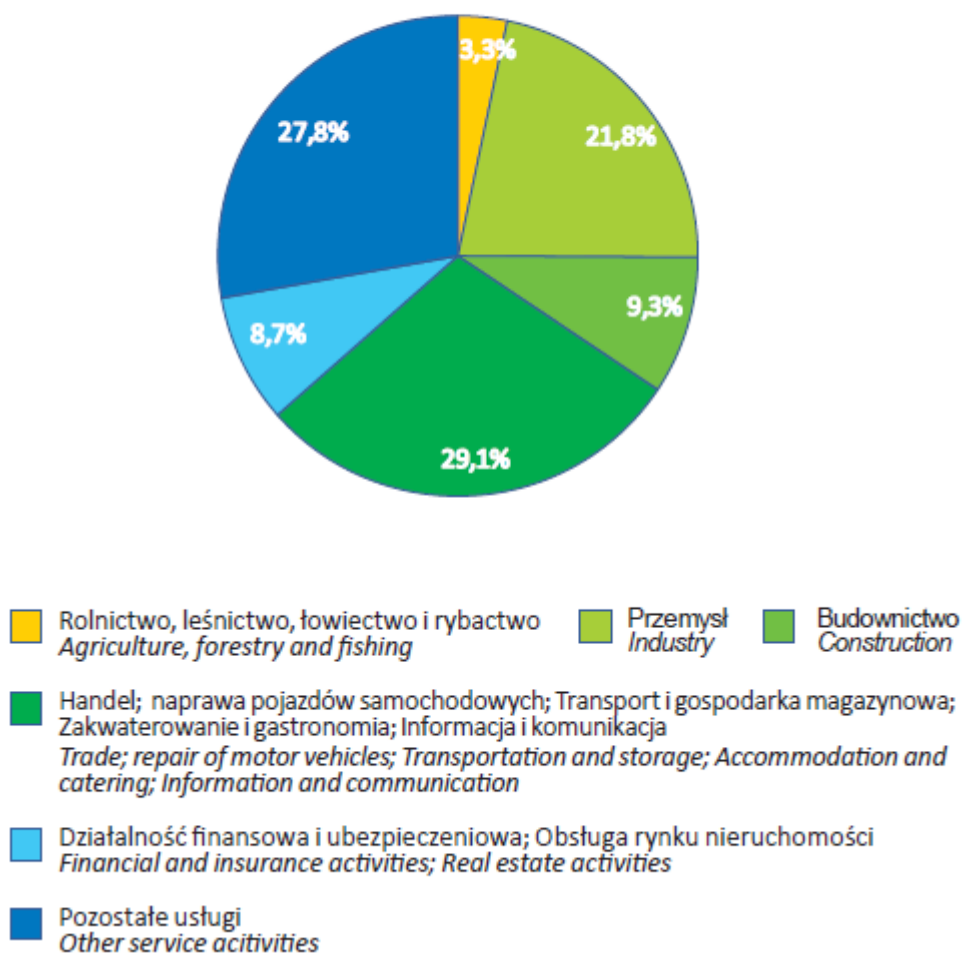
	2012	2013	2014	
Rachunki regionalne				<i>Regional accounts</i>
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące):				<i>Gross domestic product (current prices):</i>
w mln zł	61024	61651	64356	<i>in mln zł</i>
Polska = 100 ^a	3,8	3,7	3,7	<i>Poland = 100 ^a</i>
na 1 mieszkańca w zł	35334	35851	37461	<i>per capita in zł</i>
Podstawowe elementy rachunku produkcji i rachunku tworzenia dochodów w mln zł (ceny bieżące):				<i>Basic elements of production account and generation of income account in mln zł (current prices):</i>
Produkcja globalna	115354	116229	119807	<i>Gross output</i>
Zużycie pośrednie	61223	61507	62754	<i>Intermediate consumption</i>
Wartość dodana brutto	54131	54722	57052	<i>Gross value added</i>
w tym koszty związane z zatrudnieniem	21841	22268	32737	<i>of which compensation of employees</i>
Nadwyżka operacyjna brutto	32261	32737	34053	<i>Gross operating surplus</i>

^a Relacja do średniej krajowej.
^a Relation to national average.

Źródło: GUS – Warszawa 2017

Wykres 20. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności w 2014 r.

Wartość dodana brutto według rodzajów działalności w 2014 r.
Gross value added by type of activity in 2014

Źródło: GUS – Warszawa 2017

1.3.4 Wartość produkcji rolniczej

Produkcja roślinna podstawowa

Ogólna powierzchnia zasiewów użytków rolnych województwa zachodniopomorskiego w 2015 roku wyniosła 640,1 tys. ha, z czego blisko 466,9 tys. ha objęto zasiewem w gospodarstwach indywidualnych.

Największy udział w powierzchni zasiewów stanowią zboża, którymi w roku 2015 obsiano blisko 60% gruntów. W stosunku do lat wcześniejszych powierzchnia zasiewu wykazuje niewielkie wahania. Przeciętne plony wyniosły 47.6 dt z ha. Zbiory zbóż z tego areалу osiągnęły w roku 2015 poziom ponad 1,8 mln ton. W plonowaniu tych roślin obserwuje się duże wahania zależne od przebiegu warunków

agrometeorologicznych panujących w danym sezonie wegetacyjnym. Efektywność plonowania zbóż w gospodarstwach indywidualnych województwa jest nieco niższa o około 5 dt od upraw prowadzonych poza gospodarstwami indywidualnymi.

Zasiew rzepakiem i rzepikiem łącznie objął w województwie blisko 17.7% GO, z czego połowa objęła zasiewy gruntów należących do gospodarstw indywidualnych. W odniesieniu do wielkości zasiewu tych roślin w latach poprzednich, ich udział w roślinnej produkcji rolnej, utrzymuje się na nie zmienionym poziomie. Jest to wyrazem ogólnej tendencji w uprawie tych roślin na terenie całego kraju. Uprawy rzepaku i rzepiku wysokie zbiory, które w roku 2015 ukształtowały się na poziomie 342,1 tys. ton. Plonowanie w uprawie prowadzonej w gospodarstwach indywidualnych było nieco niższe niż w pozostałych. Zarówno pod względem areалу uprawy, jak i w zbiorach rzepaku i rzepiku województwo zachodniopomorskie plasuje się obok województw: wielkopolskiego, dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego w krajowej czołówce. Uzyskiwana produktywność rzepaku i rzepiku z ha użytków rolnych na terenie województwa odpowiada plonowaniu tych roślin na terenie kraju (30,1 dt z ha).

Powierzchnia objęta uprawą ziemniaków wynosi 11,8 tys. ha i prawie cała koncentruje się w gospodarstwach indywidualnych. Zarówno na terenie województwa, jak i całego kraju obserwuje się spadek areálu uprawy ziemniaków, przy czym na terenie województwa ma on charakter mniej drastyczny niż na pozostałych obszarach. Zbiór ziemniaków osiągnął w 2015 r. poziom 361,6 tys. ton. Na terenie województwa istnieją korzystne warunki do uprawy ziemniaków, na co wskazuje wysoka efektywność plonowania na poziomie 306 dt z ha (o 25 dt więcej niż przeciętna w kraju). Na tle uprawy w innych województwach wyraźnie widać niższą efektywność w uprawie ziemniaków w gospodarstwach małych województwa zachodniopomorskiego.

Powierzchnia uprawy buraków cukrowych z każdym rokiem zmniejsza się. W roku 2017 objęto zasiewem buraków cukrowych w województwie niespełna 9,4 tys. ha. Zmniejszanie się powierzchni zasiewu buraków cukrowych ma miejsce na terenie całego kraju i ogólnie areał uprawy tych roślin w ciągu 20 ostatnich lat zmniejszył się o połowę. Z aktualnego areálu uprawy w roku 2015 zebrano niespełna 546,3 tys. ton buraków, co było niemal o 40% mniejszym zbiorem od uzyskanego w roku 2014. W województwie zachodniopomorskim osiąga się niską efektywność plonowania buraków cukrowych 578 dt z ha) nawet 40% niższą niż w takich województwach, jak małopolskie czy opolskie.

Mimo wysokiej (w porównaniu z pozostałymi województwami) produktywności liczonej jako wartość dodana brutto w przeliczeniu na jednego pracującego w rolnictwie, warto odkreślić, iż rolnictwo w województwie zachodniopomorskim charakteryzuje się niższą od średniej krajowej wartością produkcji z jednego hektara przy plonach zbliżonych do średniej krajowej.

Tabela 25. Plony zbóż według województw

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015	
			ogółem	w tym gospodarstwa indywidualne
			z 1 ha w dt	
P O L S K A	35,8	42,7	37,3	35,3
Dolnośląskie	46,7	53,0	47,0	43,9
Kujawsko-pomorskie	37,8	46,5	39,6	38,1
Lubelskie	31,8	39,7	37,0	36,6
Lubuskie	36,5	47,1	36,4	34,9
Łódzkie	31,5	37,3	30,5	30,4
Małopolskie	31,8	39,6	35,2	34,3
Mazowieckie	28,4	33,7	28,2	27,9
Opolskie	51,1	61,7	50,4	45,3
Podkarpackie	32,6	37,7	34,6	34,2
Podlaskie	29,1	32,7	27,0	26,7
Pomorskie	36,7	44,5	42,1	38,5
Śląskie	32,6	44,0	37,3	35,4
Świętokrzyskie	26,2	33,6	30,9	30,7
Warmińsko-mazurskie	41,0	42,0	39,5	37,3
Wielkopolskie	38,3	46,3	39,5	37,5
Zachodniopomorskie	43,8	50,2	47,6	42,0

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 26. Powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku według województw

Stan w czerwcu

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015	
			ogółem	w tym gospodarstwa indywidualne
P O L S K A	945,5	951,1	947,1	725,0
Dolnośląskie	127,1	132,0	133,7	104,4
Kujawsko-pomorskie	125,9	115,6	117,4	99,9
Lubelskie	44,1	71,0	65,0	60,4
Lubuskie	38,9	37,0	36,8	30,3
Łódzkie	21,1	22,0	23,3	21,6
Małopolskie	5,4	8,3	7,8	5,8
Mazowieckie	47,5	39,0	42,8	38,9
Opolskie	87,6	76,6	75,3	49,3
Podkarpackie	16,1	20,7	23,4	21,8
Podlaskie	8,3	10,5	11,1	9,6
Pomorskie	73,3	82,6	77,4	56,7
Śląskie	20,7	21,4	19,7	15,5
Świętokrzyskie	6,0	8,6	9,8	9,3
Warmińsko-mazurskie	69,0	76,1	75,8	59,6
Wielkopolskie	138,1	118,8	114,6	75,7
Zachodniopomorskie	116,5	110,8	113,3	66,1

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 27. Plony rzepaku i rzepiku według województw

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015	
			ogółem	w tym gospodarstwa indywidualne
P O L S K A	23,6	34,4	28,5	26,1
Dolnośląskie	20,7	33,0	28,7	27,2
Kujawsko-pomorskie	28,6	34,9	28,6	27,2
Lubelskie	22,1	29,5	24,8	24,2
Lubuskie	23,1	36,0	29,6	28,9
Łódzkie	23,7	33,2	27,2	26,8
Małopolskie	20,7	34,1	25,9	24,2
Mazowieckie	18,8	31,8	23,0	21,8
Opolskie	24,4	39,4	31,4	30,8
Podkarpackie	22,0	28,5	24,0	23,6
Podlaskie	23,9	32,2	28,7	27,2
Pomorskie	22,8	36,7	29,1	25,0
Śląskie	18,0	32,9	28,7	25,9
Świętokrzyskie	24,0	30,6	25,5	25,0
Warmińsko-mazurskie	20,9	30,3	25,6	22,5
Wielkopolskie	24,4	36,0	31,6	28,4
Zachodniopomorskie	25,7	37,5	30,1	24,9

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Produkcja warzywnicza

Powierzchnia uprawy warzyw gruntowych na obszarze województwa zachodniopomorskiego zmniejszyła się, przy czym nadal dominujący udział w produkcji tych roślin mają gospodarstwa indywidualne. W roku 2015 w województwie areal uprawy warzyw gruntowych objął 2,9 tys. ha, z czego w gospodarstwach indywidualnych powierzchnia uprawy warzyw w gruncie objęła 2,6 tys. ha. Uprawa warzyw gruntowych w województwie zachodniopomorskim ma charakter marginalny i stanowi 1/60 ogólnej powierzchni uprawy warzyw w gruncie w Polsce (175,7 tys. ha). W strukturze upraw warzywnych największy udział w województwie ma cebula (14,2%) a następnie kapusta (13,4%) i marchew (12,6%). W zbliżonym udziale w strukturze upraw warzywnych występują: ogórki (8,5%) oraz buraki i pomidory (około 6%). Udział poszczególnych upraw warzywnych w poszczególnych województwach jest bardzo zróżnicowany i uzależniony od lokalnych warunków meteorologicznych oraz organizacji rynków zbytu i możliwości ich przetworzenia. W strukturze uprawy warzyw w województwie zachodniopomorskim dalsze miejsca zajmują: pietruszka, pory, selery, rzodkiewka, sałata i rabarbar.

Uprawa warzyw pod osłonami na terenie województwa zachodniopomorskiego ma charakter marginalny w porównaniu z potentatem w tym zakresie, jakim jest województwo mazowieckie, zbiory zachodniopomorskie stanowią zaledwie 1/36 produkcji warzyw pod osłonami w tamtym regionie.

Plonowanie poszczególnych gatunków warzyw z jednostki powierzchni uprawy jest swego rodzaju wskaźnikiem predysponującym do danej uprawy. W tym zakresie województwo zachodniopomorskie ma korzystne warunki uprawy buraków, osiągając plon (295 dt z ha) wyższy niż średnio w kraju (272 dt z ha) oraz ogórków z plonami odpowiednio 167 i 147 dt z ha. W pozostałych uprawach warzywnych warunki

uprawy należy uznać za niewyróżniające się na tle kraju, pozwalające osiągnąć plonowanie porównywalne lub niższe niż w innych regionach. Za najmniej korzystne należy uznać warunki uprawy pomidorów w gruncie, które pozwalają osiągnąć plonowanie niższe niż w kraju na poziomie zaledwie 185 dt z ha (przy 222 w kraju i 326 w województwie kujawsko-pomorskim).

Tabela 28. Powierzchnia uprawy warzyw gruntowych^a według województw. Stan w czerwcu

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015							
	ogółem		w tym gospodarstwa indywidualne		kapusta	cebula	marchew	buraki	ogórki	pomidory
	w tys. ha				w tym w % ogółem					
P O L S K A	158,7	172,4	175,7	165,2	13,4	14,2	12,6	6,2	8,5	6,1
Dolnośląskie	7,3	9,7	8,6	6,0	9,0	17,1	9,3	5,0	7,9	3,1
Kujawsko-pomorskie	21,5	21,8	24,5	23,3	6,1	23,5	12,4	3,7	5,8	8,5
Lubelskie	15,9	16,4	15,8	15,5	8,8	7,4	15,8	7,0	6,1	6,2
Lubuskie	2,6	3,7	4,0	4,0	16,8	16,5	11,1	7,0	8,7	4,4
Łódzkie	16,6	18,5	17,4	17,2	16,9	12,1	12,3	6,9	13,8	5,3
Małopolskie	17,3	17,8	17,5	17,5	24,3	10,4	10,2	6,1	6,1	1,7
Mazowieckie	21,2	25,5	25,6	25,3	17,8	12,8	12,6	7,9	10,9	7,0
Opolskie	1,4	2,5	3,3	1,8	6,4	10,6	6,1	4,1	3,0	1,3
Podkarpackie	5,4	4,7	4,8	4,6	12,7	10,8	16,8	8,5	9,3	6,2
Podlaskie	2,4	1,8	1,8	1,8	19,0	9,2	10,3	9,4	9,8	5,9
Pomorskie	6,2	6,3	7,3	6,0	8,4	3,1	11,9	3,1	4,8	1,0
Śląskie	2,3	2,4	2,6	2,5	16,3	7,2	25,2	11,6	7,2	3,9
Świętokrzyskie	12,3	14,0	13,0	13,0	9,5	11,6	15,5	9,9	15,0	7,6
Warmińsko-mazurskie	2,3	3,2	3,1	2,3	13,4	1,3	15,8	1,7	3,9	0,6
Wielkopolskie	21,2	21,6	23,4	21,8	12,8	23,3	10,3	4,4	7,6	10,6
Zachodniopomorskie	2,9	2,5	2,9	2,6	20,5	10,5	20,1	10,3	8,0	0,8

^a łącznie z ogrodami przydomowymi

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 29. Plony warzyw gruntowych według województw w 2015 r.

WOJEWÓDZTWA	Kapusta	Cebula	Marchew	Buraki	Ogórki	Pomidory
	z 1 ha w dt					
P O L S K A	372	219	306	272	147	222
Dolnośląskie	327	227	292	272	131	134
Kujawsko-pomorskie	365	241	347	273	130	326
Lubelskie	350	276	327	302	216	300
Lubuskie	375	205	287	204	144	188
Łódzkie	440	222	339	315	161	231
Małopolskie	400	186	306	248	134	160
Mazowieckie	304	177	228	261	132	148
Opolskie	373	194	282	278	153	165
Podkarpackie	316	174	206	200	132	160
Podlaskie	348	157	211	185	100	125
Pomorskie	360	191	326	244	130	105
Śląskie	367	168	328	263	156	161
Świętokrzyskie	375	175	366	308	142	175
Warmińsko-mazurskie	401	169	348	294	138	130
Wielkopolskie	403	243	287	248	156	211
Zachodniopomorskie	382	202	304	295	167	185

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 30. Zbiory warzyw z upraw pod osłonami według województw

WOJEWÓDZTWA	2005	2010	2013	2014	2015	
	ogółem					w tym gospodarstwa indywidualne
	w tys. t					
P O L S K A	672,5	689,1	981,8	968,2	1002,3	956,7
Dolnośląskie	35,0	25,4	32,5	26,6	34,7	23,3
Kujawsko-pomorskie	44,5	30,3	54,2	47,5	44,5	44,5
Lubelskie	41,7	66,4	68,2	59,3	51,2	50,3
Lubuskie	13,9	19,7	26,7	18,2	15,5	15,5
Łódzkie	60,5	43,1	94,1	112,2	112,5	112,2
Małopolskie	80,7	57,4	61,2	69,2	74,0	74,0
Mazowieckie	129,5	196,8	307,8	265,9	267,5	263,8
Opolskie	10,9	6,8	5,0	15,9	13,1	13,1
Podkarpackie	17,2	9,6	22,0	22,1	24,0	19,5
Podlaskie	22,3	11,3	9,4	10,7	6,0	6,0
Pomorskie	12,2	6,7	4,6	4,6	4,6	4,6
Śląskie	32,0	28,1	46,7	46,3	54,1	44,6
Świętokrzyskie	63,3	66,1	66,8	65,9	71,7	71,4
Warmińsko-mazurskie	18,2	11,3	16,1	17,9	15,9	7,6
Wielkopolskie	83,7	99,4	158,0	178,5	205,4	198,8
Zachodniopomorskie	6,9	10,5	8,5	7,4	7,5	7,5

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Produkcja sadownicza

Areał uprawy drzew owocowych zajmuje w województwie 10,7 tys. ha i od roku 2000 wzrósł o połowę. Mimo to, powierzchnia uprawy drzew owocowych w województwie zachodniopomorskim jest niska. W stosunku do województwa mazowieckiego (i innych wiodących), stanowi zaledwie 8-10% jego areału uprawy. W strukturze udziału gatunkowego drzew owocowych przeważają jabłonie. Ogółem zbiory owoców z drzew osiągają poziom około 31 tys. ton, z czego 90% stanowią jabłka. Gruszki, śliwki, wiśnie i czereśnie swój udział w zbiorach kształtują na poziomie 10%.

Wśród krzewów owocowych i plantacji jagodowych największe znaczenie w województwie ma uprawa porzeczek prowadzona na blisko 5,6 tys. ha i truskawek uprawianych na ponad 2 tys. ha. Uprawa malin zajmuje powierzchnię ponad 1,4 tys. ha a agrestu zaledwie 89 ha. W uprawie krzewów owocowych największe zbiory, adekwatne do areału uprawy, obejmują porzeczki i truskawki. Poza truskawkami wszystkie pozostałe uprawy krzewów owocowych i plantacje jagodowe prowadzone są wyłącznie w gospodarstwach indywidualnych. W uprawie truskawek poza indywidualnymi formami gospodarowania obejmuje powierzchnię poniżej 100 ha.

Tabela 31. Powierzchnia uprawy drzew owocowych. W sadach według województw^a

WOJEWÓDZTWA	2010	2015						
	ogółem	w tym gospodarstwa indywidualne		jabłonie	grusze	śliwy	wiśnie	czereśnie
		w tys. ha						
P O L S K A	275,9	248,6	245,4	72,6	3,7	5,6	11,9	3,8
Dolnośląskie	7,9	4,1	3,8	45,5	6,4	9,1	19,8	11,1
Kujawsko-pomorskie	7,7	6,8	6,5	50,1	7,0	10,5	21,0	8,3
Lubelskie	30,3	30,2	30,0	75,7	2,0	4,0	15,6	1,6
Lubuskie	5,0	3,1	3,0	65,7	3,9	8,9	11,7	5,3
Łódzkie	27,8	27,1	27,0	71,0	4,3	7,1	14,0	2,3
Małopolskie	11,9	9,6	9,5	69,9	4,8	13,6	5,9	3,2
Mazowieckie	92,6	94,0	93,5	79,9	4,4	2,9	9,1	3,2
Opolskie	1,2	0,6	0,6	58,3	5,6	8,9	10,6	8,8
Podkarpackie	8,2	6,5	6,4	61,3	3,3	4,7	9,7	2,1
Podlaskie	3,0	2,1	2,1	74,7	5,7	5,3	9,3	3,1
Pomorskie	3,7	2,9	2,5	77,1	2,8	4,6	8,2	4,7
Śląskie	3,3	1,3	1,2	55,2	7,1	11,6	6,1	7,6
Świętokrzyskie	29,2	32,2	32,2	66,0	2,0	8,9	15,3	3,1
Warmińsko-mazurskie	4,3	4,3	4,0	64,9	4,4	8,0	12,7	9,1
Wielkopolskie	20,0	13,0	12,5	52,8	3,9	9,4	17,6	10,8
Zachodniopomorskie	19,8	11,0	10,7	86,3	1,6	1,9	3,4	5,8

^a W 2010 r. łącznie z ogrodami przydomowymi

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 31. Powierzchnia uprawy krzewów owocowych i plantacji jagodowych^a według województw w 2015 r.

WOJEWÓDZTWA	Ogółem				W tym gospodarstwa indywidualne			
	truskawki	maliny	porzeczki	agrest	truskawki	maliny	porzeczki	agrest
	w ha							
P O L S K A	52139	27375	44374	2212	51877	27315	44153	2193
Dolnośląskie	1814	210	382	101	1814	202	359	91
Kujawsko-pomorskie	1329	187	1048	127	1290	178	1048	125
Lubelskie	7973	18753	17020	554	7970	18750	16970	550
Lubuskie	2791	42	367	27	2680	39	367	27
Łódzkie	2644	387	5479	297	2643	387	5468	297
Małopolskie	1600	360	1035	150	1600	360	1030	150
Mazowieckie	18164	3155	9306	336	18158	3155	9290	336
Opolskie	306	8	24	10	291	5	24	10
Podkarpackie	1401	822	1649	105	1401	821	1623	105
Podlaskie	1300	358	1518	49	1300	358	1489	49
Pomorskie	1823	58	479	23	1770	52	479	23
Śląskie	385	50	77	10	385	50	77	10
Świętokrzyskie	4296	521	2316	109	4296	521	2315	109
Warmińsko-mazurskie	2656	616	873	84	2637	593	869	84
Wielkopolskie	1624	387	1136	141	1609	385	1090	138
Zachodniopomorskie	2035	1461	1667	89	2034	1461	1656	89

^a Do 2014 r. łącznie z ogrodami przydomowymi, od 2015 r. - tylko w sadach.

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Produkcja zwierzęca

Pogłowie zwierząt gospodarskich (w przeliczeniu na duże sztuki) w roku 2015 na terenie województwa wykazuje stały trend malejący. Przy dużym areale użytków rolnych w regionie i średnim w porównaniu z innymi województwami stanie pogłowia, oznacza to niską obsadę zwierząt gospodarskich na 100 ha UR, plasującą województwo zachodniopomorskie na 15 miejscu w kraju.

Bydło w pogłowie zwierząt gospodarskich w województwie zajmuje znaczącą pozycję, a jego liczebność osiągnęła w 2015 r. stan ponad 102 tys. sztuk. Taki stan liczebny bydła kształtuje jego średnią obsadę na poziomie 12,2 sztuk na 100 ha użytków rolnych. Około 40% w pogłowie bydła stanowią krowy. Obsada krów na 100 ha użytków rolnych w województwie - 4,8 sztuki, jest przedostatnia w kraju i stanowi zaledwie 1/3 obsady notowanej średnio w kraju.

Stan pogłowia trzody chlewnej w województwie należy uznać za niski i pozostający w trendzie spadkowym. W roku 2015 stan liczebny trzody wyniósł 294,7 tys. sztuk. W porównaniu z tak wiodącymi w chowie trzody województwami jak wielkopolskie, stan pogłowia w województwie zachodniopomorskim jest 10 krotnie niższy. Obsada tych zwierząt na 100 ha użytków rolnych jest na poziomie 35,2 sztuk, co jest poziomem o dwu i pół krotnie niższym niż średnio w kraju. W stanie liczebnym trzody chlewnej lochy stanowią nieco ponad 9% populacji (27,7 tys. sztuk), co jest typową wielkością struktury w tego typu hodowli.

W pogłowie zwierząt gospodarskich na terenie województwa swoją niewielką niszę znalazły też owce i kozy ze stanami liczebnymi odpowiednio 4,8 tys. i 2,6 tys. sztuk. W porównaniu do roku 2000 szczególnie w stanie liczebnym owiec zaobserwowano wyraźny spadek pogłowia (o 4/5).

Pogłowie koni hodowanych na terenie województwa utrzymuje się na dość stabilnym poziomie około 8,8 tys. sztuk. Obsada koni w województwie na 100 ha użytków rolnych wynosi 0,9 sztuki i osiągając poziom 1/2 krajowej.

Liczebność drobiu kurzego w województwie w czerwcu 2015 r. osiągnęła stan 5,2 mln sztuk i pozostaje w słabym trendzie malejącym. Średnia obsada tych zwierząt wynosząca 620 na 100 ha UR jest zbliżona do średniej w kraju. Liczebność kur niosek w poszczególnych latach ulegają dość znacznym wahaniom. W czerwcu 2015 r. na terenie województwa prowadzono chów 1,4 mln kur niosek, co w przeliczeniu na obsadę wskazuje na mniejszą o połowę obsadę kur niosek na gruntach ornych w województwie w porównaniu do średniej w kraju.

Ogólna produkcja żywca rzeźnego w województwie rośnie w ostatnich latach i ukształtowała się w roku 2015 na poziomie 159 tys. ton, co stanowi 3,9% udział ogólnej produkcji żywca w kraju. Ubój bydła w 2014 r. 10,3 tys. ton z czego 0,7 tys. ton cieląt i 52,9 tys. ton trzody chlewnej. Produkcja mleka krowiego na terenie województwa w 2015 r. osiągnęła alarmująco wysoce niski poziom 172,1 mln litrów, co stanowi niespełna 1,3% udziału w produkcji mleka w kraju, przy przeciętnym rocznym udoju 4376 litrów znacząco niższym od średniego (5395) w kraju.

Produkcja jaj kurzych w roku 2015 osiągnęła stan 284,7 mln sztuk. co stanowi 2,7% produkcji krajowej. Przeciętna roczna liczba jaj od 1 kury noski wynosi blisko 206 i jest niższa od średniej (223) wartości w kraju. W sektorze gospodarstw indywidualnych skupione jest blisko 3/4 produkcji jaj w województwie. Produkcja wełny owczej zmniejszyła się w ostatnich latach wraz z pogłowiem owiec i ma charakter produkcji ubocznej.

Tabela 32. Bydło według województw

Stan w czerwcu						
WOJEWÓDZTWA	2010 ^a	2014	2015	2010 ^a	2014	2015
	ogółem			w tym krowy		
	w tysiącach sztuk		na 100 ha użytków rolnych w sztukach	w tysiącach sztuk		na 100 ha użytków rolnych w sztukach

Ogółem

P O L S K A	5742,1	5920,4	5960,7	41,0	2645,9	2479,1	2444,5	16,8
Dolnośląskie	109,1	107,0	107,9	11,9	46,7	42,7	42,1	4,6
Kujawsko-pomorskie	465,5	503,8	495,7	46,6	176,8	161,4	165,6	15,6
Lubelskie	387,0	362,7	366,3	25,4	186,0	154,1	149,2	10,3
Lubuskie	69,8	79,7	73,8	18,9	28,3	30,9	27,8	7,1
Łódzkie	453,7	464,4	460,4	47,3	215,7	207,5	192,0	19,8
Małopolskie	196,6	169,5	173,5	32,3	109,2	86,6	86,7	16,1
Mazowieckie	1058,0	1146,1	1135,2	58,8	542,4	536,4	511,2	26,5
Opolskie	122,6	114,6	116,5	23,4	48,2	43,1	42,5	8,6
Podkarpackie	113,8	94,9	95,5	16,6	72,1	55,5	54,9	9,6
Podlaskie	878,9	947,8	949,1	89,7	457,4	450,2	458,7	43,3
Pomorskie	195,3	201,3	204,3	26,9	75,7	72,7	72,8	9,6
Śląskie	127,5	118,8	122,3	34,3	53,3	45,8	46,5	13,0
Świętokrzyskie	181,1	159,1	166,8	34,7	78,9	61,9	64,7	13,4
Warmińsko-mazurskie	435,0	457,8	440,4	44,3	207,6	207,2	197,0	19,8
Wielkopolskie	843,9	889,3	951,0	54,8	304,3	282,1	292,4	16,8
Zachodniopomorskie	104,3	103,6	102,0	12,2	43,2	41,0	40,2	4,8

w tym gospodarstwa indywidualne

P O L S K A	5400,1	5603,9	5647,6	42,7	2496,6	2347,2	2315,2	17,5
Dolnośląskie	83,5	82,5	82,4	11,0	35,4	32,1	31,3	4,2
Kujawsko-pomorskie	425,1	463,6	456,5	47,3	161,0	146,1	150,2	15,6
Lubelskie	379,4	355,6	359,1	25,5	182,9	150,9	145,8	10,4

Lubuskie	57,3	64,8	64,3	19,1	22,1	24,0	24,3	7,2
Łódzkie	448,6	460,8	457,1	47,7	213,7	206,0	190,6	19,9
Małopolskie	191,3	165,1	168,5	32,4	106,6	84,5	84,6	16,3
Mazowieckie	1050,2	1139,8	1127,6	59,5	538,9	533,7	508,2	26,8
Opolskie	90,3	87,4	89,2	23,9	34,1	30,7	30,1	8,1
Podkarpackie	108,3	91,0	91,7	16,8	69,9	53,8	53,3	9,8
Podlaskie	876,8	945,7	947,0	90,8	456,6	449,3	457,8	43,9
Pomorskie	177,6	188,4	191,7	30,1	67,4	66,7	66,9	10,5
Śląskie	120,2	112,2	115,8	35,0	50,1	42,9	43,6	13,2
Świętokrzyskie	180,2	158,2	165,9	34,8	78,4	61,5	64,2	13,5
Warmińsko-mazurskie	412,0	436,7	420,0	48,2	197,1	197,9	187,9	21,6
Wielkopolskie	724,5	775,4	835,9	55,8	253,8	237,5	247,6	16,5
Zachodniopomorskie	74,8	76,7	74,9	11,8	30,7	29,6	28,8	4,5

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 33. Trzoda chlewna według województw

Stan w czerwcu

WOJEWÓDZTWA	2010 ^a	2014	2015		2010 ^a	2014	2015	
	ogółem				w tym lochy na chów			
	w tysiącach sztuk		na 100 ha użytków rolnych w sztukach		w tysiącach sztuk		na 100 ha użytków rolnych w sztukach	

O g ó ł e m

P O L S K A	15244,4	11724,1	11639,8	80	1423,5	1008,8	947	6,5
Dolnośląskie	300,7	201,1	210,3	23,1	38,7	28	30,8	3,4
Kujawsko-pomorskie	1789,5	1320,9	1325	124,5	190	125,1	124,5	11,7
Lubelskie	997	616,7	574,6	39,8	94,9	59,8	51,3	3,6
Lubuskie	164,1	155,8	143,8	36,8	14,6	13	10,3	2,6
Łódzkie	1308,2	1057	1027,8	105,7	107,9	79,4	73,3	7,5
Małopolskie	356,7	190,4	190	35,3	47	25,5	23,7	4,4
Mazowieckie	1438	1005,4	973,6	50,4	134,1	80,4	71,7	3,7
Opolskie	601,2	420,3	412,4	83	57,5	38,9	37,7	7,6
Podkarpackie	296,3	192,4	166,9	29,1	27,4	19,5	17,2	3
Podlaskie	552,8	354,1	337,2	31,9	51,8	30,8	27,6	2,6
Pomorskie	845,1	756,7	761,6	100,2	90,7	74	73,6	9,7
Śląskie	348,8	252,3	251,6	70,5	33,6	23,6	22,9	6,4
Świętokrzyskie	381,9	242,8	230,8	48	43,3	31,4	26,2	5,4
Warmińsko-mazurskie	670,1	528	525,4	52,8	69,8	50,7	48,9	4,9
Wielkopolskie	4813,3	4134,6	4214,1	242,6	383	299,4	279,6	16,1
Zachodniopomorskie	380,7	295,6	294,7	35,2	39,2	29,1	27,7	3,3

W tym gospodarstwa indywidualne

P O L S K A	13099,3	9410,5	9181,6	69,3	1225,1	818,1	749,8	5,7
Dolnośląskie	231,2	140,5	146,3	19,5	22,1	13,1	13,7	1,8
Kujawsko-pomorskie	1680,2	1255,8	1270,3	131,5	170,6	117,8	117,9	12,2
Lubelskie	981,2	594,1	546,6	38,9	93,5	54,4	45,5	3,2
Lubuskie	144,2	110,8	98,4	29,3	12,6	8,3	5,9	1,8
Łódzkie	1266,3	1027,5	1003,9	104,8	104,2	77	71,2	7,4
Małopolskie	341	185,8	180,5	34,7	44,5	24,8	22,6	4,3
Mazowieckie	1386,1	967	931,9	49,2	124,3	73,5	65,3	3,4
Opolskie	540,7	380,1	375,2	100,5	51,5	34,9	33,8	9
Podkarpackie	290,4	183,8	162,1	29,7	26,8	19	16,7	3,1
Podlaskie	534,3	340,6	320,1	30,7	49,9	28,8	25,9	2,5
Pomorskie	609	463,4	415,4	65,1	58,6	40,3	36,5	5,7
Śląskie	292,3	196,4	186,7	56,5	29,2	19,7	16,4	5
Świętokrzyskie	374,4	220,4	205,1	43,1	42,9	28,9	23,5	4,9
Warmińsko-mazurskie	595,6	450,5	450,6	51,7	57	36,5	35,4	4,1
Wielkopolskie	3609,2	2766,5	2762,3	184,5	319,7	233,2	213,2	14,2
Zachodniopomorskie	223,1	127,2	126,1	19,8	17,7	7,9	6,3	1

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 34. Produkcja żywca rzeźnego^a według województw

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015			
	ogółem				na 1 ha użytków rolnych w kg	w tym gospodarstwa indywidualne w % ogółem
	w tysiącach ton		w odsetkach			
P O L S K A	5205,4	5844,9	6157,4	100,0	423,3	86,6
Dolnośląskie	131,4	123,0	119,4	1,9	131,3	94,2
Kujawsko-pomorskie	421,6	504,1	481,1	7,8	452,2	94,8
Lubelskie	314,2	295,3	324,3	5,3	224,6	97,8
Lubuskie	138,9	153,9	160,1	2,6	409,3	88,7
Łódzkie	421,8	546,6	545,3	8,9	560,9	96,7
Małopolskie	179,4	140,1	136,8	2,2	254,4	98,4
Mazowieckie	725,4	1005,0	1116,8	18,1	578,3	96,0
Opolskie	159,4	133,8	138,7	2,3	279,4	60,1
Podkarpackie	119,8	96,5	99,2	1,6	172,7	96,9
Podlaskie	292,2	316,6	328,6	5,3	310,5	98,3
Pomorskie	281,6	370,0	378,7	6,1	498,3	78,0
Śląskie	180,9	179,1	205,2	3,3	575,3	91,2
Świętokrzyskie	138,5	164,4	178,0	2,9	369,7	95,2
Warmińsko-mazurskie	350,2	369,8	403,6	6,6	405,8	89,6
Wielkopolskie	1129,6	1211,9	1314,8	21,4	757,0	66,7
Zachodniopomorskie	220,5	234,8	226,8	3,7	270,9	77,9

^a Bydło, cielęta, trzoda chlewna, owce, konie, drób, kozy i króliki; w wadze żywej.

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 35. Produkcja żywca rzeźnego według gatunków i województw w 2015 r. (dok.)

B. Waga zwierząt

WOJEWÓDZTWA	Ogółem ^b	W tym			
		bydło (bez cieląt)	cielęta	trzoda chlewna	drób
		w tysiącach ton			
P O L S K A	6157,4	918,2	13,8	2353,7	2839,6
Dolnośląskie	119,4	20,0	0,3	21,1	77,7
Kujawsko-pomorskie	481,1	69,9	0,4	262,2	147,5
Lubelskie	324,3	44,1	1,2	166,6	109,5
Lubuskie	160,1	6,1	0,2	33,1	120,5
Łódzkie	545,3	108,1	1,6	253,1	181,9
Małopolskie	136,8	38,0	1,2	50,8	43,3
Mazowieckie	1116,8	162,2	2,6	243,6	702,7
Opolskie	138,7	10,8	0,2	68,3	59,3
Podkarpackie	99,2	8,1	0,6	44,9	42,5
Podlaskie	328,6	97,4	1,9	98,1	127,1
Pomorskie	378,7	29,0	0,2	215,6	133,6
Śląskie	205,2	26,2	0,5	56,0	120,4
Świętokrzyskie	178,0	40,3	0,7	59,1	75,7
Warmińsko-mazurskie	403,6	46,1	0,8	118,8	237,6
Wielkopolskie	1314,8	201,7	1,1	612,0	494,6
Zachodniopomorskie	226,8	10,2	0,3	50,4	165,7

^b Bydło, trzoda chlewna, owce, konie, drób, kozy i króliki; w wadze żywej

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 36. Produkcja mleka krowiego według województw

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015				w tym gospodarstwa indywidualne w % ogółem
	ogółem						
	w milionach litrów			w odsetkach	na 1 ha użytków rolnych	przeciętny roczny udój mleka od 1 krowy	
					w litrach		
P O L S K A	11921,1	12607,3	12859,4	100,0	884	5395	93,0
Dolnośląskie	172,2	201,5	190,6	1,5	210	4548	62,7
Kujawsko-pomorskie	868,6	900,7	928,3	7,2	872	5865	87,1
Lubelskie	742,4	745,3	782,7	6,1	542	5370	97,5
Lubuskie	108,4	105,7	85,2	0,7	218	3002	72,7
Łódzkie	963,6	1047,2	981,5	7,6	1009	5201	99,1
Małopolskie	353,0	358,2	324,6	2,5	604	3805	95,7
Mazowieckie	2772,9	2737,8	2794,3	21,7	1447	5549	99,5
Opolskie	290,2	274,7	266,6	2,1	537	6346	61,6
Podkarpackie	271,9	230,0	230,4	1,8	401	4302	96,5
Podlaskie	1969,4	2365,8	2564,8	19,9	2424	5673	99,9
Pomorskie	286,2	358,3	350,4	2,7	461	4992	89,3
Śląskie	228,5	239,9	240,8	1,9	675	5293	90,5
Świętokrzyskie	366,1	246,4	256,4	2,0	533	4145	98,5
Warmińsko-mazurskie	922,3	977,2	959,6	7,5	965	5013	95,3
Wielkopolskie	1431,1	1644,1	1731,1	13,5	997	6283	80,5

Zachodniopomorskie	174,3	174,5	172,1	1,3	206	4376	59,9
--------------------	-------	-------	-------	-----	-----	------	------

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 37. Drób kurzy według województw. Stan w czerwcu

WOJEWÓDZTWA	2010 ^a	2014	2015		2010 ^a	2014	2015	
	ogółem				w tym kury nioski			
	w tysiącach sztuk		na 100 ha użytków rolnych w sztukach		w tysiącach sztuk		na 100 ha użytków rolnych w sztukach	
P O L S K A	153277,7	129860,7	146122,8	1004,6	51098,0	41769,0	45629,4	313,7
Dolnośląskie	6203,8	5631,0	6475,6	712,0	2987,2	2442,7	2895,7	318,4
Kujawsko-pomorskie	7836,5	6807,1	9124,3	857,5	1870,8	1588,0	1779,5	167,2
Lubelskie	7475,4	3881,8	5688,1	393,9	2256,1	1328,9	1689,0	117,0
Lubuskie	4246,1	3630,5	4937,4	1262,0	1293,8	1135,2	1378,0	352,2
Łódzkie	14285,6	7828,2	10681,5	1098,5	2984,7	2404,5	2281,4	234,6
Małopolskie	5741,7	4522,3	4946,5	920,3	2799,8	2102,2	2326,0	432,8
Mazowieckie	26187,3	25844,8	28628,6	1482,4	9330,5	8251,3	9248,4	478,9
Opolskie	4565,8	3130,2	4330,6	872,0	946,0	924,4	872,5	175,7
Podkarpackie	5937,1	4473,5	4671,5	813,5	1911,6	1356,1	1441,7	251,1
Podlaskie	7449,4	7546,7	8202,7	775,1	1084,2	1004,7	1184,5	111,9
Pomorskie	7331,8	5456,7	5886,9	774,7	1582,0	1116,9	1241,5	163,4
Śląskie	9508,7	7720,5	8854,0	2482,2	3751,2	2270,2	2810,1	787,8
Świętokrzyskie	4837,1	5136,3	5779,9	1201,0	1340,4	1004,0	1162,1	241,5
Warmińsko-mazurskie	3028,8	3468,3	4580,1	460,5	715,8	993,2	1353,2	136,1
Wielkopolskie	28647,8	28598,2	28145,0	1620,4	14348,1	12532,1	12556,1	722,9
Zachodniopomorskie	9994,8	6184,6	5189,9	620,0	1895,8	1314,6	1409,5	168,4

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 38. Produkcja jaj kurzych według województw

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015				
	ogółem						w tym gospodarstwa indywidualne w % ogółem
	w milionach sztuk	w odsetkach	na 1 ha gruntów pod zasiewami	przeciętna roczna liczba jaj od 1 kury nioski			
			w sztukach				
P O L S K A	11124,0	10255,3	10473,9	100,0	974	223	82,5
Dolnośląskie	749,3	617,8	721,9	6,9	949	249	68,1
Kujawsko-pomorskie	432,0	420,0	346,0	3,3	366	185	83,2
Lubelskie	462,4	305,5	254,6	2,4	231	179	87,2
Lubuskie	259,5	360,7	343,6	3,3	1238	258	100,0
Łódzkie	596,1	768,0	598,2	5,7	782	239	97,6

Małopolskie	506,1	564,0	556,2	5,3	1777	206	94,8
Mazowieckie	1608,0	1936,2	1977,4	18,9	1570	219	94,8
Opolskie	238,9	123,0	126,2	1,2	281	163	50,0
Podkarpackie	321,7	257,5	265,8	2,5	830	158	95,7
Podlaskie	216,8	201,6	203,3	1,9	310	187	100,0
Pomorskie	311,5	307,4	235,8	2,3	394	174	87,1
Śląskie	704,5	402,3	512,2	4,9	1941	186	69,6
Świętokrzyskie	256,1	161,0	162,0	1,6	495	131	95,1
Warmińsko-mazurskie	157,2	261,4	269,0	2,6	442	223	96,1
Wielkopolskie	3892,8	3311,0	3616,9	34,5	2471	264	72,2
Zachodniopomorskie	411,1	257,9	284,8	2,7	445	206	70,2

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 39. Produkcja wełny niepranej owczej według województw

WOJEWÓDZTWA	2010	2014	2015				w tym gospodarstwa indywidualne w % ogółem
	ogółem						
	w tonach			w odsetkach	na 1 ha użytków rolnych	przeciętna roczna ilość wełny od 1 owcy	
					w kilogramach		
P O L S K A	620	691	701	100,0	0,05	3,2	94,4
Dolnośląskie	21	38	29	4,2	0,03	2,9	83,9
Kujawsko-pomorskie	55	39	30	4,3	0,03	3,5	92,7
Lubelskie	51	47	53	7,6	0,04	4,1	93,4
Lubuskie	17	22	26	3,7	0,07	3,3	98,8
Łódzkie	51	31	30	4,3	0,03	2,9	92,9
Małopolskie	154	182	244	34,7	0,45	3,8	99,3
Mazowieckie	19	19	17	2,4	0,01	3,0	99,7
Opolskie	5	9	4	0,6	0,01	2,1	100,0
Podkarpackie	35	43	46	6,6	0,08	2,9	99,3
Podlaskie	42	57	48	6,9	0,05	2,7	99,9
Pomorskie	32	57	42	5,9	0,05	3,0	99,7
Śląskie	13	32	27	3,9	0,08	2,6	91,3
Świętokrzyskie	16	14	13	1,8	0,03	3,0	99,3
Warmińsko-mazurskie	16	28	24	3,4	0,02	2,7	96,0
Wielkopolskie	83	55	45	6,5	0,03	2,5	70,3
Zachodniopomorskie	10	18	23	3,2	0,03	4,3	66,7

Źródło: Dane Powszechnego Spisu Rolnego

Tabela 40. Odstrzał^a niektórych zwierząt łownych według województw w 2015/16 r.

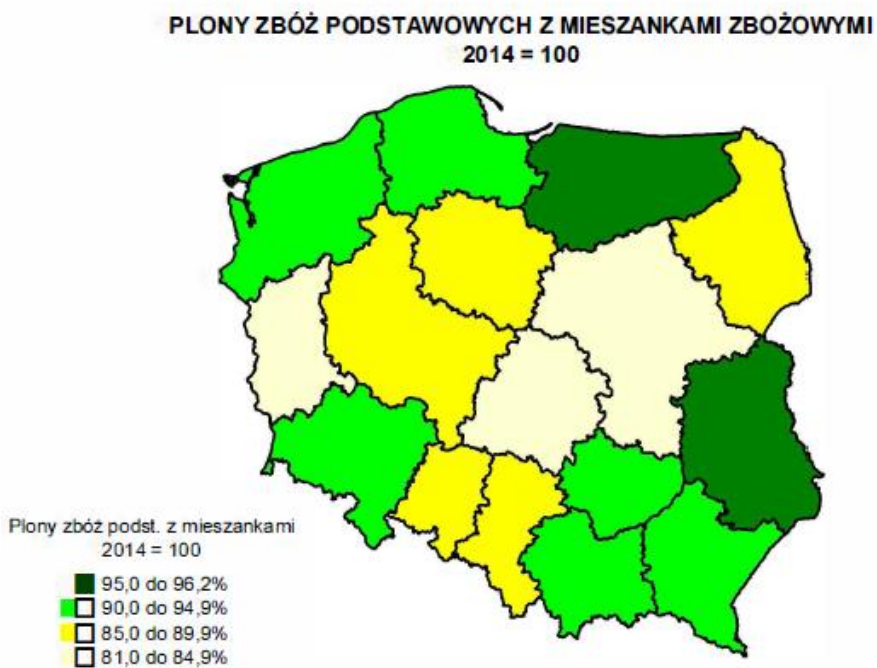
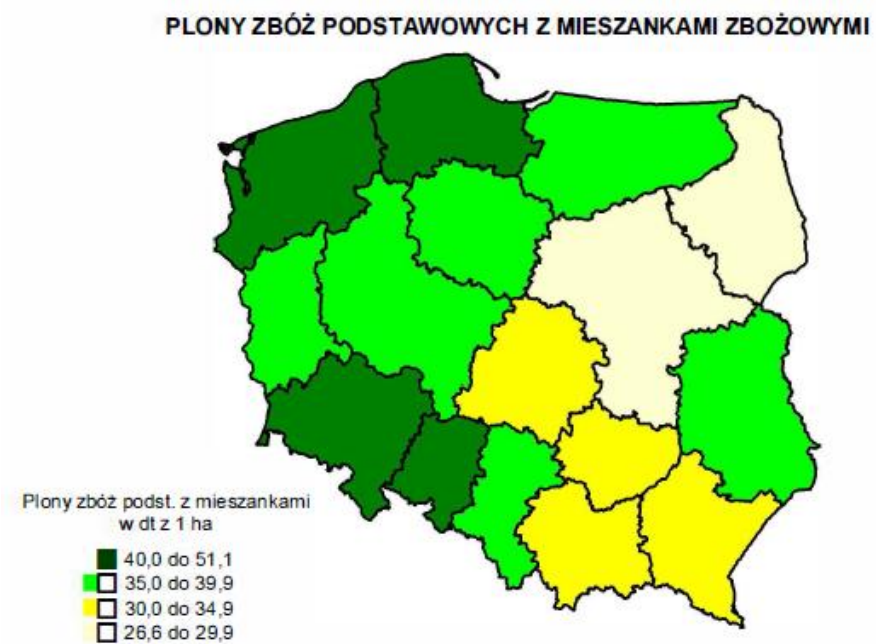
	jelenie	sarny	dziki	zające	bażanty	kuropatwy
WOJEWÓDZTWA	w sztukach					
P O L S K A	89054	202569	340945	15237	128470	2694
Dolnośląskie	7554	18371	37812	1	2157	1
Kujawsko-pomorskie	4912	11301	18003	443	22485	—

Lubelskie	2728	12718	20670	1653	7143	78
Lubuskie	6290	12899	26662	—	2369	—
Łódzkie	1741	11590	11417	2334	10153	81
Małopolskie	2124	8105	8052	2205	17565	47
Mazowieckie	2438	13700	21539	3640	16039	1938
Opolskie	5105	11706	15064	30	4358	—
Podkarpackie	4875	10471	12774	128	6212	—
Podlaskie	2796	5004	10600	138	3175	30
Pomorskie	9705	13369	22232	123	1091	—
Śląskie	3570	8163	11185	931	9478	30
Świętokrzyskie	777	4141	4827	2909	10949	419
Warmińsko-mazurskie	8310	16095	34285	81	450	—
Wielkopolskie	9701	23363	37090	617	14338	60
Zachodniopomorskie	16428	21573	48733	4	508	10

^a Dane dotyczą roku łowieckiego, tj. okresu od 1 IV danego roku do III następnego roku.

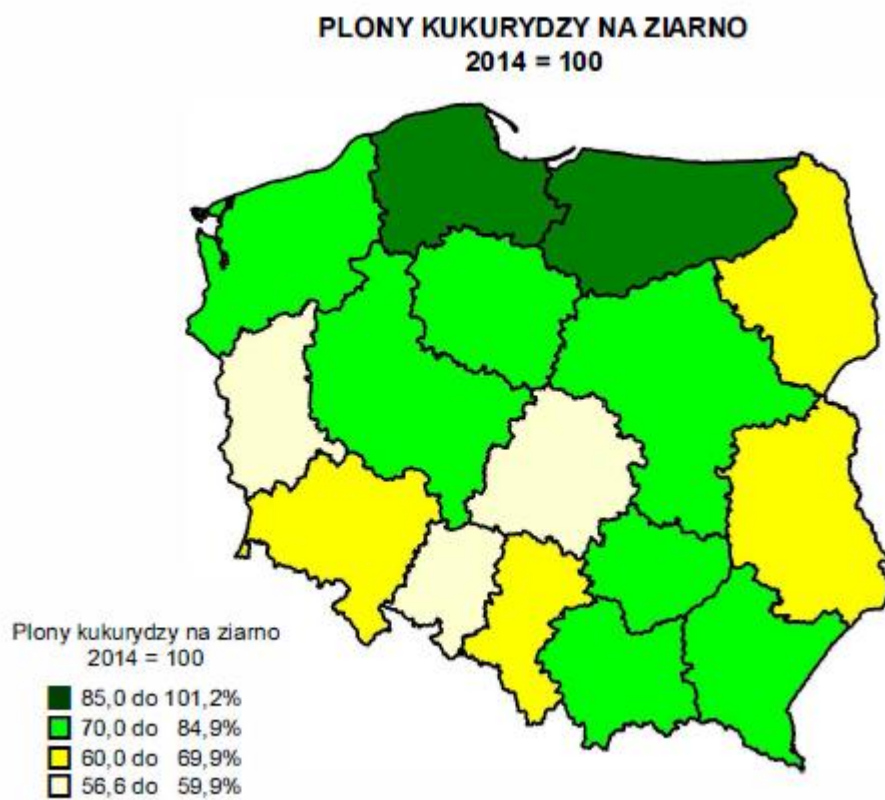
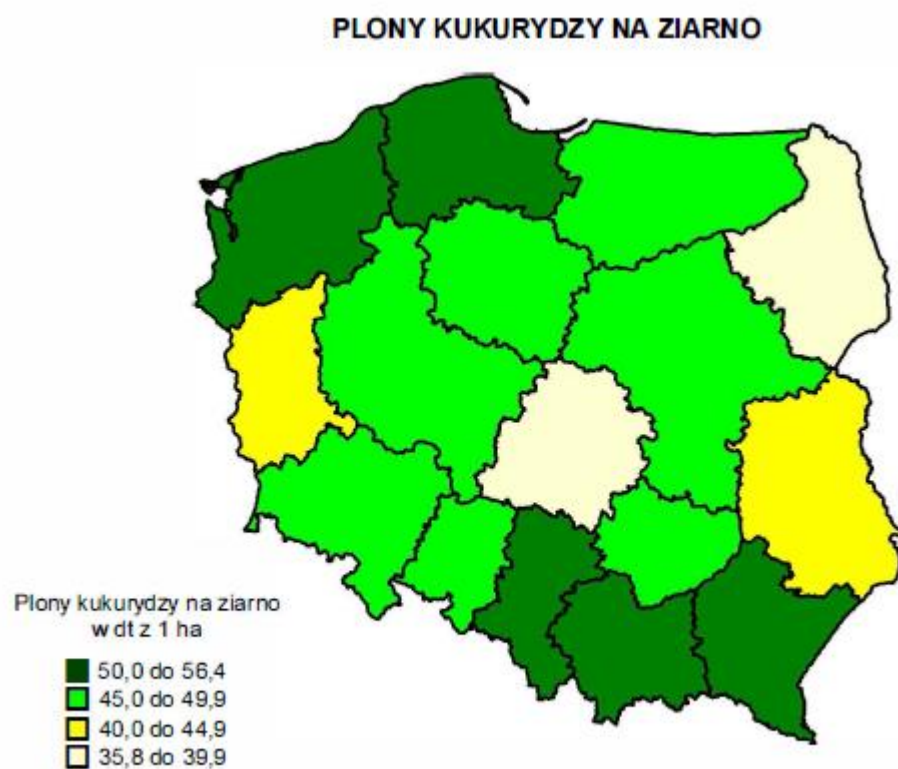
Źródło: Dane Generalnej Dyrekcji Lasów Państwowych i Polskiego Związku Łowieckiego

Rys.14. Plony zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi

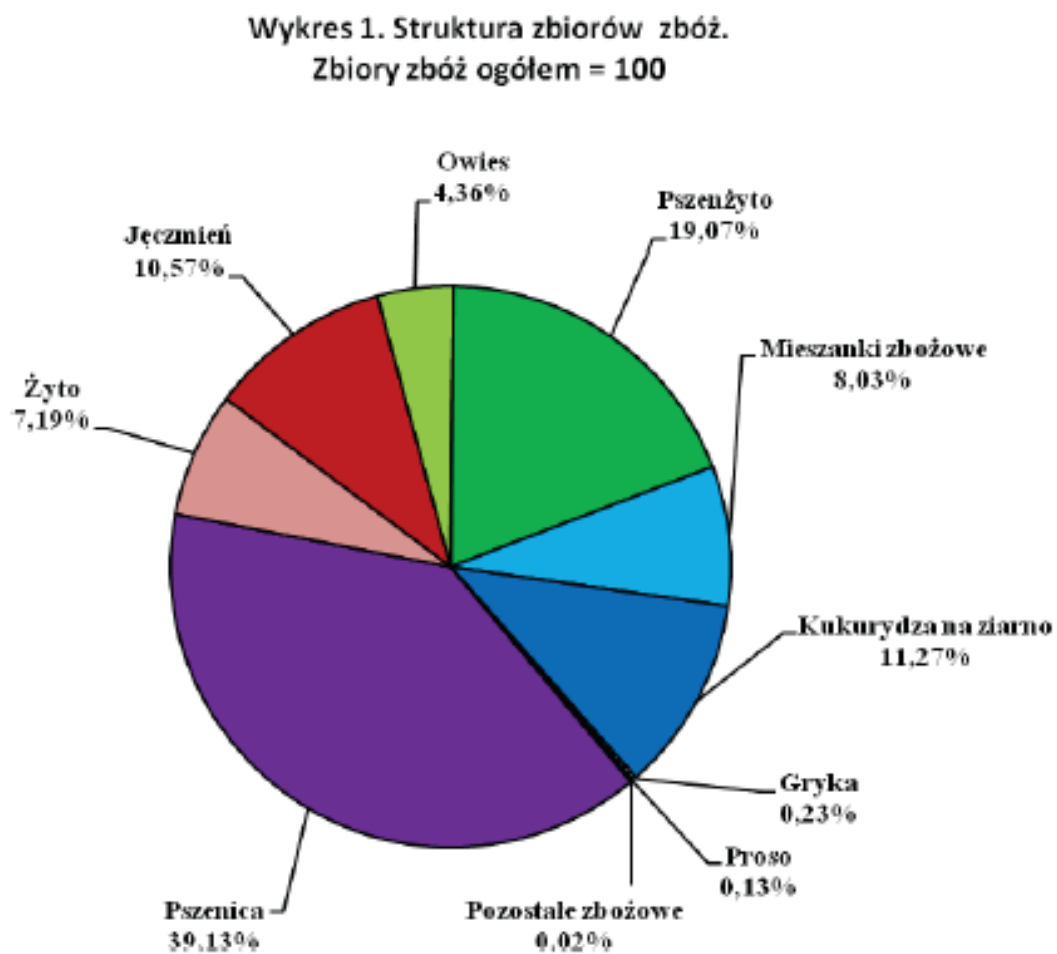
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.15. Plony kukurydzy na ziarno

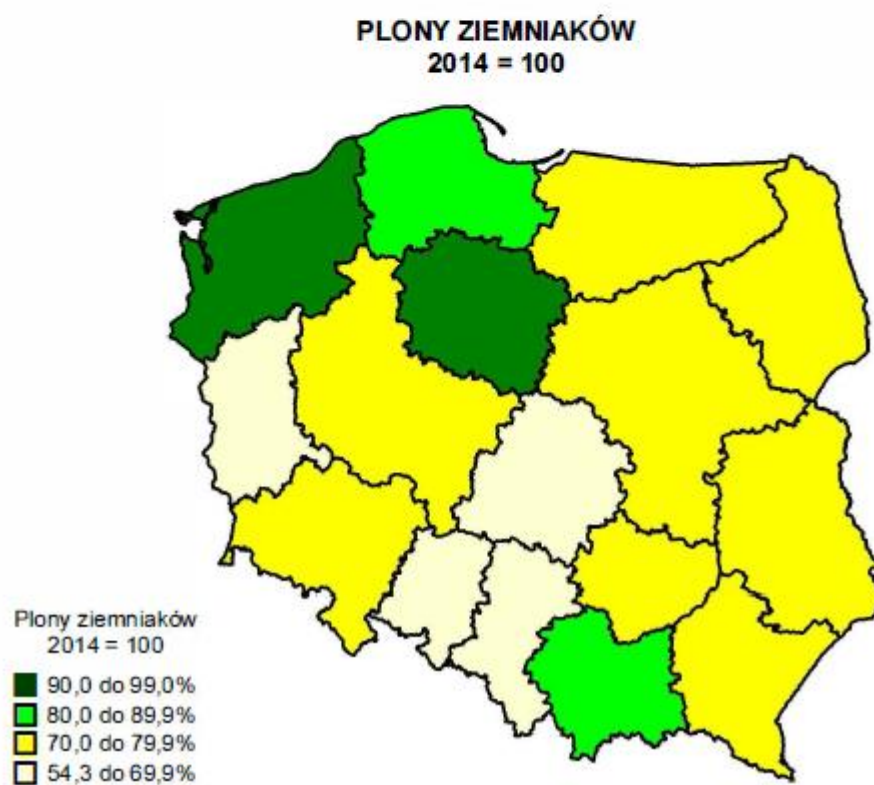
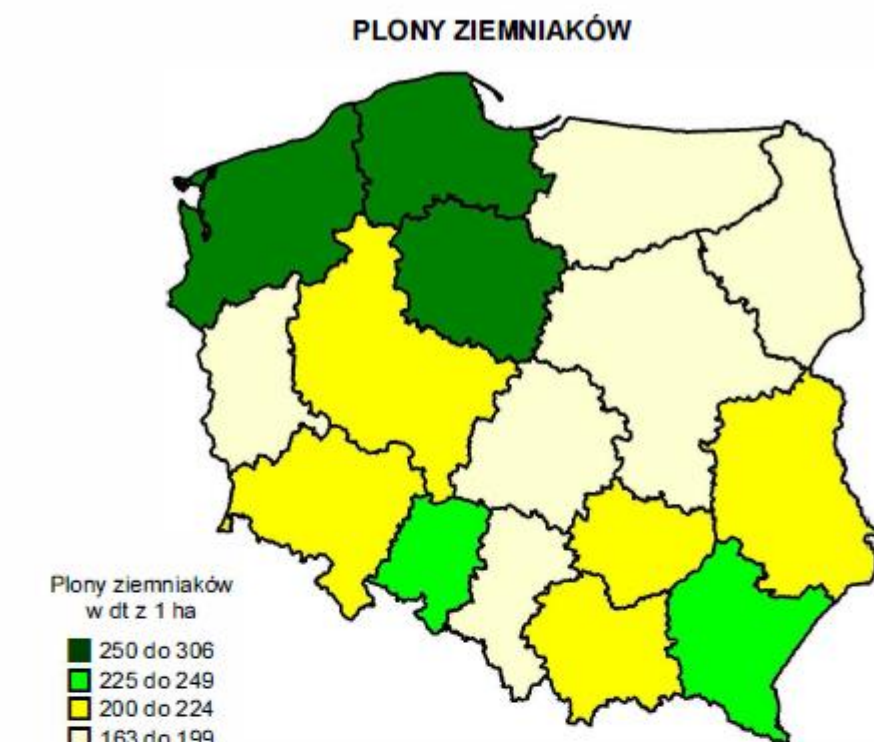
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.16. Struktura zbioru zbóż

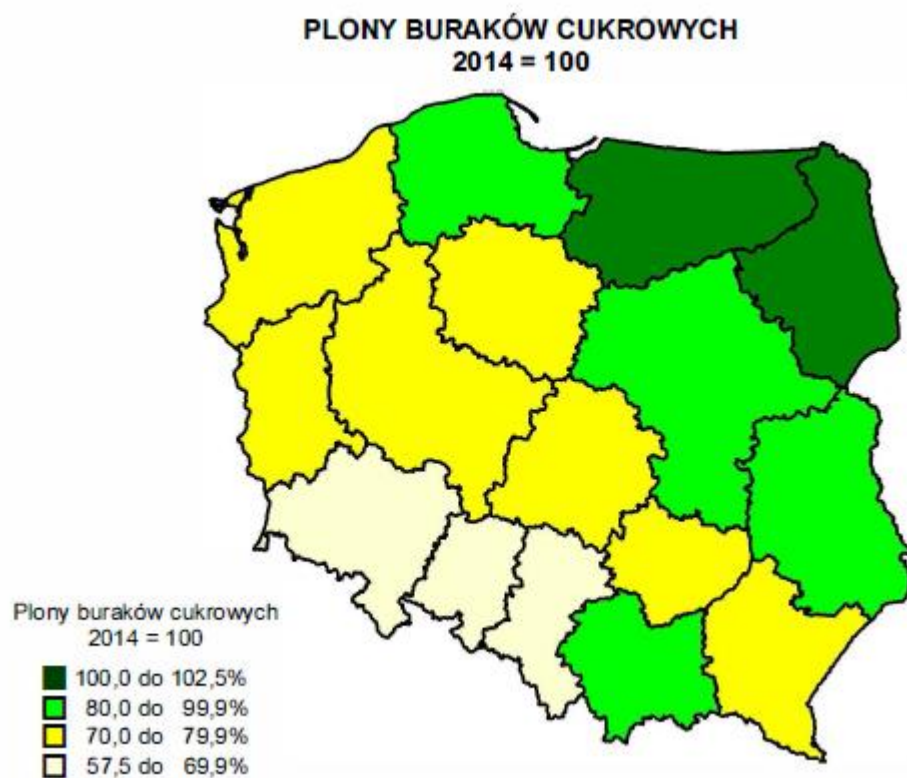
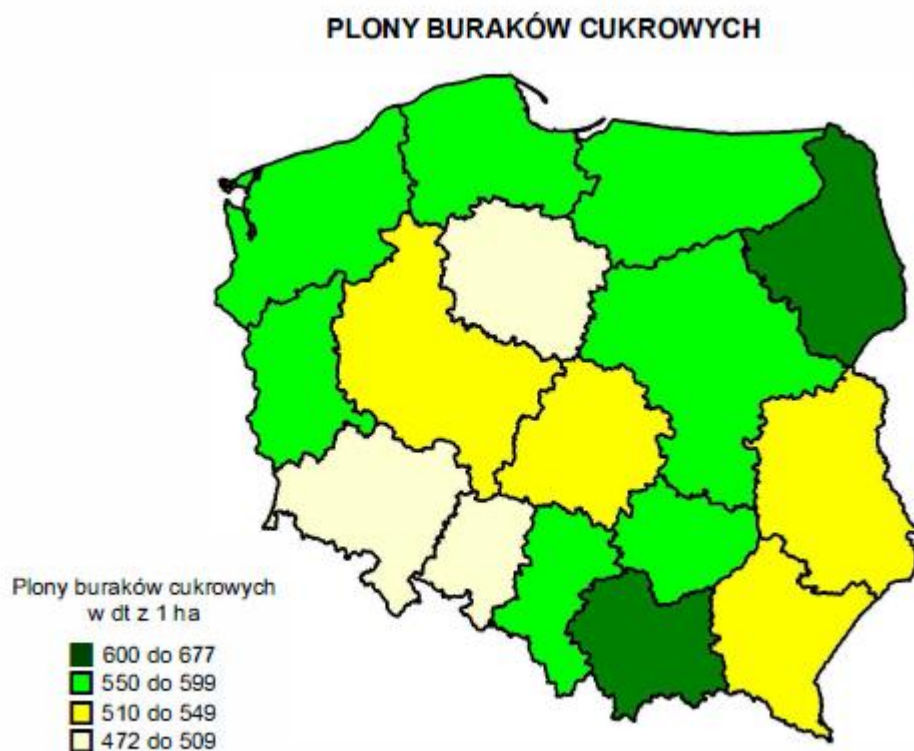
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.17. Plony ziemniaków

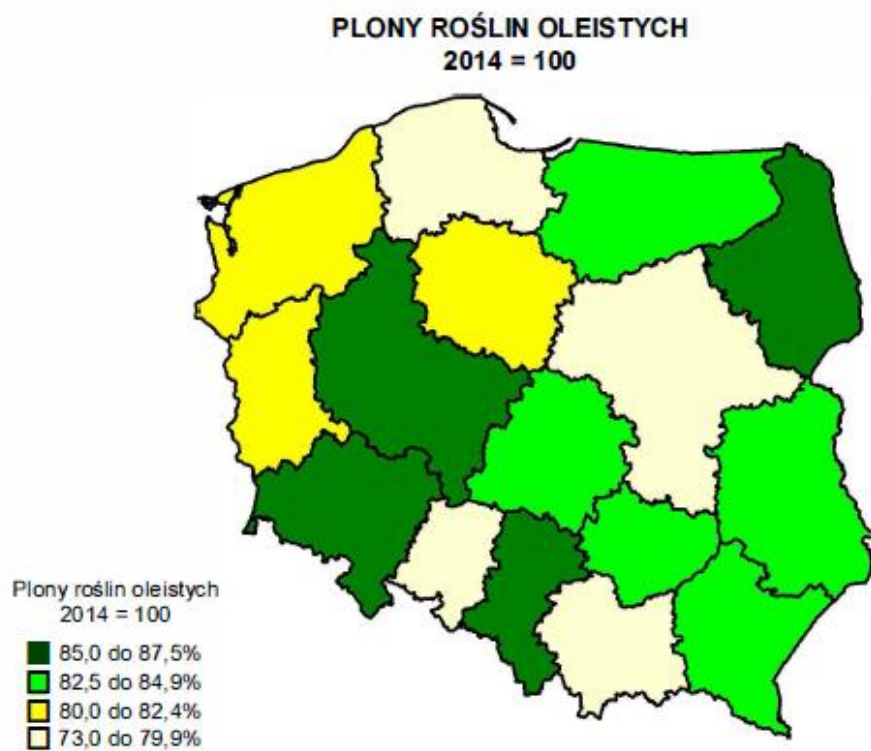
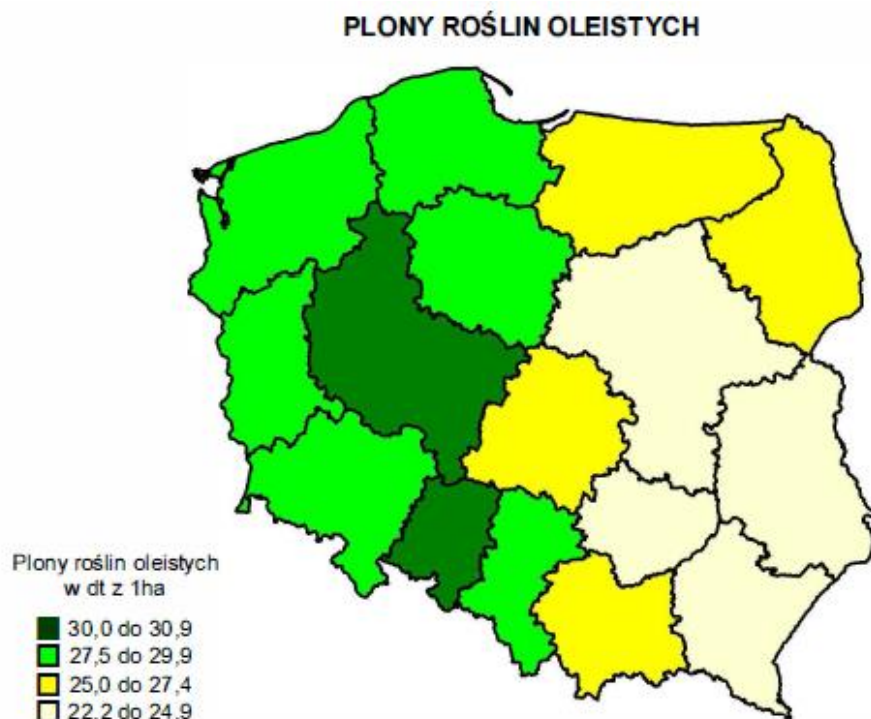
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.18. Plony ziemniaków cukrowych

Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.19. Plony roślin oleistych

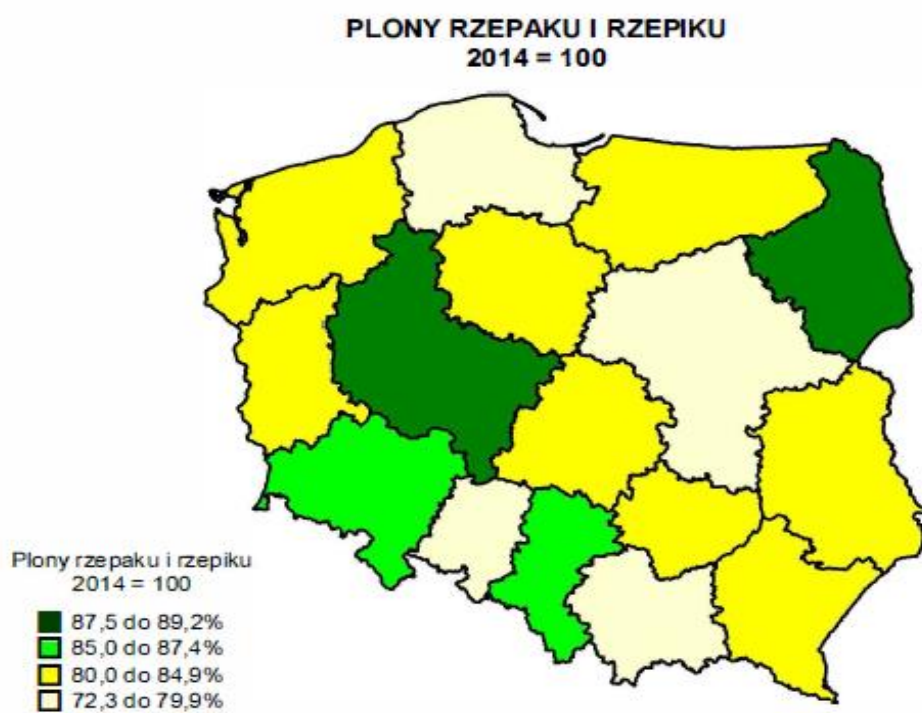
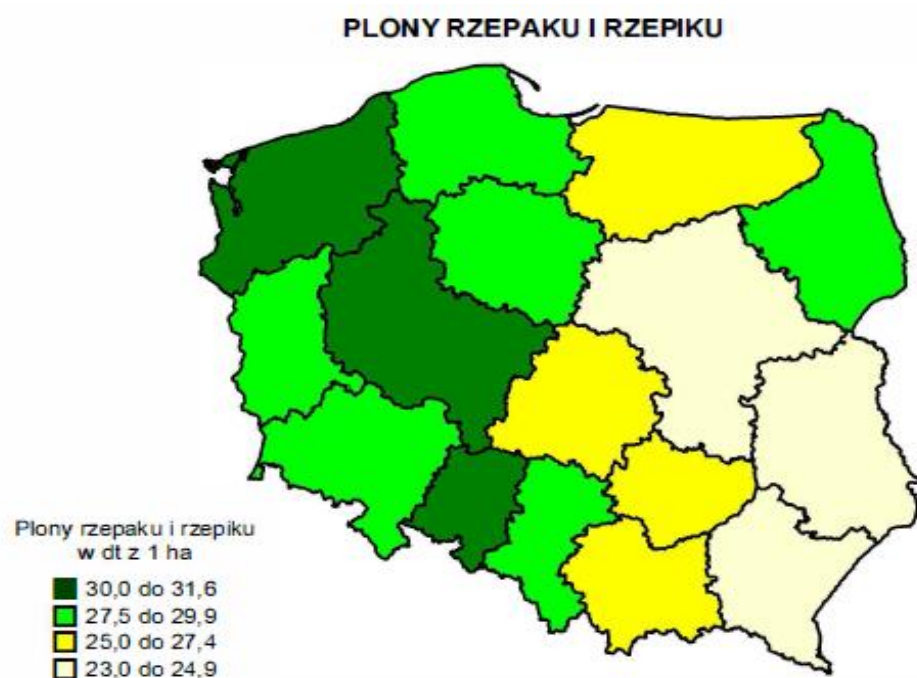
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.20. Struktura zbioru roślin oleistych

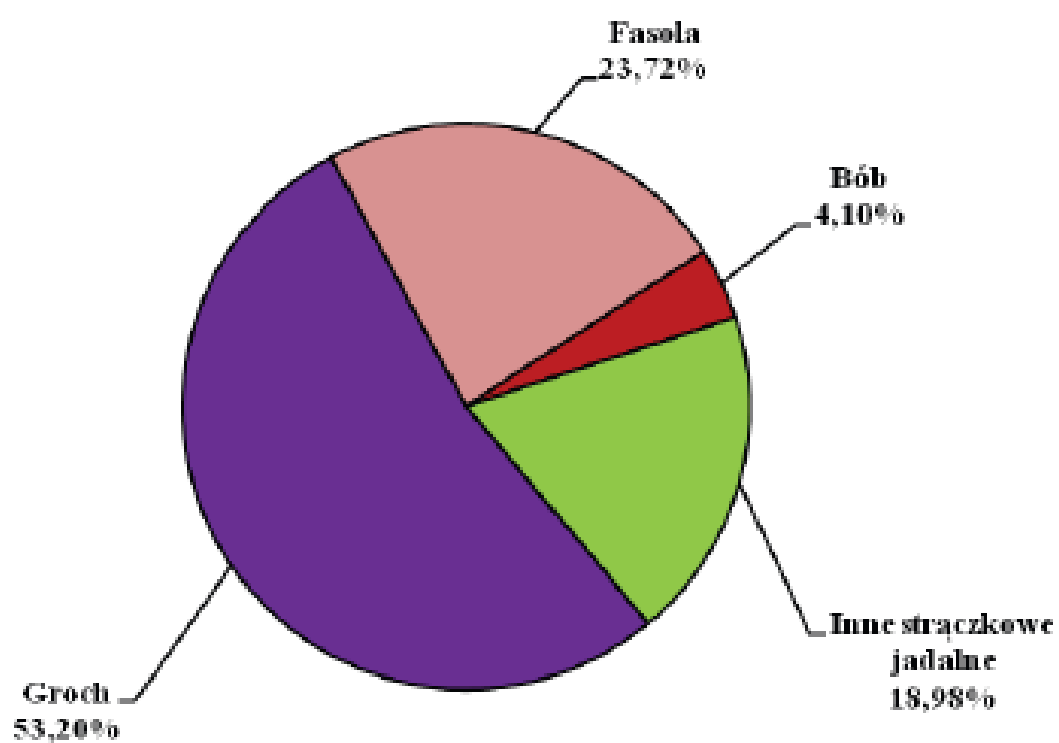
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.21. Plony rzepaku i rzepiku

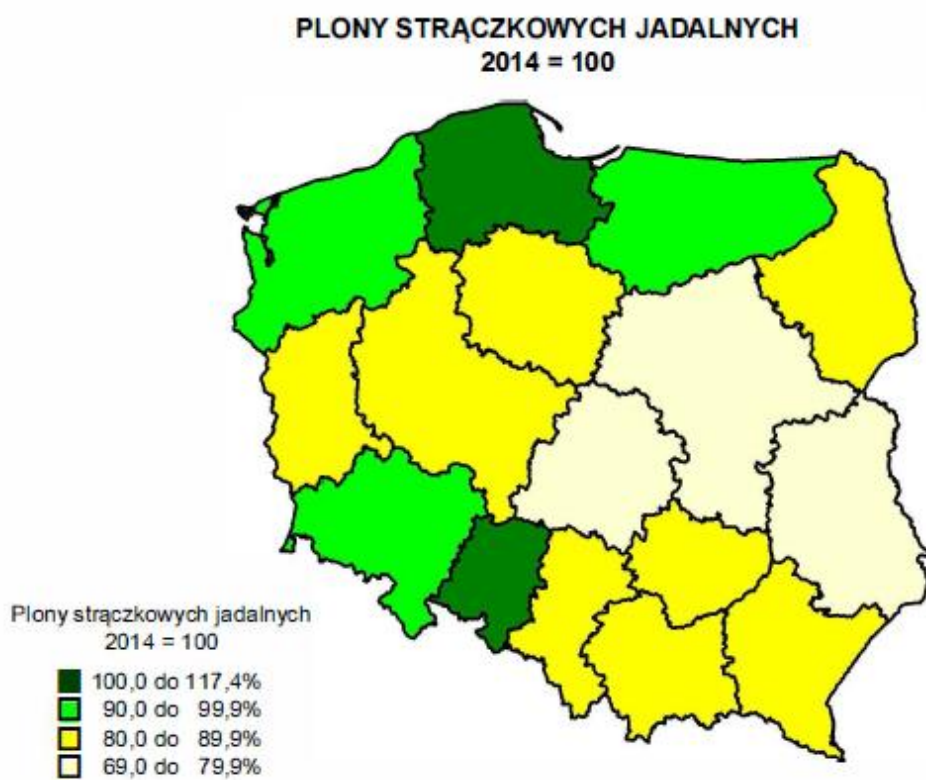
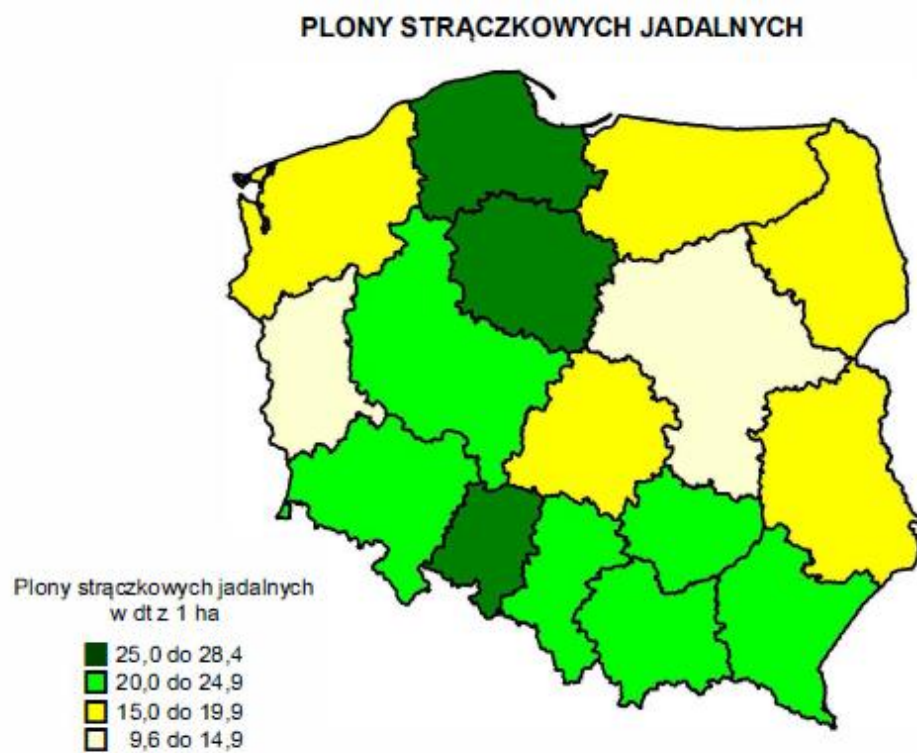
Źródło: GUS Warszawa 2015

Wykres 3. Struktura zbiorów roślin strączkowych jadalnych.

Źródło: GUS Warszawa 2015

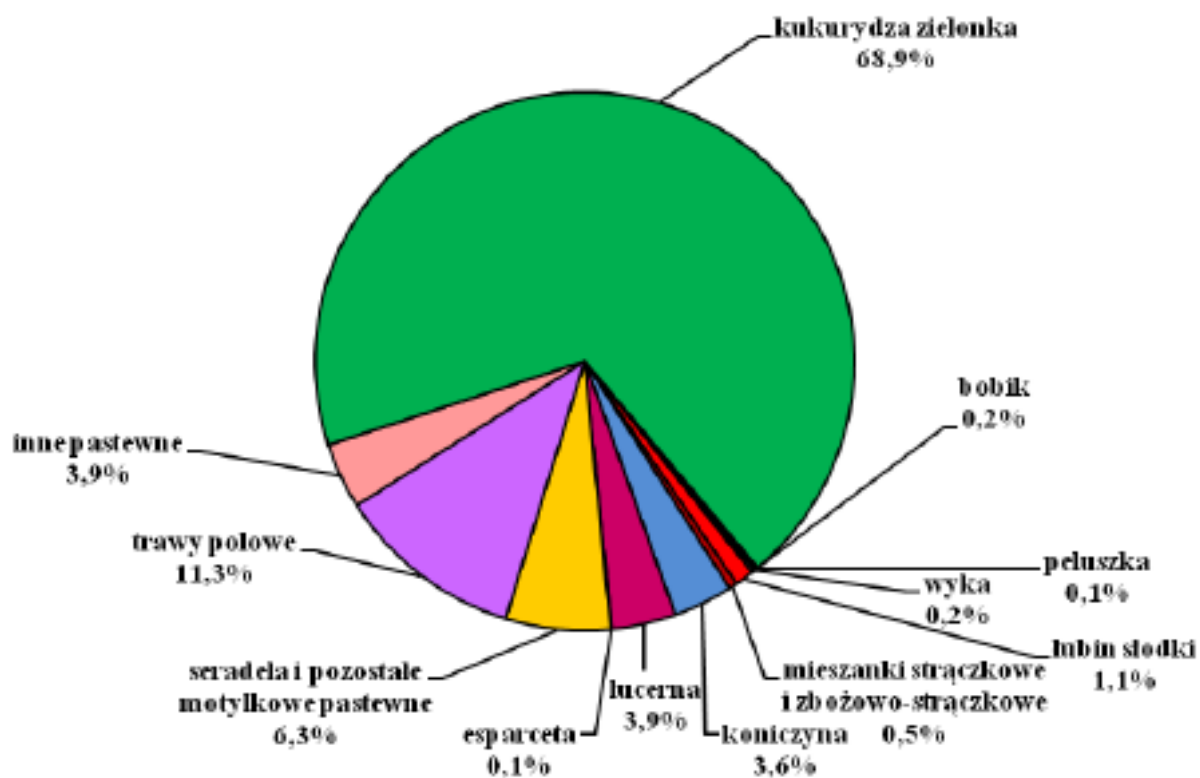
Rys.23. Plony strączkowych jadalnych

Źródło: GUS Warszawa 2015

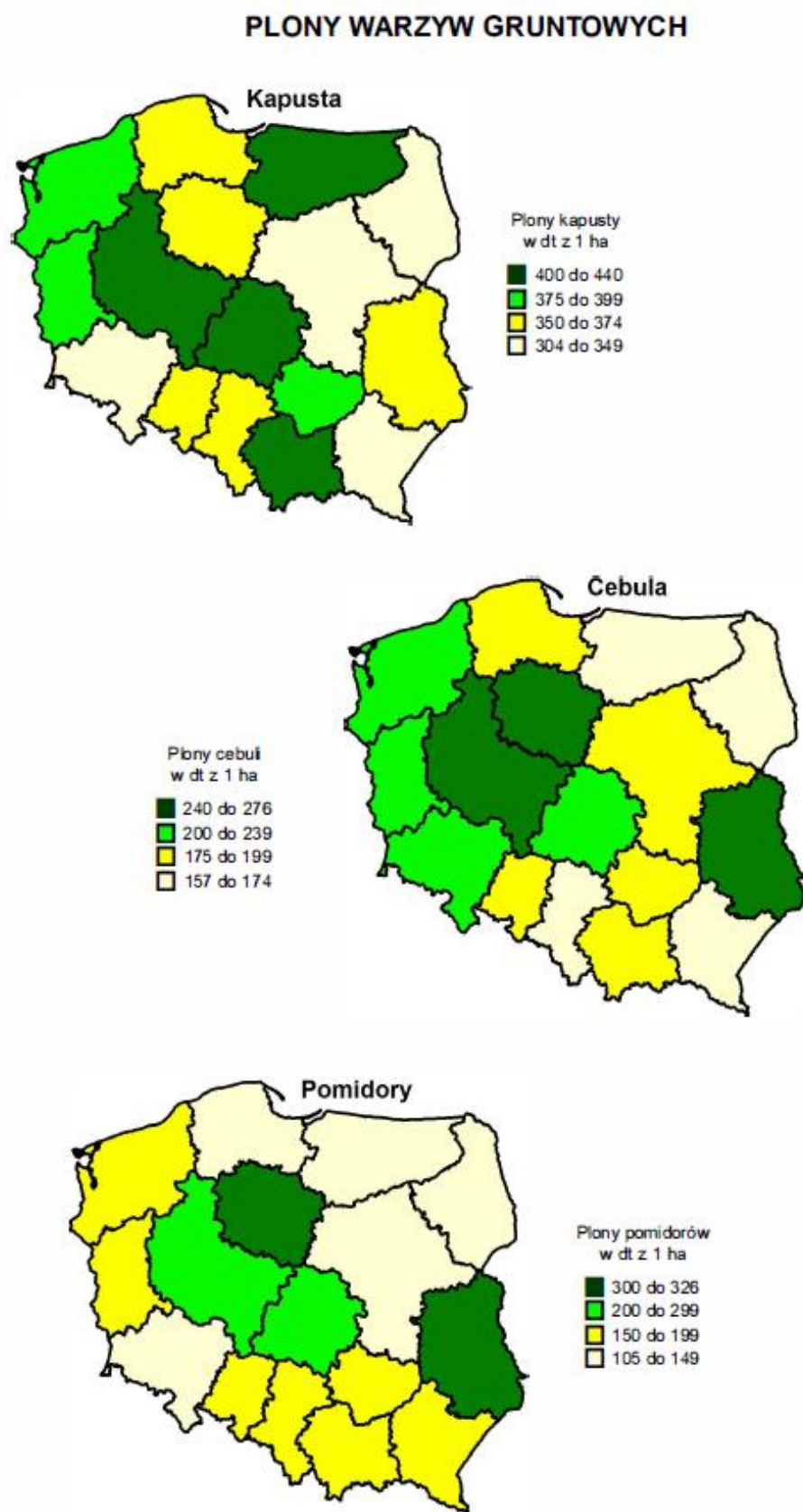
Rys.24. Struktura zbiorów polowych upraw pastewnych na zielonkę

Wykres 4. Struktura zbiorów polowych upraw pastewnych na zielonkę.
Zbiory polowych upraw pastewnych na zielonkę ogółem = 100

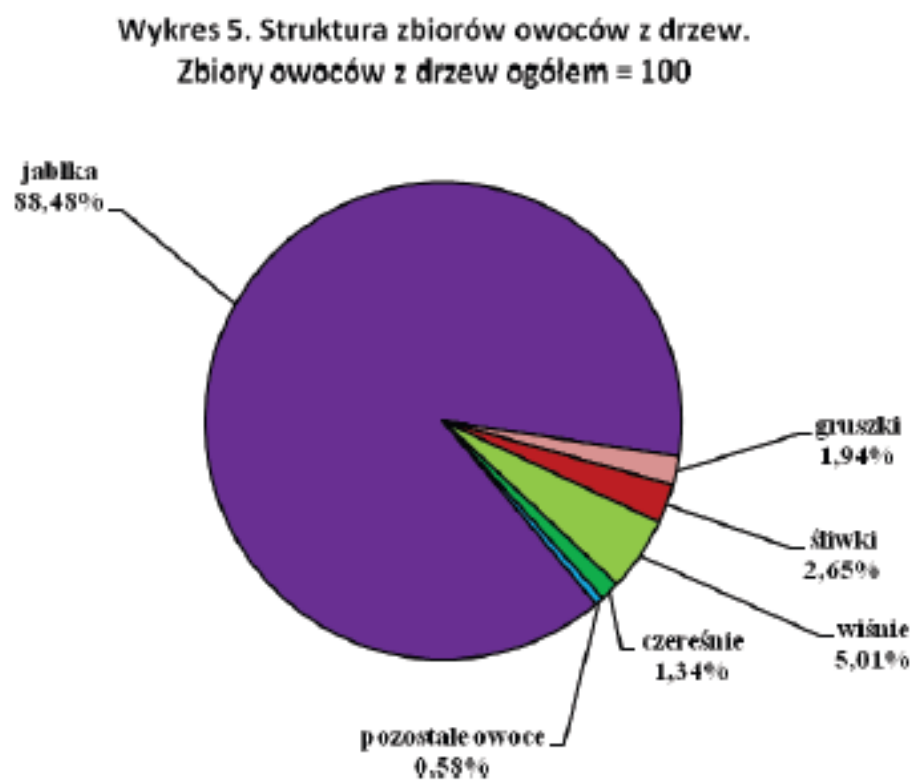
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys.25. Plony warzyw gruntowych

Źródło: GUS Warszawa 2015

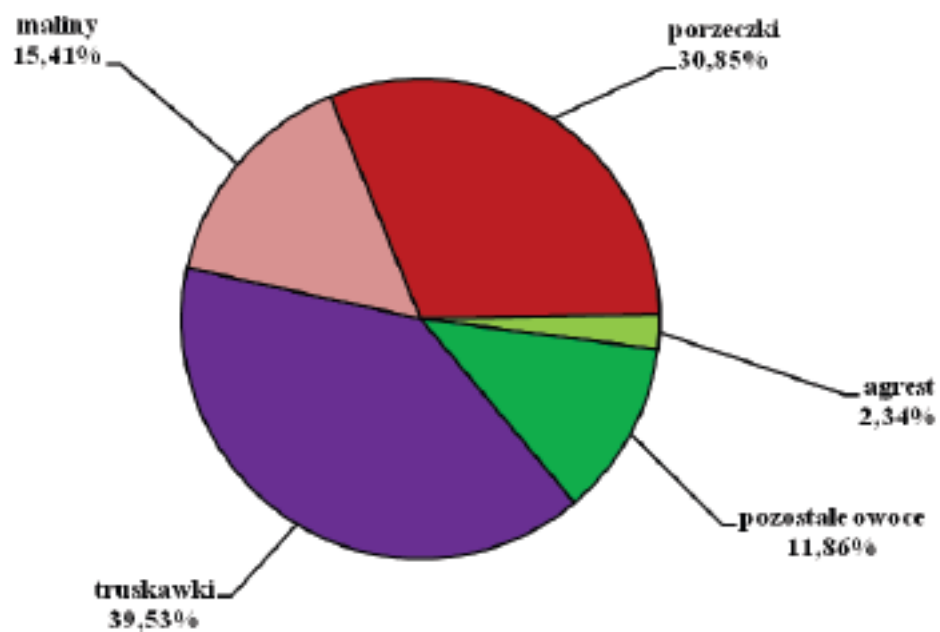
Rys.26. Struktura zbiorów owoców z drzew

Źródło: GUS Warszawa 2015

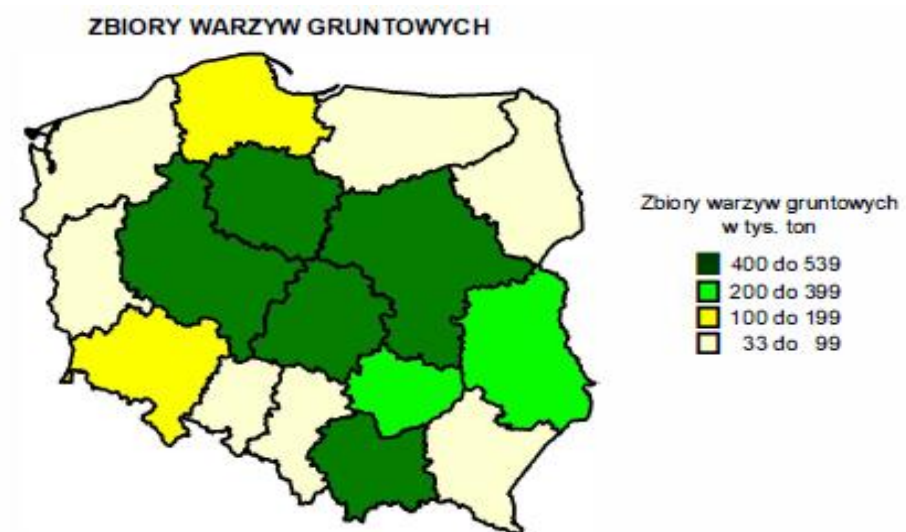
Rys.27. Struktura zbiorów owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych

Wykres 6. Struktura zbiorów owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych.
Zbiory owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych ogółem = 100

Źródło: GUS Warszawa 2015

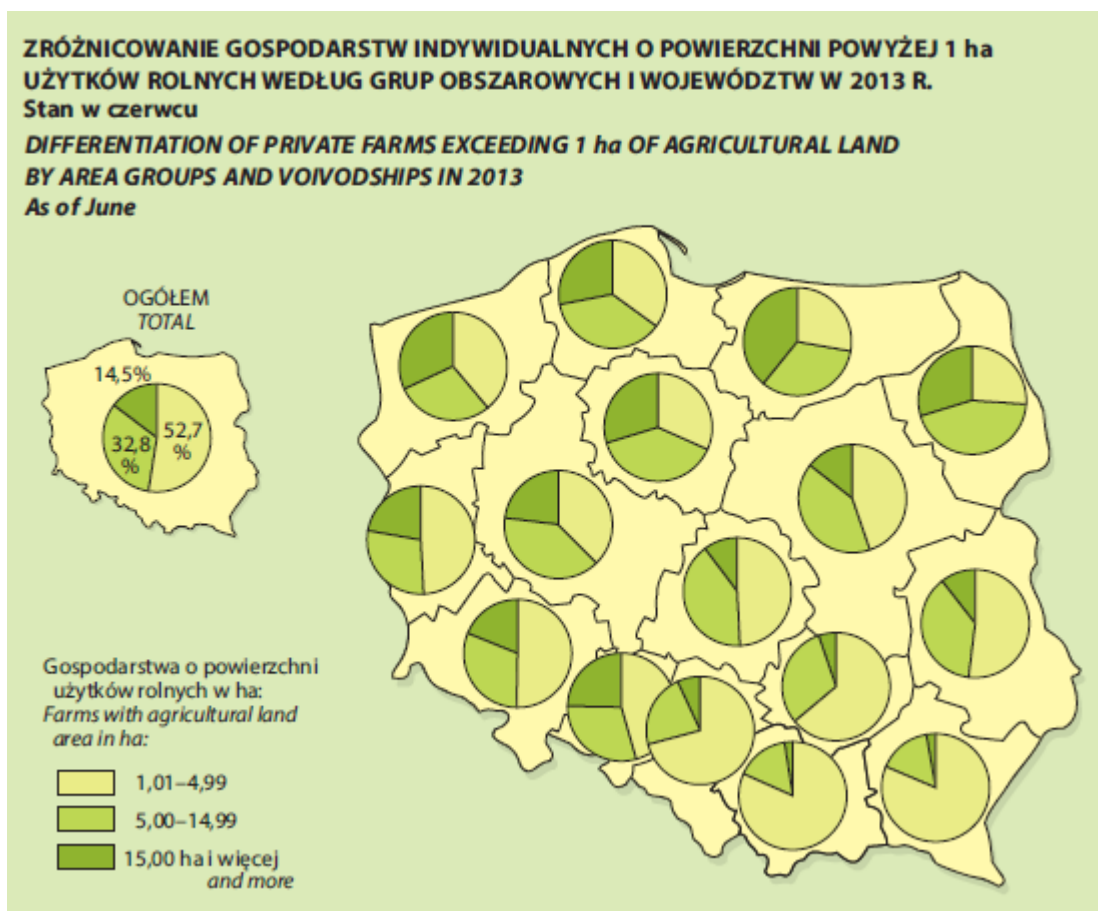
Rys.28. Zbiory warzyw gruntowych

Źródło: GUS Warszawa 2015

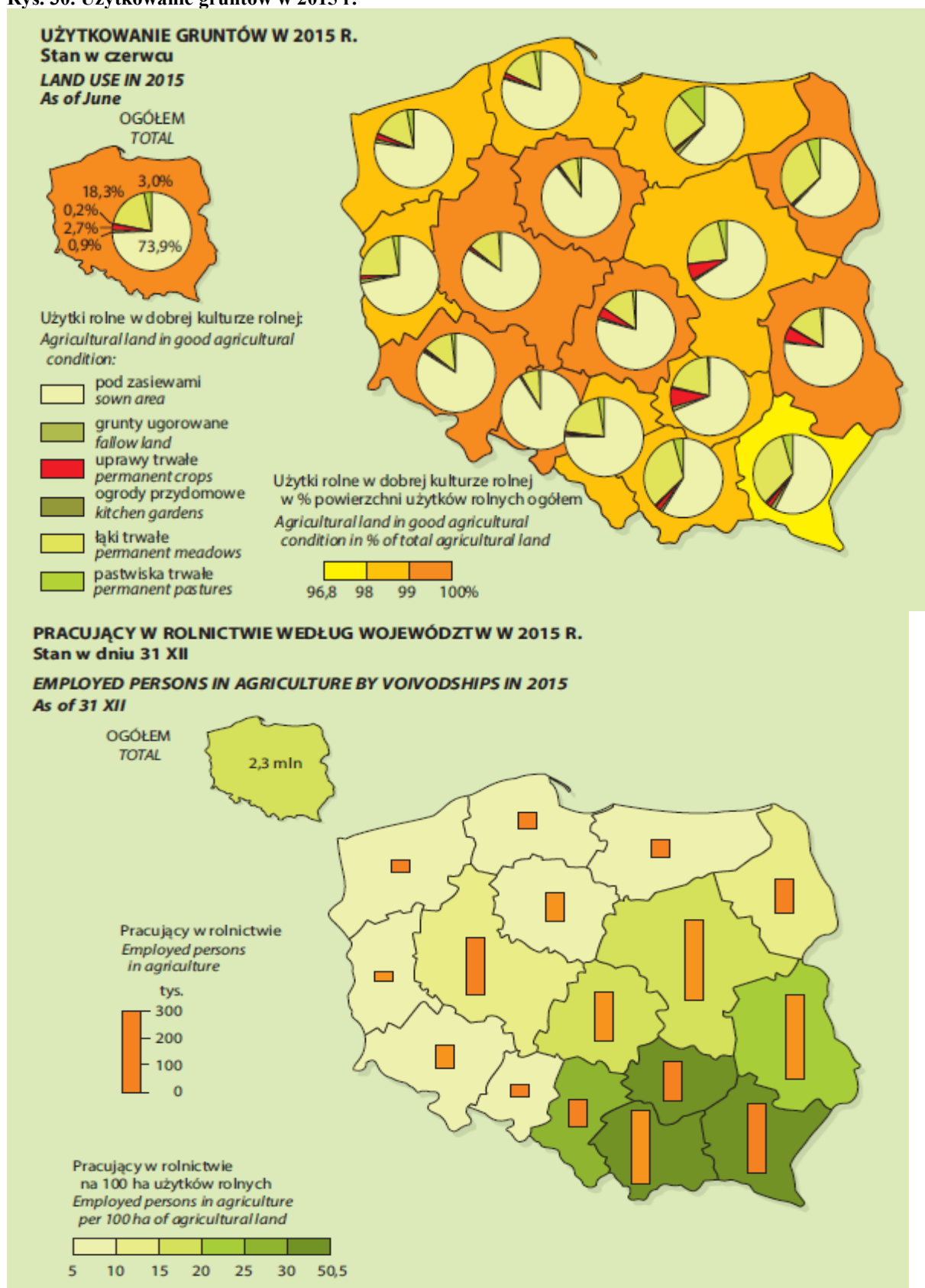
Rolnictwo – wybrane zagadnienia w ujęciu graficznym

Rys.29. Zróżnicowanie gospodarstw indywidualnych o pow. powyżej 1 ha użytków rolnych wg grup obszarowych i województw w 2013 r.

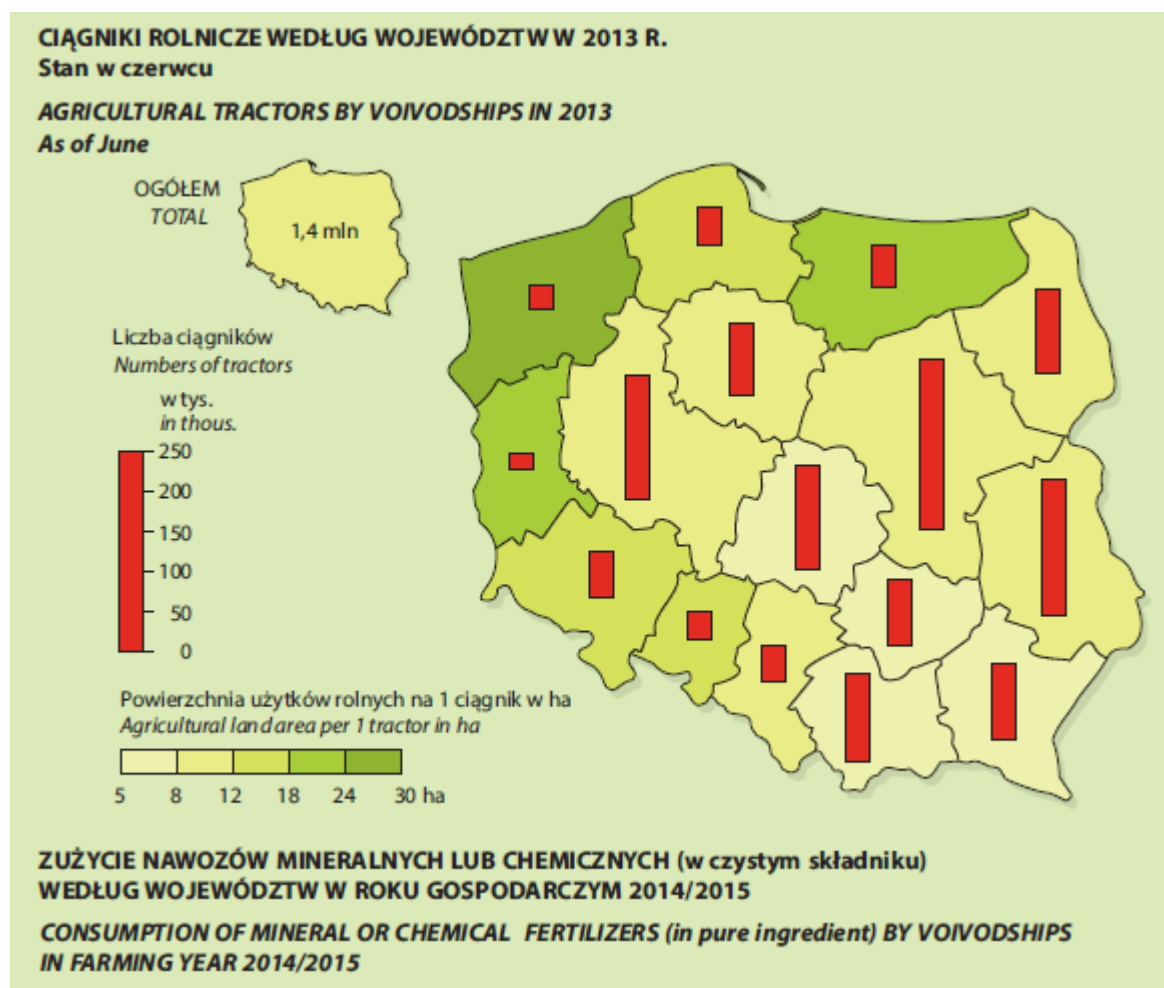
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys. 30. Użytkowanie gruntów w 2015 r.

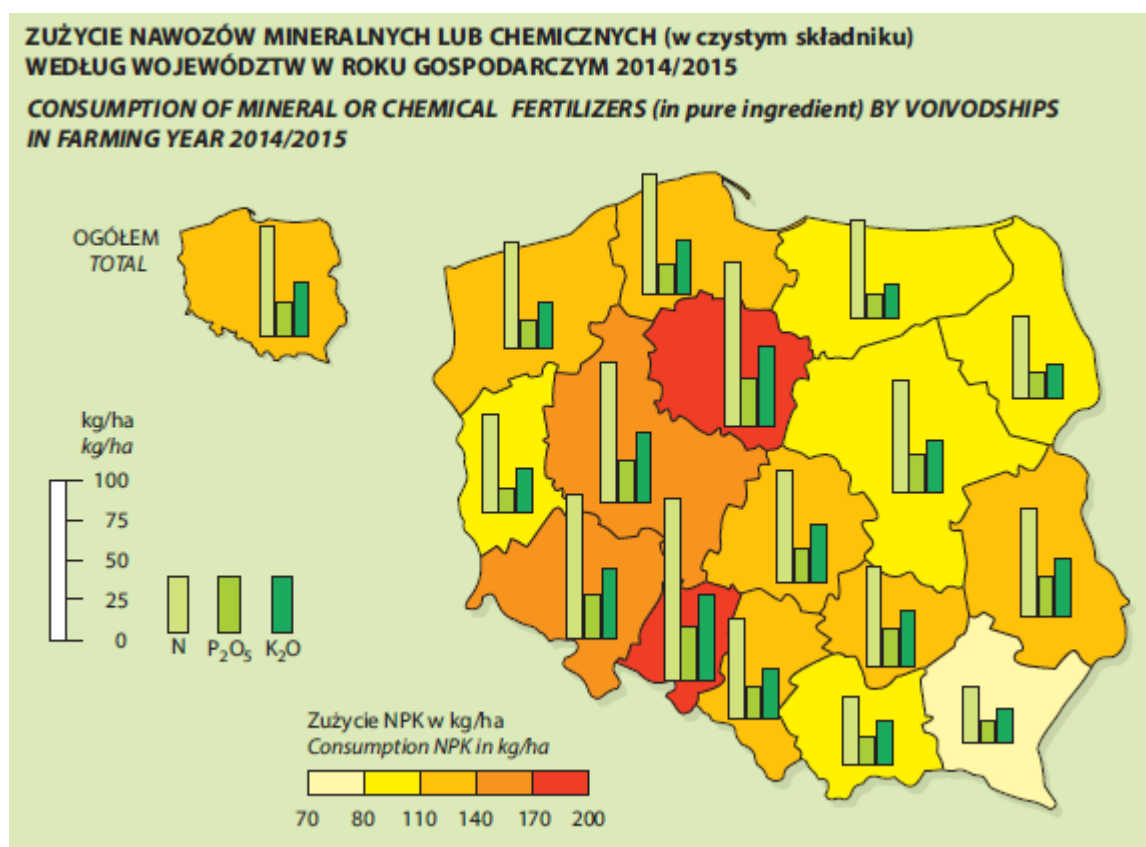
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys. 31. Ciągniki rolnicze wg województw w 2013 r.

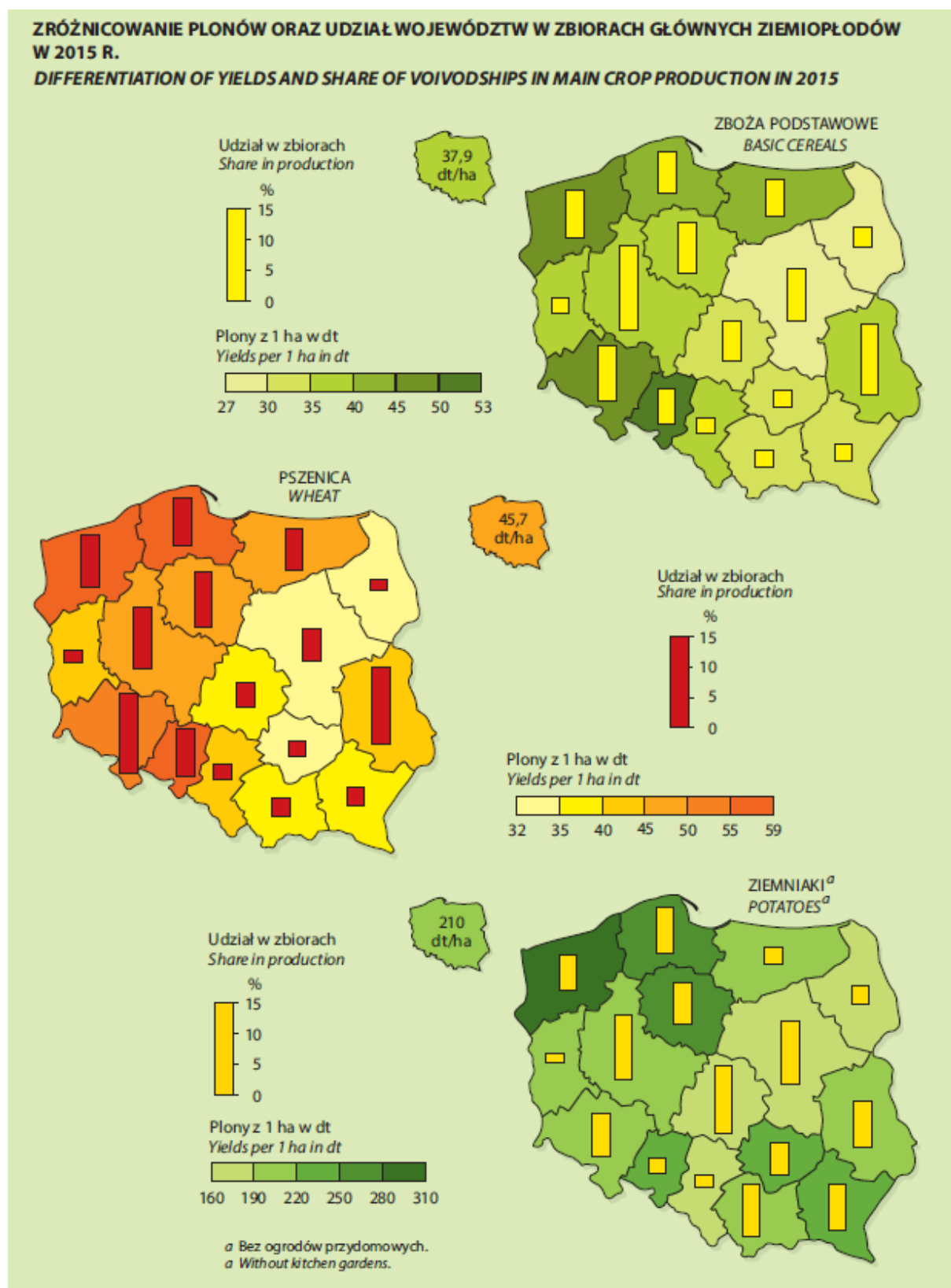
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys. 32. Zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych wg województw w roku 2014/2015

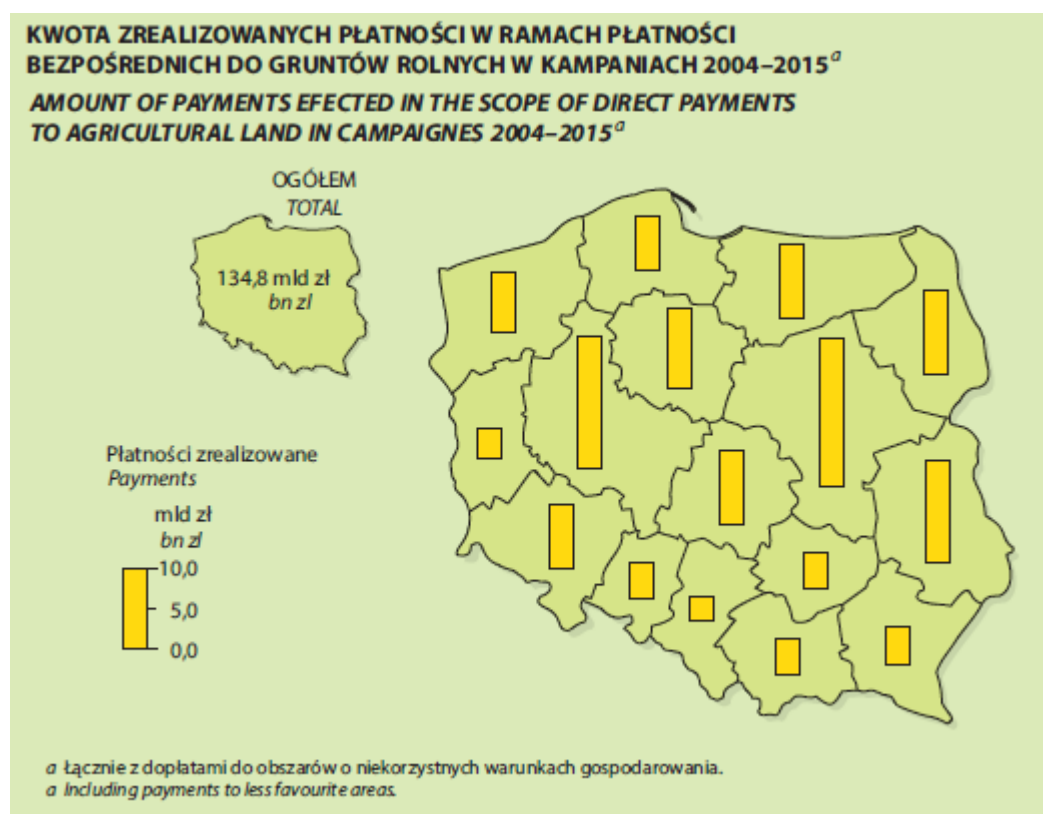
Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys. 33. Zróżnicowanie plonów oraz udział województw w zbiorach głównych ziemniopłodów w 2015 r.

Źródło: GUS Warszawa 2015

Rys. 34. Obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych oraz udział zbóż podstawowych i ziemniaków w ogólnej powierzchni zasiewów w 2015 r.

Źródło: GUS Warszawa 2015

1.3.5 Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

	2017	2016	2015	2014
Tabela 41. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego				
<u>Udział w PKB</u>				
PKB Polski [mln zł]		1 851 171	1 799 321	1 719 704
dynamika PKB, rok poprzedni = 100		102,9	104,6	103,8
PKB Woj. Zachodniopomorskie. [mln zł]			68 028	64 318
dynamika PKB, rok poprzedni = 100			105,7	104,4
Wkład rolnictwa (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) do PKB Polski [mln zł]		39 475	41 514	44 939
dynamika, rok poprzedni = 100		95,1	92,4	
Wkład rolnictwa (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) do PKB Woj. Zachodniopomorskie [mln zł]				1 908
dynamika, rok poprzedni = 100				

Udział rolnictwa (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) w PKB Polski [%]	2,13	2,31	2,61	
dynamika, rok poprzedni = 100	92,43	88,29		
Udział rolnictwa (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) w PKB Woj. Zachodniopomorskie [%]			2,97	
dynamika, rok poprzedni = 100				
<u>Udział w wymianie handlowej</u>	styczeń	styczeń	styczeń	styczeń
	lipiec	grudzień	grudzień	grudzień
Obroty towarowe ogółem - Polska [mln Eur]				
eksport	114 648,60	184 842,90	179 578,20	165 773,60
dynamika [poprzedni rok=100]	108,40	102,90	108,30	107,00
import	114 018,00	180 924,60	177 232,90	168 432,30
dynamika	111,10	102,10	105,20	107,30
saldo	630,60	3 918,30	2 345,30	-2 658,70
w tym artykuły Rolno-Spożywcze - Polska [mln Eur]				
eksport	14 894,70	24 332,40	23 886,50	21 876,50
dynamika	109,40	101,90	109,20	107,10
udział w eksporcie ogólnym [%]	12,99	13,16	13,30	13,20
import	10 751,30	17 292,40	16 068,40	15 134,40
dynamika	111,20	107,60	106,20	105,70
udział w imporcie ogólnym [%]	9,43	9,56	9,07	8,99
saldo	4 143,40	7 040,10	7 818,10	6 742,00
Obroty towarowe ogółem - Woj. Zachodniopomorskie [mln Eur]				
eksport				
dynamika [poprzedni rok=100]				
import				
dynamika				
saldo				
w tym artykuły Rolno-Spożywcze - Woj. Zachodniopomorskie [mln Eur]				
eksport				
dynamika				
udział w eksporcie ogólnym [%]				
import				
dynamika				
udział w imporcie ogólnym [%]				
saldo				
			2014	2013
Wartość dodana brutto rolnictwa (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) do PKB województwa [%]			3,30	3,70
<u>Liczba miejsc pracy</u>				
Liczba pracujących w Polsce [tys. os.]	15 177,70	14 829,80	14 563,40	
dynamika, rok poprzedni = 100	102,35	101,83		

Liczba pracujących w Woj. Zachodniopomorskim [tys. os.]		525,66	515,58
		101,96	
Liczba pracujących w rolnictwie (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) w Polsce [tys. os.]	2 384,70	2 384,80	2 384,90
dynamika, rok poprzedni = 100	100,00	100,00	
tylko rolnictwo - Polska [tys. os.]	2 323,90	2 331,20	2 331,40
dynamika, rok poprzedni = 100	99,69	99,99	
Liczba pracujących w rolnictwie (leśnictwo, łowiectwo, rybactwo) w Woj. Zachodniopomorskim [tys. os.]		50,67	50,51
dynamika, rok poprzedni = 100		100,32	
tylko rolnictwo - Zachodniopomorskie [tys. os.]			
Udział rolnictwa w miejscach pracy - dla Polski [%]	15,71	16,08	16,38
dynamika, rok poprzedni = 100	97,70	98,20	
Udział rolnictwa w miejscach pracy - dla Zachodniopomorskiego [%]		9,64	9,80
dynamika, rok poprzedni = 100		98,39	
Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS			

1.3.6 Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Tabela 42. Podstawowe dane o podmiotach gospodarczych produkujących artykuły żywnościowe i wyroby tytoniowe

**BASIC DATA REGARDING ECONOMIC ENTITIES PRODUCING
FOOD PRODUCTS AND TOBACCO PRODUCTS**

WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION	2005	2010	2014	2015		
				2005=100	2010=100	
Produkcja artykułów spożywczych Manufacture of food products						
Produkcja sprzedana w mln zł (ceny bieżące) Sold production in mlnz(current prices)	106689	141095	181092	183197	148,7 ^a	118,2 ^a
Przeciętne zatrudnienie w tys. Average paid employment in thous.	377,0	394,3	381,2	383,0	101,6	99,7
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł..... Average monthly gross wages and salaries in zł	1843,77	2530,24	3060,08	3170,09	171,9	125,3
Produkcja napojów Manufacture of beverages						
Produkcja sprzedana w mln zł (ceny bieżące) Sold production in mlnz(current prices)	14865	17850	19306	19751	115,3 ^a	105,9 ^a
Przeciętne zatrudnienie w tys. Average paid employment in thous.	34,0	26,5	24,2	24,3	71,5	91,7
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł..... Average monthly gross wages and salaries in zł	3207,74	4492,45	5233,77	5414,01	168,8	120,5
Produkcja wyrobów tytoniowych Manufacture of tobacco products						

Produkcja sprzedana w mln zł (ceny bieżące) <i>Sold production in mlnz(current prices)</i>	3629	3318	4002	4542	80,1 ^a	119,6 ^a
Przeciętne zatrudnienie w tys. <i>Average paid employment in thous.</i>	6,5	5,8	5,4	5,4	83,1	93,1
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w zł <i>Average monthly gross wages and salaries in zł</i>	4555,29	5394,64	6018,69	6381,37	140,1	118,3

^a W cenach stałych.

^a In constant prices.

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 43. Wartość produkcji sprzedanej wyrobów przemysłu spożywczego^a i tytoniowego (ceny bieżące)
VALUE OF SOLD PRODUCTION OF FOOD INDUSTRY^a AND TOBACCO PRODUCTS (current prices)

WYSZCZEGÓLNIENIE <i>SPECIFICATION</i>	2005	2010	2013	2014	2015
W mln zł <i>In mln zł</i>					
Artykuły spożywcze <i>Food products</i>	93989,2	126295,9	160539,7	160092,5	162392,9
Mięso i wyroby z mięsa, zakonserwowane <i>Preserved meat and meat products</i>	28378,5	37425,7	49544,9	51703,7	53853,4
Ryby, skorupiaki i mięczaki, przetworzone i zakonserwowane..... <i>Processed and preserved fish, crustaceans and molluscs</i>	3281,7	5449,9	7436,7	7865,5	8857,6
Owoce i warzywa przetworzone i zakonserwowane <i>Processed and preserved fruit and vegetables</i>	7982,0	9416,0	12179,9	11967,2	12508,7
Oleje i tłuszcze zwierzęce i roślinne <i>Animal and vegetable oils and fats</i>	3086,5	4687,5	4109,4	4088,7	4241,3
Produkty mleczarskie <i>Dairy products</i>	16431,9	20866,3	26145,9	26326,6	24022,3
Produkty przemiału zbóż, skrobię i wyroby skrobiowe..... <i>Grain mill products, starches and starch products</i>	3866,2	5199,5	7284,5	6624,3	6802,6
Gotowe pasze i gotowa karma dla zwierząt <i>Prepared animal feeds</i>	5788,8	9833,6	14129,5	13462,3	14894,1
Pozostałe artykuły spożywcze ^b <i>Other food products^b</i>	25073,6	33417,4	39708,9	38054,3	37212,9
Napoje <i>Beverages</i>	21177,7	27599,1	30985,9	30361,6	29650,4
Wyroby tytoniowe <i>Tobacco products</i>	13475,9	17190,7	16373,7	17298,8	17786,8

W odsetkach wartości sprzedanej wyrobów przemysłowych ogółem
In percent of value of sold production of industrial products total

Artykuły spożywcze <i>Food products</i>	15,8	16,3	17,1	16,7	16,6
Mięso i wyroby z mięsa, zakonserwowane <i>Preserved meat and meat products</i>	4,8	4,8	5,3	5,4	5,5
Ryby, skorupiaki i mięczaki, przetworzone i zakonserwowane..... <i>Processed and preserved fish, crustaceans and molluscs</i>	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9
Owoce i warzywa przetworzone i zakonserwowane <i>Processed and preserved fruit and vegetables</i>	1,3	0,1	1,3	1,2	1,3
Oleje i tłuszcze zwierzęce i roślinne <i>Animal and vegetable oils and fats</i>	0,5	0,6	0,4	0,4	0,4
Produkty mleczarskie <i>Dairy products</i>	2,8	2,7	2,8	2,7	2,5
Produkty przemiału zbóż, skrobię i wyroby skrobiowe..... <i>Grain mill products, starches and starch products</i>	0,7	0,7	0,8	0,7	0,7
Gotowe pasze i gotowa karma dla zwierząt <i>Prepared animal feeds</i>	1,0	1,3	1,5	1,4	1,5
Pozostałe artykuły spożywcze ^b <i>Other food products^b</i>	4,2	4,3	4,2	4,0	3,8
Napoje <i>Beverages</i>	3,6	3,6	3,3	3,2	3,0
Wyroby tytoniowe <i>Tobacco products</i>	2,3	2,2	1,7	1,8	1,8

^aW cenach producenta; dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. ^bŁącznie z wyrobami piekarskimi i mącznymi, które od 2009 r. klasyfikowane są w grupie „Wyroby piekarskie i mączne”.

^a In producer's prices; data concern economic entities employing more than 9 persons. ^b Including bakery and farinaceous, which are classified in group "Bakery and farinaceous products" from 2009.

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 44. Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłu spożywczego i tytoniowego^a
PRODUCTION OF MAJOR FOOD AND TOBACCO INDUSTRY PRODUCTS^a

WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION	2005	2010	2013	2014	2015
Produkty uboju ^b wliczane do wydajności poubojowej w tys. t: <i>Slaughterproducts^b included in slaughter capacity in thous. t:</i>					
bydła i cieląt	185,6	218,7	214,4	203,5	214,7
<i>cattle and calves</i>					
trzody chlewnej.....	1031,0	928,8	1185,8	1216,2	1221,6
<i>pigs</i>					
Tłuszcze zwierzęce topione jadalne w tys. t.....	63,5	89,5	89,9	95,1	112,2
<i>Animal fats, rendered, edible in thous. t</i>					
Mięso drobiowe w tys. t.....	1237,2	1585,6	2042,3	2199,0	2382,7
<i>Poultry meat in thous. t</i>					
Wędliny ^c w tys. t	755,8	729,4	767,3	775,3	774,8
<i>Cured meat products^c in thous. t</i>					
Ryby morskie mrożone w tys. t.....	77,8	44,2	101,2	85,7	77,7
<i>Frozen sea fish in thous. t</i>					
Konserwy z ryb w tys. t	42,6	50,0	51,5	51,1	57,0
<i>Canned fish in thous. t</i>					
Skrobia ziemniaczana w tys. t	111,7	76,9	112,3	140,6	138,3
<i>Potato starch in thous. t</i>					
Soki z owoców i warzyw w tys. hl.....	8601,1	7342,1	8058,5	8900,6	9451,7
<i>Fruit and vegetable juices in thous. hl</i>					
Warzywa mrożone w tys. t.....	436,2	528,6	636,4	651,8	610,4
<i>Frozen vegetables in thous. t</i>					
Konserwy warzywne w tys. t	148,0	260,2	236,3	368,9	303,2
<i>Canned vegetables in thous. t</i>					
Dżemy z owoców innych niż cytrusowe w tys. t.....	80,8	55,5	55,5	50,1	47,0
<i>Jams from fruit, excluding citrus in thous. t</i>					
Margaryna i produkty do smarowania o obniżonej zawartości tłuszczu z wyłączeniem płynnej margaryny w tys. t	347,8	391,3	432,4	421,4	404,6
<i>Margarine and reduced and low fat spreads, excluding liquid margarine in thous. t</i>					
Mleko płynne przetworzone ^d w mln l	2294,0	2742,1	3025,1	2882,2	3123,0
<i>Processed liquid milk^d in mlnl</i>					
Śmietana normalizowana w tys. hl.....	2605,2	2319,0	2145,5	2244,6	2143,8
<i>Standardized cream in thous. hl</i>					
Mleko i śmietana w postaci stałej w tys. t	193,4	123,9	153,8	236,1	207,7
<i>Milk and cream powder in thous. t</i>					
Masło i pozostałe tłuszcze do smarowania w tys. t	179,5	173,9	170,1	179,6	191,4
<i>Butter and dairy spreads in thous. t</i>					

^a Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. ^b Obejmują mięso, tłuszcze, podroby oraz części niejadalne (odpadki); w wadze poubojowej ciepłej. ^c Bez drobiowych; w 2005 r. bez końskich, z dziczyzny i z królików. ^d Łącznie z mlekiem przerzutowym do dalszej produkcji.

^a Data concern economic entities employing more than 9 persons. ^b Including meat, fats, offal and animal parts unfit for human consumption; in post-slaughter warm weight. ^c Excluding cured poultry meat; in 2005 excluding horseflesh, game and rabbit. ^d Including milk for further processing.

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 45. Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłu spożywczego i tytoniowego^a(dok.)

<i>Production of major food and tobacco industry products^a(cont.)</i>					
WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION	2005	2010	2013	2014	2015
Sery i twarogi w tys. t..... <i>Cheese and curd in thous. t</i>	605,8	731,1	820,9	799,5	833,4
Mąka pszenna w tys. t..... <i>Wheat flour in thous. t</i>	2487,9	2230,2	2229,6	2261,9	2297,3
Mąka żytnia w tys. t..... <i>Rye flour in thous. t</i>	244,6	200,9	220,6	232,3	244,6
Pieczywo świeże w tys. t..... <i>Fresh bread in thous. t</i>	1548,7	1669,9	1689,2	1569,5	1587,8
Cukier (w przeliczeniu na cukier biały) w tys. t..... <i>Sugar (in terms of white sugar) in thous. t</i>	2032,5	1578,7	1952,1	2070,4	1670,1
Makaron w tys. t..... <i>Pasta in thous. t</i>	142,1	177,2	175,8	167,7	182,2
Ocet ^e (w przeliczeniu na 10%) w tys. hl..... <i>Vinegar^e (in terms of 10%) in thous. hl</i>	424,9	483,4	538,6	525,8	473,6
Drożdże piekarnicze w tys. t..... <i>Baker's yeast in thous. t</i>	74,2	79,1	85,4	72,9	73,5
Wódka czysta (w przeliczeniu na 100%) w mln l..... <i>Vodka (in terms of 100%) in mln l</i>	79,0	107,0	115,7	88,1	96,1
Spirytus rektyfikowany ^f (alkohol etylowy) w przeliczeniu na 100% w mln l..... <i>Rectified spirit^f(ethylalcohol)interms of 100% in mln l</i>	152,8	135,9	146,5	125,0	132,4
Wina gronowe w mln l..... <i>Grape wine in mln l</i>	20,5	7,3	12,9	13,4	15,3
Miody pitne w tys. hl..... <i>Mead in thous. hl</i>	4,5	9,6	9,4	9,5	8,6
Piwo otrzymywane ze słodu ^g w mln hl..... <i>Beer from malt^g in mln hl</i>	31,6	36,8	40,0	40,1	40,9
Słód w tys. t..... <i>Malt in thous. t</i>	314,7	336,7	361,2	382,7	404,1
Wyroby tytoniowe w tys. t..... <i>Tobacco products in thous. t</i>	96,2	126,8	128,7	140,9	148,3

^a Dane dotyczą podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. ^e Ocet spirytusowy, spirytusowo-owocowy, spirytusowo-ziolowy oraz winny i inny mieszany. ^f Od 2009 r. spirytus klasyfikowany jest w dziale „chemikalia i wyroby chemiczne”. ^g O objętościowej mocy alkoholu powyżej 0,5%.

^a Data concern economic entities employing more than 9 persons. ^e Spirit vinegar, fruit-spirit vinegar, herb-spirit vinegar, wine vinegar and other mixed. ^f From 2009 spirit is classified in division "chemicals and chemical products". ^g Of an alcoholic strength more than 0,5%.

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Tabela 46. Nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym i tytoniowym
Investment outlays in industry of food products and tobacco

WYSZCZEGÓLNIENIE SPECIFICATION	2005	2010	2013	2014	2015
W milionach złotych In million zloty					
Produkcja artykułów spożywczych Manufacture of food products	4903,2	5438,0	7227,2	7849,8	8317,0
Produkcja napojów Manufacture of beverages	948,3	796,4	1195,0	1161,3	956,4
Produkcja wyrobów tytoniowych Manufacture of tobacco products	260,7	441,4	553,5	608,2	887,3
W odsetkach nakładów inwestycyjnych przemysłu ogółem In percent of investment outlays industry total					
Produkcja artykułów spożywczych Manufacture of food products	10,2	7,9	9,1	8,6	7,9
Produkcja napojów Manufacture of beverages	2,0	1,1	1,5	1,3	0,9
Produkcja wyrobów tytoniowych Manufacture of tobacco products	0,5	0,6	0,7	0,7	0,8

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

Rybacktwo

Rybacktwo śródlądowe stanowi gałąź gospodarki obejmującą chów i hodowlę organizmów wodnych oraz pozyskiwanie ryb – zarówno ze sztucznych zbiorników wodnych, jak również z rzek i jezior (rybacktwo profesjonalne oraz wędkarstwo), a także zagospodarowanie i eksploatację rybnych zasobów rzek i jezior.

Zasady i warunki ochrony, chowu, hodowli i połowu ryb w powierzchniowych wodach śródlądowych reguluje ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybnactwie śródlądowym (jednolity tekst Dz. U. nr 66, poz. 750 z 1999 r. wraz z późniejszymi zmianami). Z dniem 1 stycznia 2002 roku ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (jednolity tekst Dz. U. z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 wraz z późniejszymi zmianami) dokonała istotnych zmian w zakresie rybnactwa śródlądowego wprowadzając zmiany w ww. ustawie o rybnactwie śródlądowym i regulując na nowo kwestie oddawania w użytkowanie obwodów rybnackich.

Zgodnie z ustawą o rybnactwie śródlądowym publiczne śródlądowe wody powierzchniowe płynące dzieli się na obwody rybnackie, które w województwie zachodniopomorskim obejmują wody dorzecza Odry, zlewni Zalewu Szczecińskiego, Cieśniny Świna i cieśniny Dziwna oraz wody Przymorza. Ten region wodny Dolnej Odry i Przymorza Zachodniego podzielony został (2017) na 286 obwodów rybnackich, z czego 4 uznane są za nieprzydatne do prowadzenia gospodarki rybnackiej, a 32 uchylone zostały Rozporządzeniem Nr 7/2009 Dyrektora RZGE w Szczecinie z dnia 28 października 2008 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie ustanowienia obwodów rybnackich (załącznik - Rozporządzenie Nr 6/2016 Dyrektora RZGW z dnia 21 marca 2016 r.). Na znaczącym obszarze wód w województwie zachodniopomorskim użytkownikiem (uprawniony do rybnactwa) jest Polski Związek Wędkarski.

Na terenie województwa zachodniopomorskiego znajduje się 1575 jezior (≥ 1 ha) o łącznej powierzchni 585,2 km², co stanowi 2,56 % całego jego obszaru. Wśród nich znajdują się

jedne z największych w Polsce: Dąbie, Miedwie, Jamno, Drawsko, Wielimie i Bukowo. Do tej pory nie zostały policzone i sklasyfikowane wszystkie zbiorniki o powierzchni lustra wody mniejszej niż 1 ha, których przynajmniej tyle samo co ww. znajduje się na terenie woj. zachodniopomorskiego. Jeziora te stanowią niewykorzystany rezerwuuar jezior i rzek dla rozwoju gospodarki rybackiej.

Połowry gospodarcze i zatrudnienie w publicznych śródlądowych wodach powierzchniowych płynących w powiatach

Zestawienie dotyczące gospodarki rybackiej prowadzonej w publicznych śródlądowych wodach powierzchniowych płynących w 2013 wskazuje wartość odłowów na poziomie 495,082 ton i zatrudnienie – 221 osób (tab. 1).

Tabela 47. Podstawowe dane o badanych uprawnionych do rybactwa i użytkowanych przez nich obwodach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

rok	liczba podmiotów uprawnionych do rybactwa	liczba obwodów rybackich	powierzchnia obwodów, którymi władają uprawnieni do rybactwa [ha]	połowry ryb i raków narzędziami i urządzeniami rybackimi [kg]	zatrudnienie	wartość zarybień [zł]
2013	49		44 217,1	495 082	221	3389254
2015 (RRW-23)	55	259	49 202, 66	502 852	602	
2016		250				

Tabela 48. Połowry gospodarcze, wartość zarybień oraz zatrudnienie w sektorze rybactwa śródlądowego w gminach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

powiat	gmina	odłowry [kg]	wartość zarybień [zł]	zatrudnienie
choszczeński	Drawno-miasto	5 394	0	2
choszczeński	Choszczno-miasto	156	1 860	2
drawski	Złocieniec-miasto	50 117	221 395	20
drawski	Czaplinek-miasto	28 086	113 761	13
drawski	Kalisz Pomorski-miasto	233	10 596	4
drawski	Drawsko Pomorskie - miasto	302	3 552	2
gryfiński	Gryfino - miasto	202 486	672 963	30
gryfiński	Chojna - miasto	399	300	3
gryfiński	Banie - gmina wiejska	516	4 934	1
gryfiński	Mieszkowice-miasto	42	320	1
kamieński	Międzyzdroje-miasto	17	310	1
kołobrzeski	Kołobrzeg-gmina miejska	118	3 995	1
koszaliński	Mielno - gmina wiejska	51 109	86 430	4

krośnieński	Krosno Odrzańskie - miasto	0	13 835	20
m. Koszalin	Koszalin-gmina miejska	1 003	439 308	10
m. Słupsk	Słupsk-gmina miejska	978	392 236	11
m. Szczecin	Szczecin-gmina miejska	37 604	315 910	24
myśliborski	Dębno-miasto	4 217	2 456	10
myśliborski	Myślibórz-miasto	2 157	60 488	4
pyrzycki	Kozielice-gmina wiejska	149	0	2
pyrzycki	Lipiany - miasto	163	34 524	1
pyrzycki	Pyrzyce - miasto	0	0	1
ślawieński	Ślawno - gmina miejska	5 697	39 250	5
stargardzki	Ińsko - miasto	27 453	47 381	14
stargardzki	Stargard - gmina miejska	39 342	591 840	12
stargardzki	Dobrzany - miasto	9	663	1
stargardzki	Marianowo - gmina wiejska	0	1 905	1
szczecinecki	Szczecinek - gmina miejska	20 585	229 882	8
wałeczki	Wałcz - gmina miejska	16 552	98 620	11
wałeczki	Człopa - miasto	198	540	2
TOTAL		495082	3389254	221

Sektor akwakultury – produkcja ryb i zatrudnienie

Powierzchnia ewidencyjna stawów ziemnych w zachodniopomorskim wynosiła 1 472 ha, z czego wykorzystano (powierzchnia użytkowa) 1 308 ha stawów ziemnych (2013 r).

W zestawieniach produkcji ryb konsumpcyjnych w Polsce przeważają dwa główne gatunki polskiej akwakultury słodkowodnej: karp i pstrąg tęczowy. Gatunkiem dominującym w gospodarce rybackiej jest karp. W województwie zachodniopomorskim ulokowana jest głównie produkcja pstrąga tęczowego – ponad 1 500 ton, produkcja karpia mieści się w granicach 100-500 ton (2013). Sektor akwakultury dostarczał więcej ryb i zatrudniał większą liczbę pracowników w porównaniu z połowami gospodarczymi.

Produkcja w sektorze akwakultury w 2013 r. wyniosła 4 466,56 ton ryb wyprodukowanych w 58 podmiotach (stawach rybnych i innych urządzeniach służących do chowu lub hodowli), Zatrudnienie wynosiło 310 osób (wg danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013) (tab.2). W 2015 widoczna jest tendencja wzrostowa ww. parametrów.

Tabela 49. Podstawowe dane o produkcji, liczbie podmiotów oraz zatrudnieniu w sektorze akwakultury w 2013 (dane z RRW-22 z 2013)

	liczba zatrudnionych	podmioty (stawy rybne i inne urządzenia służące do chowu lub hodowli)	powierzchnia ewidencyjna stawów ziemnych [ha]	powierzchnia użytkowa [ha]	produkcja ryb [kg]
2013	310	58	1 472	1 308	4 466 564
2015	448	62	1 593	1 416	

Tabela 50. Produkcja, liczba podmiotów oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

powiat 2013	gmina	produkcja ryb [kg]	liczba podmiotów	zatrudnienie
białogardzki	Karlino	183 600	1	7
białogardzki	Białogard	172 500	2	7
choszczeński	Recz	53 015	3	6
choszczeński	Choszczno	933	1	2
drawski	Drawsko Pomorskie	4 250	1	2
drawski	Kalisz Pomorski	27 861	1	1
goleniowski	Nowogard	2 703	3	6,2
goleniowski	Maszewo	3 550	1	4
gryfiński	Chojna	9 088	4	11
gryfiński	Gryfino	11 645	2	7
gryfiński	Banie	17 047	2	6
gryfiński	Mieszkowice	3 160	1	2,9
gryfiński	Cedynia	973	1	1
kamieński	Dziwnów	9 181	1	1
koszaliński	Sianów	525 000	1	42
koszaliński	Mielno	550 094	3	24
koszaliński	Biesiekierz	240 000	2	7
koszaliński	Polanów	0	1	5
koszaliński	Manowo	0	1	3
koszaliński	Świeszyno	5 100	1	2
m. Koszalin	Koszalin	628 243	1	13
m. Szczecin	Szczecin	79 810	6	44
myśliborski	Dębno	49 253	1	9
myśliborski	Myślibórz	6 660	1	7
myśliborski	Barlinek	15 540	2	2
policki	Police	2 878	1	5
pyrzycki	Lipiany	3 760	1	2
ślawieński	Malechowo	1 364 337	3	26
ślawieński	Darłowo	276 000	1	12
ślawieński	Ślawno	88 573	2	10

stargardzki	Ińsko	28 610	1	7
szczecinecki	Grzmiąca	80 000	1	4
świdwiński	Połczyn-Zdrój	6 600	2	7
świdwiński	Świdwin	2 100	1	5
wałeckie	Wałcz	14 500	1	10
	TOTAL	4 466 564	58	310,1

W roku 2016 w sektorze akwakultury nastąpił wzrost produkcji do 5 255 520 ton ryb i zatrudnienia do 602,5 osób w 432 podmiotach gospodarczych.

Tabela 51. Produkcja oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.

Powiat 2016	Produkcja (tony)	Zatrudnienie (osoby)
zachodniopomorskie	0,00	
białogardzki	383,76	25,0
choszczeński	181,54	69,0
drawski	43,32	35,0
goleniowski	80,57	46,0
gryficki	95,81	12,5
gryfiński	46,77	49,0
kamieński	0,83	1,0
kołobrzeski	60,00	6,0
koszaliński	1 711,16	140,0
myśliborski	95,45	52,0
policki	2,65	4,0
pyrzycki	13,39	16,0
ślawieński	2 369,64	89,0
stargardzki	53,74	22,0
szczecinecki	1,70	1,0
świdwiński	77,98	13,0
wałeckie	37,22	18,0
łobeski	0,00	2,0
szczecin	0,00	2,0
Total	5 255,52	602,5

Produkcja przetwórstwa rybnego w 2013

Według opracowania MIR-PIB na podstawie danych RRW-20. W 2013 r. 47 zakłady przetwórcze w województwie zachodniopomorskim wytworzyły **99,0 tys. ton produktów rybnych (20,8% udziału w wielkości produkcji krajowej)** osiągając przychody w kwocie **1306,0 mln PLN** (16,9% wartości krajowej), zajmując tym samym 2. miejsce w produkcji przetwórstwa rybnego w kraju. W zakładach przetwórczych (przetwarzanie i konserwowane ryb, skorupiaków i mięczaków) zatrudnione było **3 709 osób**. W zachodniopomorskim skoncentrowana jest produkcja filetów świeżych i mrożonych - 66% ilości i 72% wartości oraz przetwórstwo pstrągów - wędzono i patroszono 17% masy i 28 wartości, marynaty rybne – po ok. 30% masy i wartości.

Klasy i poziom innowacyjności przemysłu

Województwo zachodniopomorskie nie zajmuje czołowych miejsc pod względem poziomu innowacyjności. Podstawę regionalnego potencjału innowacyjnego stanowią wyższe uczelnie publiczne. W regionie nie ma placówek Polskiej Akademii Nauk ani jednostek badawczo-rozwojowych. Przedsiębiorstwa najczęściej korzystają ze sprawdzonych w krajach zachodnich lub w innych regionach Polski rozwiązań transferowanych przez zakup maszyn i urządzeń oraz gotowych technologii. Otoczenie infrastrukturalne działalności innowacyjnej w województwie, podobnie jak w innych regionach Polski, jest dopiero w fazie tworzenia i dostosowywania do standardów Unii Europejskiej. Współpraca biznesu z sektorem B+R w regionie nie ma charakteru strategicznego, zorientowanego na długofalowy rozwój innowacji.

Projekty proinnowacyjne w regionie to w większości inicjatywy oddolne, zrealizowane w sposób nieskoordynowany przez instytucje i osoby zaangażowane w rozwój innowacyjności. W ten sposób zrealizowano wiele przedsięwzięć wpisujących się w cele powstałej w roku 2005 „Regionalnej Strategii Innowacyjności w Województwie Zachodniopomorskim” przenoszącej na poziom regionalny cele Strategii Lizbońskiej odnoszące się do innowacyjności. Organizowane były liczne konferencje, szkolenia, warsztaty, prowadzono studia podyplomowe, staże studentów w przedsiębiorstwach, działania promocyjne. Rozwijana była infrastruktura badawcza działająca na potrzeby przedsiębiorstw, tworzone i rozwijano ośrodki transferu technologii oraz inicjatywy klastrowe, prowadzono wstępne prace w zakresie regionalnego foresightu, badania potrzeb innowacyjnych przedsiębiorców, zdobywano wiedzę w dziedzinie instrumentów finansowania innowacji, organizowano międzynarodowe giełdy kooperacyjne.

Będący efektem tych działań rozwój zasobów ludzkich i infrastruktury instytucjonalnej w województwie jest jednak niewystarczający. Wciąż odczuwalny jest brak specjalistów, takich jak brokerzy technologii, animatorzy klastrów i ewaluatorzy projektów w obszarze kapitału ryzyka. Ich wykształcenie nie było celem żadnego z regionalnych projektów rozwoju zasobów ludzkich. Wyraźny jest trend spadkowy w poziomie wydatków przedsiębiorstw na działalność innowacyjną. W 2008 roku wynosiły one w regionie 395 917 tys. zł wobec niemal dwukrotnie wyższych nakładów w roku 2004. Stanowiło to 1,5% ogółu nakładów w kraju. Na badania i rozwój przedsiębiorstwa regionu przeznaczyły 3,5% swoich nakładów na działalność innowacyjną przy średniej krajowej wynoszącej 9,4%. Na przestrzeni lat 2004-2008 wydatki zachodniopomorskich przedsiębiorstw na działalność innowacyjną spadły niemal dwukrotnie do poziomu 395 917 tys. zł., osiągając poziom 1,5% ogółu nakładów w kraju. Na badania i rozwój przedsiębiorstwa regionu przeznaczyły 3,5% swoich nakładów na działalność innowacyjną przy średniej krajowej wynoszącej 9,4%.

W 2008 roku zatrudnienie w sektorze B+R na 1 tys. osób aktywnych zawodowo osiągnęło 3,1%, co daje regionowi 9. miejsce w kraju. Zbliżoną pozycję zajmuje on również pod względem liczby instytucji badawczo-rozwojowych, nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle, liczby wynalazków krajowych zgłoszonych do Urzędu Patentowego, liczby wniosków o wsparcie finansowe inwestycji

oraz liczby firm średnio wysokiej i wysokiej technologii. W roku 2008 zgłoszone wynalazki i wzory użytkowe oraz uzyskane patenty i udzielone prawa ochronne stanowiły 3,3% ogólnej ich liczby.

Sprzedaż wyrobów nowych i zmodernizowanych w Polsce w ostatnich latach stanowiła 14,7% sprzedaży ogółem, w województwie zachodniopomorskim wskaźnik ten wynosił 8,1%. Zwraca uwagę wysoki wskaźnik udziału wyrobów nowych i zmodernizowanych w eksporcie ogółem. W województwie wyniósł on ponad 70%, przy średniej krajowej na poziomie 40%. Wskazywać to może na duży udział produkcji licencyjnej kupionej przez zachodniopomorskie firmy oraz finansowanej przez zagraniczny kapitał inwestujący w województwie.

Partnerstwo w zakresie innowacji wciąż jest niedostatecznie rozwinięte. Mechanizmy informacji i współpracy w zakresie obsługi transferu technologii, wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności są niedostosowane do potrzeb rynku. Odczuwalny jest niski poziom zaangażowania instytucji okołobiznesowych w realizację usług z zakresu transferu technologii oraz mały udział władz publicznych we wzmacnianiu potencjału instytucji wsparcia. W regionie w dziedzinie innowacyjności działa kilkanaście instytucji otoczenia biznesu. Największą i najstarszą z nich jest zatrudniające ok. 20 osób Regionalne Centrum Innowacji i Transferu Technologii w Szczecinie (RCiTT), które funkcjonuje jako jednostka Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego. Należy ono, podobnie jak Polska Fundacja Przedsiębiorczości, do Krajowej Sieci Innowacji (KSI). Ponadto RCiTT wspólnie z Zachodniopomorskim Stowarzyszeniem Rozwoju Gospodarczego prowadzi zachodniopomorski ośrodek Enterprise Europe Network jako element europejskiej sieci ośrodków przekazu innowacji (ang. *Innovation Relay Centre*). Od maja 2008 roku funkcjonuje Regionalna Rada ds. Gospodarki, Innowacji i Technologii składająca się z przedstawicieli nauki, przedsiębiorców oraz instytucji wsparcia biznesu, będąca ciałem doradczym Zarządu Województwa w zakresie planowanych i bieżących przedsięwzięć proinnowacyjnych.

Poziom innowacyjności województwa należy uznać za zagrożenie przyszłej pozycji ekonomicznej regionu. Bez jego podniesienia, przedsiębiorstwa nie będą w stanie w przyszłości uczestniczyć w gospodarce opartej na wiedzy.

Szansą na rozwój sektora firm innowacyjnych w regionie są plany inwestycyjne parków naukowo-technologicznych w Szczecinie i Koszalinie. Realizacja tych przedsięwzięć powinna zapewnić firmom niezbędne tereny, pomieszczenia i usługi specjalistyczne.

W ramach wdrażania „Regionalnej Strategii Innowacyjności Województwa Zachodniopomorskiego” konieczne jest wzmocnienie obszarów badawczych, strategicznych dla regionu. Należy stworzyć system identyfikacji potrzeb technologicznych i innowacyjnych MSP, a także regionalny system wielokierunkowego transferu i komercjalizacji technologii oraz rozwiązań innowacyjnych. Niezbędne jest zwiększanie świadomości innowacyjnej MSP i stworzenie w regionie stałej platformy współpracy sektora B+R z gospodarką, w tym skutecznego systemu informacyjnego i systemu kojarzenia popytu z podażą usług B+R.

Zachodniopomorska kadra naukowa i innowacyjne przedsiębiorstwa województwa powinny dążyć do utworzenia wspólnych centrów innowacji i ośrodków badawczo-rozwojowych pozwalających na wykorzystanie szans i mocnych stron gospodarki i nauki regionu.

W pierwszej kolejności należy:

- przeprowadzić foresight regionalny pozwalający na zidentyfikowanie strategicznych kierunków rozwoju regionu w oparciu o współpracę ze światem nauki,
- stworzyć struktury sieciowe (w tym klastry) przyspieszające transfer technologii,
- zbudować infrastrukturę wsparcia innowacyjności, w tym parki naukowo-technologiczne oraz narzędzia finansowania procesów innowacyjnych (fundusze seed capital, venture capital).

Czynnikiem ryzyka może być uzależnienie przedsięwzięć innowacyjnych od programów pomocowych UE, którym często towarzyszą rozbudowane procedury oraz grozi brak trwałości.

II. Analizy SWOT

2.1 Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Tabela 52. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego (opracowanie własne)

mocne strony	słabe strony
Obszary wiejskie	Obszary wiejskie
<ul style="list-style-type: none"> • tereny o wysokich walorach przyrodniczych i rekreacyjnych, • przygraniczne położenie geograficzne • liczne obszary o znacznym stopniu zalesienia • duża liczba zabytków • występowanie walorów uzdrowiskowych • czyste środowisko przyrodnicze, • rosnący rynek krajowy i zagraniczny dla turystyki wiejskiej • działalność edukacyjna gospodarstw agroturystycznych • łatwy dostęp do portali reklamujących obiekty turystyczne • zwolnienie z podatku dochodowego do 5 pokoi 	<ul style="list-style-type: none"> • sezon turystyczny skrócony do 2 miesięcy letnich w roku • małe zainteresowanie turystów wypoczynkiem poza sezonem • duża liczba gospodarstw bez możliwości inwestowania • brak przejrzystych przepisów dla gospodarstw agroturystycznych dot. zasad higieny żywienia • brak przynależności do stowarzyszeń
szanse	zagrożenia
Obszary wiejskie	Obszary wiejskie
<ul style="list-style-type: none"> • sposób na spędzanie wolnego czasu na łonie przyrody • akcje promujące Polskę • zainteresowanie agroturystyką władz lokalnych i samorządowych, • idealne miejsce dla rodzin z dziećmi, • moda na zdrowy styl życia (kuchnia domowa) • uatrakcyjnienie swojej oferty do potrzeb rynku np. warsztaty pieczenia chleba, warsztaty artystyczne itp. 	<ul style="list-style-type: none"> • konkurencyjność innych regionów Polski o dużej atrakcyjności turystycznej • atrakcyjność i konkurencyjne ceny urlopów spędzanych zagranicą • niskie dochody ludności miejskiej • brak obowiązku standaryzacji Wiejskiej Bazy Noclegowej (WBN)

2.2 Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa i rybactwa

Tabela 53. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa i rybactwa (opracowanie własne)

mocne strony	słabe strony
Rolnictwo	Rolnictwo
<ul style="list-style-type: none"> • duża ilość gospodarstw wielkoobszarowych w stosunku do takich gospodarstw w kraju daje szansę konkutowania w zakresie dostarczania dużych, jednorodnych dostaw płodów rolnych dla odbiorców krajowych i zagranicznych • zakupy środków produkcji w większych ilościach daje możliwość negocjacji niższych cen • sąsiedztwo dużego rynku zbytu różnych płodów za granicą • wyposażenie gospodarstw w sprzęt wysokich wydajności i wysoce specjalistyczny powoduje zmniejszenie kosztów uprawy, pielęgnacji, nawożenia i zbioru • bliskość portu jako szansa eksportu płodów rolnych. • obecność silnych struktur branżowych sprzyja koncentracji produkcji zwłaszcza: buraków cukrowych, ziemniaków, brojlerów kurzych • długi, wydłużający się okres wegetacyjny zwłaszcza jesienią • wysoki indeks nasłonecznienia w miesiącach letnich • niskie i sukcesywnie spadające frekwencje pogodowych zjawisk ekstremalnych • najniższa w kraju i spadająca frekwencja ostrych, mroźnych zim, najdłuższe okresy bez mroźne w chłodnej porze roku (najcieplejszej w kraju w okolicach Szczecina) 	<ul style="list-style-type: none"> • duże areale monokultur powodują rozprzestrzenianie się chorób i wyjaławiania gleb • zwiększone zagrożenie ze strony zwierzyny leśnej w dużych monokulturach upraw • zmniejszenie bioróżnorodności upraw na polach poprawiających stosunki wodne i strukturę gleby • duża intensyfikacja hodowli w niewielu gospodarstwach województwa wpływa niekorzystnie na glebę i klimat w tych regionach • w latach nadmiernych opadów duży i ciężki sprzęt nie jest w stanie wjechać na pola co w roku bieżącym szczególnie daje się we znaki • zaniedbania w zakresie melioracji i małej retencji pogarszają równowagę stosunków wodnych w województwie • niedobór opadów w sezonie wegetacyjnym ogólny i (szczególnie) późnowiosenny • nadmierne zachmurzenie wiosenne i jesienne • nadmierne opady jesiennozimowe • ocieplające się zimy • występowanie gwałtownych ochłodzeń zimą, szczególnie po okresach nietypowo ciepłych
szanse	zagrożenia
Rolnictwo	Rolnictwo
<ul style="list-style-type: none"> • alternatywne wykorzystanie zasobów łąk w województwie (ekologia, agroturystyka, hodowla ras mięsnych) • ze względu na dużą ilość cieków wodnych, jezior i rzek zatrzymanie wód w okresach suszy lub odebranie w newralgicznych okresach nadmiaru wody szansą na poprawę stosunków 	<ul style="list-style-type: none"> • utrata cennych łąk i pastwisk przez ich nieużytkowanie z powodu ograniczonej hodowli w województwie • intensyfikacja i specjalizacja w zakresie produkcji rzepaku i kapustnych w ogrodnictwie zagrożeniem dalszego rozwoju chorób (kiła kapuściana)

<p>wodnych w porównaniu z innymi województwami</p> <ul style="list-style-type: none"> • długi okres wegetacji umożliwia upowszechnienie w uprawie roślin wymagających wyższych sum temperatur efektywnych, np. kukurydzy na ziarno, soi etc. • wysokie nasłonecznienie w miesiącach letnich poprawia jakość zbiorów szczególnie z upraw sadowniczych (uprawy jagodowe, czereśnie, śliwy wczesne odmiany jabłoni, grusz itp.), - umożliwia rozwój turystyki, a zwłaszcza agroturystyki • malejąca ilość zjawisk ekstremalnych to mniejsze zapotrzebowanie na zabezpieczenia, nakłady na inwestycje, możliwość uruchamiania w pełni bezpiecznych miejsc prowizorycznych dla prac sezonowych, typu sortowania, dosuszania, czyszczenia, etc., możliwość uprawy roślin jagodowych w tym winorośli na stokach wzgórz polodowcowych, bezpieczniejsza turystyka w tym i agroturystyka • niska frekwencja ostrych zim umożliwia przy minimalnych zabezpieczeniach, szczególnie uprawę termofilnych gatunków i odmian drzew i krzewów owocowych oraz ozdobnych (także ciepłolubnych kwiatów wieloletnich), niemożliwych do opłacalnej uprawy w innych częściach kraju; zmniejsza zagrożenie upraw przez gradację chorób i szkodników 	<ul style="list-style-type: none"> • zakaz stosowania zapraw neonikotynoidowych zwiększa ilość zabiegów chemizacyjnych co przy tak dużych arealach rzepaku w naszym województwie stwarza zagrożenie dla środowiska naturalnego • duża ilość wody na łąkach zwłaszcza w sąsiedztwie rzeki Iny powoduje rozwój nowych szkodników (ślimaki), oraz ekspansji gatunków chronionych (bobry) • duże obszary monokulturowe sprzyjać mogą pogłębianiu zjawisk erozji wodnej i powietrznej • spadek pogłowia zwierząt i niższa z tego tytułu produkcja nawozów naturalnych wpływać może na obniżanie zasobów materii organicznej w glebie • niedobór opadów na przełomie wiosny i lata może utrudniać – konieczność deszczowania (zwłaszcza na glebach lekkich nadmiernie przepuszczalnych); lub uniemożliwić uprawę gatunków wymagających wysokich w tym szczególnie późnowiosennych, zapasów wody w glebie • niskie nasłonecznienie w miesiącach wiosennych i jesiennych może ograniczać opłacalność prowadzenia upraw światłolubnych zwłaszcza pod osłonami (namioty foliowe, szklarnie, włókniny) • nadmierne opady późno-jesienne mogą ograniczyć uprawę gatunków późno dojrzewających, obniżyć plon cukru z uprawy buraka cukrowego • częste okresy nietypowo ciepłe zimą które powodują rozhartowanie się roślin, zwiększyć także mogą liczbę uciążliwych gatunków szkodników, chorób roślin i chwastów • występowanie zimą okresów mroźnych po silnych ociepleniach, narażać może uprawę łatwo rozhartowujących się roślin np. jęczmienia ozimego, rzepaku odmian heterozyjnych itp., na wymarzenie
---	--

mocne strony	słabe strony
Przetwórstwo rolno-spożywcze	Przetwórstwo rolno-spożywcze
<ul style="list-style-type: none"> • położenie geograficzne, wysokie walory i zasoby przyrodnicze • wysokowydajne rolnictwo • dobrze rozwinięta sieć dróg transportowych • wysokie walory turystyczne • rozwinięta infrastruktura proekologiczna • wykształcone i świadome społeczeństwo • struktura gospodarstw rolnych • zrewitalizowane obszary wiejskie • zasoby ziemi rolniczej, ich produktywność i żyzność • korzystny rozłóg i wielkość gospodarstw rolnych, zadowalająca struktura agrarna • rozwój inwestycji i bazy przechowalniczej • unowocześnienie metod produkcji rolniczej • innowacje, rozwój nowych technologii uprawowych • wzrost edukacji rolników nt. metod produkcji • wyposażenie rolnictwa w nowoczesny park maszynowy • wzrost ilości gospodarstw specjalistycznych i ekologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> • niska produkcja zwierzęca • marginalizacja naszego regionu • brak przetwórstwa rolno-spożywczego • rozdrobnienie gospodarstw rolnych • ograniczone sposoby na powiększanie gospodarstw – zakaz sprzedaży ziemi przez ANR • brak mocnego przetwórstwa na obszarach wiejskich • niewystarczająca edukacja dotycząca ochrony środowiska i zachowania bioróżnorodności • zanikająca i malejąca produkcja zwierzęca na terenie województwa zachodniopomorskiego • brak liderów w dziedzinie rolnictwa • słaba albo brak opłacalności produkcji rolniczej • brak sieci rynków i giełd hurtowych do sprzedaży produktów rolnych • brak młodej i wykształconej siły roboczej na terenach OW
szanse	zagrożenia
Przetwórstwo rolno-spożywcze	Przetwórstwo rolno-spożywcze
<ul style="list-style-type: none"> • wzrost innowacyjności gospodarki • wspieranie rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego • poprawa dostępności do obszarów o walorach turystycznych i uzdrowiskowych • rozwój infrastruktury ochrony środowiska i systemów gospodarowania odpadami • podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa • wzmacnianie tożsamości i integracji społeczności lokalnej • budowanie i promocja marki regionu • działania PROW wspierające rozwój obszarów wiejskich • wyraźna poprawa infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich • promocja i rozwój rolnictwa ekologicznego • możliwy rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich • możliwość sprzedaży bezpośredniej i detalicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • starzenie się społeczeństwa • zmiany klimatyczne • brak rozwiniętej infrastruktury technicznej na OW, co ogranicza inwestycje i rozwój przedsiębiorczości • ograniczone możliwości wymiany handlowej i eksportu polskich produktów (embargo rosyjskie) • globalizacja i koncentracja handlu • słabe zróżnicowanie produkcji rolniczej • niewystarczająca promocja polskich produktów na arenie europejskiej i światowej • brak wypracowanych przyzwyczajeń do aktywnych form wypoczynku i zdrowego stylu życia na OW • wysokie marże handlowców pozbawiające zysku i dochodów rolników • znikome albo brak wsparcia publicznego w sektor rolnictwa

<ul style="list-style-type: none"> • działania wspierające poprawę (skrócenie) łańcucha żywnościowego na drodze producent - konsument • znacząca rola doradztwa w rozwoju rolnictwa i OW 	
--	--

mocne strony	słabe strony
Rybacktwo	Rybacktwo
<ul style="list-style-type: none"> • produkcja i/lub pozyskiwanie wysokowartościowej żywności (ryby, raki) • doskonałe warunki kształcenia kapitału ludzkiego: Wydział Nauk o Żywności i Rybacktwo ZUT w Szczecinie, kształcący wykwalifikowane kadry hodowców znające zasady zarządzania gospodarką rybacką • powstanie Lokalnych Grup Rybackich – gdzie wymiana doświadczeniami w chowie i hodowli ryb, jak również wymiana możliwości sprzedaży na rynki zewnętrzne • możliwość sprzedaży bezpośredniej i detalicznej • bliskość granicy – możliwości zbytu zewnętrznego • możliwości pozyskiwania i obrotu handlowego nierodzimych raków • rola retencji wody w stawach, zbiornikach i ciekach – ochrona terenów przyległych przed powodzią oraz wzrost bioróżnorodności wokół nich • stawy-zdolność do zatrzymywania związków biogenych dopływających wraz z wodą (pułapka na biogeny) • dobre warunki dla wędkarstwa rzeczno, jeziorowego i stawowego – różnorodność gatunkowa ryb • rzeki umożliwiające uprawianie turystyki kajakowej; jeziora umożliwiające uprawianie sportów wodnych 	<ul style="list-style-type: none"> • zanieczyszczenie/eutrofizacja wód jeziornych i cieków • niewystarczające w stosunku do potrzeb uzupełnianie zasobów ryb • wysokie ceny produkcji przy niewystarczającym popycie (wysokie ceny ryb) • słaba kondycja finansowa rybaków: niewystarczający kapitał dla rozwoju • brak centralnej ewidencji połowu ryb • brak badań stanu (monitoring) ichtiofauny jezior pod względem oceny ich przydatności dla gospodarki rybackiej • kłusownictwo i nadmierne wyjadanie ryb przez ptaki (kormorany, czaple) i zwierzęta (wydry) • duża presja ze strony towarzystw ekologicznych - tworzenie różnych form obszarowych ochrony przyrody na terenach, na których są stawy hodowlane i co się z tym wiąże trudności z uzyskaniem pozwoleń wodno-prawnych na użytkowanie tych stawów • niewykorzystane możliwości rozwoju atrakcyjnej oferty programowej dla turystów (rekreacyjnej i sportowej, np. brak oferty dla rodzin łowiących wędkarzy)
szanse	zagrożenia
Rybacktwo	Rybacktwo
<ul style="list-style-type: none"> • środki PO Ryby na rozwój sektora rybackiego • środki zewnętrzne na rozwój przedsiębiorczości, turystyki, kultury, sportu, itp., • promocja rybacktwo śródlądowego województwa zachodniopomorskiego postrzeganego bardziej jako obszar rybacktwo przybrzeżnego 	<ul style="list-style-type: none"> • małe zainteresowanie mieszkańców gospodarką rybacką w stosunku do innych działań gospodarki • przejmowanie gospodarstw rybackich oraz dzierżawienie zbiorników przez osoby lub spółki dysponujące odpowiednio dużymi środkami finansowymi na dzierżawę lub zakup

<ul style="list-style-type: none"> • niewykorzystany rezerwuuar jezior i rzek w woj. zachodniopomorskim do rozwoju gospodarki rybackiej • tworzenie przedsiębiorstw przetwórstwa rybnego – bardzo duża możliwość pozyskania pracowników (tereny z niewielkim rynkiem pracy) • zwiększony popyt na usługi turystyczne, w tym zwłaszcza na turystykę weekendową • rozwój turystyki niszowej (wędkarstwo, ornitologia) 	<p>gospodarstwa, lecz nie posiadające wiedzy niezbędnej do jego prowadzenia – skutkuje to zazwyczaj do degradacją gospodarstwa, niezależnie od jego charakteru</p> <ul style="list-style-type: none"> • wciąż rosnące koszty żywienia ryb • wzrost obciążeń podatkowych lub opłat z tytułu korzystania z wody • brak szkoleń dla właścicieli stawów i jezior • nieuzasadniona ochrona ptaków i drapieżnych zwierząt żywiących się rybami (utrzymywanie przepisów chroniących w sytuacji nadmiernego wzrostu ich populacji) • straty w rybostanie na skutek szybko rozprzestrzeniających się chorób (np.: KHV)
---	--

Źródło: opracowanie własne Zespołu ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 roku w województwie zachodniopomorskim

III. Rozwój funkcjonalny i przestrzenny obszarów wiejskich

3.1 Zróźnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

Typologię funkcjonalną obszarów wiejskich w niniejszym rozdziale oparto na danych opracowania dr Luizy Ossowskiej oraz dr Doroty Janiszewskiej, pracowników Katedry Polityki Ekonomicznej i Regionalnej, Wydziału nauk Ekonomicznych Politechniki Koszalińskiej. Opracowanie pt. „Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich w województwie zachodniopomorskim” jest wynikiem działalności badawczej. Poniżej obszerne fragmenty tej publikacji wskazujące na metodykę i wyniki badań.

Głównym celem badań było wskazanie typów funkcjonalnych obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego – uwzględniając ich kondycję społeczno-gospodarczą oraz pełnione funkcje. Typologię funkcjonalną obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego przeprowadzono za pomocą analizy – z wykorzystaniem wskaźników syntetycznych. Do określenia poziomu rozwoju badanego obszaru wykorzystano wskaźniki syntetyczne (wyznaczone na podstawie wskaźników prostych):

- poziom uwarunkowań demograficznych (gęstość zaludnienia, przyrost naturalny na 1000 mieszkańców, saldo migracji na 1000 mieszkańców);
- poziom infrastruktury technicznej (odsetek ludności korzystającej z sieci wodo-ciągowej, kanalizacyjnej i gazowej);
- poziom uwarunkowań z zakresu przedsiębiorczości i rynku pracy (jednostki gospodarcze zarejestrowane w systemie REGON na 10 tys. mieszkańców, jednostki nowo zarejestrowane

na 10 tys. ludności, liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych na 100 osób w wieku produkcyjnym).

Poziom rozwoju zestawiono z podstawowymi funkcjami badanego regionu, reprezentowanymi przez następujące zmienne:

- leśnictwo (lesistość, udział zalesień gruntów nieleśnych w powierzchni obszaru, udział podmiotów sekcji A w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych);
- rolnictwo (pogłowie zwierząt w sztukach dużych na 100 ha UR, gospodarstwa rolne na 1000 mieszkańców, udział użytków rolnych w powierzchni gminy);
- turystyka (miejsca noclegowe na 10 km² powierzchni, przeciętny czas pobytu, udział podmiotów sekcji I w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych).

W badaniach wykorzystano dane publikowane przez Główny Urząd Statystyczny.

Poziom uwarunkowań demograficznych

Obszary wiejskie woj. zachodniopomorskiego są dość słabo zaludnione (29 osób na 1 km²), znacznie słabiej niż wynosi średnia dla obszarów wiejskich w Polsce (52 osoby na 1 km²). Jest to związane m.in. ze znacznym zalesieniem powierzchni województwa, a także z przeciętnie rozwiniętą siecią osadniczą.

W zakresie przyrostu naturalnego obszary wiejskie woj. zachodniopomorskiego charakteryzują się wartością współczynnika nieco wyższą od średniej dla terenów wiejskich w Polsce (odpowiednio: 0,7 i 0,2). Podobnie kształtuje się sytuacja w zakresie migracji. Ogółem obszary wiejskie badanego województwa mają – tak jak obszary wiejskie w Polsce – charakter napływowy (saldo na terenach wiejskich na poziomie 1,3 w województwie i 2,1 w Polsce), co wynika m.in. z tendencji migrowania ludności miejskiej na tereny podmiejskie, a także przemieszczania się ludności na tereny nadmorskie – bardziej atrakcyjne gospodarczo.

Poziom infrastruktury technicznej

W zakresie sieci wodno-kanalizacyjnej sytuacja na obszarach wiejskich woj. zachodniopomorskiego jest znacznie korzystniejsza niż ogółem na wsi w Polsce. W badanym województwie z sieci wodociągowej korzysta prawie 87%, a z kanalizacyjnej 48% mieszkańców terenów wiejskich (w Polsce dla obszarów wiejskich te wskaźniki wynoszą odpowiednio 77% i 31%). Biorąc pod uwagę wskaźnik nasycenia siecią wodociągową, który jest mierzony jej długością na 100 km² powierzchni na obszarach wiejskich, to jest on najniższy w Polsce i wynosi 35 km/100 km² przy średniej krajowej 77 km/100 km². Jednak należy podkreślić, że wynika to przede wszystkim z niskiej gęstości zaludnienia regionu i nie wpływa na odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej. Natomiast wskaźnik nasycenia siecią kanalizacyjną wynosi 21 km/100 km² przy średniej krajowej 26 km/100 km² i również jest jednym z najniższych w Polsce (11. miejsce).

W przypadku badanego województwa nasycenie infrastrukturą wodno-kanalizacyjną związane jest m.in. z funkcją turystyczną. Nadmorskie gminy turystyczne zaliczane są do bogatych, a dodatkowo chcąc sprostać coraz większym wymaganiom turystów prowadzą liczne inwestycje w infrastrukturę techniczną. Mimo dokonywanych w regionie inwestycji stosunek sieci kanalizacyjnej do wodociągowej jest niekorzystny i wynosi 60, 3%, jednak należy zwrócić uwagę, że wartość ta daje województwu 2. pozycję w kraju, dla którego średnia wynosi zaledwie 34%. Natomiast odsetek korzystających z sieci gazowej na obszarach wiejskich woj. zachodniopomorskiego jest niższy niż ogółem na wsi w Polsce (odpowiednio 18% i 22%). Warto podkreślić, że w badanym regionie w klasie V – o bardzo niskim poziomie infrastruktury technicznej – znalazło się tylko sześć badanych jednostek.

Poziom uwarunkowań z zakresu przedsiębiorczości i rynku pracy

Należy podkreślić, że poziom przedsiębiorczości mierzony liczbą podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności na terenach wiejskich badanego województwa (901) jest wyższy niż na terenach wiejskich w Polsce ogółem (710). Podobnie, liczba jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności (odpowiednio: 92 na obszarach wiejskich woj. zachodniopomorskiego oraz 71 na obszarach wiejskich w Polsce). Główną przyczyną należy upatrywać w prze-wadze funkcji turystycznej w północnej części badanego regionu. Wykorzystywane turystycznie tereny nadmorskie województwa wiążą się z dużą liczbą przedsiębiorstw – szczególnie tych małych, prowadzonych przez osoby fizyczne. Dominują jednostki gospodarcze w zakresie zakwaterowania i gastronomii.

Z kolei poziom bezrobocia wyrażony udziałem osób bezrobotnych zarejestrowanych wśród osób w wieku produkcyjnym, okazał się w analizowanym regionie wyższy niż ogółem na obszarach wiejskich w Polsce (odpowiednio: 11,2 wśród mieszkańców wsi w woj. zachodniopomorskim oraz 9,8 wśród mieszkańców wsi w Polsce). Ta sytuacja jest z kolei spowodowana dość trudnymi warunkami na rynku pracy obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego w środkowej i południowo-wschodniej części regionu.

Najkorzystniejszą sytuację w zakresie przedsiębiorczości i rynku pracy odnotowano w okolicach największych ośrodków miejskich regionu i w pasie nadmorskim. Duże miasta zwykle wiążą się z większym rynkiem pracy i możliwościami rozwoju różnych form przedsiębiorczości. Podobnie, tereny turystyczne dają wiele możliwości w zakresie przedsiębiorczości i zatrudnienia. W badanym regionie słabą kondycją przedsiębiorczości i rynku pracy charakteryzują się tereny w środkowej i południowo-wschodniej części. Są to tereny zalesione, ze znacznym udziałem obszarów prawnie chronionych, o słabo rozbudowanej sieci osadniczej.

Leśnictwo

W badanym województwie lasy zajmują niemal 37% powierzchni obszarów wiejskich. Jest to jedno z bardziej zalesionych województw w kraju. Pod zalesienia w 2013 r. przeznaczono 0,01% powierzchni (podobnie jak na obszarach wiejskich w kraju). Podmioty gospodarcze w zakresie leśnictwa i pozyskiwania drewna stanowią prawie 3% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w systemie REGON, czyli ponad dwukrotnie więcej niż ogółem na obszarach wiejskich w kraju (1,4%).

Funkcja leśna dominuje w pasie wschodnim i południowo-wschodnim regionu. Są to tereny zalesione, a także ze znacznym udziałem obszarów prawnie chronionych (szczególnie na południowym wschodzie). Najmniej korzystna sytuacja w zakresie funkcji leśnej charakteryzuje pas nadmorski województwa, a także obszary typowo rolnicze (powiat pyrzycki). Są to tereny słabo zalesione, a to właśnie lesistość jest podstawą rozwoju tej funkcji.

Rolnictwo

Obszary typowo rolnicze położone są w południowo-zachodniej (okolice Pyrzyc) i północno-wschodniej (okolice Kołobrzegu, Świdwina, Białogardu, Koszalina i Sławna) części regionu. Znaczący wpływ na taką sytuację mają korzystne uwarunkowania naturalne, a szczególnie glebowe. Obszary o niskim i bardzo niskim poziomie funkcji rolniczej zlokalizowane są w pasie wschodnim i południowo-wschodnim (gdzie dominują lasy i obszary prawnie chronione), a także w pasie północno-zachodnim (gdzie przebiega tor wodny Szczecin – Świnoujście).

Turystyka

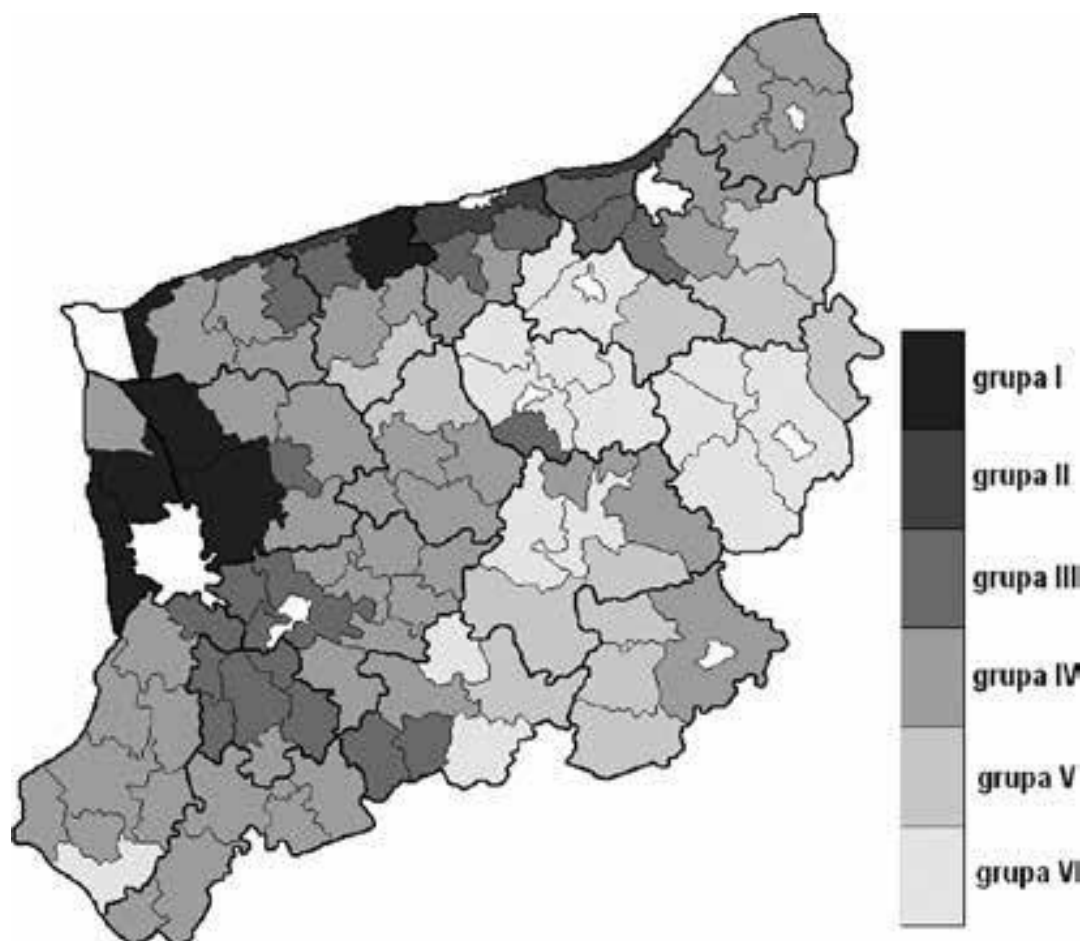
Mimo że nie cały badany obszar ma charakter turystyczny, odnotowano znacznie wyższe wartości poszczególnych wskaźników niż dla obszarów wiejskich w Polsce ogółem. Na 10 km² powierzchni terenów wiejskich woj. zachodniopomorskiego przypada ponad 31 całorocznych miejsc noclegowych, których liczba w sezonie rośnie ponad trzyipółkrotnie. Przeciętny czas pobytu turysty w badanym regionie to ponad 6 dni, co oznacza, że przeważają pobyty dłuższe, nie weekendowe. Wysoki jest również odsetek podmiotów w zakresie zakwaterowania w liczbie podmiotów gospodarczych.

Ze względu na uwarunkowania naturalne w badanym regionie tereny typowo turystyczne koncentrują się oczywiście w pasie nadmorskim, a także w pasie pojeziernym – Pojezierze Drawskie, Myśliborskie, Szczecineckie. Natomiast obszary w centralnej i południowej części regionu w zasadzie w ogóle nie są związane z funkcją turystyczną.

Typy funkcjonalne

W wyniku analizy, opartej na wskaźnikach z zakresu poziomu rozwoju oraz funkcji podstawowych, uzyskano sześć typów obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego (ryc. 1, tab. 1 i 2)

Rys. 35. Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego

Źródło: dr Luiza Ossowska, dr Dorota Janiszewska, Politechnika Koszalińska. „Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich w województwie zachodniopomorskim”

Grupa I to dobrze rozwinięte obszary wiejskie zróżnicowane funkcjonalnie. Grupę tę tworzy 7 gmin i obszarów wiejskich położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Szczecina oraz na Wybrzeżu. O ich zintegrowanym charakterze zdecydowały wysokie wartości wskaźników z zakresu czynników rozwoju. Tereny te cechują się bardzo wysokim poziomem zarówno czynników demograficznych, infrastruktury technicznej, jak i przedsiębiorczości i rynku pracy. Na tle pozostałych, grupa I wyróżnia się pod względem rozwoju demograficznego. Są to tereny zdecydowanie napływowe, a te pozytywne tendencje ludnościowe wzmacnia również dodatni przyrost naturalny. Pod względem funkcjonalnym obszary grupy I są zróżnicowane. Znalazły się tu zarówno tereny turystyczne (Międzyzdroje, Trzebiatów,

Stepnica nad Zalewem Szczecińskim), jak i obszary pod bezpośrednim oddziaływaniem Szczecina (Dobra, Kołbaskowo, Po-lice, Goleniów), stanowiące zaplecze miasta pod względem mieszkaniowym i rozwoju przedsiębiorczości.

Tabela 54. Wskaźniki cząstkowe poziomu czynników demograficznych, infrastruktury technicznej oraz przedsiębiorczości i rynku pracy według typów funkcjonalnych obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego

Wyszczególnienie	Typ I	Typ II	Typ III	Typ IV	Typ V	Typ VI
poziom czynników demograficznych	0,5	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2
ludność na 1 km ²	58,7	70,0	36,6	24,5	13,3	19,6
przyrost naturalny na 1000 ludności	2,7	0,7	0,1	0,5	-0,9	-1,4
saldo migracji na 1000 osób	16,8	0,1	3,2	-1,7	-8,5	-5,9
poziom infrastruktury technicznej	0,7	0,7	0,6	0,4	0,4	0,5
odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej	88,9	84,2	91,8	83,6	82,4	86,6
odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	65,1	89,3	56,0	30,5	41,1	59,9
odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej	50,2	45,7	29,0	4,3	3,7	5,4
poziom czynników z zakresu przedsiębiorczości i rynku pracy	0,5	0,7	0,3	0,3	0,2	0,2
podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	1384,7	2698,2	817,2	748,4	594,1	630,9
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	135,9	253,6	85,0	83,4	53,3	68,9
bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym	8,0	10,2	12,7	11,8	14,6	16,1

Źródło: dr Luiza Ossowska, dr Dorota Janiszewska, Politechnika Koszalińska. „Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich w województwie zachodniopomorskim”

Tabela 55. Wskaźniki cząstkowe funkcji podstawowych według typów funkcjonalnych obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego

wyszczególnienie	Typ I	Typ II	Typ III	Typ IV	Typ V	Typ VI
leśnictwo	0,2	0,1	0,1	0,2	0,5	0,3
lesistość	31,8	21,6	20,4	31,6	55,2	39,1
udział zalesień w powierzchni gminy	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
udział podmiotów sekcji A dział 02 (leśnictwo i pozyskiwanie drewna) w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych	1,1	0,1	1,6	3,8	13,7	5,6
rolnictwo	0,2	0,2	0,5	0,3	0,2	0,3
pogłowie zwierząt w sztukach dużych (SD) na 100 ha UR	25,1	12,6	54,7	22,2	14,3	34,4
gospodarstwa rolne na 1000 mieszkańców	25,5	36,3	79,3	61,2	52,5	62,6
udział UR w powierzchni gminy	29,5	33,3	63,1	45,9	27,1	40,3
turystyka	0,1	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1
miejsca noclegowe całoroczne na 10 km2 powierzchni	15,2	481,7	2,4	3,8	0,6	0,7
przeciętny czas pobytu	3,6	6,6	2,1	2,9	1,6	2,4
udział podmiotów sekcji I dział 55 (zakwaterowanie) w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych	4,7	40,4	1,2	1,9	1,3	1,1

Źródło: dr Luiza Ossowska, dr Dorota Janiszewska, Politechnika Koszalińska. „Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich w województwie zachodniopomorskim”

Grupę II tworzą dobrze rozwinięte obszary wiejskie z dominacją funkcji turystycznej. Są to gminy nadmorskie (Kołobrzeg, Ustronie Morskie, Mielno, Rewal i Dziwnów). Tereny te charakteryzują się znaczną – jak na obszary wiejskie – gęstością zaludnienia, a także tendencją do rzeczywistego przyrostu ludności (ze względu na dodatni przyrost naturalny i saldo migracji). Gminy i obszary wiejskie w grupie II odznaczają się najwyższym poziomem wyposażenia w podstawową infrastrukturę techniczną. Jest to związane zarówno z zaludnieniem – im więcej ludności, tym większe potrzeby infrastrukturalne, jak i z funkcją turystyczną – są to obszary bogate i samodzielne finansowo, co umożliwia realizację inwestycji infrastrukturalnych. Jednostki w grupie II wyróżniają się ponadto najwyższym poziomem czynników z zakresu przedsiębiorczości i rynku pracy. Szczególnie wysokie wartości odnotowano w zakresie wskaźników przedsiębiorczości. Jest to cecha charakterystyczna obszarów turystycznych, na których większość mieszkańców prowadzi własną działalność gospodarczą – związaną z zakwaterowaniem, gastronomią czy handlem. Wartości poszczególnych wskaźników związanych z funkcją turystyczną są w tej grupie gmin i obszarów wiejskich zdecydowanie najwyższe. Na 10 km² powierzchni przypada ponad 480 całorocznych miejsc noclegowych, przeciętny czas pobytu to niemal tydzień, a w strukturze podmiotów gospodarczych (z wyjątkiem indywidualnych gospodarstw rolnych) 40% to jednostki związane z zakwaterowaniem.

Grupa III to średnio rozwinięte obszary wiejskie z przewagą funkcji rolniczej. Utworzyło ją 19 gmin i obszarów wiejskich. Tereny te charakteryzują się średnim poziomem czynników demograficznych, a także przedsiębiorczości i rynku pracy oraz ponadprzeciętnym poziomem infrastruktury technicznej (szczególnie sieci wodociągowej). Natomiast w zakresie funkcji rolniczej wszystkie badane wskaźniki w grupie III cechują się najwyższymi wartościami. Pogłowie zwierząt gospodarskich na 100 ha UR to prawie 55 sztuk dużych, na 1000 mieszkańców przypadło 79 gospodarstw rolnych, a użytki rolne zajmują 63% powierzchni. Obszary grupy III zlokalizowane są przede wszystkim w północnej części regionu (m.in. powiat koszaliński, kołobrzeski, a także na południowy-wschód od Szczecina (m.in. powiat stargardzki, pyrzycki, choszczeński). Położenie to jest związane, z jakością i przydatnością gruntów – lepszą w tych właśnie rejonach.

Do grupy IV zaliczono średnio rozwinięte obszary wiejskie o zróżnicowanej strukturze. Jest to najbardziej liczna grupa utworzona przez 45 gmin i obszarów wiejskich. Są to obszary dość słabo zaludnione, z nieznaczną tendencją do odpływu ludności i niewielkim przyrostem naturalnym. Tereny w tej grupie charakteryzują się niskim poziomem infrastruktury technicznej, szczególnie w zakresie możliwości korzystania z kanalizacji i sieci gazowej. Sytuacja w zakresie przedsiębiorczości i rynku pracy jest bardziej korzystna. Ze względu na liczebność tej grupy obszary rozmieszczone są dość równomiernie w całym regionie. W grupie tej nie wyznaczono funkcji dominującej. O zróżnicowanym charakterze funkcjonalnym tych terenów świadczą wartości wskaźników syntetycznych poszczególnych funkcji – zbliżone do wartości średnich. Obszary zlokalizowane w północnej części regionu mają charakter rolno-turystyczny, w południowej i południowo-wschodniej – rolno-leśny.

Grupę V tworzą słabo rozwinięte obszary wiejskie z przewagą funkcji leśnej. W grupie tej znalazło się 12% badanych jednostek. Są to tereny bardzo słabo zaludnione, z ujemnym przyrostem naturalnym i saldem migracji. Ponadto, obszary w tej grupie odznaczają się niskim poziomem infrastruktury i bardzo niskim w zakresie przedsiębiorczości i rynku pracy. Są to tereny zlokalizowane we wschodniej i południowo-wschodniej części regionu. W ich powierzchni znaczny udział mają lasy i obszary prawnie chronione (szczególnie obszary chronionego krajobrazu), co jest czynnikiem ograniczającym możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego i decydującym o przewadze funkcji leśnej na tym obszarze.

Grupa VI to słabo rozwinięte obszary wiejskie bez funkcji dominującej. Obszary grupy VI charakteryzują się niekorzystną sytuacją demograficzną, dość niskim poziomem infrastruktury i przedsiębiorczości oraz rynku pracy, m.in. z powodu niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w ich strukturze funkcjonalnej trudno jest wyodrębnić funkcję dominującą. Tereny te obejmują 15% badanych jednostek i znajdują się głównie w środkowej i wschodniej części regionu.

3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

Spójność obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym jest definiowana w różny sposób w zależności od podejścia i metodyki oceny tej spójności. Nowe podejście do polityki regionalnej polega m.in. na promowaniu spójności terytorialnej, jako równoważnej innym typom spójności, np. spójności społecznej czy ekonomicznej. Terytorialny kontekst rozwoju stał się w ostatnich latach standardem w dokumentach planistycznych.

Jednocześnie bardzo istotnym jest wskazanie delimitacji obszarów wiejskich w kontekście dokumentów wskazujących kierunki rozwoju danego województwa. Ważny jest również aspekt historyczny tej delimitacji. W pierwszej dekadzie XXI wieku powstał szereg dokumentów o charakterze strategicznym odnoszącym się do rolnictwa i obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego. W niniejszym opracowaniu prezentowane są dane historyczne jak i dane z ostatnich opracowań planistycznych.

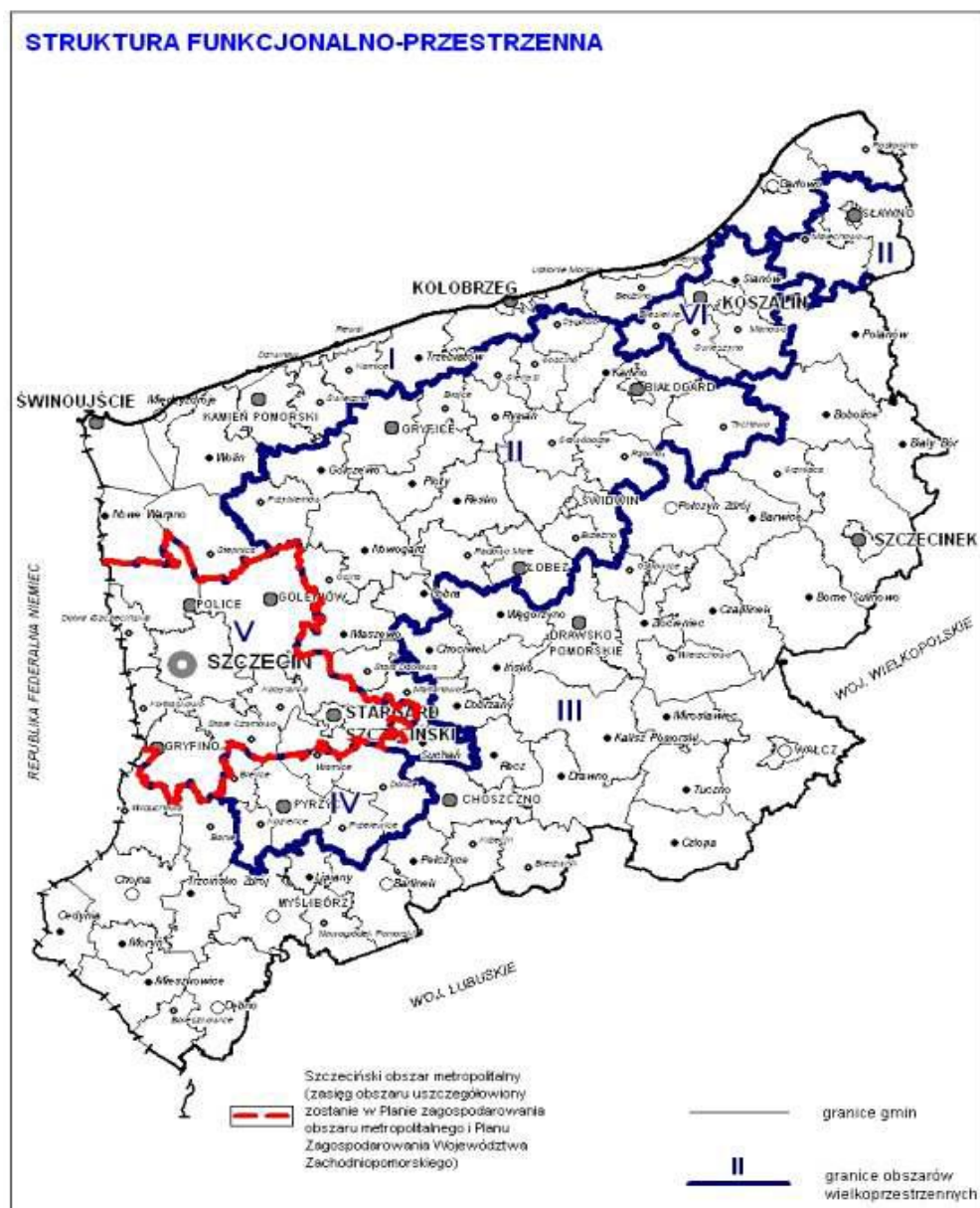
CZĘŚĆ DIAGNOSTYCZNA W UJĘCIU HISTORYCZNYM

A. W dokumencie pt. „Strategia rolnictwa i obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego latach 2002 -2015. Bilans otwarcia”, z sierpnia 2009 r., zespół autorski (prof. dr hab. Marian Malicki, mgr inż. Tadeusz Szczygieł, opracowanie redakcyjne dr Dariusz Dziechciarz) wskazując na organizację struktury funkcjonalno-przestrzennej zwraca uwagę na następujące aspekty.

Diagnoza stanu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz warunki naturalne środowiska geograficznego decydowały o wyróżnieniu struktury przestrzennej w województwie, która w części wschodniej i środkowej ma układ równoleżnikowy, a w zachodniej - południkowy. Uwzględniając różnorodność przyrodniczą i gospodarczą, preferencje i potencjał rozwoju poszczególnych gmin, w woj.

zachodniopomorskim wydzielono 6 wieloprzestrzennych obszarów o zbliżonych cechach funkcjonalnych i strukturalno-przestrzennych:

Rys.36. Struktura funkcjonalno-przestrzenna

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego, Szczecin 2005.

I. Strefa nadmorska – intensywnego selektywnego rozwoju, o takich kluczowych funkcjach, jak gospodarka morska, turystyka i uzdrowiska, z zapleczem terenowym o funkcjach: rolniczej, produkcyjnej i usługowej. Utrzymanie funkcji ochronnych środowiska oraz zasobów wód podziemnych i powierzchniowych. Promowanie rolnictwa ekologicznego. Intensywna ochrona i rehabilitacja środowiska, przeciwdziałająca tendencjom pasmowej zabudowy strefy brzegowej. W pasie przygranicznym prowadzenie współpracy z Niemcami w zakresie infrastruktury technicznej oraz rozwoju

małych struktur portowych i zarządzania strefą przybrzeżną. Obszar wielokierunkowej aktywizacji gospodarczej i intensywnej urbanizacji. Rozwój rolnictwa i produkcji przemysłowej, a zwłaszcza przetwórstwa surowców lokalnych. Zachowanie walorów przyrodniczo-turystycznych.

Uwzględniając różne formy zainwestowania, a w szczególności w budownictwo i urządzenia rekreacyjne, strefa ta w regionie wykazuje największą dynamikę wzrostu. Odnotowano w niej największe przekształcenia własnościowe oraz funkcjonalnoprzestrzenne. W zakresie gospodarki wodno-ściekowej wystąpiła zdecydowana poprawa prawie we wszystkich miejscowościach nadmorskich. Nastąpił znaczny przyrost terenów zurbanizowanych. W strukturze funkcjonalnej znaczenie rolnictwa maleje, a na obszarach wiejskich obserwuje się dynamiczny rozwój funkcji pozarolniczych.

II. Strefa gospodarki rolnej i wielofunkcyjnej aktywizacji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem funkcji turystycznej, uzdrowiskowej, rolniczej, leśnej i przetwórstwa. Wielofunkcyjny rozwój centrów urbanizacji. Zachowanie i kreowanie nowych form ochrony z uwzględnieniem wymogów zrównoważonego rozwoju gospodarczego. Zaplecze żywnościowe m.in. dla pasa nadmorskiego. Strefa występuje na południe od strefy nadmorskiej i ciągnie się równoleżnikowo od Nowogardu do Białogardu. Są to tereny rolnicze, użytkowane do 1992 r. przez państwowe przedsiębiorstwa gospodarki rolnej przejęte do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Proces prywatyzacji i restrukturyzacji jest znacznie zaawansowany. Miasta w tej strefie wykazują znaczne ożywienie gospodarcze. Stanowią główne miejsca zatrudnienia. Pozostały teren, a szczególnie wsie popegeerowskie wykazują znaczny stopień dekapitalizacji majątku trwałego i braku miejsc pracy.

III. Strefa gospodarki rolno-leśnej, selektywnej aktywizacji gospodarczej, w tym rozwoju funkcji turystycznej, z utrzymaniem funkcji ochronnych i rekreacyjnych. Rozwój rolnictwa ekologicznego. Współpraca przygraniczna. Strefa zachowania wartości przyrodniczych. Rozwój leśnictwa oraz przetwórstwa rolno-leśnego. Sелеktywny rozwój innych funkcji produkcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem istniejących gałęzi produkcji i przemysłu wydobywczego. Jest to strefa obejmująca południową i wschodnią część województwa – geograficznie zaliczana do pasa pojezierza pomorskiego. Obszar tej strefy ma największy procentowy udział terenów przyrodniczych podlegających ochronie prawnej. Rozwój jest selektywny i ukierunkowany na turystykę pobytową i wodną. Z planowanych modernizacji infrastruktury drogowej wystąpiły tylko nieliczne przebudowy na wybranych odcinkach dróg. W zakresie gospodarki wodno-ściekowej większość występujących miast i dużych wsi posiada kompleksowe rozwiązania, co w znacznej mierze przyczyniło się do poprawy jakości wód w rzekach i jeziorach. Obszary wiejskie o zróżnicowanym poziomie rozwoju, część zaliczona do obszarów problemowych wymagających wsparcia oraz do obszarów o niewykorzystanym produkcyjnym potencjale. Struktura agrarna mało stabilna, zasób rolniczej przestrzeni produkcyjnej, nad którym nadzór właścicielski sprawuje Agencja Nieruchomości Rolnych rozdysponowany głównie o umowy dzierżawy. Zalecany wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju.

IV. Strefa intensywnej gospodarki rolnej, w tym bardzo intensywnego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego oraz rozwoju funkcji usługowo-produkcyjnej i aktywizacji gospodarczej – strefa zaplecza obszarów miejskich. Promowanie działów specjalnych rolnictwa. W południowej części rozwój funkcji turystycznej. Zachowanie reżimów ochronnych wód podziemnych i powierzchniowych (strefa ochronna jeziora Miedwie). To także obszar powiatu pyrzyckiego; w obrębie miast Pyrzyc i Lipian wystąpiły inwestycje przemysłowe. Na całym terenie strefy nastąpiła istotna poprawa gospodarki wodno-ściekowej, a szczególnie w zlewni rzeki Płoń. Rolnictwo jest główną funkcją strefy. Rolnicza przestrzeń produkcyjna o bardzo wysokiej przydatności. Zakres przemian funkcjonalnych i przestrzennych kwalifikuje ten obszar do weryfikacji granic.

V. Strefa koncentracji procesów urbanizacyjnych – szczeciński obszar metropolitalny – obszar intensywnej urbanizacji, centrum administracyjna-gospodarczo-kulturalne, obszar węzłowy intensywnego rozwoju i przekształceń przestrzennych, strefa podmiejska intensywnego rozwoju, obszar przekształceń przestrzennych z zachowaniem funkcji ochronnych i oddziałujący transgranicznie (ze względu na uwarunkowania prawne obszar ten został określony w przybliżeniu, jego granice zostaną dokładnie określone w planie zagospodarowania przestrzennego województwa oraz w planie zagospodarowania przestrzennego obszaru metropolitalnego). Strefa koncentracji procesów urbanizacyjnych. W skali regionu w obszarze tym zachodziły i zachodzą największe procesy w zakresie przekształceń w obrębie samej struktury. Pod względem przyrodniczym usankcjonowano prawnie kilkanaście różnych form ochrony przyrody, zarówno w samym Szczecinie, jak i w gminach sąsiadujących. Ostatecznie zostały uformowane leśne Kompleksy Promocyjne „Puszcze Szczecińskie” – są to Puszcza Bukowa, Wkrzańska, południowa część Puszczy Goleniowskiej i lasy komunalne Szczecina. Zakres przemian funkcjonalnych i przestrzennych kwalifikuje ten obszar do weryfikacji granic.

VI. Strefa intensywnego, wielofunkcyjnego rozwoju i urbanizacji – koszaliński obszar węzłowy – obszar dynamicznej aktywizacji gospodarczej, intensywnego wielofunkcyjnego rozwoju i przekształceń przestrzennych w Koszalinie i na terenach przyległych. Komplementarny w stosunku do Szczecina ośrodek obsługi regionu, centrum gospodarczo-naukowo-kulturalne i obsługi ruchu turystycznego. Strefa podmiejska – gminy Sianów, Manowo, Świeszyno – rejon intensywnego rozwoju i przekształceń przestrzennych. Własne powiązanie funkcjonalno-przestrzenne z obszarem I. Modernizacja dróg krajowych nr 6 i 11. Ochrona walorów środowiska i krajobrazu. Na północy i południu tej strefy występują obszary chronionego krajobrazu. Z inwestycji w zakresie infrastruktury technicznej wykonano tylko modernizacje istniejących układów komunikacyjnych. Częściowo zrealizowano i zmodernizowano infrastrukturę gospodarki wodno-ściekowej. Rozwój urbanistyczny tej struktury, koncentrował się głównie w szerokiej strefie podmiejskiej i dotyczył terenów gmin sąsiadujących ograniczając funkcję rolniczą. Wielofunkcyjny intensywny rozwój obszarów wiejskich okalających strefę.

B. W innym opracowaniu pn. „Diagnoza sytuacji społeczno – gospodarczej obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego wraz z analizą SWOT. Raport końcowy”. Szczecin, lipiec 2013, (praca zbiorowa pod merytoryczną redakcją dr Włodzimierza Durki), zwraca się uwagę na wieloznaczność i mnogość kryteriów w zdefiniowaniu pojęcia „obszary wiejskie”. W odniesieniu do województwa zachodniopomorskiego stwierdzono m.in.

Jeszcze w 1921 roku, aż 75,4% ludności Polski mieszkało na wsi. Obecnie, wg spisu powszechnego z 2011 roku w województwie zachodniopomorskim na obszarach wiejskich mieszka niewiele ponad 31%. W procesie tych zmian najistotniejszą rolę odegrała urbanizacja. Jest ona definiowana, jako proces społeczno-ekonomicznej integracji ludności w miastach i rozprzestrzeniania się miejskiego stylu życia.

W okresie realnego socjalizmu w województwie zachodniopomorskim proces urbanizacji na obszarach wiejskich wyrażał się zwłaszcza w praktycznym wdrażaniu idei agromiasta. *Agromiasta powstawały, jako osiedla o typowo miejskiej zabudowie (bloki mieszkalne). Mieszkańcy byli do miejsca pracy dowożeni, a osiedla posiadały bogatą infrastrukturę socjalną jak przedszkola, szkoły, stołówki, domy kultury i in.* (Źródło: „Model przywództwa”, Pr. zbiorowa pod red. A. Piaseckiego, Kraków 2006).

W ostatnich latach na upowszechnianie się miejskiego stylu życia na wsi nakładał się także proces suburbanizacji, który polega na przesiedlaniu się mieszkańców miast na obszary wiejskie bez zmiany dotychczasowej aktywności zawodowej i charakteru uczestnictwa w kulturze. Występują także procesy odwrotne - procesy *ruralizacji*, które polegają na upowszechnianiu się wiejskiego stylu życia wśród mieszkańców miasta.

Problem określenia poziomu umiastowienia i wiejskości konkretnych miejscowości jest niezwykle złożony. Reprezentanci różnych dziedzin nauki w charakterze wyróżnika „umiastowienia” wskażą różnorodne kryteria. Urbaniści - charakter zabudowy, czyli zabudowany rynek i funkcji usługowych dla okolicznych miejscowości. Socjologowie - styl życia, rozdzielenie miejsca pracy od miejsca wypoczynku. Ekonomiści - pozarolniczą aktywność zawodowa. Natomiast dla demografów wyróżnikiem jest typ rodziny. Obszary wiejskie to te, gdzie dominuje rodzina tradycyjna, szeroka, wielopokoleniowa, wielodzietna, pełniąca funkcje opiekuńcze wobec osób starszych. W rzeczywistości granice zacierają się i wyodrębnienie obszarów wiejskich i miejskich staje się coraz trudniejsze.

CZĘŚĆ DIAGNOSTYCZNA - PROJEKT PLANU PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich podporządkowany jest obecnie realizacji celów zawartych m.in. w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (**PZPWZ**). Trwają intensywne prace zmierzające do sfinalizowania i zatwierdzenia PZPWZ przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego. Stąd – w niniejszym opracowaniu za podstawę przyjęto odniesienia w zakresie rozwoju przestrzennego obszarów wiejskich w regionie - do **projektu Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego**, a w szczególności

do „Uwarunkowań kształtowania polityki przestrzennej” opublikowanych przez Regionalne Biuro Gospodarki przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie w sierpniu 2017 r. Wskazując na podział województwa na obszary funkcjonalne w obecnym układzie prezentujemy diagnozę i założenia rozwoju przestrzennego obszarów wiejskich w naszym regionie.

Przyjęcie KPZK oraz zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (zmiana polegała na zastąpieniu pojęć obszar problemowy i obszar metropolitalny, pojęciem obszaru funkcjonalnego) sprawia, że każdy obszar wyznaczony w planie województwa na podstawie określonych wskaźników czy parametrów uznać można za obszar funkcjonalny. Obszary te podzielić można na obszary wyznaczane ze względu na:

- 1) rozkład przestrzenny sieci osadniczej, jej powiązań i dostępności, a także sytuację społeczno-ekonomiczną (delimitacja oparta o granice administracyjne gmin);
 - zaliczyć tu należy miejskie obszary funkcjonalne, **wiejskie obszary funkcjonalne, obszary funkcjonalne wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji** – obszary te określają w zasadzie zróżnicowanie sytuacji społeczno-ekonomicznej w celu określenia zróżnicowanych celów i narzędzi ich realizacji;
 - realizacja polityki przestrzennej odbywać się tu będzie za pomocą terytorialnego ukierunkowania polityki rozwojowej, w tym z uwzględnieniem narzędzi kształtowania ładu przestrzennego wyrażanego **m.in. stanem krajobrazu miejskiego, podmiejskiego i wiejskiego poprzez wpływ na procesy suburbanizacji**, kształtowanie struktury osadniczej, struktury i standardów zabudowy, tzw. przestrzeni życiowej, terenów zieleni i wypoczynku itp.;
- 2) występowanie obiektów, zasobów lub zjawisk przyrodniczych, wyznaczane w celu wskazania działań ochronnych lub zabezpieczających, w celu utrzymania wartości przyrodniczej, możliwości ich przyszłego racjonalnego wykorzystania, lub terenów wyłączonych z powszechnego użytkowania ze względów bezpieczeństwa;
 - delimitacja odbywa się w oparciu o konkretne zasięgi obiektów, zasobów, czy zjawisk – obszary te powinny być uwzględniane w dokumentach planistycznych na szczeblu gminnym;
 - realizacja polityki przestrzennej odbywać się tu będzie głównie za pomocą narzędzi planowania przestrzennego w formie nakazów, zakazów, ograniczeń itp.

Na podstawie w/w cech, bezpośrednich ustaleń płynących z Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (KSRR), Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK), Planu Działań oraz przepisów ustaw o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, na terenie województwa zachodniopomorskiego wyodrębniono wskazane poniżej obszary funkcjonalne.

Implementacja obszarów funkcjonalnych KPZK do planu **uwzględnia specyficzne uwarunkowania geograficzne, historyczne i społeczno – ekonomiczne. Niektóre obszary występowania deficytów społeczno – ekonomicznych czy o ograniczonej dostępności transportowej w województwie**

zachodniopomorskich pokrywają się, dlatego uznano za zasadne, aby niektóre obszary poddać agregacji, czego skutkiem jest delimitacja Specjalnej Strefy Włączenia.

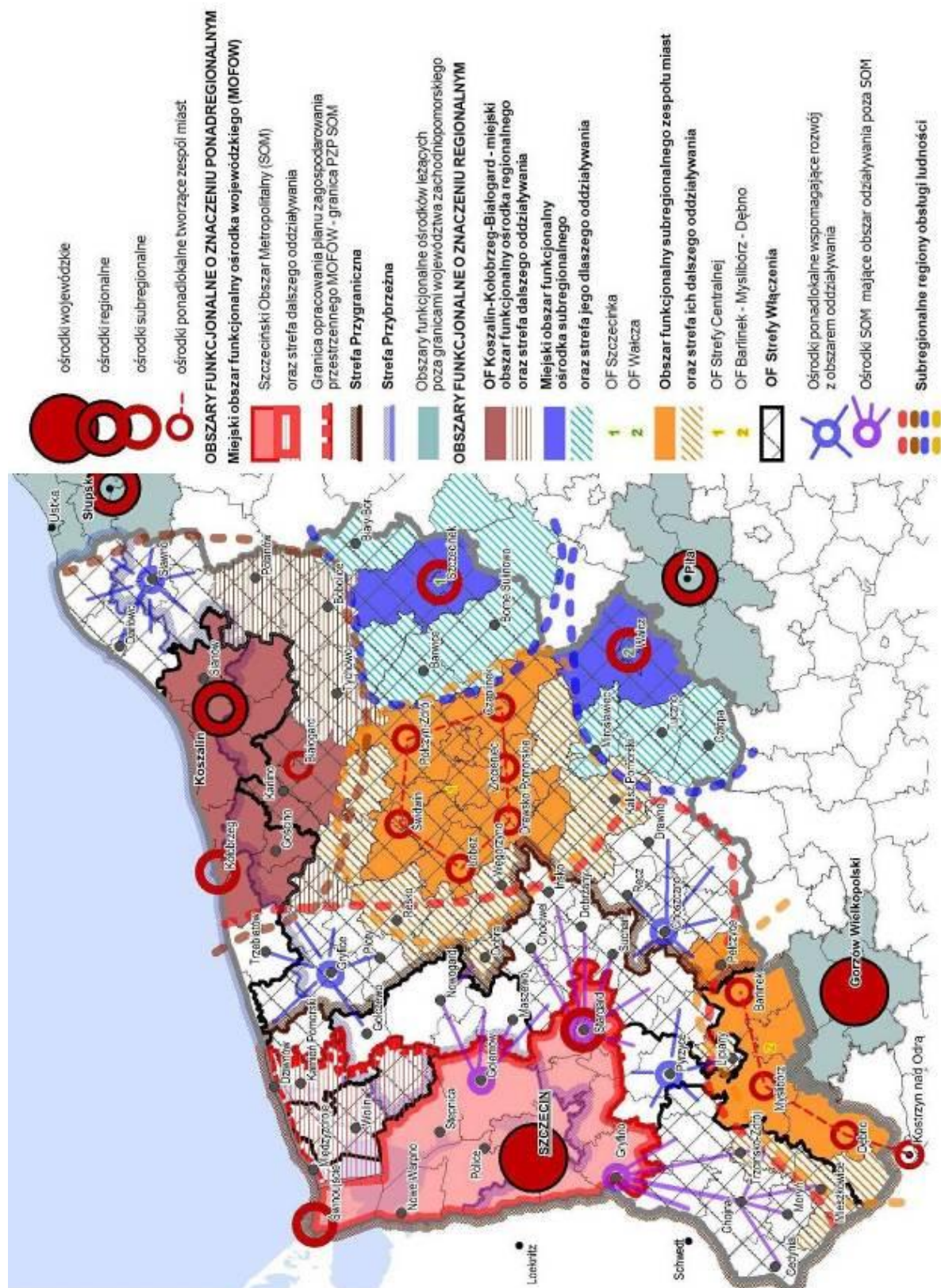
Zestawienie typologii obszarów funkcjonalnych oparte na KPZK, uszeregowane zostało wg ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z zasadniczym podziałem na obszary o znaczeniu ponadregionalnym i o znaczeniu regionalnym. Wyjątek stanowi strefa przybrzeżna, która w ustawie o planowaniu nie występuje, jako obszar o znaczeniu ponadregionalnym, mimo iż wg typologii KPZK stanowi on obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej. Kierując się powyższym oraz stanem faktycznym strefę przygraniczną zidentyfikowano, jako obszar o ponadregionalnym znaczeniu.

Określenie obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym oraz ich granic

Tabela 56. Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym

Znaczenie	Nazwa	Rodzaj według ustawy	Typ wg KPZK 2030
O znaczeniu ponadregionalnym	Szczeciński Obszar Metropolitalny	Miejski Obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego	Miejski Obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego
	Specjalnej Strefy Włączenia	Wiejski obszar funkcjonalny	Wymagający wsparcia procesów rozwojowych
			O najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych
			O najniższym poziomie dostępu do dóbr i usług warunkujących procesy rozwojowe
	Przybrzeżny	OF szczególnego zjawiska	Strefa przybrzeżna
	Przygraniczny	Przygraniczny obszar funkcjonalny	Przygraniczny
O znaczeniu regionalnym	Koszalińsko – KołobrzESCO – Białogardzki	Miejski obszar funkcjonalny	Ośrodka regionalnego
	Szczecinka	Miejski obszar funkcjonalny	Ośrodka subregionalnego
	Wałcza	Miejski obszar funkcjonalny	Ośrodka subregionalnego
	Centralnej Strefy funkcjonalnej	Miejski obszar funkcjonalny	subregionalnego zespołu miast
	Barlinka - Myśliborza-Dębna	Miejski obszar funkcjonalny	subregionalnego zespołu miast

Źródło: Opracowanie własne RBGPWZ Szczecin

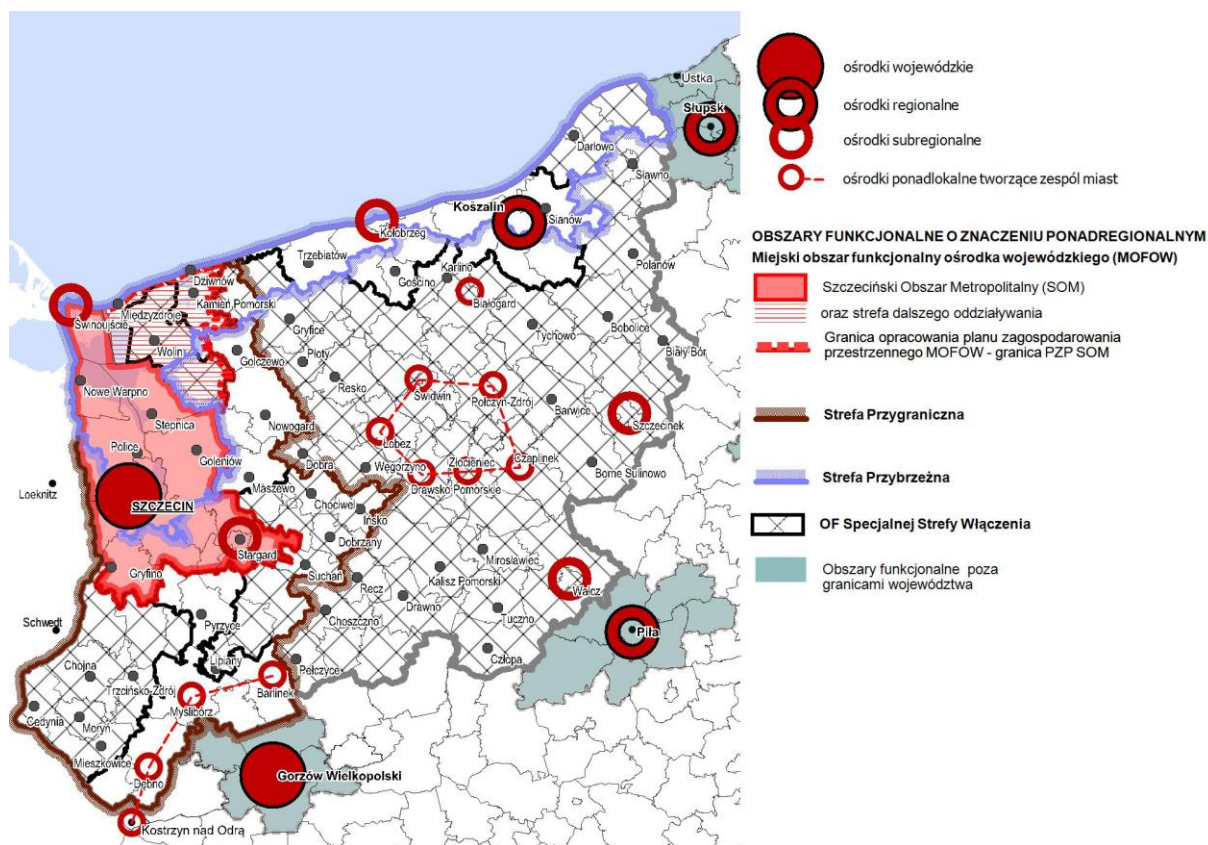
Rys. 37. Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym

Źródło: Opracowanie własne RGPWZ Szczecin

Do obszarów funkcjonalnych o znaczeniu ponadregionalnym zaliczono:

- 1) Szczeciński Obszar Metropolitalny, jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego, w skład którego wchodzi gminy Stowarzyszenia Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego wraz ze strefą dalszego oddziaływania;
- 2) Obszar Funkcjonalny Strefy Przybrzeżnej, jako obszar szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej;
- 3) Obszar Funkcjonalny Strefy Przygranicznej, jako obszar wymagający restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej;
- 4) **Obszar Funkcjonalny Strefy Włączenia, jako obszary wiejskie wymagające wsparcia procesów rozwojowych, kumulacji negatywnych zjawisk o charakterze społeczno-gospodarczym, konfliktów przestrzennych związanych ze sposobem wykorzystania ich potencjału przyrodniczego i kulturowego.**

Rys. 38. Obszary o znaczeniu ponadregionalnym

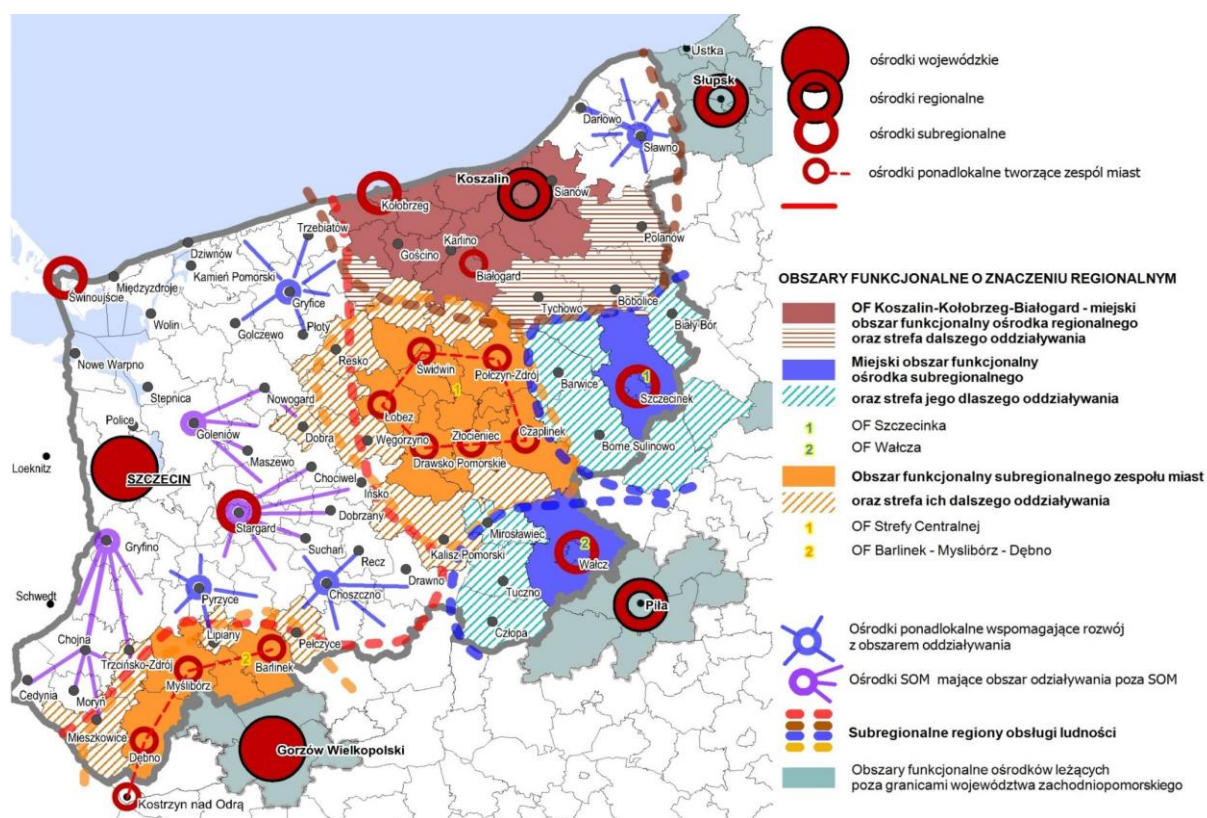

Źródło: Opracowanie własne RBGPWZ Szczecin

Do obszarów funkcjonalnych o znaczeniu regionalnym zaliczono:

- 1) Koszalińsko – KołobrzESCO – Białogardzki Obszar Funkcjonalny (KKB OF), jako miejski obszar funkcjonalny ośrodka regionalnego wraz ze strefą dalszego oddziaływania;
- 2) Obszar Funkcjonalny Szczecinka i Wałcza, jako miejskie obszary funkcjonalne ośrodków subregionalnych wraz ze strefą dalszego oddziaływania;
- 3) Obszar Funkcjonalny subregionalnego zespołu miast Strefy Centralnej wraz ze strefą dalszego oddziaływania;
- 4) Obszar Funkcjonalny subregionalnego zespołu miast Barlinka – Myśliborza - Dębna wraz ze strefą dalszego oddziaływania.

Rys. 39. Obszary o znaczeniu regionalnym

Źródło: Opracowanie własne RBGPWZ Szczecin

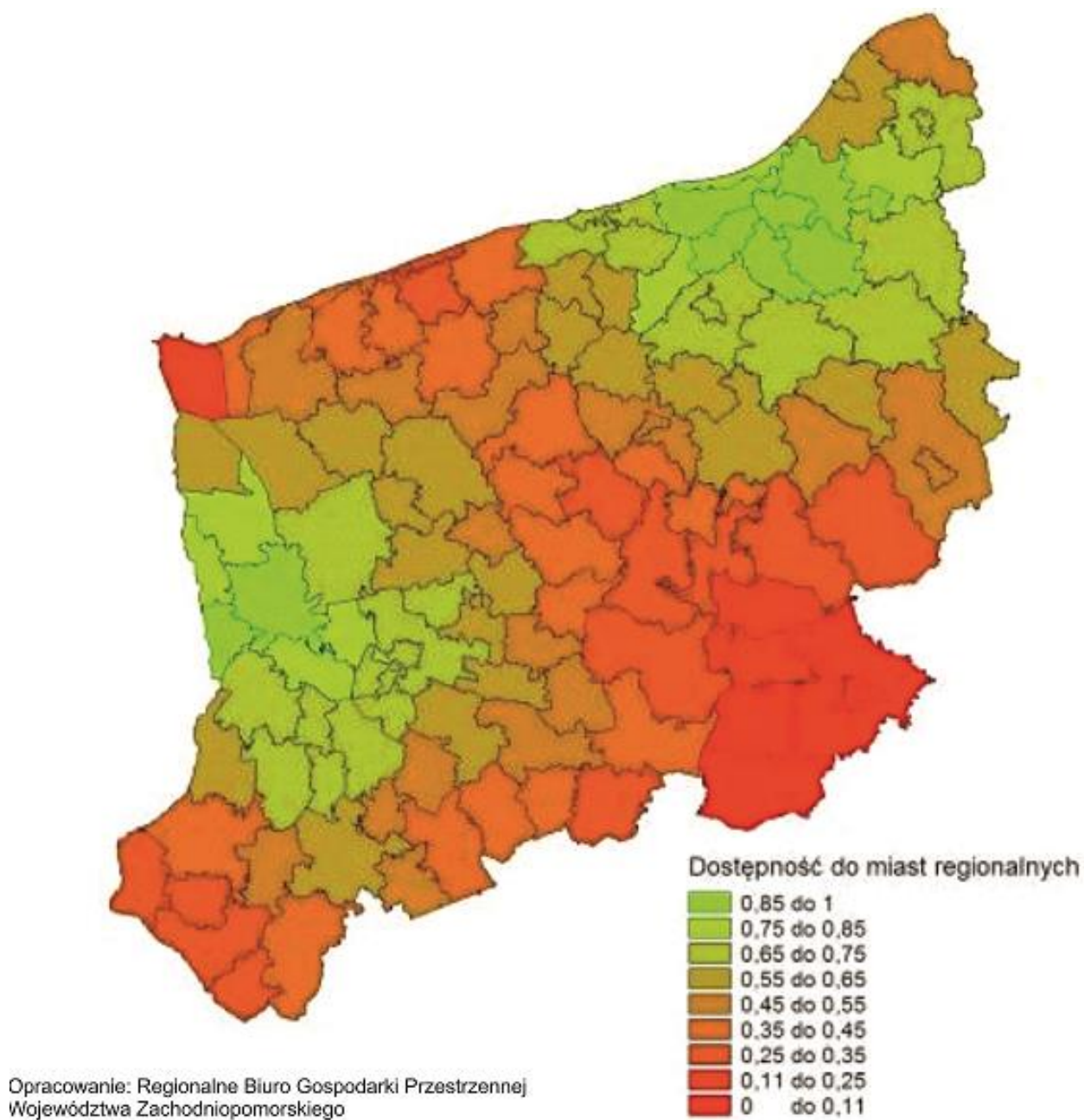
Najistotniejszym Obszarem Funkcjonalnym w PZPWZ, z punktu widzenia diagnostyki stanu i rozwoju obszarów wiejskich jest, naszym zdaniem, Obszar Funkcjonalny Strefy Włączenia. Dlatego w dalszej części skupimy się na charakterystyce tego obszaru, jako wyznacznika zadań rozwojowych na przyszłość. Oczywiście nie umniejsza to rangi pozostałych OF. Materiał graficzny obrazuje wyniki analizy przestrzennej i akcentuje główne kierunki pożądanych zmian.

Obszar Funkcjonalny Strefy Włączenia, jako obszary wiejskie wymagające wsparcia procesów rozwojowych, kumulacji negatywnych zjawisk o charakterze społeczno-gospodarczym, o najniższym stopniu rozwoju i pogarszających się perspektywach rozwojowych.

Efekty prac analitycznych nad delimitacją poszczególnych obszarów funkcjonalnych jednoznacznie wskazały, że na skutek specyficznego układu sieci osadniczej oraz historycznego bardzo dużego udziału rolnictwa uspołecznionego, obszary wskazane w KPZK, jako deficytowe i zaliczane do różnych kategorii, w województwie zachodniopomorskim występują w formie skoncentrowanej na jednej przestrzeni. Obszary deficytów wskazane zostały, jako **Obszar Funkcjonalny Strefy Włączenia (OFSW)**

W ujęciu przestrzennym **Obszar funkcjonalny SW obejmuje większość terytorium województwa i niemal dokładnie pokrywa się terenem ograniczonej dostępności do miast ponad stutysięcznych (Szczecin, Koszalin, Gorzów Wlkp.).** Wyjątek stanowi jedynie wąski pas gmin nadmorskich. Specjalna Strefa Włączenia stanowi konglomerat zróżnicowanych problemów rozwojowych. **Peryferyjne położenie i słaba dostępność miast (Ryc. 5. Wskaźnik dostępności do Szczecina i Koszalina)** położonych poza szczecińskim obszarem funkcjonalnym i aglomeracją koszalińską potęgują negatywne zjawiska w sferze społecznej. Brak dużych ośrodków miejskich, bezrobocie lub niskopłatne miejsca pracy, oraz problemy społeczne związane z upadkiem PGR-ów ogranicza możliwości rozwojowe obszar. Jest to przyczyną ruchów migracyjnych zmierzającej do depopulacji terenów wiejskich.

Rys. 40. Wskaźnik dostępności do Szczecina i Koszalina

Istotną barierą rozwoju tych obszarów jest niska dostępność do podstawowych usług publicznych), zdekaptalizowanie tkanki osadniczej i zagrożenie walorów przyrodniczych w procesie gwałtownego poszukiwania alternatywnych dróg rozwoju oraz słaba jakość infrastruktury. Mieszkańcy wielu gmin borykają się ze słabą dostępnością do podstawowych usług oświatowych, zdrowotnych, czy kulturalnych. Wiele miejscowości ma przestarzałą infrastrukturę techniczną. Na przeszkodzie modernizacji istniejącej infrastruktury stoją wysokie koszty wynikające z silnego rozproszenia osiedli. Działania kierunkowe na rzecz poprawy spójności i integralności terytorialnej winny skupiać się z jednej strony na poprawie

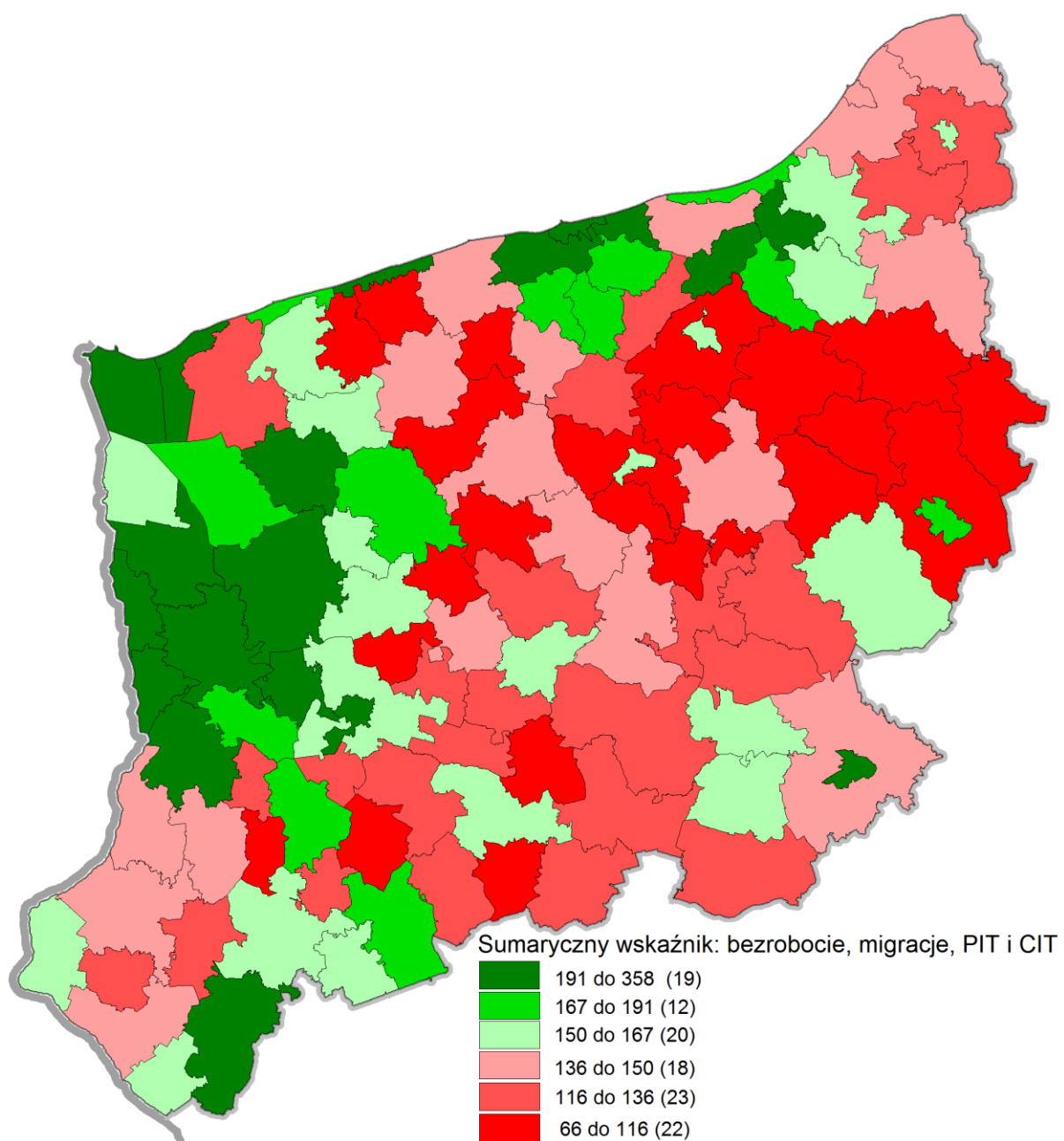
dostępności i budowie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miejskimi ośrodkami wzrostu, z drugiej strony należy się skoncentrować na przełamywaniu barier rozwojowych (przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu) i podnoszeniu potencjału rozwojowego terenów wiejskich (wraz z małymi miastami) na bazie endogenicznych zasobów (ludzkich, materialnych i infrastrukturalnych).

Ograniczony potencjał wzrostu kapitału ludzkiego i duże obciążenie negatywnymi zjawiskami społecznymi występuje szczególnie w powiatach, które do początku lat 90-tych ubiegłego wieku były silnie zdominowane przez uspołecznioną gospodarkę rolną. Na przełomie lat 1992-1993 pracę w tym sektorze utraciło ponad 26 300 osób. W efekcie doprowadziło to do alienacji i wykluczenia zamieszkujących je lokalnych społeczności. Transformacja gospodarcza dotknęła najsilniej ludność zamieszkującą obszary wiejskie oraz małe miasta. Rolę rynków usług, zaopatrzenia i zbytu oraz lokalnych rynków pracy przejmują miasta powiatowe. Niepokojący jest fakt utrwalania się, wśród kolejnych pokoleń zamieszkujących te obszary, postaw niepożądanych i pojawienia się zjawiska określanego mianem „dziedziczenia ubóstwa”. Skrajnie peryferyjne - z dala od głównych ośrodków wzrostu - położenie rzutuje na możliwości rozwojowe tego obszaru i zapewnienie spójności wewnętrznej kraju, co wskazują analizy wykonane na potrzeby KPZK i KSRR. *(W KPZK zaliczone do obszarów funkcjonalnych wymagających restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy wsparciu instrumentów właściwych polityce regionalnej, jako obszary o najniższej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich).*

Rys. 41. Specjalna Strefa Włączenia – SSW

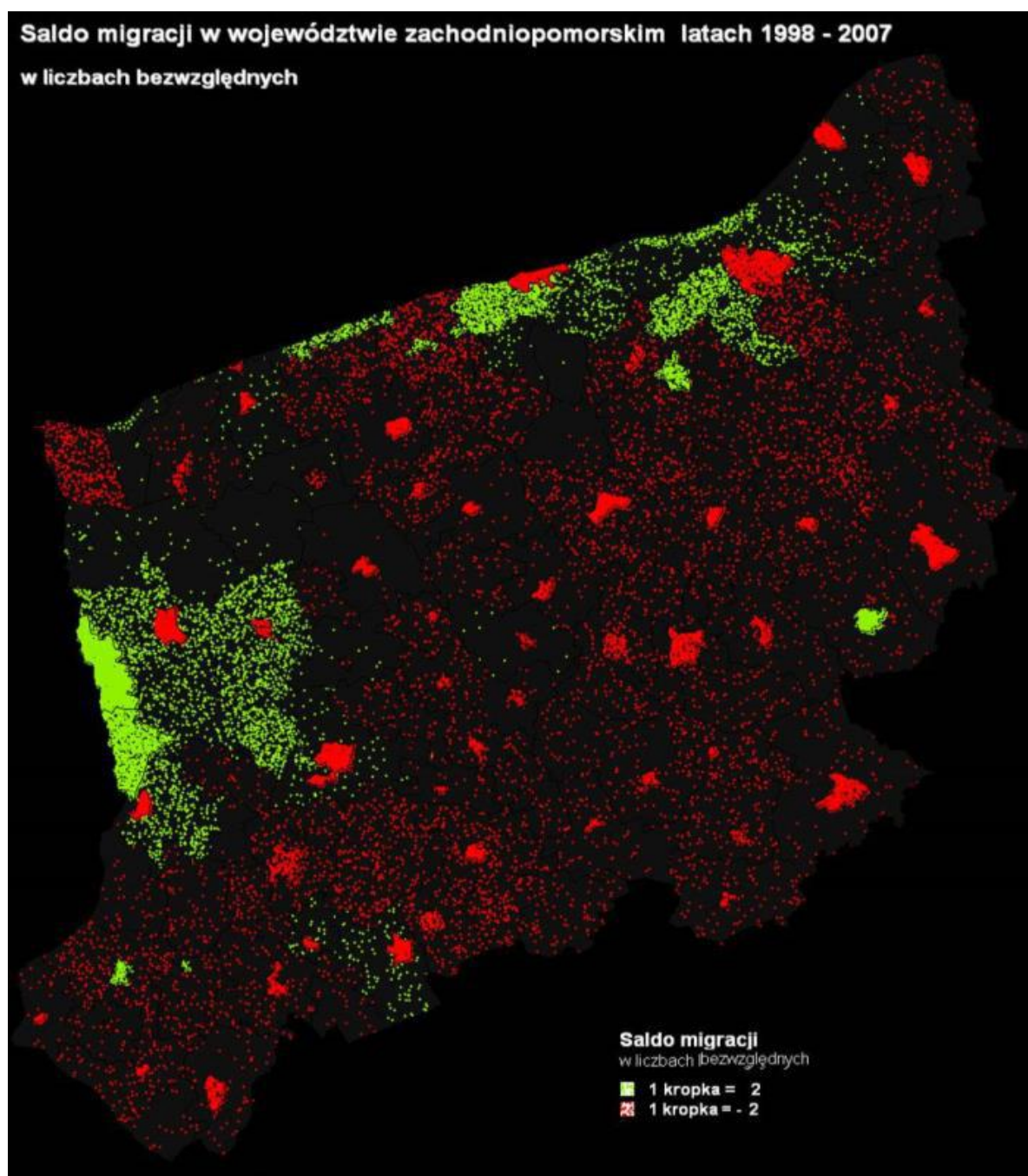

Rys. 42. Sumaryczny wskaźnik

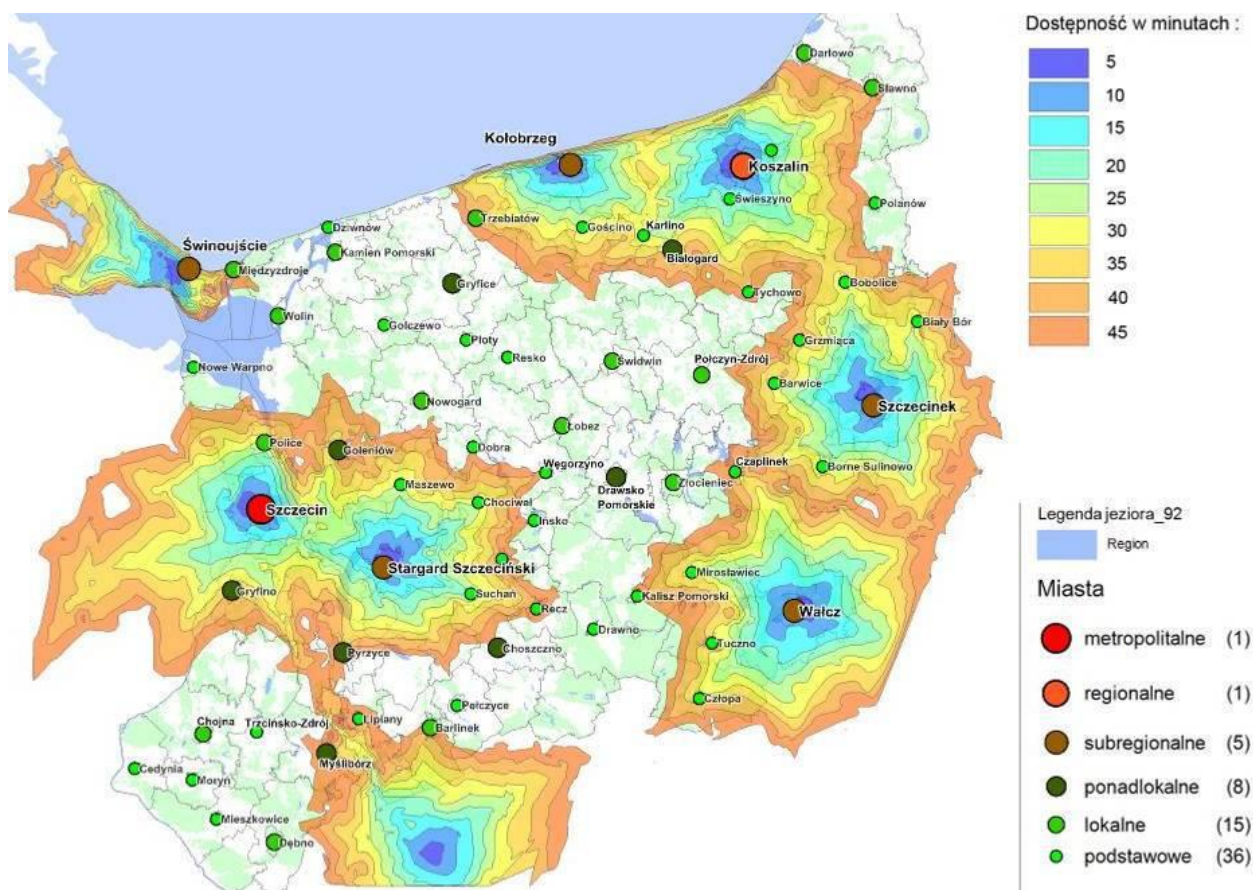

Źródło: Opracowanie własne RBGPWZ Szczecin

Rys. 43. Saldo migracji

Źródło: Opracowanie własne RBGPWZ Szczecin

Rys.44. Dostępność czasowa do miast

Źródło: Opracowanie własne RBGPWZ Szczecin

Nie należy utożsamiać obszaru funkcjonalnego z narzędziem interwencji, ponieważ SSW jest jednym, wybranym elementem z całego wachlarza działań przewidzianych w PZPWZ, jako narzędzie realizacji polityki przestrzennej województwa na danym obszarze. Głównym celem wsparcia Specjalnej Strefy Włączenia jest niwelowanie deficytów występujących na tym obszarze. W celu obiektywnego zweryfikowania celowości podejmowanych działań przyjęto zasadę, że zasięg przestrzenny SSW, podlega corocznej aktualizacji i w razie potrzeby korekcie.

Na obszarze Specjalnej Strefy Włączenia w szczególnie niekorzystnym położeniu jest część centralna, której powiązania z obszarami wzrostu są bardzo słabe. Pozostałe terytorium SSW sąsiaduje z obszarami charakteryzującymi się lepszą sytuacją społeczno-gospodarczą, w szczególności Szczecińskim Obszarem Metropolitalnym oraz strefą nadmorską.

Specjalna Strefa Włączenia Pomorza Zachodniego nie stanowi jednorodnego obszaru pod względem potencjałów i przestrzennych uwarunkowań rozwojowych. Z tego powodu istotne jest wsparcie istniejących w tej strefie potencjałów, którymi bezsprzecznie są ośrodki posiadające wyróżniający się potencjał ludnościowy i gospodarczy, dzięki czemu możliwe jest wykreowanie na ich bazie

subregionalnych motorów równoważących rozwój w na tym obszarze. Ośrodkami takimi są miasta subregionalne Szczecinek i Wałcz oraz - z uwagi na brak większych miast w centralnej części województwa - układ 6 miast tzw. Centralnej Strefy Funkcjonalnej.

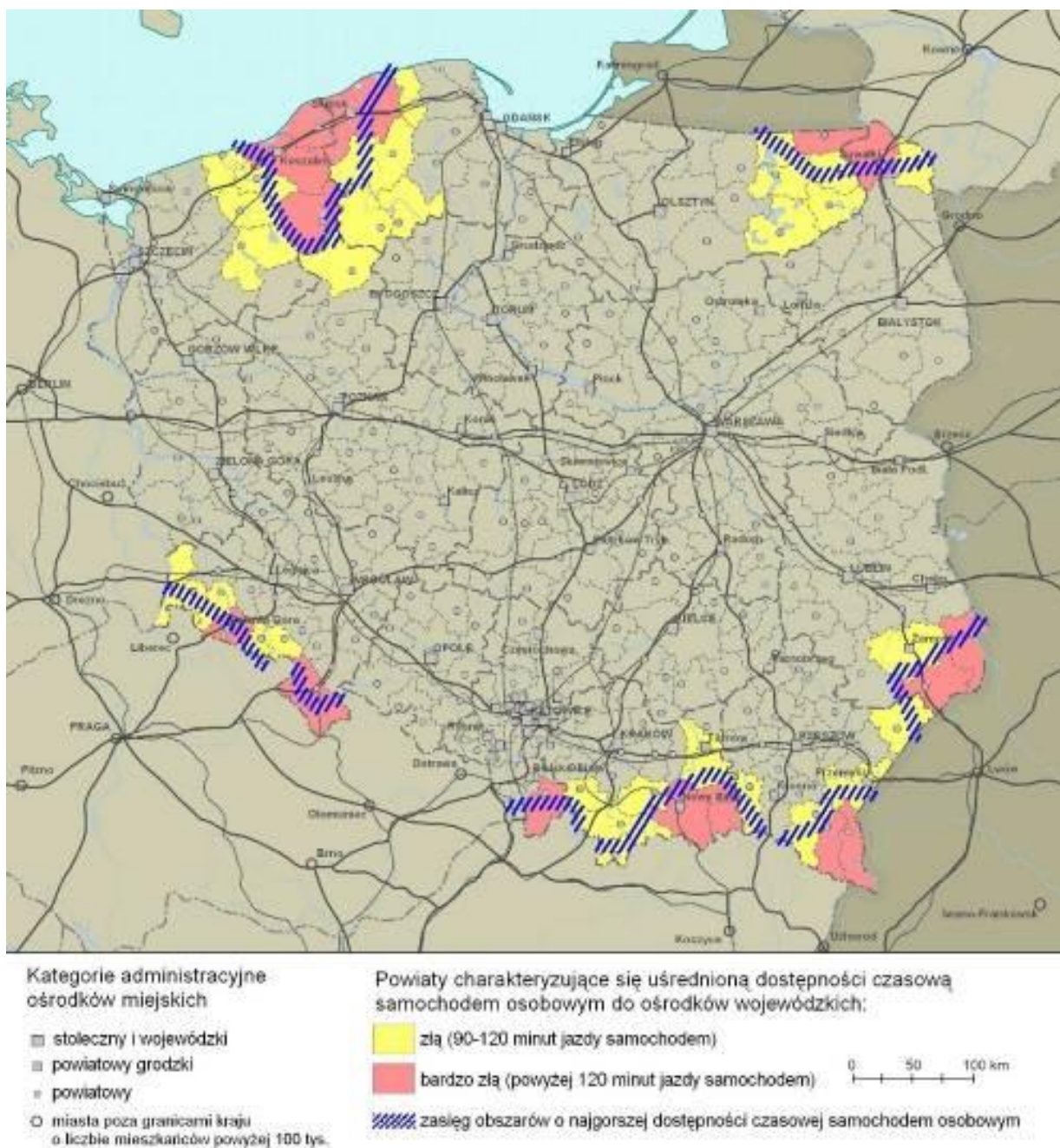
Narzędzia o innym spektrum działań skierowane będą do ośrodków subregionalnych takich jak Wałcz i Szczecinek, które znajdują się w OF SW i które stanowią lokalne centra gospodarcze, dostarczają usług podstawowych oraz średniego szczebla tym samym mają potencjalnie moc aktywizacji otaczających terenów.

Najważniejsze cechy Obszaru Funkcjonalnego Specjalnej Strefy Włączenia:

- w przeważającej mierze obszary pokryte gruntami rolnymi i leśnymi,
- obszary kumulacji negatywnych i zjawisk społeczno-gospodarczych,
- depopulacja - odpływ ludności do terenów o wyższym potencjale rozwojowym,
- duży odsetek małych miast w przeszłości obsługujących obszary wiejskie (PGR-y) obecnie zdegradowanych,
- potencjalne miejsce rozwoju gałęzi biogospodarki (baza produkcyjna i surowcowa),
- niewykorzystywany potencjał pojezierzy w rozwoju turystyki,
- słaba dostępność komunikacyjna środkowej części SSW do ośrodków miejskich wszystkich poziomów poza ośrodkami lokalnymi,
- słaba dostępność do usług publicznych,
- znaczne oddalenie od ośrodka wojewódzkiego.

Jedną z przesłanek wskazujących na pilną interwencję w zakresie rozwoju środkowej części Wybrzeża wynikających z tego, iż analizy wykonane na potrzeby KPZK 2030 i KSRR 2020 wskazują, że ośrodek regionalny, jakim jest Koszalin znajduje się na obszarze o najgorszej dostępności transportowej do ośrodka wojewódzkiego. Dlatego działania interwencyjne powinny przebiegać dwutorowo. Należy wspomagać rozwój ośrodków regionalnych i subregionalnych oraz poprawiać ich dostępność do miasta wojewódzkiego. Drugie działanie powinno mieć na celu poprawę dostępności do i z obszarów peryferyjnych województwa. W tym przypadku działania interwencyjne powinny polegać na rozbudowie połączeń komunikacyjnych.

Rys. 45. Obszary o najgorszej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich

Źródło: KSRR - Mapa strategicznej interwencji polityki regionalnej na rzecz zwiększenia dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich

IV. Prognoza trendów rozwojowych województwa zachodniopomorskiego do 2030 r.

Zgodnie ze Strategią zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020 obszary wiejskie mają się stać atrakcyjnym miejscem pracy, zamieszkania, wypoczynku i prowadzenia działalności: rolniczej lub pozarolniczej.¹

Będą one dostarczycielem określonych dóbr publicznych i rynkowych, a ich mieszkańcy będą mieć szeroki dostęp do wysokiej jakości usług: edukacyjnych, ochrony zdrowia, kultury i nauki oraz niezbędnej infrastruktury technicznej. Dążenie do osiągnięcia zakładanych standardów jakościowych na terenach wiejskich odbywać się będzie w oparciu o wielofunkcyjny i zrównoważony model rolnictwa.

Do zaproponowanej przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wizji przybliżyć ma dążenie do realizacji celu głównego, którym jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju, a ponadto koncentrowanie się na 5 celach szczegółowych. Są to: wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich; poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej; bezpieczeństwo żywnościowe; wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego; ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich. W dążeniu do osiągnięcia tych celów istotne wydają się działania gwarantujące poprawę bezpieczeństwa energetycznego, sanitarnego i wodnego.

Unijne fundusze strukturalne, wejście do strefy Schengen, transgraniczne położenie otwierają przed województwem zachodniopomorskim nowe, ogromne możliwości rozwoju. Innowacyjność, bezpieczeństwo żywnościowe, rozwój społeczny czy wzrost gospodarczy to główne pole zainteresowania osób tworzących Strategię rozwoju sektora obszarów wiejskich rolnictwa województwa zachodniopomorskiego do roku 2030.

Ważne jest także, aby temu bogatemu spektrum propozycji związanych z przyszłością regionu przyświecał cel stworzenia systemu zrównoważonego, który zaspokoi potrzeby

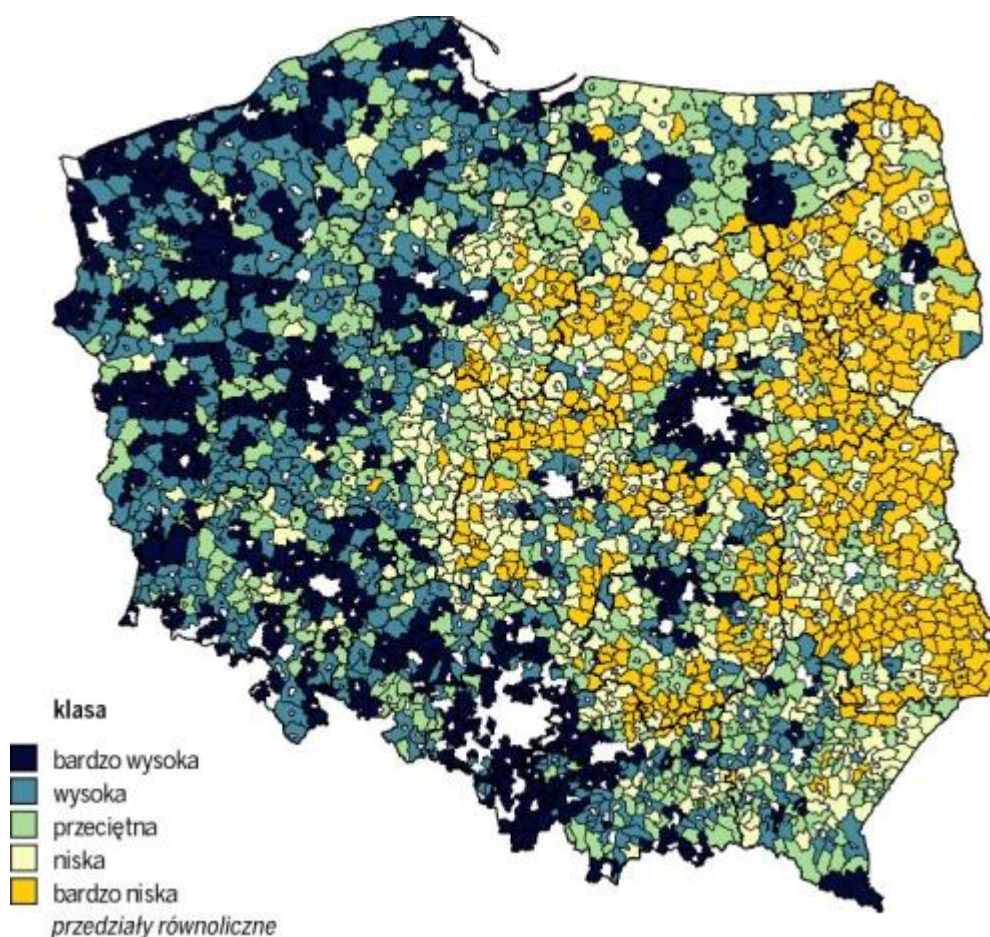
¹ *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020 – dokument przyjęty przez rząd 25 kwietnia 2012 roku, s. 17.*

wszystkich mieszkańców obszarów wiejskich i pogodzi oczekiwania poszczególnych interesariuszy.

Mając na uwadze oczekiwania beneficjentów opracowywanej strategii rozwoju regionu Pomorza Zachodniego, propozycje tendencji rozwojowych w województwie zachodniopomorskim przedstawiają się następująco:

- stały trend zmniejszania obszarów przeznaczonych pod uprawę roślin (dezagraryzacja wsi)

Rys. 46. Stopień dezagraryzacji gospodarki lokalnej. (źródło: MROW 2016).

Malejąca w wyniku procesu ocieplenia powierzchnia, grubość i czas zalegania pokrywy śnieżnej (zasób wody w niej zawarty) głównie wpływająca na bilans wody w glebie w czasie okresu wegetacyjnego, może ograniczyć nie tylko w nadchodzącym okresie, którego dotyczy niniejsza strategia, powierzchnie zasiewów i plonowanie, szczególnie takich roślin uprawnych jak okopowe, ale i innych jarych. Mimo powyższych problemów czynnik efektywności - opłacalności, w dalszym ciągu będzie stymulował wzrost powierzchni uprawy – produkcji roślin

jarych, takich jak kukurydza z przeznaczeniem tej ostatniej na ziarno - zwłaszcza na eksport i biomasę, szczególnie wobec stabilnego, stałego wzrostu sum temperatur efektywnych i postępującej progresji terminu końca okresu wegetacyjnego, ulegającego istotnemu przesunięciu w kierunku miesięcy zimowych.

- stały trend wzrostu produkcji zbóż w całkowitej produkcji roślinnej oraz stały trend wzrostu powierzchni upraw zbóż i rzepaku

W województwie utrzymać się powinien stały trend wzrostu udziału w strukturze zasiewów wysoce specjalistycznej produkcji zbóż ozimych: pszenicy, pszenżyta, żyta, a wobec ocieplającego się klimatu powinna wzrosnąć także powierzchnia i intensywność uprawy jęczmienia ozimego.

Jeszcze wyraźniej, powinien zaznaczyć się podobny trend w produkcji roślin oleistych – rzepak ozimy, ale także rzepak jary i to mimo występowania rokrocznie istotnych szkód łowieckich szczególnie w tego rodzaju uprawach oraz w mniejszym stopniu okopowych (ziemniak, burak cukrowy). Stałe zwiększanie areálu powierzchni upraw następuje pomimo problemów ze zbytem roślin okopowych dla przetwórstwa czy wpływu czynnika ww. intensyfikacji szkód łowieckich, a także pomimo tendencji pogłębiania się w wieloleciu ujemnego glebowego bilansu wodnego w okresach newralgicznych dla tych upraw (szczególnie końcem wiosny, początkiem lata, ale i w środku lata).

- stały trend zwiększania areálu uprawowego buraka cukrowego oraz wzrost konkurencyjności na rynkach UE spowodowany zniesieniem systemu kwot cukrowych tj. limitów produkcyjnych dla poszczególnych państw UE.

Wykres 21. Rynek cukru w Polsce w 2015 roku. Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

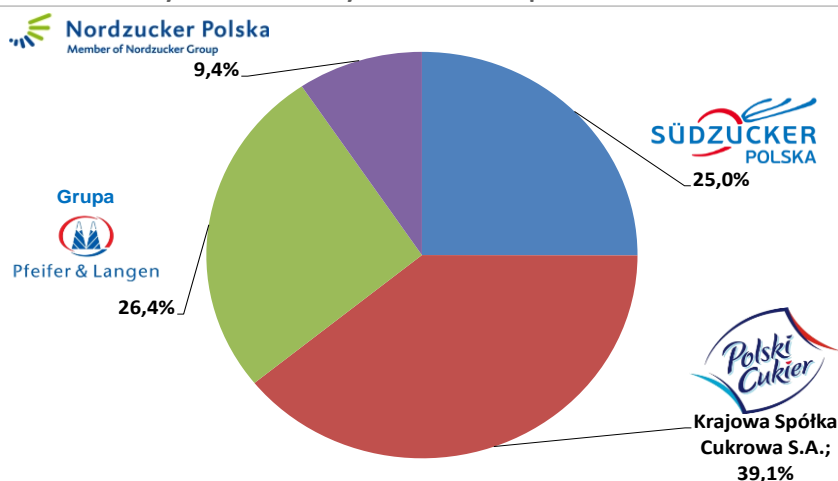
Rynek cukru w Polsce w 2015 roku

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 22. Procentowy udział w rynku cukru producentów w Polsce.

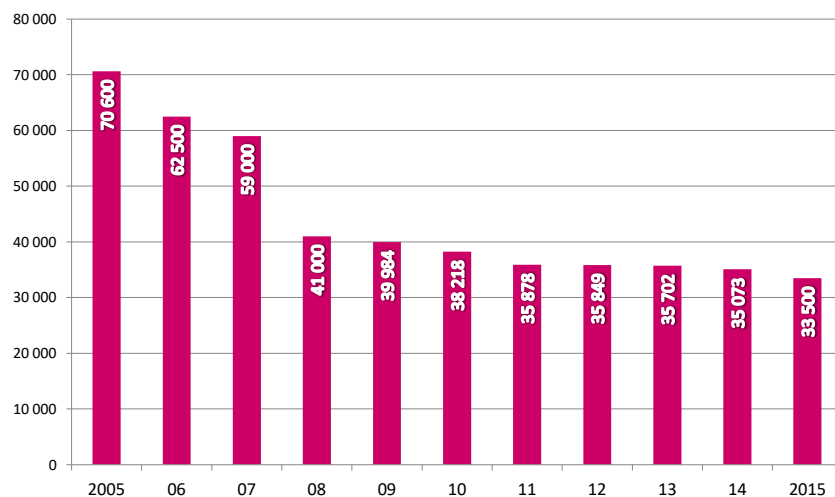
Procentowy udział w rynku cukru producentów w Polsce

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 23. Liczba plantatorów w Polsce

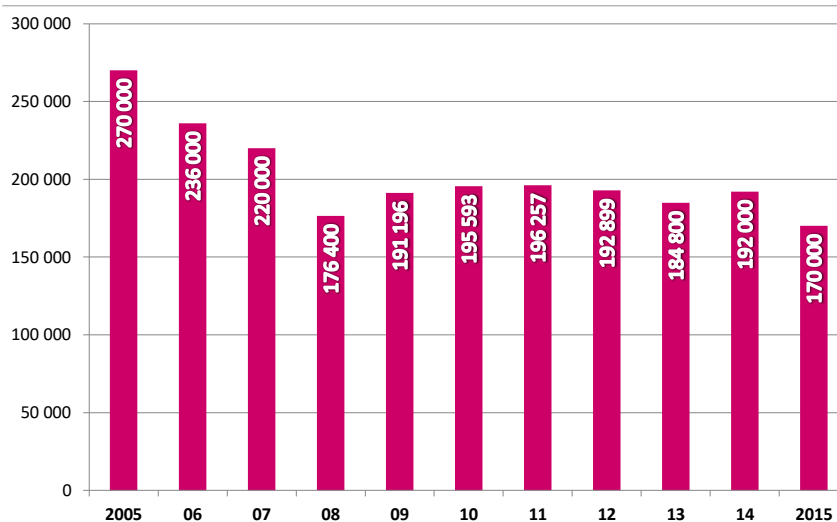
Liczba plantatorów w Polsce

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 24. Areal uprawy w Polsce (ha)

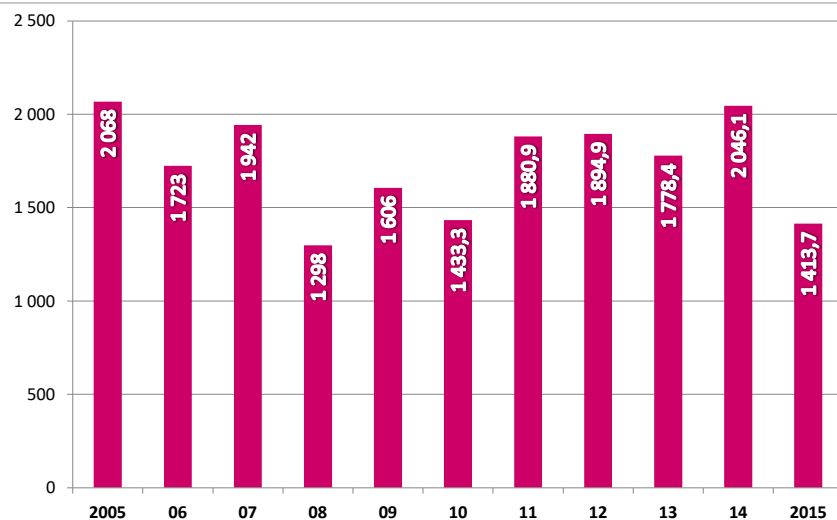
Areal uprawy w Polsce (ha)

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 25. Produkcja cukru w Polsce (tys. ton)

Produkcja cukru w Polsce (tys. ton)

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 26. Najwięksi producenci buraków cukrowych na świecie

Marcin Mucha,
Dyrektor Biura Związku Producentów Cukru w Polsce
– STC 2015

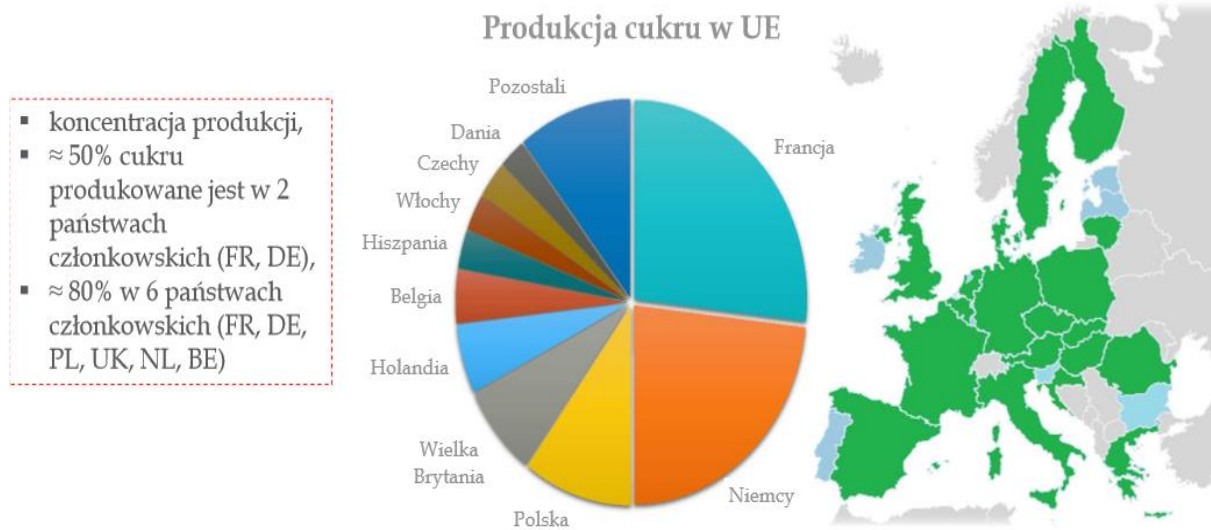
10 największych producentów buraków cukrowych na świecie w mln ton	
1. Rosja	47,6
2. Francja	37,3
3. USA	26,1
4. Niemcy	25,0
5. Ukraina	18,7
6. Turcja	16,1
7. Polska	11,6
8. Chiny	10,7
9. Wielka Brytania	8,5
10. Egipt	7,4

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 27. Produkcja cukru w UE

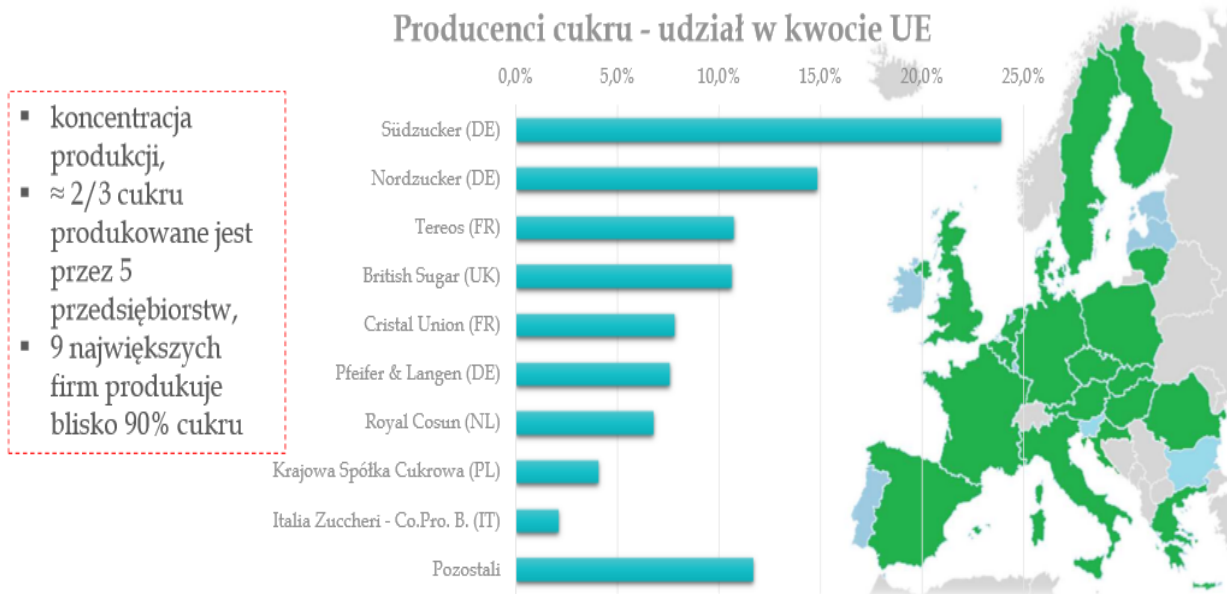
PRODUKCJA CUKRU W UE

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

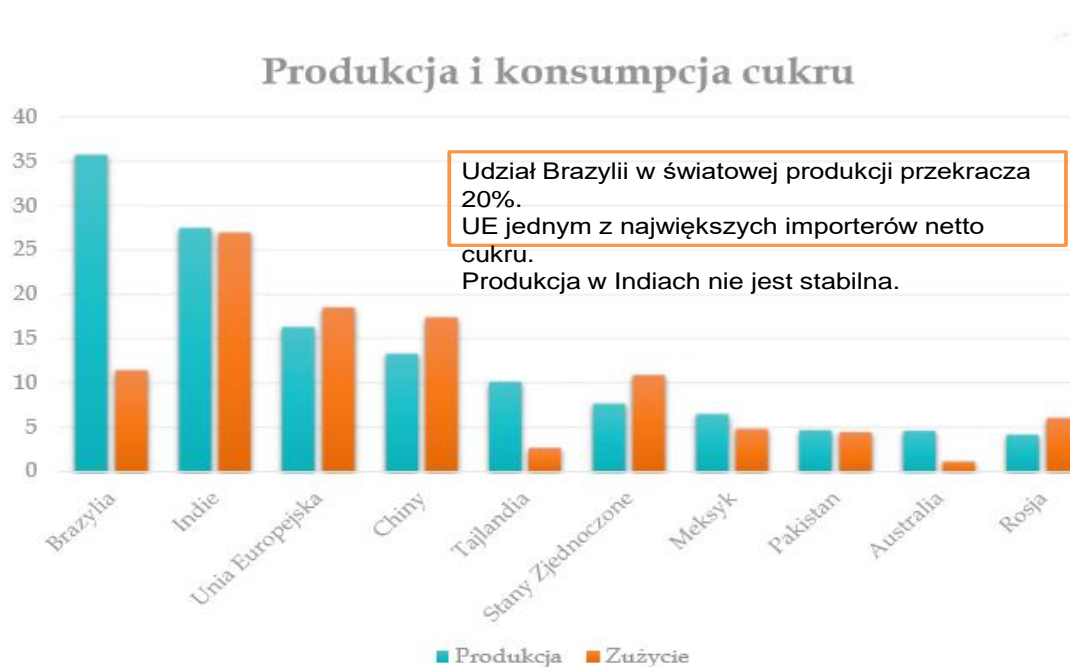
Wykres 28. Udział producentów cukru produkcji światowej

UDZIAŁ PRODUCENTÓW CUKRU

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Wykres 29. Produkcja i konsumpcja cukru

Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie

Największym producentem cukru na świecie jest Brazylia – 20% udziału w światowej produkcji. W Europie ok. 50% cukru produkują dwa kraje - Francja i Niemcy. Krajowa Spółka Cukrowa produkuje zaledwie 4% cukru w UE. Największym producentem cukru z buraka cukrowego jest Rosja – ok. 50 mln ton. Polska produkuje ok. 11,6 mln ton cukru rocznie.

Produkcja cukru w województwie zachodniopomorskim

W województwie zachodniopomorskim produkcja cukru i uprawa buraków oparta jest jedynie o istniejącą cukrownię w Kluczewie. Buraki do niej dostarcza ok. 665 plantatorów głównie z powiatów: stargardzkiego, pyrzyckiego, gryfickiego, kamieńskiego, gryfińskiego, myśliborskiego, choszczeńskiego. Od roku 2016 trwa intensywna rozbudowa Cukrowni Kluczewo, co pozwala na zwiększenie ilości przerobowych, a tym samym areału uprawy buraków cukrowych. I tak w roku 2016 przerobiono 781 tys. ton i uprawiano 11 248 ha. W roku 2017 obsiano 13 248 ha co stanowi produkcję 860 tys. ton.

Docelowo, jeśli zostanie utrzymany przez Krajową Spółkę Cukrową poziom inwestycji zamierza się w ciągu 2 lat osiągnąć poziom przerobu na cukrowni ok. 1 mln ton, co pozwoli na uprawę ok. 16 tys. hektarów buraków cukrowych.

Szanse i zagrożenia dla produkcji buraków cukrowych

Od 1 października 2017 zniesiono system kwot cukrowych tj. limity produkcyjne dla poszczególnych państw UE. Obowiązywać będzie wolny rynek. W tym roku 60% produkcji cukru pochodzić będzie z Francji i Niemiec. Szacuje się że, nadprodukcja cukru w Polsce wyniesie ok. 300 tys. ton, a w UE ok. 3-4 mln ton.

Wraz z końcem kwotowania wchodzimy w nowe, nie do końca możliwe do określenia realia. Inne będą zasady współpracy między plantatorami i producentami cukru, ograniczony wpływ administracji, większa presja na rynek, wzmożona konkurencja. Cena płacona za surowiec dla plantatorów będzie ściśle powiązana z ceną cukru na rynkach światowych.

Dlatego dla zachowania opłacalności produkcji buraków w Polsce i województwie koniecznym jest:

1. Utrzymanie systemu dopłat do produkcji buraków cukrowych.
2. Ochrona rynku UE przed importem cukru i izoglukozy.
3. Nieograniczanie przez UE stosowania środków ochrony roślin (neonikotynidów) w uprawie buraków cukrowych.
4. Producenci cukru oczekują swobody eksportu cukru poza UE.

- spadek spożycia warzyw i związany z tym spadek produkcji warzyw pod osłonami

Sukcesywnie zanika, zgodnie z obecnym trendem, który ulegać będzie jeszcze nasileniu, na całym obszarze województwa, produkcja warzyw pod osłonami (zwłaszcza ogórka i papryki). Dzieje się tak ze względu na coraz większą presję czynnika klimatycznego (najwyższy stopień zachmurzenia w skali kraju wiosną i jesienią) i ekonomicznego: progresji kosztów wobec stabilizacji lub nawet możliwej regresji dochodów.

- tendencja spadkowa w sadowniczej produkcji towarowej ze względów klimatycznych i rynkowych oraz rozwój produkcji owoców jagodowych

Produkcja sadownicza ulegać będzie stałym głębokim zmianom – spada i spadać będzie ze względów klimatycznych i typowo rynkowych, produkcja jabłek, wiśni (szczególnie), gruszek

(w mniejszym stopniu). Stabilna będzie produkcja czereśni, brzoskwiń i moreli. Obecny trend wzrostowy w produkcji jagodowej, który najprawdopodobniej utrzyma się w kilku najbliższych dekadach, dotyczy głównie truskawek, obu gatunków porzeczek, malin i (szczególnie) borówki amerykańskiej w tym z plantacji uprawianych metodami organicznymi (tzw. ekologicznymi) co związane jest z rozwojem chłodnictwa w części wschodniej województwa wspieranym przez inwestujące firmy znaczące na rynku, tj. o zasięgu europejskim i światowym, działające w oparciu o obcy kapitał większościowy, stosujące technologie nisko pracochłonne i pozwalające uzyskać produkt najwyższej jakości w tym certyfikowany w zakresie produkcji organicznej. Rozwój z kolei produkcji jagodowych na świeży rynek stymulują, intensyfikować będą warunki klimatyczne (jeden z najdłuższych w skali kraju okres usłonecznienia w miesiącach ich dojrzewania – letnich) i bliskość, co prawda wymagających, ale chłonnych rynków zbytu takich jak: Szczecin, Berlin i rynki skandynawskie.

- wzrost zmechanizowanej i zautomatyzowanej produkcji warzywniczej

W produkcji warzyw nastąpi dalszy wzrost w pełni zmechanizowanej i o znacznym stopniu zautomatyzowanej, produkcji wielkoobszarowej i wysokotowarowej przy zastosowaniu najnowszych technologii (tj. wykorzystujących techniki: cyfrowe, programy - modele komputerowe; satelitarne) produkcji warzyw gruntowych, zwłaszcza marchwi, porów, selerów korzeniowych i innych korzeniowych z przeznaczeniem na tzw. świeży rynek. Zaznacza się dalszy stopniowy spadek produkcji kapust, kalafiora, warzyw liściowych i cebuli oraz warzyw na najwcześniejszy zbiór (efekt postępujących zmian zachowań konsumenckich i uwarunkowań klimatycznych).

- postępujący spadek w zakresie sektora przetwórczego

Przetwórstwo, szczególnie mleka i warzyw, w dalszym ciągu będzie ograniczone do lokalnego rozwijania, działania już istniejących lub rzadziej powstawania nowych, kwaszarni. W rejonach bowiem o strukturze z dominacją dużych gospodarstw o wysokotowarowej produkcji warzyw najwyższej jakości, przeznaczonych do sprzedaży na ww. tzw. świeży rynek, ta dominująca obecnie produkcja jest opcją bardziej uzasadnioną ekonomicznie niż znacznie mniej efektywna pod potrzeby przetwórstwa. Zwłaszcza dotyczy to regionu takiego jakim jest Pomorze Zachodnie, gdzie brak jest tradycji i bazy przetwórczej. Ta tendencja wydaje się być nie do przewyciężenia głównie ze względów ekonomicznych oraz z tytułu ww. niskich zasobów siły roboczej, niezbędnych dla zrealizowania ewolucyjnego rozwoju tej gałęzi przetwórstwa rolnego, co stawia, zgodnie z modelowymi założeniami teorii ryzyka - estymacji i zarządzania

ryzykiem w realizacji projektu, pod znakiem zapytania celowość jakichkolwiek programów inwestycji w przemysł przetwórczy warzyw w województwie.

- silna tendencja wzrostowa w zakresie szkód łowieckich, bez zmian w prawodawstwie będzie nadal ulegać znacznemu nasileniu

Wystąpił wzrost, i bez zmian w prawodawstwie będzie on ulegał nasileniu, wartości szkód łowieckich w uprawach rolnych, wynikowy dla jednej z najwyższych w kraju i ciągle rosnącej powierzchni lasów w województwie, i stałych tendencji: rosnącego pogłowia zwierzyny łownej i spadkowej cen dziczyzny. Ostatnia zależność skutkuje malejącą liczbą inwestycji kół łowieckich w ochronę upraw rolniczych szczególnie typu grodzień. W regionach o silnym zalesieniu stanowiących większość obszarów województwa ten trend przyszłościowo może być określony jako wręcz katastrofalny, tj. stawiający pod znakiem zapytania ekonomiczną zasadność dalszego prowadzenia działalności rolniczej przez wiele (co najmniej kilka procent) gospodarstw rolnych, nawet tych o najwyższej żywotności – o wielkoobszarowym lub specjalistycznym profilu upraw.

- wzrost zainteresowania uprawą winorośli oraz uprawą szkółkarską

W związku ze zmianami klimatycznymi, ocieplaniem się klimatu, zwłaszcza w chłodnej porze roku, obecnie wzrasta w regionie zainteresowanie produkcją winogron w celach winiarskich oraz specjalistyczną szkółkarską (rośliny ozdobne). Swoją produkcję w tym ostatnim segmencie już prowadzą, lokują, chcą lokować znane, największe firmy – hodowcy, szkółkarze o światowym znaczeniu i renomie.

- stały trend rozwarstwiania się gospodarstw rolnych, zarówno pod względem powierzchni, jak i wielkości produkcji; wzrost liczby gospodarstw o powierzchni 50+ i gospodarstw specjalistycznych

Występuje z tendencją wzmocnienia, stały trend rozwarstwiania się gospodarstw rolniczych zarówno pod względem powierzchni, jak i wielkości produkcji. Szczególnie wzrasta w strukturze obszarowej udział gospodarstw o pow. 50 +, i także o najwyższej żywotności, mniejszych, ale prowadzących produkcję specjalistyczną np. ogrodniczą. Jednocześnie jednak tendencja wzrostowa w województwie dotyczy również biegunowo innych gospodarstw, tj. takich o najmniejszej powierzchni, a co za tym z reguły idzie o najniższej produktywności i praktycznie zerowej żywotności, pełniących głównie jedynie funkcje socjalne. Struktura obszarowa rolnictwa zachodniopomorskiego i silnie skorelowana z nią struktura produkcji zaczyna przypominać najsilniej rozwinięte rolniczo regiony w Unii

Europejskiej. Regiony takie charakteryzują się bowiem analogicznie silnymi trendami: wzrostu wielkości areалу upraw i jako bardziej ekonomicznie uzasadnionej, produkcji rolnej na tzw. świeży rynek oraz surowcowej na eksport poza granice administracyjne regionu. Także w takich regionach następuje spadek, zawsze tam z przyczyn obiektywnych, mniej efektywnej półproduktowej produkcji dla przetwórstwa - działalności przetwórczej.

Tutaj należy wyłączyć z tego trendu podmioty o silnych rudymencach ekonomicznych, tj. o dominującej lub quasi dominującej pozycji na rynku nie tylko krajowym; wynikłej z długiej tradycji działania - z już istniejącą bazą produkcyjną prowadzącą produkcję przy wysokich standardach technologicznych najwyższej jakości.

Trend spadkowy w produkcji przetwórczej ogółu płodów rolnych jest już obecnie w województwie zachodniopomorskim zauważalny od co najmniej kilku dekad i wobec powyżej opisanych uwarunkowań brzegowych, będzie ulegał wzmocnieniu w przyszłości, nawet mimo istnienia, lub zaistnienia nowych programów wsparcia tego typu działalności.

- degresywny spadek zasobów siły roboczej spowodowany ogólnopolską tendencją starzenia się społeczeństwa wiejskiego, a także spadkiem gęstości zaludnienia wsi-odpływ ludności do miast i za granicę

W przyszłości powinien się utrzymać obecny degresywny spadek zasobów siły roboczej wynikający nie tylko z ogólnopolskiej i europejskiej tendencji starzenia się społeczności wiejskich, ale i (głównie) relatywnie spadającej gęstości zaludnienia z tytułu ruchów migracyjnych do ośrodków miejskich w województwie i poza jego granicami - wobec stosunkowo słabej tendencji wzrostowej urbanizacji woj. zachodniopomorskiego, tj. niskiego stopnia pokrycia obszarów wiejskich siecią ośrodków o charakterze miejskim, zwłaszcza metropolitalnym.

- stały wzrost cen usług i środków do produkcji rolnej

Na rynku rolnym, na przestrzeni kolejnych lat należy zaobserwować tendencje do wzrostu wszystkich nośników cen wykorzystywanych do produkcji rolnej, przy czym w zdecydowanie największym stopniu podrożały bezpośrednie nośniki energii. Wpłynęły na to podwyżki cen surowców energetycznych w handlu światowym, w tym głównie ropy naftowej. Wyraźnie obserwuje się wzrost cen maszyn rolniczych i materiałów budowlanych, na co złożyły się otrzymywane dotacje ze środków Unii Europejskiej.

- utrzymywanie się cen skupu zbóż na stałym - bardzo niskim - poziomie

Uśrednione ceny skupu zbóż i rzepaku w województwie zachodniopomorskim od roku 2014 utrzymują się praktycznie na zbliżonym poziomie, przy stałym silnym wzroście cen środków do produkcji. Nawet przedstawione w tabeli poniżej uśrednione ceny skupu w roku 2013 w przypadku pszenicy i jęczmienia były wyższe.

Tabela 57. Ceny zbóż w województwie zachodniopomorskim w okresie żniw w latach 2013-2017

Ceny zbóż w województwie zachodniopomorskim w okresie żniw za lata 2013-2017 II dekada sierpnia						
		zł netto/t				
Gatunek	rok	2013	2014	2015	2016	2017
- pszenica konsumpcyjna						
zawartość białka 12%		640,00	600,00	645,00	630,00	620,00
zawartość białka 14%		675,00	680,00	690,00	650,00	645,00
- pszenica paszowa		550,00	550,00	610,00	590,00	590,00
- żyto konsumpcyjne		400,00	505,00	510,00	490,00	540,00
- żyto paszowe		360,00	470,00	480,00	470,00	470,00
- jęczmień konsumpcyjny		600,00	550,00	555,00	520,00	560,00
- jęczmień paszowy		560,00	450,00	545,00	490,00	550,00
- owies		480,00	515,00	530,00	535,00	485,00
- pszenżyto		450,00	550,00	550,00	540,00	570,00
- rzepak		1250,00	1280,00	1530,00	1500,00	1560,00

Źródło: dane własne ZODR

- tendencja wzrostowa udziału hybrydowych odmian zbóż w strukturze zasiewów

Utrzymujące się na niezmiennym od lat poziomie ceny spowodowały, że rolnicy poszukują odmian zbóż wydajniejszych lub szukają nowych technologii. Należy to wymienić chociażby siew hybrydowych odmian zbóż, którymi od lat obsiewane są coraz to większe powierzchnie. Odmiany hybrydowe lepiej plonują, stosuje się mniejsze dawki wysiewu i wymagają corocznej wymiany materiału siewnego. A wiadomym jest, że rolnicy często chcąc zaoszczędzić na kosztach produkcji wysiewają nasiona odmian populacyjnych z własnych zbiorów, co zazwyczaj nie daje zwyżki plonów i nie poprawia jakości zbieranego ziarna.

- wzrostowy trend technologiczny związany z wysiewem odmian zbóż, które spełniają wymogi przewódek

Drugi aspekt nowych trendów technologicznych to wysiewanie nasion zbóż, które spełniają wymogi przewódek. Są to nasiona zbóż jarych wysiewane późną jesienią. Przy odpowiednich warunkach pogodowych (temperatury panujące zimą) rośliny tak wysiane lepiej plonują niż wysiane wiosną. Korzyść jest też taka, że jesienią i wczesną wiosną jest zazwyczaj więcej wody w glebie, co korzystnie wpływa na rozwój roślin. Zboża tak wysiane są zbierane – „schodzą z pola” niejednokrotnie wcześniej niż wysiane wiosną czy oziminy. Ta innowacja wiąże się jednak z pewnym ryzykiem. Jeżeli warunki będą niesprzyjające plantacja np. może wymarznąć, niemniej jednak rolnicy, którzy już od kilku lat uprawiają przewódki mówią, że ryzyko czasami się opłaca.

- tendencja wzrostowa w zakresie zainteresowania producentów i przetwórców rozwiązaniami innowacyjnymi, w tym coraz szersze korzystanie z rolnictwa precyzyjnego

Bardzo szybki rozwój technologii i techniki w ostatnich dekadach nie omija także rolnictwa. Rynek maszyn rolniczych jest rynkiem bardzo dużym, gdyż odbiorców jest wielu. Jednakże nie wszystkie gospodarstwa są wyposażone w maszyny i urządzenia najnowszej generacji. Ceny płodów rolnych w kraju i w województwie zależą głównie od cen płodów rolnych na świecie, które to dyktują głównie giełdy światowe, m.in. we Francji, Wielkiej Brytanii czy Stanach Zjednoczonych. Najwięksi światowi dostawcy zbóż, kukurydzy czy rzepaku sprzedają swoje produkty właśnie tam. W tej sytuacji dla przykładu tona pszenicy wyprodukowana w technologii tradycyjnej z wykorzystaniem pługa, siewnika itd. jest znacznie droższa niż wyprodukowana w technologii np. bezorkowej czy w siewie pasowym (Strip Till). W tej ostatniej technologii, tak jak w technologii bezorkowej, za jednym przejazdem agregat wykonuje uprawę i siew zboża, i ewentualnie nawozu. Jednak w technologii strip till uprawę pasową ścierniska wykonuje się tylko w pasie, w którym będzie wysiewane ziarno, i jest to uprawa głęboka. Jest to korzystne zwłaszcza dla roślin głębokokorzeniących się i ułatwia korzeniom dostęp do wody znajdującej się na większych głębokościach. Także podczas tego przejazdu agregat wysiewa mikronawóz na poziomie, poniżej którego równocześnie do gleby będą wprowadzane nasiona roślin uprawnych. I wszystko to podczas jednego przejazdu zestawu, a więc zamiast trzech przejazdów mamy jeden przejazd, a to zmniejsza nakłady pracy (zużycie paliwa) na hektar. Stąd trend do zakupu innowacyjnego sprzętu do technologii uproszczonych. Oczywiście przykłady można tu jeszcze mnożyć o inne zabiegi np. sprzęt do ochrony roślin wykorzystujący innowacyjny sposób nanoszenia środka chemicznego na rośliny wykorzystujący

ładunki elektryczne, którymi naładowana jest ciecz robocza w opryskiwaczu czy sprzęt do nawożenia mineralnego nawozami płynnymi lepiej przyswajalnymi przez rośliny, zwłaszcza w latach kiedy to odnotowywaliśmy niedobory wody.

Oczywiście rozwiązania innowacyjne są stosowane w jeszcze innych branżach produkcji, czy to szeroko stosowane w ogrodniczej produkcji specjalistycznej (hydroponika) czy w przechowalnictwie, zwłaszcza warzyw.

Coraz szersze korzystanie z rolnictwa precyzyjnego to coraz bardziej widoczny trend wzrostu zainteresowania rolników nowymi technologiami i sprzętem. Wykorzystanie nawigacji satelitarnej to dziś już nie tylko samochody i ułatwienie kierowcom bezproblemowego dotarcia do celu. Nawigacja satelitarna coraz szerzej wykorzystywana jest w rolnictwie do równoległego prowadzenia maszyn po polu. To pozwala uniknąć nakładek czy powstawania omijaków. Dzisiejszy rolnik w stu procentach musi wykorzystywać posiadane arealy i nie może sobie pozwolić na marnotrawstwo środków ochrony roślin czy nawozów. Tylko przez to, że przejazdy sprzętem częściowo się nakładają i tam dawka środka lub nawozu jest dwukrotnie większa niż zakładano albo fakt, że część plantacji nie jest w całości chroniona czy odpowiednio nawożona, następuje wzrost kosztów produkcji.

- utrzymanie się na stałym poziomie produkcji drobiu

W obszarze produkcji drobiarskiej należy spodziewać się, że województwo pozostanie nadal potentatem w produkcji i skupie żywca drobiowego oraz dalszej kontynuacji rosnącej dynamiki niskoemisyjnej produkcji mięsa. Przyczyni się to do lepszego wykorzystania dostępnych zasobów produkcyjnych.

Od pewnego czasu obserwuje się stały trend rozwojowy certyfikowanych systemów jakości, co przyczynia się do pewnej reorientacji produkcji drobiu, dywersyfikacji rynków zbytu i stanowi alternatywę dla tradycyjnej produkcji. Przebiegać to będzie zapewne z zasadą zrównoważonego rozwoju. Przy czym uzyskanie równowagi między uwarunkowaniami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi uzależnione jest od wielu współdziałających ze sobą czynników. Ostatecznym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, trwałego rozwoju, ochrony środowiska i znaczenia gospodarczego.

Należy spodziewać się stabilizacji sytuacji dochodowej całego sektora drobiarskiego mimo zmienności cen charakterystycznej dla tego rynku. Mając na uwadze stosunkowo niewielki zakres możliwości podejmowania działań w sytuacjach kryzysowych w ramach instrumentów wspólnej

organizacji rynków rolnych, konieczne jest poszukiwanie alternatywnych możliwości stabilizacji sytuacji dochodowej.

Podsumowując, stwierdzić należy, że cały rynek rolno-żywnościowy ulegać będzie dalszej konsolidacji, zmniejszy się liczba zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego, wzrastać jednak będzie ich moc przerobowa, a oferta asortymentowa ulegnie rozszerzeniu. Obserwowane będą procesy koncentracji i specjalizacji produktowej i usługowej, a mechanizmy rynkowe zadecydują o alokacji zasobów gospodarczych. Nie będzie ulegała wzmocnieniu interwencyjna rola państwa, a reorganizacja handlu i przepisów wpłynąć może na stronę podażową zmuszając ją do zintensyfikowania działań w kierunku poszukiwania alternatywnych rynków zbytu.

Dużym wyzwaniem dla całej branży drobiarskiej będzie wprowadzony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Krajowy program zwalczania niektórych serotypów Salmonella w stadach hodowlanych gatunku kura (*Gallus gallus*)” na lata 2017–2019. Zadaniem programu jest osiągnięcie odpowiedniego celu unijnego ograniczenia rozprzestrzeniania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych. Wymusi on pewnego typu przewartościowania, zarówno w produkcji drobiu, jak i jego przetwórstwie. Powodzenie w jego realizacji daje szansę na rozszerzenie zewnętrznych rynków zbytu.

- spadek produkcji zwierzęcej

W obszarze pozostałej produkcji zwierzęcej w województwie nieznacznie wzrośnie skup trzody chlewnej i mięsa wołowego. Tendencji spadkowej spodziewać się należy w zakresie produkcji mleka. Pozostałe gatunki utrzymywać będą charakter marginalny, bądź wąskich nisz rynkowych, takich jak hodowla alpaka, rekreacyjna jazda konna czy hipoterapia.

Województwo zachodniopomorskie dysponuje zasobami umożliwiającymi rozwój produkcji trzody chlewnej. Jednym z nich jest wielkość powierzchni uprawy zbóż oraz wysokość osiąganych plonów. W produkcji zbóż dominują pszenica, kukurydza oraz pszenżyto. Wysoki udział w powierzchni zasiewów zbóż i zbiorach mają również jęczmień, żyto i mieszanki zbożowe. Mimo stosunkowo wysokiego poziomu osiąganych plonów nadal rysuje się znaczny potencjał do wzrostu produkcji pasz.

Ponadto, niska obsada świń wynosząca około 35 sztuk/100 ha użytków rolnych, wskazuje na istniejące rezerwy w zakresie produkcji, przy charakteryzującej ją w województwie wysokiej i bardzo wysokiej koncentracji.

Rolę stymulatora rozwoju produkcji przybierać będą wielotorowe działania nakreślone przez Państwo Polskie w programie odbudowy pogłowia trzody chlewnej. Jest to niezmiernie ważne z uwagi na fakt, iż w okresie dekady z poziomu 14% nadprodukcji spadliśmy do poziomu 97% samowystarczalności w zakresie produkcji żywca wieprzowego.

Mając na uwadze powyższe uwarunkowania celem powinny być działania na rzecz zwiększenia konsolidacji gospodarstw produkujących trzodą chlewną, aby w szczególności ograniczyć koszty produkcji, zapewnić odbiorcom dostęp do jednorodnych odpowiednio dużych partii produktu. Konsolidacja wymagana jest także po stronie ubojni i przetwórstwa, aby z rynku mogły być oferowane odbiorcom krajowym i zagranicznym duże jednorodne partie towaru. To właśnie szeroko rozumiany przemysł mięsny winien przejąć rolę integratora dla całego sektora produkcji trzody.

Branża aktualnie boryka się z szeregiem trudności. Jednym z najpoważniejszych jest zagrożenie ekspansją ASF (afrykański pomór świń), która może mieć poważne konsekwencje ekonomiczne dla sektora. Wyzwaniem jest tu dokładanie wszelkich starań w zakresie podnoszenia świadomości i faktycznych działań związanych z bioasekuracją w chowie i hodowli świń oraz innych gatunków zwierząt gospodarskich.

- tendencja spadkowa na rynku wołowiny i produkcji mleka

Przemiany ustrojowe w Polsce drastycznie zmniejszyły pogłowie bydła. Spadkowa tendencja została wyhamowana w połowie 2004 r., kiedy to Polska stała się członkiem Unii Europejskiej. W stosunku do 1990 r. pogłowie bydła spadło o ok. 50%. Wzrost popytu eksportowego oraz cen wołowiny i produktów mleczarskich po akcesji Polski do UE zmieniły tendencje na rynku wołowiny. Od 2005 r. odnotowywany jest powolny, ale systematyczny wzrost pogłowia bydła. W 2015 r. w województwie ponownie zaczęto obserwować tendencję spadkową. Tym razem za sprawą praktycznie całkowitego wstrzymania przetwórstwa mleka. Jest to swego rodzaju paradoks województwa, dysponującego dużymi arealami użytków zielonych przy równocześnie katastrofalnie niskiej obsadzie bydła wynoszącej ok. 12 sztuk w przeliczeniu na 100 hektarów.

Rozwój produkcji żywca wołowego spowoduje lepsze wykorzystanie potencjału bazy paszowej, będzie równocześnie alternatywą dla producentów rezygnujących z produkcji mleka, a także pozytywnie wpłynie na uwarunkowania środowiskowe (konserwacja i zrównoważone wykorzystanie zasobów trwałych użytków zielonych).

Z uwagi na niską konsumpcję krajową ponad 3/4 produkcji przeznaczane jest na eksport. Wskazana jest dywersyfikacja kierunków geograficznych wywozu i dalsza poprawa jakości produkowanej wołowiny. W gospodarstwach specjalizujących się w chowie i hodowli bydła mięsnego utrzyma się zapewne trend wysokiej koncentracji produkcji. Hodowcom w województwie zachodniopomorskim ułatwiać on będzie zbytnie na rynkach, gdzie poszukiwane są jednolite, wyrównane i duże partie żywca wołowego.

- wzrost zainteresowania gospodarstwami opiekuńczymi

Idea gospodarstw opiekuńczych, ich tworzenia i rozwijania usług opiekuńczych funkcjonuje w wielu krajach Europy. Zapotrzebowanie na tego typu rodzaj działalności jest związane ze zjawiskiem starzenia się społeczeństwa oraz prowadzeniem jednoosobowych gospodarstw domowych przez osoby starsze. W Polsce rodzi się coraz większa potrzeba otaczania osób starszych opieką, miejsc w których będą czuły się bezpiecznie. Gospodarstwa opiekuńcze są formą gospodarowania polegającą na łączeniu działalności rolniczej z opieką nad osobami potrzebującymi wsparcia. Charakterystyczne dla tych gospodarstw jest wykorzystywanie ich potencjału i zasobów do prowadzenia działań przede wszystkim o charakterze terapeutycznym, opiekuńczym i integracyjnym.

- wzrost poziomu i jakości świadczonych usług w turystyce wiejskiej

Od kilkunastu lat czynnikiem wpływającym na ożywienie gospodarcze obszarów wiejskich jest prowadzona działalność agroturystyczna. Agroturystyka i turystyka wiejska są przykładem podejmowania działań przez mieszkańców wsi oraz zaakceptowaniem wyzwań stawianych przez współczesną rzeczywistość. Ponadto dodatkowa działalność jaką jest agroturystyka, wykorzystująca często zasoby gospodarstwa rolnego jest dobrym przykładem kierunku wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich przy coraz częstszym zastosowaniu także koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Potrzeba podwyższania poziomu i jakości świadczonych usług agroturystycznych wynika z konkurencji na rynku i rosnących wymagań turystów względem standardów świadczonych usług. W ramach promocji wypoczynku w gospodarstwach rolnych podkreśla się oprócz zalet poszczególnych gospodarstw również walory regionu lub poszczególnych miejscowości. Ziemia zachodniopomorska poprzez swoje naturalne warunki krajobrazowo-przyrodnicze i architektoniczne przedstawia ogromną wartość dla turystyki.

Jednym z kierunków rozwoju jest tworzenie profesjonalnej, specjalistycznej oferty edukacyjnej. Usługa agroturystyczna musi ustawicznie podnosić i rozwijać swoją ofertę nie tylko

w świadczonych usługach bytowych, ale musi stale rozwijać ofertę atrakcji turystycznych. Na rynku szanse mają zatem te oferty, które potrafią wyróżnić się wśród bogactwa propozycji wypoczynku, przyciągnąć zainteresowanie potencjalnego gościa, zapewnić jego zadowolenie i spowodować, by stał się on źródłem informacji o ofercie dla innych.

- tendencja wzrostowa dot. zainteresowania produktami ekologicznymi; promocja polskiej zdrowej żywności - Polska smakuje

Ludność na całym świecie coraz częściej poszukuje zdrowych i tanich produktów spożywczych. Wynika to z faktu, że chcemy żyć zdrowo, a zdrowa dieta obfitująca w produkty spożywcze wysokiej jakości jest świadomym wyborem coraz większej części konsumentów. Odchodzi się od kupowania żywności z produkcji wielkoprzemysłowej. Obserwuje się zainteresowanie produktami regionalnymi, ekologicznymi oraz sprzedażą bezpośrednią.

- tendencja wzrostowa ilości zawieranych umów dzierżawy

W wyniku zmiany polityki państwa w zakresie gospodarowania mieniem Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, podstawową formą rozdysponowania gruntów stała się dzierżawa gruntów rolnych. Podstawowym rodzajem przetargów na dzierżawę jest przetarg ograniczony, w którym mogą uczestniczyć wyłącznie rolnicy indywidualni zamierzający powiększyć lub utworzyć gospodarstwo rodzinne. Okazuje się, że dzierżawa jest dla rolników bardzo atrakcyjną formą zagospodarowania podstawowych gruntów. Ponadto wysokość czynszu dzierżawnego regulowana jest rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W ten sposób opłata za korzystanie z ziemi rolnej została oszacowana w sposób przejrzysty i adekwatny do produktywności gruntów rolnych.

- zwiększenie zainteresowania zarządzaniem ryzykiem w obszarze rolnictwa

Rolnictwo charakteryzuje się dużą zależnością i podatnością na wszelkie ryzyka pogodowe i niesprzyjające warunki pogodowe. Także chwiejność rolniczych rynków zbytu i niepewność wynikająca z niestałości ram prawnych działalności rolniczych i ich otoczenia, zwiększa udział ryzyka w procesie produkcji, ale i zainteresowanie dużych podmiotów metodyką estymacji ryzyka przy wykorzystaniu nowoczesnych modeli np. *Prince 2*.

- zwiększenie zainteresowania zarządzaniem gospodarstwem rolnym

Upowszechnia się kompleksowe pojmowanie gospodarstwa rolnego. Poprawa wyników gospodarczych wszystkich gospodarstw oraz ułatwienie restrukturyzacji i modernizacji

gospodarstw, szczególnie łącznie są z myślą o zwiększeniu uczestnictwa w rynku i optymalnym zorientowaniu produkcji na rynek.

- wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych

Poprawa konkurencyjności producentów rolnych następuje sukcesywnie poprzez lepsze ich zintegrowanie z łańcuchem rolno-spożywczym z wykorzystaniem systemów jakości, intensyfikacji uzyskiwania wartości dodanej produktów, promocji na rynkach lokalnych, formy działania grupy producenckiej, organizacji branżowych oraz krótkich cykli dostaw produktów rolnych.

- wzrost dynamiki i rozwój rynków rolnych

Wszystkie rynki rolne ulegają wahaniom związanym z podażą i popytem oraz sytuacją na rynkach międzynarodowych. Następuje niewielka poprawa rynkowych uwarunkowań produkcji rolniczej. Sprzyja temu rosnący popyt na żywność, pod wpływem lepszej sytuacji na rynku pracy i wzrostu dochodów ludności. Spodziewane ceny żywności prawdopodobnie będą nadal pozostawały na poziomie wyższym niż obecnie.

- wzrost inwestycji w rolnictwie i w rozwój obszarów wiejskich

Ważnym elementem w rozwoju województwa zachodniopomorskiego są wszelkie inwestycje rolnicze i okołorolnicze, w tym niektóre sektory przetwórstwa rolno-spożywczego na obszarach wiejskich. Zasoby użytków rolnych w województwie, ich produkcyjność oraz struktura agrarna pozwala na uzyskiwanie dużych ilości produktów rolnych, które wymagają zagospodarowania i ewentualnego przetworzenia. Przyczyni się to również do tworzenia nowych, pozarolniczych miejsc pracy, pobudzających rozwój przedsiębiorczości oraz umożliwiających nabywanie umiejętności i kwalifikacji niezbędnych na pozarolniczym rynku pracy.

- wzrost urbanizacji obszarów wiejskich

Obszary wiejskie już od wielu lat cieszą się zainteresowaniem, jako dogodne miejsca do zasiedlenia i zamieszkania przez mieszkańców sąsiadujących miast. Procesy urbanizacji najszybciej rozwijają się na terenach wiejskich w bezpośredniej bliskości miast. Miasta są lokalnym ośrodkiem rozwoju, miejscem kształcenia i pracy zawodowej. Warunkiem spełnienia i zainteresowania ze strony potencjalnych inwestorów są przede wszystkim dogodne warunki infrastruktury technicznej i drogowej.

- tendencja wzrostowa procesów suburbanizacji

Procesy suburbanizacji polegają na przesiedlaniu się mieszkańców miast na obszary wiejskie bez zmiany dotychczasowej aktywności zawodowej i charakteru uczestnictwa w kulturze. Tym niemniej saldo migracji jest ujemne.

Największy wpływ na zmiany liczby ludności województwa w XXI w. miało saldo migracji, które przez cały badany okres jest ujemne. Decydujący wpływ na to miał stały odpływ ludności do innych województw (migracje międzywojewódzkie). Saldo migracji zagranicznych w latach 2009–2012 było co prawda dodatnie, jednak nie zdołało to przeważać wysokiego ujemnego salda migracji międzywojewódzkich (krajowych). W roku 2013 saldo migracji zagranicznych ponownie zaczęło przyjmować wartości ujemne, by w 2014 r. osiągnąć najniższą wartość – 1452 osoby. Najwięcej osób ubyło w migracjach międzywojewódzkich w roku 2007 (1545). W sumie w latach 2000–2014 z przyczyn migracyjnych ubyło w województwie 18119 osób, w tym w migracjach zagranicznych 3210 i w migracjach międzywojewódzkich 14909 osób.

Większość terenów wiejskich graniczących z Koszalinem i Szczecinem, odnotowała dodatnie saldo migracji. Dodatnie saldo migracji odnotowało również miasto Świnoujście oraz nadmorskie tereny wiejskie gmin: Darłowo, Mielno, Będzino, Ustronie Morskie, Kołobrzeg, Rewal, Dziwnów i Międzyzdroje, a także tereny wiejskie gmin: Barlinek, Gryfice, Gryfino, Stargard, Kamień Pomorski, Sianów. W trzech miastach (Chojna, Trzcińsko Zdrój i Borne Sulinowo) wystąpiło dodatnie saldo migracji, a na terenach wiejskich tych gmin saldo ujemne.

- utrzymanie się tendencji prozatrudnieniowych na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego na rynku pracy

Pod względem liczby podmiotów przypadających na 10 tys. mieszkańców województwo zachodniopomorskie znajduje się na wysokim, drugim miejscu w kraju (wartość tego wskaźnika na koniec IV kwarta u 2015 roku wynosiła 1 290). W regionie odnotowuje się także dużą liczbę podmiotów nowo zarejestrowanych. W 2015 roku na każde 10 tys. mieszkańców województwa zarejestrowanych zostało 109 firm (trzecie miejsce pod tym względem spośród województw w Polsce). Według pracodawców prowadzących swoją działalność na terenie województwa zachodniopomorskiego na rynku pracy utrzymał się trend prozatrudnieniowy.

- rozwój akwakultury z wykorzystaniem słodkich wód śródlądowych przy zastosowaniu innowacji technologicznych

W Polsce standardem jest akwakultura prowadzona z wykorzystaniem słodkich wód śródlądowych i opiera się na produkcji ryb, z czego największe znaczenie mają dwa gatunki - pstrąg tęczowy i karp. Brak naturalnych uwarunkowań (ukształtowanie wybrzeża) praktycznie uniemożliwia prowadzenie akwakultury z wykorzystaniem wód morskich. W związku z ograniczonymi zasobami naturalnymi oraz słabą kondycją podstawowych stad głównych morskich gatunków handlowych akwakultura coraz bardziej zyskuje na znaczeniu umożliwiając wypełnienie powstającego niedoboru w zakresie ryb konsumpcyjnych. Możliwość rozwoju akwakultury zapewniają innowacyjne technologie oraz szanse związane z potencjalnie dużym rynkiem wewnętrznym zarówno krajowym, jak również europejskim, a także zapewnienie produkcji żywności ekologicznej.

- zwiększenie udziału akwakultury intensywnej opartej na chowie i hodowli ryb lososiowatych oraz gatunków perspektywicznych, a także gatunków coraz trudniej dostępnych w środowisku naturalnym przy zachowaniu stałych opłat za pobór wody

Akwakultura intensywna posiada ogromny potencjał rozwojowy, zarówno w zakresie nowoczesnych, innowacyjnych technologii, jak również w zakresie perspektywicznych gatunków, których hodowla w Polsce w chwili obecnej jest w fazie początkowej (barramundi, tilapia, sum afrykański), a także gatunków coraz trudniej dostępnych w środowisku naturalnym (jesiotr, węgorz, sandacz, miętus). Potencjał ten daje możliwość szybkiego zwiększenia produkcji o 20-30% przy zastosowaniu relatywnie niewielkich inwestycji w technologie. Jednakże jest działalnością szczególnie wrażliwą na wszelkie zmiany w zakresie opłat za pobór wody.

- wzrost upowszechnienia technologii recyrkulacji wody z zastosowaniem coraz bardziej wydajnych metod filtracji i oczyszczania wody, co pozwala na ograniczenie jej zużycia i lokalizację nowych obiektów w miejscach dotychczas niemożliwych

W ostatnim okresie zauważalnym trendem w Europie jest upowszechnienie się technologii recyrkulacji wody z zastosowaniem coraz bardziej wydajnych metod filtracji i oczyszczania wody. Powyższe zjawisko doprowadziło do kolejnej zmiany technologicznej, otwierającej zupełnie nowe możliwości rozwoju hodowli ryb. System RAS (Recirculating Aquaculture Systems) umożliwia niemal całkowite zamknięcie układu recyrkulacyjnego, co pozwala na ograniczenie zużycia wody oraz lokalizację nowych obiektów w miejscach, gdzie dotąd intensywna produkcja ryb była niemożliwa.

- zwiększenie udziału w hodowli nowych gatunków dzięki zastosowaniu systemu RAS

Budowa obiektów w pełnym obiegu zamkniętym otwiera możliwość hodowli nowych gatunków – dwuśrodowiskowych, ciepłolubnych (łosoś, sum afrykański, barramundi, tilapia, jesiotr, węgorz). Przedmiotowa technologia jest stosowana z powodzeniem w wylęgarniach, podchowalniach ryb oraz obiektach tuczowych. Należy jednakże pamiętać, iż technologia pełnej recyrkulacji wody charakteryzuje się koniecznością poniesienia dużych nakładów finansowych, znacznymi trudnościami wdrożeniowymi oraz wymaga indywidualnego podejścia zarówno do inwestycji, jak również hodowanego gatunku. Pozytywną cechą technologii RAS jest ograniczone oddziaływanie na środowisko naturalne z jednoczesnym zapewnieniem wysokiej jakości produktów akwakultury spełniających wymogi ekologiczne (eliminacja antybiotyków i innych środków w paszach).

- tendencja wzrostowa w zakresie rozwoju przetwórstwa rybnego, jednego z największych w Europie; rozwój przetwórstwa usługowego na rynki Europy Zachodniej

Przetwórstwo rybne na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat wykazało bardzo wysoką zdolność do efektywnej absorpcji środków pomocowych skierowanych na projekty służące rozwojowi sektora. Pierwsze możliwości pozyskania środków pomocowych pochodzących z UE zapewniono jeszcze w okresie przedakcesyjnym w ramach Programu SAPARD. Dalsze formy wsparcia umożliwiły kolejne programy SPO RYBY 2004-2006 oraz PO RYBY 2007-2013. Ogromny potencjał rozwojowy sektora oraz aktywna absorpcja środków unijnych doprowadziły do stworzenia największego i nowoczesnego przetwórstwa rybnego w Europie.

- tendencja wzrostowa udziału krajowych dostaw surowca w ogólnej ilości przetwarzanych ryb

Możliwości przerobowe znacznie przewyższające podaż surowca krajowego spowodowały, że większość organizmów wodnych przetwarzanych w polskich zakładach pochodzi z importu. Coraz bardziej widoczne i powszechne staje się przetwórstwo usługowe obejmujące obróbkę ryb dla konkretnego producenta i pod jego marką na rynki Europy Zachodniej. Można pokusić się o stwierdzenie, że codziennie na stołach europejskich konsumentów goszczą produkty pochodzące z połowów w wodach morskich i akwakultury przetworzone przez rodzime przetwórstwo rybne. Pozytywnym trendem z roku na rok, staje się wzrost udziału krajowych dostaw surowca w ogólnej ilości przetwarzanych ryb.

- tendencja spadkowa kondycji rybactwa śródlądowego z powodu niedofinansowania oraz zbyt powolnego wdrażania wsparcia unijnego

Kondycja rybactwa śródlądowego w całej Polsce, od wielu lat wciąż się pogarsza. Gospodarka ta boryka się z dużymi problemami, głównie finansowymi. Rybactwo śródlądowe jest niedofinansowane ze środków zarówno Państwa, jak i środków unijnych. Chociaż branża ta może korzystać ze wsparcia unijnego – w ramach programu „Rybactwo i Morze” (PO RYBY 2014-2020) – to dotacje unijne nie wpłynęły pozytywnie na tę gałąź gospodarki, gdyż wsparcie unijne jest słabo wdrażane. Ponadto brak rekompensat wodno-środowiskowych na odpowiednim poziomie przyczyni się do degradacji gospodarstw rybackich w kraju (przesunięcie środków przeznaczonych dla hodowców ryb w programie unijnym 2014-2020 na rybołówstwo morskie).

- wzrost ryzyka braku opłacalności produkcji spowodowanego nowelizacją Prawa wodnego

Dodatkowo w związku z nowelizacją nowego Prawa wodnego, od nowego roku będą sukcesywnie podnoszone opłaty za używaną przez gospodarstwa rybackie (stawy) wodę, co może okazać się zbyt dużym obciążeniem dla gospodarstw zwłaszcza karpiowych, których efektywność ekonomiczna już obecnie jest niska.

- tendencja wzrostowa związana z przełowieniem populacji ryb

Należy zaznaczyć, że brak funduszy u rybaków jeziorowych i rzecznych często jest powodem przełowienia populacji ryb. W ramach 6. priorytetu programu operacyjnego „Rybactwo i Morze” na lata 2014-2020, ukierunkowanego na rybołówstwo morskie, realizowane jest działanie: Tymczasowe zaprzestanie działalności połowowej. Działanie takie (wzorem rybołówstwa morskiego) uruchomione w branży słodkowodnej, pozwoliłoby na wyłączenie na pewien okres z eksploatacji zasoby rzek i jezior, co pomogłoby odbudować populacje ryb.

- tendencja spadkowa dotycząca obsady kadrowej spowodowana niską dochodowością rybactwa oraz niewielką bazą szkół specjalistycznych

Rybacy zniechęceni pogarszającą się sytuacją już od dawna szukają innych źródeł dochodów. Przechodzą z główną działalnością do innych branż a działalność rybacką traktują jako dodatkowe źródło dochodu (np. Firma Budowlano-Handlowo-Usługowa „Modehpolmo”, firma transportowo-logistyczna Polaris Transport Spedycja S.C), a starsi rybacy wręcz hobbystycznie.

W związku z problemami finansowymi rybactwo śródlądowe boryka się też z dużymi problemami kadrowymi. W sumie mało jest szkół szkolących kadrę rybacką i dodatkowo niewielu absolwentów szkół rybackich decyduje się na pracę w zawodzie. Młodym ludziom trudno się zdecydować na ciężką i dającą niskie dochody czy wynagrodzenia pracę.

- rozwój turystyki wodnej i wędkarstwa oraz zaplecza rekreacyjnego dla rodzin wędkarzy na wykorzystanych i niewykorzystanych zbiornikach i ciekach (turystyka weekendowa).

W celu wzmocnienia tego pozytywnego trendu należałoby:

- uruchomić reklamę naszych wód, promocję agroturystyki, połowów wędkarskich i możliwości wypoczynku dla rodzin wędkarzy.
- podjąć działania kreujące ekologiczne podejście do tematu, np. zielona szkoła dla dzieci lub szkołyki wędkarsko-ekologiczne, organizowanie szkoleń terenowych na obszarach z gatunkami zagrożonymi.

- utrzymanie się tendencja kontynuacji rybactwa stawowego na stałym poziomie ukształtowanego przez tradycję i przyzwyczajenia konsumentów (produkcja pstrąga i karpia, tradycyjne metody chowu).

Dalsze utrzymanie tego trendu będzie możliwe jedynie przy większym dofinansowaniu, np. na wzór dopłat obszarowych w rolnictwie - dopłaty do ha stawu.

- trend wzrostowy rybactwa jeziorowego i rzecznoego

Należałoby uruchomić działania, które pozwoliłoby na wyłączenie na pewien okres z eksploatacji zasoby rzek i jezior, co pomogłoby odbudować populacje ryb.

- tendencja wzrostowa dotycząca zainteresowania wykorzystaniem energii z odnawialnych źródeł energii

Współczesne rolnictwo i gospodarstwa rolne potrzebują coraz większej ilości energii. Obecnie rolnicy zużywają 6% całego bilansu energii.

Ponadto, rolnictwo jest sektorem uprzywilejowanym w dziedzinie wykorzystywania odnawialnych źródeł energii, każde gospodarstwo rolne ma wiele możliwości do wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych (tj. słońce, woda, wiatr). Korzystanie już z jednego źródła OZE zmniejsza koszty bytowe i koszty produkcji w gospodarstwach rolnych, jest źródłem dodatkowych dochodów ze sprzedaży nadwyżek energii, a także sposobem na ochronę środowiska. Korzyści te zwielokrotniają się, jeżeli pojedyncze dotychczas OZE funkcjonują w lokalnych systemach zintegrowanych.

Odbiorcy energii, przyłączeni do wiejskich sieci dystrybucyjnych płacą za energię proporcjonalnie więcej, niż odbiorcy miejscy czy przemysłowi. Natomiast opóźnienia w modernizacji wiejskich sieci rozdzielczych dodatkowo wpływają na wyższe straty na dystrybucji energii elektrycznej i gazu. Wykorzystanie w gospodarstwach rolnych kilku różnych technologii energetyki odnawialnej (np. kolektory słoneczne, pompy ciepła, mikrobiogazownie, systemy PV, małe elektrownie wiatrowe) sprzyja zwiększeniu efektywności tych urządzeń, oraz bezpieczeństwu energetycznemu lokalnych odbiorców energii. Dodatkową szansą na poprawę efektywności energetycznej na obszarach wiejskich jest współpraca pomiędzy gospodarstwami w zakresie tworzenia mikrosieci. Właściciele gospodarstw rolnych zyskują wówczas niezależne zasilanie na wypadek przerwy w dostawie energii, a dzięki własnym źródłom zasilania mogą racjonalnie wykorzystywać taryfy energetyczne, np. czerpiąc moc w godzinach tańszych, korzystać z własnej energii lub sprzedawać ją do sieci.

Jednym z podstawowych wyzwań rozwojowych Województwa jest **zapewnienie stabilnych i optymalnie dostosowanych do potrzeb dostaw energii, po akceptowalnej ekonomicznie cenie**. Do tego mają służyć lokalne zasoby energetyczne, które należy efektywnie wykorzystać. Należy brać pod uwagę takie aspekty jak : obecne zasoby energii odnawialnej, obecne systemy wytwarzania energii oraz ich wpływ na środowisko, obecne linie przesyłowe oraz ich ograniczenia. Przy takim podejściu jeden z największych atutów województwa Zachodniopomorskiego **Środowisko Naturalne** będzie chronione a filozofia rozwoju regionu będzie polegać na **zrównoważonym rozwoju**.

- zwiększenie znaczenia dywersyfikacji źródeł energii w zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego dla województwa

Dywersyfikacja źródeł energii jest warunkiem podstawowym dla Bezpieczeństwa Energetycznego województwa zachodniopomorskiego. Taka filozofia wymaga wprowadzenia dywersyfikacji źródeł energii jak i sposobu wytwarzania i dystrybucji. Dzięki wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii tradycyjne źródła będą mogły być zoptymalizowane a wskaźniki środowiskowe osiągnięte zgodnie z polityką Unii Europejskiej. Dywersyfikacja źródeł energii będzie substytutem do tradycyjnej energii wykorzystując innowacyjne rozwiązania i nowe technologie. Dywersyfikacja źródeł energii dotyczy: wykorzystania energii wiatru, słońca, wody, biomasy i biogazowni.

Celem tworzonej strategii jest również dążenie do wyeliminowania wykluczenia obszarów wiejskich i słabo zurbanizowanych z możliwości rozwoju gospodarczego. Na tych obszarach

energia elektryczna, ciepło, gaz, mogą pochodzić ze źródeł odnawialnych (małe elektrownie wiatrowe, instalacje fotowoltaiczne, biogazownie czy energia z biomasy).

Wspierane będą Klastry Energii oraz Spółdzielnie Energetyczne – taka filozofia lokalnie zapewnić samowystarczalność i tym samym bezpieczeństwo energetyczne.

Systemowym problemem w proponowanych przez Komisję Europejską rozwiązaniach mających zapewnić bezpieczeństwo energetyczne krajom UE jest centralizacja na poziomie europejskim uprawnień regulacyjnych, przy pozostawieniu na krajowym poziomie odpowiedzialności za bezpieczeństwo energetyczne. Polska polityka bezpieczeństwa powinna być na poziomie krajowym spójna koncepcyjnie, wykonalna technicznie i w zasięgu potencjału płatniczego polskich nabywców energii. **Z tego względu konieczna jest odbudowa potencjału wytwórczego źródeł wytwarzania opartego o dostępne w kraju surowce w stopniu umożliwiającym zaspokojenie popytu.**

Dużym wyzwaniem jest zapewnienie odporności sieci przesyłowych i dystrybucyjnych energii elektrycznej na zjawiska pogodowe a także cyberzagrożenia, alternatywą zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego jest lokalna produkcja i zużycie energii elektrycznej w miejscu jej wytworzenia.

- tendencja wzrostowa w zakresie tworzenia klastrów i spółdzielni energetycznych

Spółdzielnie energetyczne stawiają sobie dwojakie cele: po pierwsze jest to zaspokojenie potrzeb energetycznych członków spółdzielni (taka energia jest zazwyczaj tańsza niż ta kupowana z sieci) a po drugie sprzedaż nadwyżek energii do sieci. Spółdzielcza forma własności implikuje to, że jeden członek spółdzielni ma tylko jeden głos niezależnie od wysokości zainwestowanego kapitału. Tak więc ze swej natury spółdzielnie energetyczne mają przede wszystkim na celu aspekt społeczny przed aspektem biznesowym.

Niewielkie, lokalne i stabilne źródła energii są bowiem w stanie zapewnić dostęp do energii na pewnym obszarze bez generowania znaczących kosztów przesyłowo-dystrybucyjnych.

Wspierane będą również Klastry Energetyczne, w skład których mogą wchodzić osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki nieposiadające osobowości prawnej, jednostki naukowe, jednostki badawczo-rozwojowe lub jednostki samorządu terytorialnego, dotyczące wytwarzania i równoważenia zapotrzebowania, dystrybucji lub obrotu energią z odnawialnych źródeł energii lub z innych źródeł lub paliw, w ramach jednej sieci dystrybucyjnej.

- tendencja wzrostowa związana ze stosowaniem i wspieraniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych w sektorze energetyki odnawialnej

Należy poszukiwać innowacyjnych, rozwiązań technologicznych w zakresie energii odnawialnej z naciskiem na wspieranie polskich innowacyjnych wysoko wyspecjalizowanych projektów. Nowe rozwiązania technologiczne przysłużą się do rozwoju całego regionu województwa zachodniopomorskiego jednocześnie będą w koegzystencji z globalną polityką rozwoju państwa zdefiniowaną w *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju oraz Krajowych Inteligentnych Specjalizacjach*.

Nowe technologie i rozwiązania procesowe pozwolą na rozwiązania problemów takich jak:

- niska jakość dostarczanej energii
- niestabilność odnawialnych źródeł energii
- nieelastyczność popytu i wytwarzania
- ograniczone możliwości magazynowania energii
- brak systemów informatycznych do zarządzania procesem rozproszonej energii

Strategia zakłada zwiększenie zaangażowania ośrodków naukowych i badawczych województwa zachodniopomorskiego w zakresach: opracowania nowych technologii w dziedzinie odnawialnych energii, magazynowania energii, redukcji emisji CO₂, rozwoju inteligentnych sieci.

- tendencja wzrostowa dotycząca zainteresowania wykorzystaniu glonów jako surowca energetycznego

W województwie zachodniopomorskim technologia pozyskiwania biopaliwa z alg znajduje się na etapie rozwoju. Prowadzone badania polegające na zwiększeniu wydajności i opłacalności glonów jako surowca energetycznego, mogą pozwolić w przyszłości np. na wykorzystanie do hodowli glonów dwutlenku węgla produkowanego przez elektrownie, a nawet zastąpić konwencjonalne źródła energii. Atutem jest stosunkowa łatwość hodowli glonów, niewielka powierzchnia upraw, a także możliwość wykorzystania zarówno wody słodkiej, jak i słonej, co może wpłynąć korzystnie na stopniowy rozwój produkcji biopaliwa z alg przy jednoczesnym zastosowaniu najnowszej technologii.

- tendencja wzrostowa dotycząca zainteresowania konsumentów i świadomego zakupu produktów ekologicznych przekładająca się na zwiększenie udziału w przetwórstwie produktów ekologicznych

Województwo zachodniopomorskie jest liderem w zakresie powierzchni ekologicznych użytków rolnych i posiada duży potencjał rozwojowy.

Wsparcie dla rolnictwa ekologicznego powinno przyczyniać się do realizacji celów produkcji ekologicznej, określonych w prawodawstwie unijnym (art. 3 rozporządzenia (WE) nr 834/2007), w tym do dążenia do wytwarzania produktów wysokiej jakości, a działania w ramach tych środków powinny być tak zaprojektowane, aby uwzględniać specyfikę tego sektora. Wsparcie dla rolnictwa ekologicznego powinno również być nakierowane na rozwój produkcji zwierzęcej. Należy dążyć do tego, aby gospodarstwa ekologiczne były samowystarczalne ekonomicznie, a wsparcie i płatności były wyłącznie ich dodatkowym dochodem. Sposób zaprojektowania wsparcia w ramach nowej perspektywy finansowej powinien uwzględniać dostępny budżet przewidziany na to działanie.

Cele i trendy rozwojowe województwa zachodniopomorskiego w zakresie rolnictwa ekologicznego oraz rynku żywności ekologicznej wpisują się w Ramowy Planu Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce w latach 2014 – 2020.

Dążenie do osiągnięcia celu głównego będzie realizowane przez działania przypisane do siedmiu celów szczegółowych:

- I. Zwiększenie konkurencyjności rolnictwa ekologicznego oraz wzrost podaży żywności ekologicznej na rynku;*
- II. Stymulowanie rozwoju przetwórstwa produktów ekologicznych;*
- III. Dywersyfikacja oraz wzmocnienie kanałów dystrybucji produktów ekologicznych;*
- IV. Wzrost wiedzy konsumentów na temat rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej;*
- V. Podniesienie poziomu współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w sektorze rolnictwa ekologicznego;*
- VI. Włączenie organów administracji rządowej i samorządowej w rozwój sektora rolnictwa ekologicznego;*

VII. Utrzymanie wysokiego poziomu systemu kontroli i certyfikacji produktów ekologicznych.

Cele pośrednie będą wdrażane m.in. poprzez wybrane działania. Nie jest to lista zamknięta i może być rozszerzona:

Cel I: Zwiększenie konkurencyjności rolnictwa ekologicznego oraz wzrost podaży żywności ekologicznej na rynku.

a) Kontynuacja wsparcia produkcji ekologicznej w ramach PROW 2014-2020 umożliwiająca obniżenie kosztów produkcji (rekompensata utraconego dochodu). Rolnictwo ekologiczne dostarcza wielu korzyści środowiskowych, co w pełni uzasadnia poparcie tego działania płatnościami bezpośrednimi. W zakresie realizacji tego celu można wykorzystać środki dostępne w ramach działania „Rolnictwo ekologiczne” zgodnie z zasadami dotyczącymi tego działania w ramach PROW 2014-2020. Dostępne środki powinny być wydatkowane w taki sposób, aby trafiały do producentów rolnych, spełniających wymagania określone dla działania. Dotychczasowe zmiany w PROW 2007-2013 i w PROW 2014-2020 były niekorzystne dla produkcji zwierzęcej, toteż w celu wsparcia rozwoju produkcji zwierzęcej należy zlikwidować pakiet „Rośliny paszowe” w ramach działania „Rolnictwo ekologiczne” i wprowadzić premię dla gospodarstw ekologicznych prowadzących zbilansowaną produkcję roślinną z produkcją zwierzęcą.

Należy dążyć do uproszczenia systemu płatności oraz wyrównania obowiązków i zasad otrzymywania wsparcia wobec wszystkich producentów rolnych. Stałość i przejrzystość zasad prowadzenia produkcji oraz przetwórstwa ekologicznego zwiększy zaufanie podmiotów do tego systemu jakości. Należy także podjąć działania zmierzające do wdrożenia systemu, który pozwoliłby rolnikom na otrzymanie rekompensat za straty spowodowane przypadkowym zanieczyszczeniem ich produktów ekologicznych.

b) Prowadzenie badań mających na celu doskonalenie technologii produkcji. Prowadzone badania powinny uwzględniać oczekiwane i przygotowywane zmiany w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego oraz być ukierunkowane na znalezienie innowacyjnych rozwiązań pojawiających się lub istniejących problemów, zarówno w produkcji rolniczej, jak i w przetwórstwie. Do realizacji tego celu w części dotyczącej wdrożenia innowacji do praktyki wykorzystane będą środki dostępne w ramach działania „Współpraca” w ramach PROW 2014-2020. W zakresie badań dotyczących rolnictwa ekologicznego należy wykorzystać środki jakie są w dyspozycji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na ten cel, a także dostępne środki wspólnotowe, w tym środki dostępne w ramach „Europejskiego Partnerstwa Innowacyjnego na rzecz wydajnego

i zrównoważonego rolnictwa EPI” w ramach Programu Horyzont 2020. Powinny być finansowane badania naukowe, które mają na celu rozwiązanie konkretnych problemów producentów np. odchów młodych zwierząt ekologicznych, produkcja pasz ekologicznych, badania próbek na obecność GMO, postępowanie w przypadku wykrycia pestycydów z upraw konwencjonalnych, zwiększenie oferty nasion ekologicznych i liczby środków ochrony roślin do rolnictwa ekologicznego).

c) Przenoszenie dobrych praktyk i działania doradcze. Podejmowane działania powinny służyć wsparciu najlepszych i najbardziej efektywnych rozwiązań dotyczących produkcji ekologicznej oraz promowaniu wymiany informacji między producentami ekologicznymi.

W szczególności ważny jest rozwój ekologicznej produkcji nasiennej, a także działania dotyczące produkcji zwierzęcej, w tym produkcja pasz ekologicznych, odchów młodych zwierząt ekologicznych, baza danych o dostępnych zwierzętach ekologicznych. Utrzymanie odstępstw niezbędne jest do zachowania ciągłości produkcji i konieczne będzie aż do momentu stworzenia modelu reprodukcyjnie samowystarczalnego.

Cel II: Rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych.

Stymulowanie rozwoju przetwórstwa. Należy realizować działania w zakresie wsparcia przetwórstwa ekologicznego oraz działania w celu budowy sieci lokalnych powiązań producentów ekologicznych w celu zwiększenia podaży surowca ekologicznego oraz zwiększania asortymentu i ilości wytwarzanych produktów ekologicznych. Należy wprowadzić zmiany w przepisach w zakresie przetwórstwa i sprzedaży bezpośredniej na poziomie gospodarstwa, by dążyć do znoszenia aktualnych barier np. zakaz sprzedaży podmiotom innym niż konsument końcowy.

Cel III: Dywersyfikacja oraz wzmocnienie kanałów dystrybucji produktów ekologicznych.

Rozwój targowisk i bazarów. Powstawanie zorganizowanych miejsc handlowych, bazarów, targowisk, na których ekologiczni rolnicy i producenci mogliby sprzedawać jest niezwykle istotne dla rozwoju rynku.

Dywersyfikacja kanałów dystrybucji. Należy wspierać różnorodność kanałów dystrybucji, zwłaszcza usuwając bariery prawne w przetwórstwie w gospodarstwach i sprzedaży bezpośredniej. Należy promować nowe formy sprzedaży, oprócz gospodarstw agroturystycznych i edukacyjnych powinny być również promowane bazy ekologiczne, kooperatywy zakupowe i systemy rolnictwa wspieranego społecznie.

Cel IV: Wzrost wiedzy konsumentów na temat rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej.

Promocja żywności ekologicznej. Należy podejmować działania mające na celu promocję żywności ekologicznej oraz informowanie konsumentów o cechach i zaletach tej żywności. Działania mające na celu edukację konsumentów powinny być traktowane priorytetowo. Należy rozpocząć krajową kampanię promocyjną żywności ekologicznej oraz wspierać kampanie promocji żywności ekologicznej w szkołach prowadzone przez lokalne organizacje pozarządowe.

Współpraca z organizacjami w zakresie promocji żywności ekologicznej. Podejmowane działania mające na celu promocję produkcji i żywności ekologicznej oraz informowanie o cechach i zaletach tej żywności powinny odbywać się przy współpracy z producentami ekologicznymi (rolnikami, przetwórcami, dystrybutorami) i organizacjami ich zrzeszającymi oraz przy ich udziale. Niezbędne jest budowanie zaufania konsumenta do produktu, a gwarantem jakości powinien być producent i przetwórca.

Cel V: Podniesienie poziomu współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w sektorze rolnictwa ekologicznego.

Wsparcie procesu integracji branży. Niezbędne jest podejmowanie działań mających na celu wzmocnienie organizacji w sektorze rolnictwa ekologicznego. Wzmocnienie to powinno dotyczyć zarówno wsparcia procesu zrzeszania się, w celu podniesienia reprezentatywności tych organizacji, jak też podniesienia ich poziomu merytorycznego i organizacyjnego. Szansą dla rozwoju rolnictwa ekologicznego jest wsparcie działań podejmowanych przez osoby aktywne w zakresie rolnictwa ekologicznego, prekursorów działań związanych z wdrażaniem, rozwojem i promocją tego typu produkcji. Należy wprowadzić dodatkowe wsparcie do działalności administracyjnej i inwestycyjnej dla grup utworzonych dla produktu ekologicznego. Konieczne są działania informacyjne dla producentów ekologicznych oraz fachowe doradztwo w zakresie tworzenia nowych, formalnych i nieformalnych grup producentów działających w jednej branży oraz tworzących łańcuchy produkcyjne. Konieczna jest motywacja do koncentracji sektora poprzez tworzenie i rozwój organizacji producenckich, gdyż polepsza to pozycję producentów w sektorze, zwiększa wartość dodaną oraz przychody. W warunkach dużego rozdrobnienia produkcji konieczne jest uznanie ekologicznej organizacji producentów zajmującej się wieloma produktami. Należy wspierać również współpracę organizacji krajowych z organizacjami zagranicznymi.

Wsparcie procesu komunikowania się pomiędzy podmiotami na rynku.

Działania w tym zakresie dotyczą przepływu informacji pomiędzy wszystkimi podmiotami, które mogą być zaangażowane w rozwój tego sektora konsumentów, producentów rolnych, przetwórców, organizacji, ośrodków doradztwa lub przedstawicieli władz samorządowych. Należy również zintensyfikować prace mające na celu zbieranie i publikowanie danych statystycznych, nie tylko o produkcji ekologicznej, ale i o rynku produktów rolnictwa ekologicznego oraz wprowadzenie możliwości łatwego, bezpośredniego oraz możliwie szerokiego dostępu do zbieranych danych.

Cel VI: Włączenie organów administracji rządowej i samorządowej w rozwój sektora rolnictwa ekologicznego.

Współpraca z jednostkami samorządu terytorialnego. Istotne jest podniesienie poziomu współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego i zaangażowanie samorządu w rozwój rolnictwa ekologicznego. Szczególnie ważne i konieczne jest podjęcie działań zmierzających do włączenia się samorządów lokalnych w szeroko rozumiany rozwój rolnictwa ekologicznego i propagowania tej formy gospodarowania.

Współpraca z podmiotami działającymi na rynku produktów rolnictwa ekologicznego. Współpraca z podmiotami działającymi na rynku produktów rolnictwa ekologicznego, w tym z innymi resortami, organami administracji rządowej oraz z jednostkami administracji samorządowej, organizacjami i zrzeszeniami pozarządowymi przy realizacji określonych celów i podejmowanych działań. W szczególności ważne są tu zagadnienia dotyczące wprowadzania do obrotu i dystrybucji produktów rolnictwa ekologicznego, a także prowadzonych działań informacyjnych, promocyjnych i edukacyjnych.

Zielone zamówienia publiczne. Prowadzenie prac mających na celu wsparcie wykorzystywania produktów rolnictwa ekologicznego w zamówieniach realizowanych przez podmioty publiczne - administrację rządową i samorządową oraz wykorzystanie żywności ekologicznej w żywieniu zbiorowym, w tym w stołówkach szkolnych i szpitalach.

Cel VII: Utrzymanie wysokiego poziomu systemu kontroli i certyfikacji produktów ekologicznych.

Działania doskonalące. Wszystkie podmioty wchodzące w skład systemu kontroli i certyfikacji oraz procesy regulujące powiązania pomiędzy tymi podmiotami powinny być weryfikowane i doskonalone w celu utrzymania wysokiego poziomu kontroli i certyfikacji, wprowadzania bardziej efektywnego działania, wdrażania nowych rozwiązań oraz obniżania

kosztów funkcjonowania systemu bez obniżenia jakości i wiarygodności. System powinien być również modyfikowany i weryfikowany, biorąc pod uwagę zmiany w obowiązujących przepisach w tym zakresie.

Transfer dobrych praktyk w zakresie kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym. Należy podjąć dalsze działania w celu przenoszenia dobrych praktyk w zakresie kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym, tworzenia warunków do podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności oraz związanych z inicjowaniem współpracy krajowej jak i międzynarodowej w odniesieniu zarówno do inspektorów rolnictwa ekologicznego, jak i jednostek certyfikujących.

Wsparcie dla rolników w celu dofinansowania kosztów kontroli i certyfikacji. Udział producentów ekologicznych w systemie rolnictwa ekologicznego wymaga ponoszenia przez nich kosztów kontroli i certyfikacji. Należy wprowadzać rozwiązania, które mogą obniżyć te koszty dla producentów ekologicznych.

V. Podsumowanie – synteza

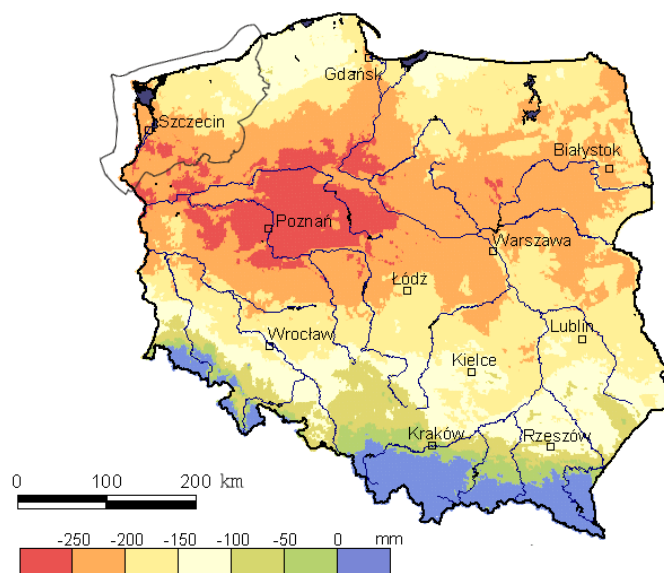
- Zachodniopomorskie charakteryzuje się znacznym –największym w kraju, zróżnicowaniem warunków klimatycznych. Wg bowiem podziału na strefy klimatyczne przyjętego przez W. Heinze i D. Schreibera w Polsce jedynie na terenie województwa zachodniopomorskiego występują: aż 3 podstrefy. Klimat w strefach 7a i 7b regionu, staje się coraz bardziej morski, ulega tzw. „holandyzacji” - szczególnie w estuariach – ujściach rzek. Prowadzi to do jeszcze niezbyt zaawansowanego, ale wyraźnego trendu upodobniania się nie tylko niektórych gałęzi rolnictwa, ale i rozwoju industrialno-urbanizacyjnego regionu, do modelu holenderskiego.

- W ostatnich dwóch - trzech dekadach okres gospodarczy jak i wegetacji w woj. zachodniopomorskim uległ wyraźnemu wydłużeniu (nastąpił wzrost frekwencji lat, w których nie wystąpiła termiczna zima). Dłuższy jesienią okres wegetacji związany jest także z występowaniem tylko w zachodniopomorskim, specyficznego sezonu klimatycznego S-9 z najmniejszą i najkrócej utrzymującą się pokrywą śniegu w skali kraju. **Stwarza to jedne z najlepszych warunków dla intensyfikacji upraw wymagających dobrych warunków termicznych, wysokich sum temperatur efektywnych. Sprzyja także prowadzeniu działalności gospodarczej szczególnie poprzez ograniczenie kosztów ogrzewania oraz utrzymania infrastruktury i przejezdności dróg.**

- Klimatyczny bilans wodny roczny (również szczególnie w zachodniej części regionu), jest silnie ujemny (od – 150 do około – 300 mm). Należy zaznaczyć, że tendencja osuszania klimatycznego (szczególnie późnowiosennego), trwa już od ponad (co najmniej) 1500 lat. Wpływała ona w sposób zasadniczy

na rozwój demograficzny i gospodarczy regionu: „Do dziś [począwszy od VI wieku] rzadkość zaludnienia Brandenburgii, Meklemburgii, Pomorza Zachodniego... ..jest uderzająca...” (Historia Niemiec, Jerzy Krasuski, 2004, str. 60). J. Krasuski wskazuje głównie na – jako przyczynę - uwarunkowania geograficzne istotnie wpływające na sumę i rozłożenie w czasie oraz przestrzeni, opadów.

Rys. 47. Klimatyczny bilans wodny (w okresie od kwietnia do września) woj. zachodniopomorskiego na tle kraju,

Źródło: Model agroklimatu Polski: Górski, Zaliwski 2002; opracowanie mapy: Jerzy Kozyra.

W połączeniu z niską pojemnością wodną dominujących piaszczystych polodowcowych gleb np. sandrowych, **ma to (ujemny bilans wodny) istotny wysoce negatywny wpływ nie tylko na działalność rolniczą ale i lokacyjno-osadniczą, urbanizacyjną i industrializacyjną – rozwój lokalnej gospodarki. Szczególnie utrudnia prowadzenie działalności wymagających dużych zasobów wodnych, np. przetwórstwa.** Ignorująca powyższe obiektywnie istniejące warunki brzegowe, akcja osadnicza z drugiej połowy XX wieku (dążono szczególnie w gospodarstwach państwowych do osiągnięcia wskaźnika zatrudnienia powyżej 7 osób na 100 ha UR), dodatkowo zwiększyła obecną migrację z OW regionu.

- Wg. w 2012 roku opracowanego pod auspicjami IPCC, raportu dotyczącego zjawisk ekstremalnych „Zarządzanie ryzykiem zdarzeń ekstremalnych i klęsk żywiołowych umożliwiające adaptację do zmian klimatu.”: „Przewidywane zmiany we frekwencji i intensywności ekstremalnych skrajności w klimacie w ujęciu globalnym, jak i regionalnym, **w ciągu najbliższych dwóch do trzech dekad** ocieplenia, wystąpią, ale sygnały te będą stosunkowo niewielkie w porównaniu do naturalnej zmienności klimatu w ciągu tak określonej ramy czasowej”. dane Wg analizy „Ocena warunków opadowych w polskiej strefie Pobrzeży Południowobałtyckich.”, stwierdzono istotny wieloletni trend **wyraźnego zmniejszania się** (a nie zwiększenia) **frekwencji i intensywności ekstremalnych warunków**

pogodowych (zwłaszcza posusznych) na obszarze Pomorza Zachodniego. W skali kraju **województwo zachodniopomorskie jest najmniej narażone na nagłe klęski żywiołowe** (<http://static.twojapogoda.pl/2016/11/000054363-620x470.png>). Ten czynnik szczególnie sprzyja rozwojowi rolnictwa i turystyki.

Mimo obecnie trendu spadkowego ilości ekstremalnych zjawisk pogodowych, inwestycje adaptacyjne, wobec ich zaniedbania, niedostatecznej ilości w regionie - zwłaszcza na obszarach wiejskich, powinny uzyskać priorytet przed innymi działaniami wspierającymi.

- Województwo zachodniopomorskie ma w skali kraju rzadko występujący, niski udział gleb zakwaszonych w całkowitej powierzchni gleb ornych. W naszym regionie wapnowanie jest bowiem zbędne aż dla 40% gleb. Natomiast w ograniczonym zakresie potrzebuje wapnowania 18% gruntów. Koniecznie wapnowania potrzebuje tylko 12% powierzchni gruntów, a wskazane jest ono dla 13% gruntów. I tutaj, dla tych ostatnich pozycji, po podwyższeniu pH, zaistnieją realne możliwości dalszego zwiększenia plonów.

- Poziom bardzo niski zasobności w makroskładniki (P, K, MG) ma analogicznie jw. (tj. ograniczony zakres, wskazany, konieczny nawożenia) kolejno: 6, 11 i 13% gruntów w województwie. Na tle kraju jest to jedna z niższych zasobności – tutaj tkwią, w nawożeniu ww. makroskładnikami, istotne rezerwy produkcyjne.

- Zachodniopomorskie posiada największą długość rzek i kanałów w kraju i stosunkowo duże zasoby wód w zbiornikach śródlądowych. Wykorzystanie jednak tych istniejących znacznych zasobów wody w województwie jest niskie. Zdecydowanie dominuje bezużyteczny odpływ wody - zrzut jałowy. Prawie 50% użytków rolnych jest zmeliorowane, jednakże stan tych melioracji jest niezadawalający i ulega stałemu pogorszeniu (brak zabiegów renowacyjnych) – degradacji i dekapitalizacji. Grunty orne zdrenowane stanowią blisko 20% powierzchni użytków rolnych. **Większość jednak systemów drenarskich wymaga gruntownej renowacji.** Powyższe dane wskazują jednoznacznie na potrzebę znacznego zwiększenia wykorzystania zasobów wody na cele rolnicze, przy stopniowym zwiększeniu zasobów retencyjnych, w tym w szczególności realizacji programów małej retencji wód.

Częste występowanie na obszarze województwa zachodniopomorskiego niedoborów wody glebowej wpływające ujemnie na gospodarkę, a zwłaszcza rolnictwo, skłania do wniosku, że całościowe działania zmierzające do zwiększenia w sposób stały, dyspozycyjnych zasobów wody, należy uznać za priorytetowe i pilne. Jako najpilniejsze wskazać należy zwiększenie małej retencji na obszarach użytkowanych rolniczo (tutaj jest 70% ogólnych zasobów wody), na których najbardziej odczuwalny jest deficyt wody (głównie wschodnie i środkowe obszary regionu). Ww. zwiększenie retencji wodnej do poziomu minimum - 5% średniego odpływu rocznego, powinno być uzyskane w wyniku stworzenia sieci zbiorników dużej i małej retencji, a także (głównie?) wsparcia programów rozwoju mikro-

retencji i retencji około obiektowej. Stąd już w Wieloletnim Programie Inwestycyjnym Zachodniopomorskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Szczecinie, uwzględniono jako priorytet przywrócenie sprawności technicznej urządzeń melioracji wodnych podstawowych (obecnie zaktualizowany i zamykający się w ramach czasowych 2008-2030). Z analiz ZZMiUW wynika, iż rocznie na ww. zadania powinna być przeznaczona kwota około 30 mln PLN. **Należy dodać, że zachodniopomorskie jest jedynym województwem w kraju, które wykorzystuje wszystkie przyznane środki unijne na gospodarkę wodną na obszarach wiejskich.**

- W strukturze powierzchniowej gospodarstw rolnych dominują gospodarstwa duże. W zachodniopomorskim jest najwięcej w kraju gospodarstw o powierzchni 100 hektarów i większych. Według danych GUS w roku 2015 w naszym województwie na 100 hektarach użytków rolnych zatrudnionych było 5,3 osoby. Jest to zdecydowanie najmniej w kraju. Wynika to głównie ze struktury powierzchniowej gospodarstw - dominacji dużych obszarowo i wielkoobszarowych gospodarstw, której efektem jest znaczny, jeden z największych w kraju, stopień umaszynowania procesu produkcji rolnej skutkujący z kolei dominacją produkcji towarowej - głównie wysokotowarowej. Występujące często w regionie wyspecjalizowane w produkcji wielkotowarowej gospodarstwa o pow. mniejszej niż 50 ha, należy także zaliczyć do gospodarstw rozwojowych. W województwie zachodniopomorskim gospodarstwa powyższe, przede wszystkim te charakteryzujące się arealem zbliżonym do 50 ha i większym, należy zatem wspierać, ponieważ to one są z reguły usprzętowane i mogą zagospodarować działki rolne (wraz z budynkami) o większych powierzchniach, wchodzące w skład Zasobów Rolnych Skarbu Państwa. Przy czym konieczne są tutaj nowe mechanizmy i elementy wspierające - finansowe ze strony Państwa.

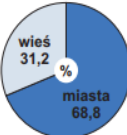
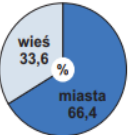
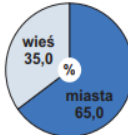
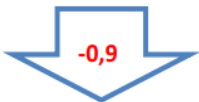

- Aby stworzyć warunki zagospodarowania ziem Skarbu Państwa należy wspierać mniejsze gospodarstwa, aby osiągnęły pow. 300 ha, w tym celu należy ułatwić możliwość przejęcia gruntów po spółkach, które opuściły dzierżawy, docelowo powinno to być związane z opcją wykupu nieruchomości.

- Liczba ludności zamieszkujących na terenach wiejskich naszego województwa w 2015 roku wynosiła 537 725 co stanowiło 31,4% ogółu mieszkańców. W tej liczbie mężczyźni na OW stanowią 50,38%. Natomiast pod względem ilości miejscowości wiejskich w regionie zajmujemy 8 lokatę na 16 województw.

- Województwo zachodniopomorskie zajmuje drugie miejsce w kraju, ze znaczną dynamiką wzrostu, pod względem ilości gospodarstw ekologicznych posiadających certyfikat.

- W regionie szacuje się systematyczny spadek liczby mieszkańców w całym okresie prognozy (2014 – 50). Spadek liczby ludności miejskiej będzie się pogłębiał do 2050 r., podczas gdy spadek liczby ludności wiejskiej spodziewany jest dopiero po 2025 r. Prognozuje się, że liczba ludności na wsi w zachodniopomorskim w 2050 r. będzie o mniejsza niż w 2013 r. o 5,1%.

Tabela. 58. Struktura demograficzna

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE	2013	2035	2050
Liczba ludności (stan w dniu 31 XII)	1718,9 tys.	1594,7 tys. w stosunku do 2013 r. spadek o 124,2 tys. osób	1453,3 tys. w stosunku do 2013 r. spadek o 265,5 tys. osób
Udział ludności województwa w ogólnej liczbie ludności kraj	4,5%	4,4%	4,3%
Ludność według miejsca zamieszkania			
Przyrost naturalny na 1000 ludności			
Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej	13,9%	25,2%	33,6%
Przeciętne trwanie życia (lata)			

Źródło:

file:///D:/DOKUMENTY/STRATEGIA/prognoza_demograficzna__zachodniopomorskie__2014_2050%20(1).pdf)

Według prognozy w okresie 2013-2050 r. na wsi najbardziej zmniejszy się liczba osób w wieku 20-24 lata – o 43,1%, a największy wzrost liczby ludności wystąpi natomiast wśród osób w wieku 85 lat i więcej (o około 260%). Zachodniopomorskie jest jednym, z najszybciej starzejących się regionów w Polsce. Szczególnie proces ten już jest widoczny w populacji zamieszkującej OW.

- Obszary wiejskie regionu lokalnie wykazują przyrost liczby ludności, co głównie wynika z przesiedlania się mieszkańców miast poza ich granice administracyjne. Jest to wynik dążenia mieszkańców miast do poprawy jakości życia. Jednocześnie pozostają oni jednak związani swoją główną aktywnością z miastem i w ograniczonym stopniu integrują się z lokalną społecznością.

- W stosunku do danych z końca 2015 roku spadki w liczbie bezrobotnych wahały się od 12,2% w przedziale wiekowym 35 – 44 lata do 23,3% w przedziale 18 – 24 lata. Zwiększyła się tylko liczba bezrobotnych w najstarszej grupie wiekowej, tj. 60 lat i więcej, o 2%. W przypadku najmłodszych bezrobotnych notowano także wyraźny spadek ich udziału w strukturze wiekowej bezrobotnych z terenów wiejskich - o 1,7 pkt proc. **Wśród bezrobotnych OW jednak dalej największe grupy tworzą**

osoby w wieku 25 – 34 lata. Na większości OW zachodniopomorskiego wystąpiły w ostatnich 3 latach braki na rynku pracy. Tzw. „ręk do pracy” brakowało szczególnie w regionach o dużym zapotrzebowaniu na prace sezonowe.

- Rolnictwo absorbuje coraz mniejszy zasób siły roboczej, zaś strategiczna wizja zakłada utrzymanie żywotności obszarów wiejskich. W związku z tym ciężar zatrudnienia wiejskich zasobów pracy powinny przejmować działalności nierolnicze. Częstym przykładem na prawidłowość powyższego założenia jest analiza struktury rynku pracy w Holandii *versus* Polska.

Tabela.59. Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie w woj. zachodniopomorskim w porównaniu z Holandią (dane GUS).

Kraj, region	Powierzchnia użytków rolnych [w tys. ha]	Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie
Holandia	1.924 ^a	1,3% ^a
woj. zachodniopomorskie	1.115 ^b	7,9% ^b
^a – dla 2015 r. ^b – dla 2016 r.		

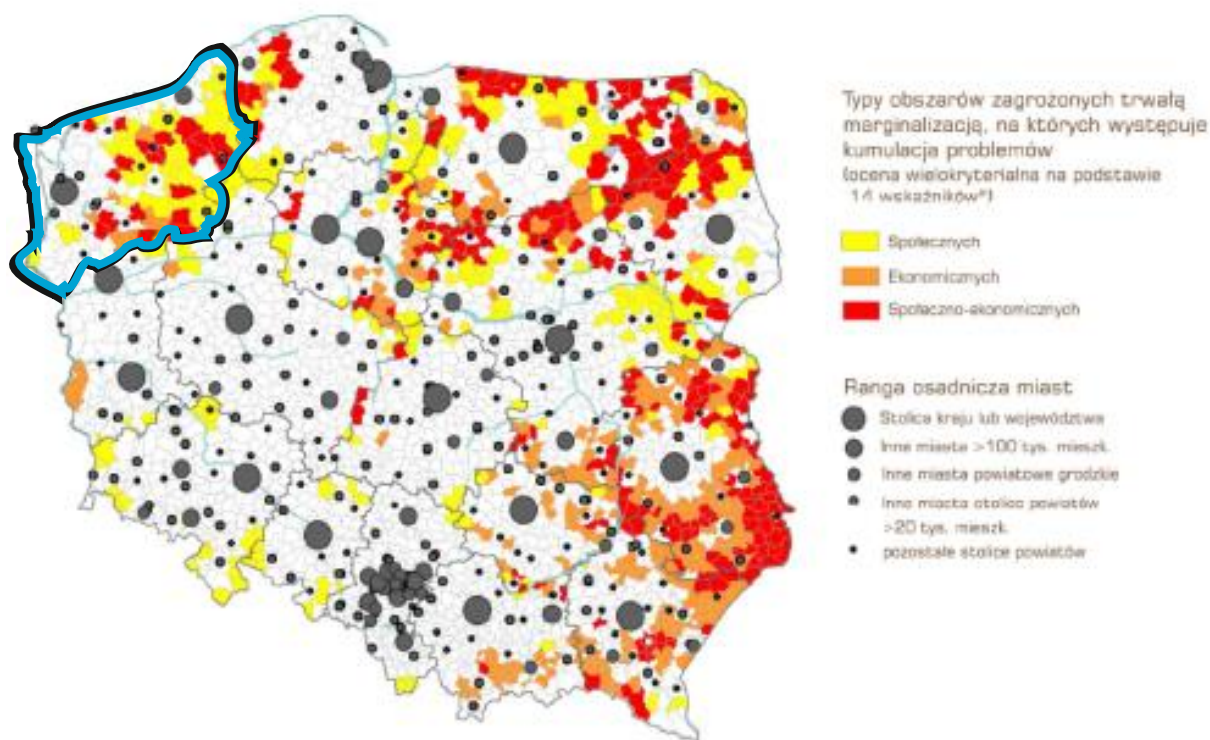
W Holandii udział czynnych zawodowo bezpośrednio zatrudnionych w rolnictwie jest jednym z najmniejszych w Europie (1,3% - 2015 r., wobec 7,9% obecnie – 2016., w woj. zachodniopomorskim), mimo bycia światowym potentatem w ciągle progresywnej produkcji rolniczej (Holandia zajmuje 2 miejsce na świecie w eksporcie produktów rolnych). Jednak wg dostępnych analiz w bezpośredniej obsłudze rolnictwa (wytworzenie, dystrybucja środków do produkcji rolnej, obrót produktami rolnymi i ich przetwórstwo, usługi - skierowane wyłącznie na rolnictwo) pracowało 52% osób czynnych zawodowo w Holandii. Jeżeli za tzw. „działalności nierolnicze”, uznać te całkowicie niezwiązane z produkcją rolniczą – tj. rolnictwem i jego szeroko rozumianą obsługą, to będą one borykać się szczególnie w zachodniopomorskim regionie: „...jednak z **wyjatkowymi trudnościami...**”, bowiem „Problemy te wynikają głównie z różnego stopnia dostępności terenów wiejskich, **niewielkich liczebnie społeczności** na tych terenach i ich **niskiej gęstości zaludnienia** [w woj. zachodniopomorskim szczególnie niskiej], z ich struktury społecznej i gospodarczej [dodajmy praktyczny brak w regionie ukrytego bezrobocia], a także z charakteru powiązań [z reguły ściśle branżowych] między podmiotami zarówno w obrębie samych tych obszarów, jak i poza nimi. Dodatkowe przeszkody dla przedsiębiorców wiejskich to niewielki rozmiar lokalnych rynków...” „Ostatnia trudność wynika z faktu, że gospodarki wiejskie są zwykle **o wiele mniej zróżnicowane niż miejskie.**” (źródło: „Czynniki i bariery rozwoju przedsiębiorczości na Obszarach Wiejskich”, Beata Skubiak, Uniwersytet Szczeciński Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania NR 42, T. 2 DOI: 10.18276/sip.2015.42/2-09). Nie ma więc wystarczającej liczby podmiotów, do których w regionie miałyby być realnie adresowana wyżej zdefiniowana „działalność nierolnicza” pochodząca z OW zachodniopomorskiego (oczywiście poza formą - np. sprzedaży,

internetową, tj. niezależną - w znacznej części - od warunków lokalnych). Należy dodać: wobec ww. warunków brzegowych, dla większości OW znacznego oddalenia rynków metropolitalnych i wyjątkowo słabego pokrycia OW województwa, siecią ośrodków o charakterze rzeczywiście miejskim (tj. nie tylko wynikającym z podstawy prawnej działania).

- To samo ma odniesienie do tzw. rolniczej produkcji niszowej (np. hodowli strusi, ślimaków, uprawy szarlatu – *Amaranthus*, etc.). Polska obok krajów Ameryki Łacińskiej, jest przykładem na brak istotności – niskiej stopy zwrotu subwencji - inwestycji, tego typu programów, niskiej efektywności szczególnie dla pobudzenia rozwoju najbardziej strukturalnie trudnych tzw. „wyłączonych” (np. obszary popegeerowskie w zachodniopomorskim) makro i mikro regionów OW.

- Przykładem takiej najnowszej analizy zdolności rozwojowych regionów kraju (2017) jest np. ocena dokonana w ramach Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR). Wg niej (patrz rys. poniżej) w wyniku analizy 14 wskaźników, dla większości OW – gmin woj. zachodniopomorskiego, istnieje zagrożenie trwałą marginalizacją. W powyższej analizie nie uwzględniono jednak właściwie struktury obszarowej działalności rolniczej na OW – jej opcjonalnie silnego pozytywnego oddziaływania na procesy rozwojowe. Do tego samego klastra zaliczono bowiem obszary o diametralnie różnej strukturze agrarnej – od z dominacją wielkoobszarowej, do takiej z silnym rozdrobnieniem.

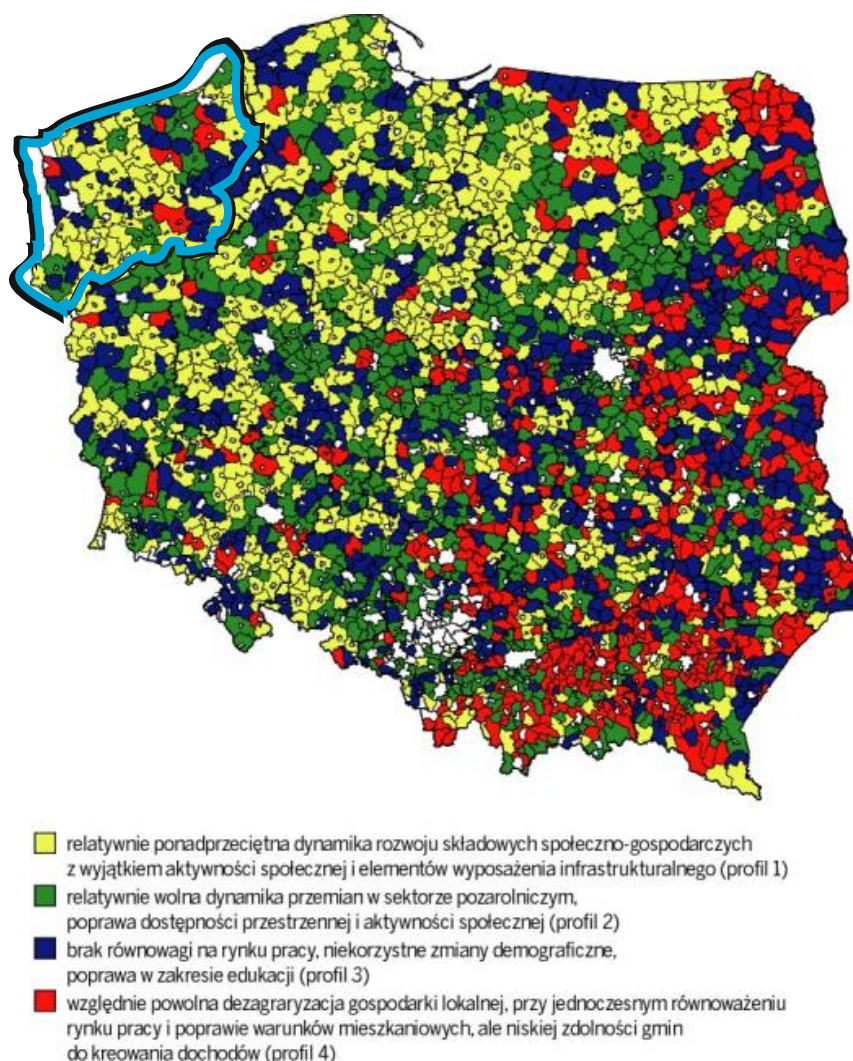
Rys. 48. Typy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją na których występuje kumulacja problemów (ocena wielokryterialna na podstawie 14 wskaźników*)

Źródło: „Problem obszarów wiejskich w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju”, J. Ruszała, 2017

W poniższym zestawieniu natomiast wyraźnie jest uwidoczniła znaczna różnica w zdolnościach prorozwojowych różnych regionów wg SOR „zagrożonych trwałą marginalizacją”. W zachodniopomorskich OW dominują gminy z „relatywnie **ponadprzeciętną dynamiką rozwoju składowych społeczno-gospodarczych...**” (rys. 2.). W regionie pokrywa się w zdecydowanej większości zasięg przestrzenny obszarów z wysoką „ponadprzeciętną” dynamiką rozwoju, z zasięgiem obszarów o gospodarce wielkoobszarowej i o wysokim stopniu towarowości produkcji rolniczej - który przedstawia poniższe optymalnie informatywne, drugie graficznie opracowanie sporządzone w celach dydaktycznych.

Rys. 49. Dynamika rozwoju OW

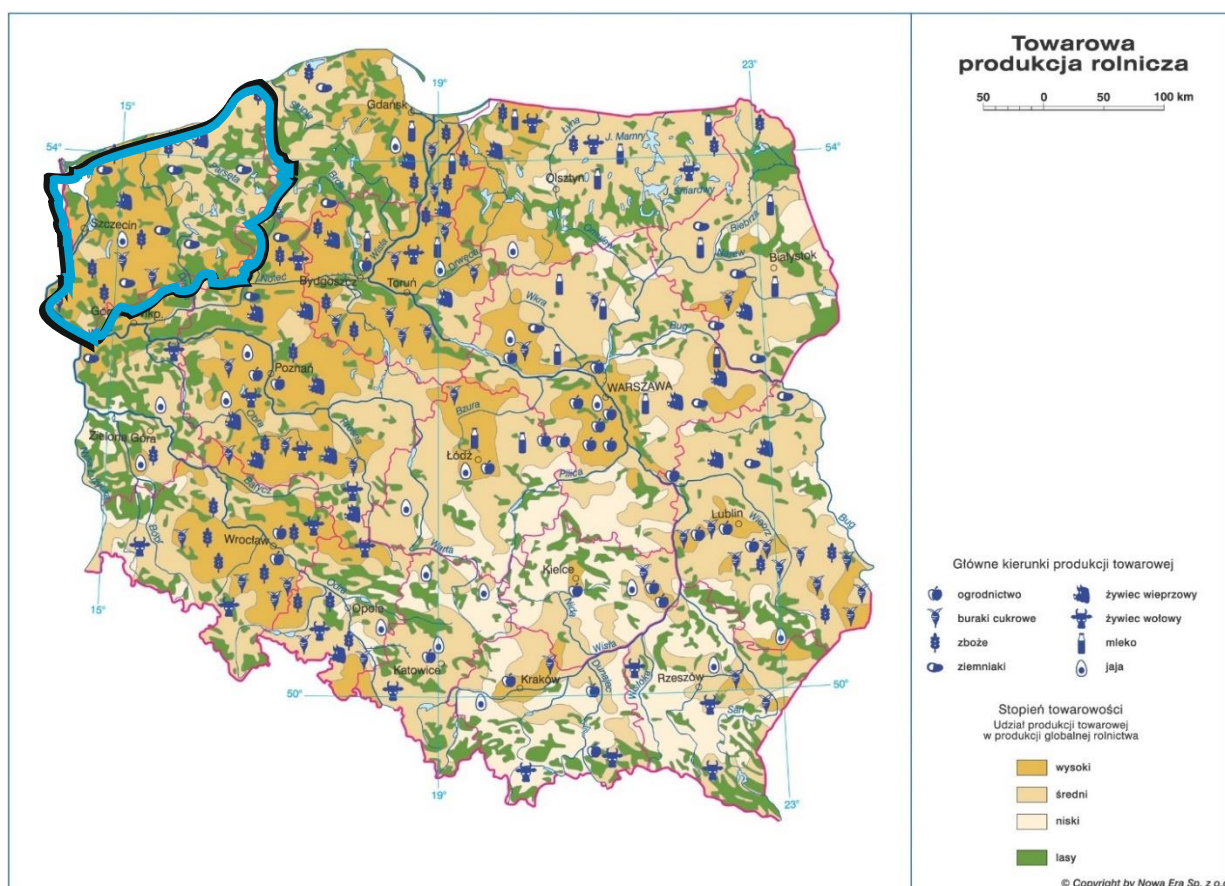

Źródło: IGIPZ PAN

Ustalenie dla regionu zaniżonego w stosunku do możliwości aplikacyjnych, limitu środków na zadania modernizacyjne, a więc w większości innowacyjne – o najwyższym stopniu dochodowości; i dotychczasowa polityka rolna Państwa subwencyjna, odpowiada za niewykorzystanie potencjału obszarów „popegeerowskich”. Na potencjał ten składa się szczególnie: infrastruktura, głównie drogowa,

ale i dot. zabudowy, historycznie – optymalnie zatem kumulujące doświadczenia pokoleń; osadzone z reguły w miejscu przedwojennych folwarków, centra logistyczne; i nierozdrobniony - wielkoobszarowy rozłóg ziemi. Nie jest zatem w całości prawdziwe stwierdzenie, że: „Problemy te [tj. rozwojowe] są efektem niekorzystnej struktury powierzchniowej gospodarstw rolnych (np. spuścizna popegeerowska w województwie zachodniopomorskim)” – J. Ruszała, Problem obszarów wiejskich w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, 2017. Powinny być zatem ww. OW objęte wsparciem nie ze względu na istniejące obszary ubóstwa, a głównie dla wykorzystania ich wysokiego potencjału rozwojowego.

Rys. 50. Towarowa produkcja rolnicza.

Źródło: IGIPZ PAN

Tabela 60. Liczba (ostateczna) wniosków w zakresie modernizacja gospodarstw wg województw

Lp.	Województwo	Limit środków finansowych [w zł]	Liczba złożonych wniosków	Wykorzystanie limitu środków
1	Dolnośląskie	115 174 010,50	302	46,09%
2	Kujawsko - pomorskie	199 980 465,09	1 665	126,03%
3	Lubelskie	331 996 391,94	1 062	41,17%
4	Lubuskie	21 860 474,05	247	205,95%
5	Łódzkie	263 170 726,50	817	37,41%
6	Małopolskie	107 697 992,83	544	58,37%
7	Mazowieckie	465 596 279,90	2 532	76,01%
8	Opolskie	68 345 862,94	613	141,92%
9	Podkarpackie	90 615 337,89	293	35,96%
10	Podlaskie	181 265 568,03	1 551	142,00%
11	Pomorskie	91 594 561,28	778	146,95%
12	Śląskie	72 519 159,14	327	71,53%
13	Świętokrzyskie	120 892 294,05	837	74,61%
14	Warmińsko - mazurskie	110 632 111,97	909	147,56%
15	Wielkopolskie	252 006 511,01	2 494	166,95%
16	Zachodniopomorskie	39 328 324,77	622	330,77%
Razem Działanie		2 532 676 071,87	15 593	93,96%

Źródło: www.agronews.com.pl

Komentarz: W „Development strategies and rural development: exploring synergies, eradicating poverty”, (C. Kay 2009) autor zwraca uwagę na to, że: „Jednym z..., ...głównych zastrzeżeń do tezy UB [tzw. „urbanizacyjnej” – wspierania głównie działalności pozarolniczej na OW] jest to, że odsuwa, a nawet ignoruje ona **analizę synergii**, którą można osiągnąć poprzez interakcje wiejsko-miejskie, a konkretniej rolniczo-przemysłowe.” Dalej C. Kay konstatuje, że wstępna IS (industrializacja) zawsze jest głównie efektem „skonsumowania” przez przemysł ale też i sektor usług, nadwyżki, która najpierw musi powstać w rolnictwie. „Dlatego też rozsądna strategia rozwoju musi znaleźć właściwą relację między rolnictwem a przemysłem w procesie rozwoju. Jest to relacja, która będzie się różnić w zależności od konkretnej fazy procesu rozwoju, a także w miarę zmian warunków strukturalnych i okoliczności międzynarodowych. Skupiając się jednostronnie na ustaleniach analityków z branży rolniczej lub przemysłowej, nie można znaleźć złożonych i dynamicznych interakcji między nimi. Dlatego nie są w stanie twórcy powyższych analiz pojąć znaczenia odkrywania wielorakich możliwości przepływu międzysektorowych zasobów i ich zmiennego wpływu na określone trajektorie rozwoju gospodarczego.” Uzyskanie efektów „synergii” – tj. współdziałania różnych czynników, którego efekt jest większy niż jedynie suma poszczególnych oddzielnych działań; jest szczególnie istotne dla obszarów z przewagą działalności rolniczej.

Dla takiej „synergii” OW zachodniopomorskiego mają wyjątkowo korzystną strukturę agrarną - obszarową gospodarstw – dominują duże (i potencjalnie) silne ekonomicznie gospodarstwa. Także wyjątkowo,

jak na warunki polskie, jest na OW regionu, dobrze rozwinięty sektor usług – zbliżony poziomem zatrudnienia nawet do holenderskiego, tj. o najwyższym stopniu rozwoju w Europie. Na tego typu obszarach wiejskich z dominacją rolnictwa: „Wśród pytań, które decydenci muszą rozważyć, znajdują się te dotyczące: sposobów zagwarantowania rolnikom wystarczających zachęt, tak aby rolnictwo generowało wymaganą nadwyżkę; jak zapewnić, aby ekstrakcja tej nadwyżki nie doprowadziła do stagnacji w rolnictwie; i jak spowodować, by ta nadwyżka nie była wykorzystywana do finansowania nieefektywnego procesu industrializacji. Należy rozwijać powiązania między rolnictwem a przemysłem w taki sposób, aby doprowadzić do pozytywnego cyklu wzrostu gospodarczego i do wzmocnienia komplementarności między tymi sektorami.” „W związku z tym dyskusja nad strategią rozwoju powinna koncentrować się na tym, jak osiągnąć i zmaksymalizować synergie międzysektorowe oraz jak najlepiej zapewnić sprawiedliwy podział owoców postępu między bogatymi i biednymi, czy to miejskimi, czy wiejskimi.” „Osiągnięcie zrównoważonego rozwoju gospodarczego **to nie tylko kwestia przeniesienia zasobów z rolnictwa na przemysł**. Wymaga to takiej strategii rozwoju, która generuje dynamiczną interakcję między dwoma sektorami.” „Taka strategia rozwoju "synergii" oferuje również użyteczne ramy do analizy bieżących problemów... ..takich jak biotechnologia, suwerenność żywnościowa i zmiana klimatu, a także opracowanie propozycji rozwiązania tych problemów.” (ibid.)

Jako przykład - w cytowanej pracy, na wyjątkową skuteczność - efektywność polityki „synergii” – spektakularny sukces aktywizacji OW, podawana jest polityka rozwoju OW w Korei Pd. i Tajwanie. „Te azjatyckie rządy zachęcały także do tworzenia tych gałęzi przemysłu, które umożliwiłyby implementację ulepszeń w rolnictwie, takich jak upowszechnienie stosowania nawozów sztucznych, maszyn i urządzeń rolniczych uprzemysławiających produkcję rolną. Ponadto **branże wspierające rolnictwo otrzymały wyższą alokację środków pomocy zagranicznej**, niż inne rodzaje przemysłu.”

- Istotną barierą rozwojową jest niewątpliwie informacyjno-doradcze, implementacyjne, zajmujące się transferem wiedzy otoczenie gospodarcze OW pom. zach., a właściwie jego brak (z wyjątkiem istotnie niedofinansowanego ODR (z którego głównie usług korzysta większość firm OW regionu i gospodarstw rolnych o cechach przedsiębiorstw) stacji chemiczno-rolniczej, stacji doświadczalnej oceny odmian, przedstawicielstwa instytutu zootechniki. Istniejące doradztwo przemysłowe praktycznie nie jest wykorzystywane przez podmioty gospodarcze działające na OW. Lokalne Grupy Działania trudno uznać za efektywne miejsca transferu nowych innowacyjnych technologii i rozwiązań ekonomicznych, mimo ich niewątpliwych zasług dla rozwoju regionu.

- M. in. z ww. względów w regionie należy szczególnie promować Polskie Doświadczalnictwo Odmianowe wraz Państwowymi Spółkami Hodowli Roślin, ponieważ rolnictwo w zachodniopomorskim coraz bardziej zaczyna się uzależniać od stosowania materiału siewnego odmian hybrydowych, uzyskanego przez producentów - hodowle zagraniczne, odmian co prawda o dużym potencjale plonotwórczym, ale jednocześnie o wysokich wymaganiach klimatycznych, a co za tym idzie, często o dużym stopniu

zawodności. Wad tych nie mają rodzime odmiany, które będąc rzeczywiście wszechstronnie testowane w naszych warunkach klimatycznych, dają gwarancję pewnego - wysokiego plonu, będącego głównie efektem optymalnego przezimowania.

- Dla zapewnienia rozwoju OW regionu konieczne są działania edukacyjne szczególnie w rejonach „popegeerowskich” rozwijające postawy przedsiębiorcze i innowacyjne ugruntowane w kulturze (istotnie ich brakuje) - mające zatem przyzwolenie i wsparcie społeczne. Aby społeczeństwo było przedsiębiorcze, nie wystarczą odpowiednie uregulowania prawne, dostęp do technologii i środków na finansowanie działalności. Nieodzowny jest odpowiedni grunt kulturowy, który pozwoli ludziom wykorzystywać szanse. Czynniki kulturowe mają charakter bardziej trwały od uwarunkowań prawnych i gospodarczych. To one stanowią będącą ważną barierą rozwoju przedsiębiorczości lub czynnik ów rozwój pobudzający.

- Rozwój szkolnictwa i szkoleń na wysokim poziomie może pobudzić rozwój przedsiębiorczości wiejskiej. Pracownicy, którzy osiągnęli wyższy poziom wymaganych umiejętności, mogą przekształcić swoje mikro przedsiębiorstwa i przygotować je do konkurencji nawet na rynkach globalnych. (A. Shafeghat et al., Pattern of Rural Entrepreneurship in Economic and Social Development, 2008.).

- Konieczne jest dla rozwoju regionu zapewnienie lepszego dalszego dostępu do kapitału pożyczkowego, w szczególności do funduszy podwyższonego ryzyka.

- Zwiększenie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych poprzez: poprawę ich dochodowości, pozycji w systemie prawnym, integrację łańcucha żywnościowego, ograniczenie poprzez zmianę prawa, roli, pozycji pośredników zwłaszcza korporacyjnych, wobec producentów; i systemowe ograniczenie możliwości windowania marż handlowych narzucanych przez sieci handlowe. (komentarz: C. Kay w cytowanej już publikacji „Development strategies and rural development: exploring synergies, eradicating poverty”, (2009) zwraca uwagę, że główne obecne zagrożenie (ale i szansę) dla rozwoju gospodarczego OW stanowią korporacyjne sieci handlowe wobec których dostawca – producent, ma zbyt słabą pozycję negocjacyjną. Wzmocnienie pozycji dostawcy stanowić powinno immanentną część prorozwojowego wykorzystania dobrej organizacji handlu tworzonej przez ww. sieci – korporacje. Potrzebne jest zatem także uruchomienie nowych mechanizmów mających na celu skuteczną walkę z tzw. zmonopolizowaną ceną płodów rolnych, nagminnie stosowaną przez podmioty skupowe, oraz stworzenie mechanizmów przeciwdziałających zawyżaniu cen na środki do produkcji rolnej.

- Konieczne jest dla osiągnięcia powyższego, szczególnie wspieranie już istniejących i powstawanie nowych lokalnych rynków rolnych w regionie, rozwoju lokalnych branż (np. organizacji stowarzyszających producentów typu: Polskie owoce i warzywa, Polska wołowina i wieprzowina).

- Doprowadzenie do zwiększenia spożycia owoców, warzyw świeżych i przetworzonych, poprzez wszechstronne działania subwencyjne w tym szczególnie dotyczące marketingu i promocji.
- Na terenach wiejskich powiatów zachodniopomorskich znajdują się obszary o bardzo niskim wykorzystaniu infrastruktury wodnej, kanalizacyjnej i gazowej. Niezadowalający poziom zaopatrzenia mieszkań w wodę z wodociągów przekłada się na przykład na poziom wyposażenia mieszkań w ubikację splukiwaną wodą oraz łazienkę, który nadal jest zbyt niski (o około 10% mniejszy niż poziom zaopatrzenia mieszkań w wodę z wodociągów).
- Gorzej sytuacja przedstawia się przy wykorzystywaniu kanalizacji. Występują istotne braki w ilości oczyszczalni ścieków, w wielu wypadkach te istniejące wymagają pilnych remontów.
- Podobnie wygląda wykorzystywanie sieci gazowej, przy czym udział ludności korzystającej z sieci gazowniczej jest bardzo niski aż w 10 powiatach.
- Bardzo zły jest stan lokalnych kotłowni ogrzewających sieci ciepłownicze, co przekłada się m.in. na niski poziom wykorzystania w mieszkaniach centralnego ogrzewania zaopatrywanego w ciepło z ww. lokalnych kotłowni.
- Odsetek liczby ludności wiejskiej korzystającej z oczyszczalni wynoszący 40,7% plasuje województwo na 2. miejscu w Polsce przy średniej krajowej wynoszącej 25,7%. W niektórych powiatach nadal jednak spora część ścieków odprowadzana jest bez wcześniejszego oczyszczania.
- Rozproszona sieć osadnicza i wynikające z tego wysokie koszty budowy infrastruktury na obszarach wiejskich, to główne przyczyny zaniedbań rozwoju w regionie. W wielu miejscowościach brak jest dostatecznej sieci dróg, linie energetyczne wymagają modernizacji i stąd niższy jest ww. stopień wyposażenia w sieć wodociagową i kanalizacyjną. Trudności te (wodociągi + kanalizacja) hamują rozwój funkcji rolniczych i pozarolniczych wsi, nie sprzyjają nowemu osadnictwu na obszarach wiejskich i rozwijaniu działalności gospodarczej.
- Główne ośrodki miejskie regionu (Szczecin, Koszalin, Świnoujście, Kołobrzeg, Stargard, Wałcz i Szczecinek) leżą w pobliżu granic województwa, co skutkuje ograniczoną dostępnością do nich z obszaru centralnej części regionu. Obejmuje on aż 30% powierzchni województwa i jest zamieszkiwany przez ok. 12% populacji województwa.
- W porównaniu z resztą kraju wskaźnik gęstości dróg publicznych jest w zachodniopomorskim znacząco niższy. W 2008 roku wynosił on 57,5 km/100 km² w porównaniu do 83,5 km/100 km² dla Polski.

- W skali kraju region zajmuje czołowe pozycje m.in. w dostępie firm do szerokopasmowego Internetu, wyposażeniu w sieci Intranet, czy też ilości osób korzystających w pracy z komputera. Jest też liderem w dziedzinie składania przez firmy zamówień przez Internet. Główną barierą w upowszechnieniu korzystania z komputerów i Internetu jest brak motywacji mieszkańców regionu. Dla 8% mieszkańców województwa barierą stanowi brak środków finansowych, około 4% mieszkańców nie posiada umiejętności korzystania z technologii informatycznych. Jedna trzecia miejscowości w województwie została zaliczona do terenów zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Najwięcej takich obszarów zaobserwowano w gminach położonych w południowo-wschodniej części województwa.

- Sieć energetyczna na terenach wiejskich regionu jest głównie przestarzała, co nie gwarantuje stałych dostaw odbiorcom indywidualnym. Znaczna część linii przesyłających energię elektryczną na te obszary powstała na początku lat pięćdziesiątych, co sprawia, że ich jakość (również w przypadku urządzeń rozdzielczych) jest niezadowalająca. Ponadto jest to bariera dla rozwoju małych elektrowni, w tym elektrowni opartych o odnawialne źródła energii. Istniejące linie wysokiego napięcia wymagają znacznej rozbudowy i modernizacji sieci o napięciu 110 kV. Ważne jest, by w procesach określania priorytetów inwestycyjnych przez samorządy dążyć do skorelowania planów inwestycyjnych gmin i przedsiębiorstw energetycznych.

- Województwo zachodniopomorskie jest krajowym liderem w wytwarzaniu energii wiatrowej. W regionie zlokalizowanych jest 6 z 10 największych elektrowni wiatrowych w Polsce. W pasie nadmorskim i w bezpośrednim jego sąsiedztwie panują najlepsze w Polsce warunki wiatrowe.

- Zachodniopomorskie jest jednym z najcenniejszych przyrodniczo regionów Polski. To tu właśnie zachowały się najlepiej wykształcone wielkie torfowiska, jeziora dystroficzne, torfowe i trzęsawiska, a także świeże i wilgotne łąki i mechowiska, nadmorskie klify, wydmy, lasy wydmore itd. Jest jednym z najbogatszych regionów w Polsce pod względem powierzchni i liczby obszarów naturalnych, na co niewątpliwie ma wpływ ww. ogromne bogactwo przyrodnicze oraz dobrze udokumentowane jego zasoby (waloryzacje przyrodnicze wszystkich gmin oraz waloryzacja przyrodnicza województwa).

Rys. 50. Dezintegracja wsi Mierzyn

Źródło: opracowanie własne WUP w Szczecinie

- Proces urbanizacji wsi przebiegający w sposób kontrolowany pozwala na kreowanie innego wizerunku wsi, nie tylko postrzeganego w negatywnych aspektach. Najbardziej istotnym problemem OW woj. zachodniopomorskiego jest dezintegracja przestrzenna wzmagająca poczucie braku ładu przestrzennego. Do z kolei aspektów zachowania i ochrony wartości niematerialnych, kulturowych należą: folklor, zachowanie języka, pomniki przyrody. Dziedzictwo naturalne jest również ważnym elementem dziedzictwa społeczeństwa, obejmujący strukturę wsi i środowiska naturalnego w jej otoczeniu, w tym flory i fauny - różnorodność biologiczną, a także składa się z elementów geologicznych (w tym są to mineralogiczne, geomorfologiczne, paleontologiczne, itp.). Tego rodzaju zabytki często służą jako ważny składnik w branży turystycznej danego kraju, przyciągają wielu turystów w tym z zagranicy.

- Poważnym problemem są także nieskanalizowane wsie i ścieki bytowo-gospodarcze gromadzone: w szambach, odprowadzane wprost do cieków poprzez szczątkowe kanalizacje burzowe, a także do szeregu obniżeń, oczek wodnych i stawów, które w efekcie końcowym wpływają na jakość wód powierzchniowych i gruntowych. Jednocześnie nie można pominąć znaczenia zrzutów zanieczyszczeń punktowych. Wiele funkcjonujących w zlewni oczyszczalni wymaga poprawy jakości odprowadzanych ścieków. Już dzisiaj występują lokalnie ostre konflikty między potrzebą ochrony środowiska a interesem producentów rolnych, dysponujących dużym kapitałem inwestycyjnym na obszarach, gdzie lokalizowane są duże fermy trzody chlewnej oraz prowadzona jest bardzo intensywna uprawa roślin na potrzeby przemysłu rolno - spożywczego. Nieprawidłowa gospodarka zasobami jest źródłem problemów ze stosunkami gruntowo-wodnymi, a tym samym wpływa na jakość wód podziemnych. Jest to związane zarówno z wprowadzaniem zanieczyszczeń do gleb i wód, jak i zaburzeniem naturalnych systemów

regeneracji. Ma to bezpośrednie przełożenie także między innymi na nośność gruntów oraz wielkość zasobów dostępnych pod zabudowę.

- Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się wyższym niż przeciętny w kraju, udziałem rolnictwa, wartością produkcji rolniczej w PKB regionu. Składają się na to już wcześniej omówione czynniki: duży udział w produkcji rolnej produkcji wysokotowarowej i wielkoobszarowej, terminalne – blisko granic, a nie centralne rozmieszczenie ośrodków przemysłowych, niska gęstość zaludnienia. Udział rolnictwa w PKB ogranicza jeden z najbardziej dynamicznie rozwijających się w kraju, sektor usług. Rolnictwo z racji swej struktury agrarnej, powinno w bardziej znaczący sposób wywierać wpływ na wzrost gospodarczy województwa.

Wykres 30. Struktura rolnictwa w województwie zachodniopomorskim

	2014	2015	2016	
Rolnictwo				Agriculture
Użytki rolne ogółem (stan w czerwcu) w tys. ha	831,9	837,1	813,0	<i>Agriculture land of total (as of June) in thous. ha</i>
w % ogółem:				<i>in % of total:</i>
użytki w dobrej kulturze rolnej	98,8	98,6	98,6	<i>in good agricultural condition</i>
pod zasiewami	71,0	76,5	77,8	<i>sown areas</i>
grunty ugorowane	6,0	1,6	1,7	<i>fallow land</i>
uprawy trwałe	2,6	2,2	1,5	<i>permanent crops</i>
ogrody przydomowe	0,1	0,1	0,1	<i>kitchen gardens</i>
łąki trwałe	16,2	15,5	15,4	<i>permanent meadows</i>
pastwiska trwałe	2,9	2,8	2,2	<i>permanent pastures</i>
użytki rolne pozostałe	1,2	1,4	1,4	<i>other agricultural land</i>
Zbiory w tys. t:				<i>Production in thous. t:</i>
zboża	1825,0	1817,7	1718,9	<i>cereals</i>
w tym:				<i>of which:</i>
pszenica	899,7	943,0	805,5	<i>wheat</i>
żyto	248,7	211,3	221,5	<i>rye</i>
jęczmień	232,6	210,7	238,6	<i>barley</i>

Źródło: Baza Danych Lokalnych GUS

- Największy udział w powierzchni zasiewów (i w wolumenie dochodów z rolnictwa regionu) stanowią zboża, którymi w roku 2015 obsiano blisko 60% gruntów. W stosunku do lat wcześniejszych powierzchnia zasiewu wykazuje niewielkie wahania. Warunki klimatyczno-glebowe, struktura agrarna regionu,

jak i szeroko pojęte te ekonomiczne, odpowiadają za powyższą dominację zbóż w uprawie w woj. zachodniopomorskim. Na rynku zbóż regionu, by ten był efektywny, potrzebny jest jednak niezależny, obiektywny element kontrolny, którego celem byłaby likwidacja wybiórczego określania parametrów technologicznych, mającego znaczący wpływ na cenę ziarna. Cena wyjściowa często zmienia się bowiem zbyt radykalnie ze względu na nietransparentne, a co za tym idzie najczęściej nadmierne potrącenia za niespełnianie ww. wymogów. Niezwykle ważnym w tej kwestii zagadnieniem jest więc powszechna dostępność dla producentów stacji przenośnych do badania parametrów zbóż oraz wspieranie niezależnych państwowych instytucji kontrolnych badających parametry skupowe zbóż.

- Zasiew rzepakiem i rzepikiem w odniesieniu do wielkości zasiewu tych roślin w latach poprzednich, ich udział w roślinnej produkcji rolnej regionu, utrzymuje się na nie zmienionym poziomie. Jest to wyrazem ogólnej tendencji w uprawie tych roślin na terenie całego kraju. Zarówno pod względem areалу uprawy, jak i w zbiorach rzepaku i rzepiku województwo zachodniopomorskie plasuje się obok województw: wielkopolskiego, dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego w krajowej czołówce.

- Na terenie województwa istnieją korzystne warunki do uprawy ziemniaków, na co wskazuje wysoka efektywność plonowania na poziomie 306 dt z ha (o 25 dt więcej niż przeciętna w kraju). Jest to perspektywiczna gałąź produkcji rolnictwa regionu.

- Powierzchnia uprawy buraków cukrowych z każdym rokiem zmniejsza się. Zmniejszanie się powierzchni zasiewu buraków cukrowych ma miejsce na terenie całego kraju i ogólnie areal uprawy tych roślin w ciągu 20 ostatnich lat zmniejszył się o połowę. W województwie zachodniopomorskim osiąga się niską efektywność plonowania buraków cukrowych (578 dt z ha) nawet o 40% niższą niż w takich województwach, jak małopolskie czy opolskie.

- Uprawa warzyw gruntowych w województwie zachodniopomorskim stanowi 1/60 ogólnej powierzchni uprawy warzyw w gruncie w Polsce. Mimo to ze względu na specyfikę produkcji (zdecydowana większość przeznaczona jest na tzw. świeży rynek, w tym także na eksport głównie do Anglii i Niemiec), wysoką jej towarowość - jej wartość, jest ona niezwykle istotnym elementem w strukturze produkcji rolnej w regionie i kraju.

- Szczególną pozycję w produkcji warzyw gruntowych w regionie mają bowiem: wybitnie wysokotowarowa produkcja marchwi na świeży rynek i porów mieszańcowych. Produkcje te (łącznie z marketingiem i przygotowaniem do sprzedaży) prowadzone są przy zastosowaniu najnowszych technologii, na najwyższym poziomie innowacyjności, porównywalnym tylko z uprawą tego asortymentu warzyw w Holandii. Stąd też gospodarstwa zajmujące się tym segmentem uprawy warzyw były i są,

istotnym segmentem wśród beneficjentów programów modernizacyjnych (główny udział w programie SAPARD, wysoce istotny w aplikacji środków na modernizację).

- W produkcji wysoko towarowej także notuje się szybki wzrost powierzchni uprawy rzodkiewki (Lubczyna – jest to obok gminy Gryfino, centrum produkcji wysokotowarowej warzyw gruntowych w regionie), powolny spadek powierzchni uprawy kapust i szybki spadek powierzchni uprawy kalafiorów oraz sałaty. Plony w uprawach wielko- wysokotowarowych warzyw są od 3 do 4 krotnie wyższe niż te szacowane przez GUS.

Uwaga ogólna: Szacunki powierzchni upraw, plonów i zbiorów warzyw gruntowych dokonywane przez GUS, są przykładem na wadliwość przyjętych metodyk szacowania, szczególnie dla produkcji warzyw i owoców. Są efektem niedofinansowania badań statystycznych w tym zakresie (mimo pozytywnych w tym względzie zmian w ostatnich latach w GUS). Dają one – szacowania ogrodnicze, często szacunki dalece różne od stanu faktycznego. Przeszacowana jest z reguły powierzchnia upraw warzyw gruntowych, a plony są silnie niedoszacowane (co stwierdza piszący te słowa, wieloletni rzeczoznawca wojewódzki GUS). Ponadto nie pokazują one produkcji towarowej i wysokotowarowej warzyw. Rzeczoznawcy gminni nie mają także z reguły odpowiedniej wiedzy i środków, by prawidłowo oszacować ww. wyznaczniki produkcji warzyw.

- Uprawa warzyw pod osłonami na terenie województwa zachodniopomorskiego ma charakter marginalny.

- Areal uprawy drzew owocowych zajmuje w województwie 10,7 tys. ha i od roku 2000 wzrósł o połowę ze względu na szeroką aplikację programów rolnośrodowiskowych – powstawanie tzw. sadów ekologicznych. Większość jednak z tych sadów faktycznie nie plonuje i, lub nie jest zbierana. Produkcja wysokotowarowa dotyczy wyłącznie jabłoni, śliwek i czereśni (i rozwija się tylko jedynie dla tych dwóch ostatnich gatunków, ze względów – głównie – klimatycznych, dlatego tylko ona warta jest wsparcia).

- Wśród krzewów owocowych i plantacji jagodowych największe znaczenie w województwie ma uprawa porzeczek, truskawek i malin. Uprawa borówki amerykańskiej prowadzona jest głównie w dużych wysoce wyspecjalizowanych gospodarstwach, jako wybitnie wysokotowarowa. Dorównuje zatem lub nawet w niektórych latach przewyższa wartością produkcji, ww. owoce miękkie. Ww. uprawy jagodowe związane są głównie z działalnością sieci chłodni w wschodniej części regionu (Świdwin, Połczyn, Koszalin - kapitał zagraniczny, dominuje firma Pomerania Frucht z grupy Grünewald działającej ponadto w Austrii i Niemczech) – obiektów bardzo nowoczesnych, oferujących produkty najwyższej jakości, znajdujące zbyt głównie na rynkach zagranicznych. Mimo tej dobrej sytuacji, ten rodzaj działalności silnie korzystający również z istotnego „bonusa” klimatycznego, wymaga wsparcia do dalszego prawidłowego rozwoju.

- Pogłowie zwierząt gospodarskich (w przeliczeniu na duże sztuki) w roku 2015 na terenie województwa utrzymuje trend malejący. Przy dużym areale użytków rolnych w regionie i średnim w porównaniu z innymi województwami stanie pogłowia, oznacza to niską obsadę zwierząt gospodarskich na 100 ha UR, plasując województwo zachodniopomorskie na przedostatnim 15 miejscu w kraju.

- Obsada krów na 100 ha użytków rolnych w województwie - 4,8 sztuki, jest także przedostatnią w kraju i stanowi zaledwie 1/3 obsady notowanej średnio w Polsce. Produkcja mleka krowiego na terenie województwa w 2015 r. osiągnęła alarmująco niski poziom niespełnia 1,3% udziału w produkcji mleka w kraju. Szczególnie niekorzystny wpływ na to miały, mają fluktuacje cenowe na rynku mleka. Zbyt krótkie tendencje wzrostowe cen mleka w jego skupie, głównie powodują brak stabilności i opłacalności produkcji. Zwiększa się tym samym w sposób nieuzasadniony ekonomicznie dystans między ceną skupu mleka, a jego ceną detaliczną. W celu stabilizacji tendencji zwykłej ceny mleka wskazane jest wspieranie przede wszystkim funduszy promocji poprzez właściwe oznakowanie produktu, organizowanie kampanii społecznych z naciskiem na promocję produktów mlecznych pochodzenia lokalnego, a także pomoc przy odbudowie stad krów mlecznych.

- Stan pogłowia trzody chlewnej w województwie należy uznać za niski i pozostający w trendzie spadkowym. W porównaniu z tak wiodącymi w chowie trzody województwami jak np. wielkopolskie, stan pogłowia w województwie zachodniopomorskim jest c. 10 krotnie niższy.

- Potencjał klimatyczno-glebowy i struktura agrarna województwa zachodniopomorskiego predysponuje go do rozwoju chowu i hodowli wszystkich gatunków zwierząt gospodarskich, a w szczególności bydła mlecznego i czysto rasowego bydła mięsnego. Stan posiadanych trwałych użytków zielonych wskazuje, że chów i hodowla bydła mlecznego i czysto rasowego bydła mięsnego, winna być lokalizowana w powiatach, w których jest wysoki odsetek trwałych użytków zielonych. Jednak utrzymująca się przez wiele lat tendencja spadkowa w pogłowie bydła mlecznego ściśle jest skorelowana z zapaścią i upadkiem przetwórstwa mleka w województwie. Bez lokowania w regionie silnych podmiotów z branży przetwórczej, odtworzenie zarówno ww. hodowli jak i przetwórstwa jest mało realne.

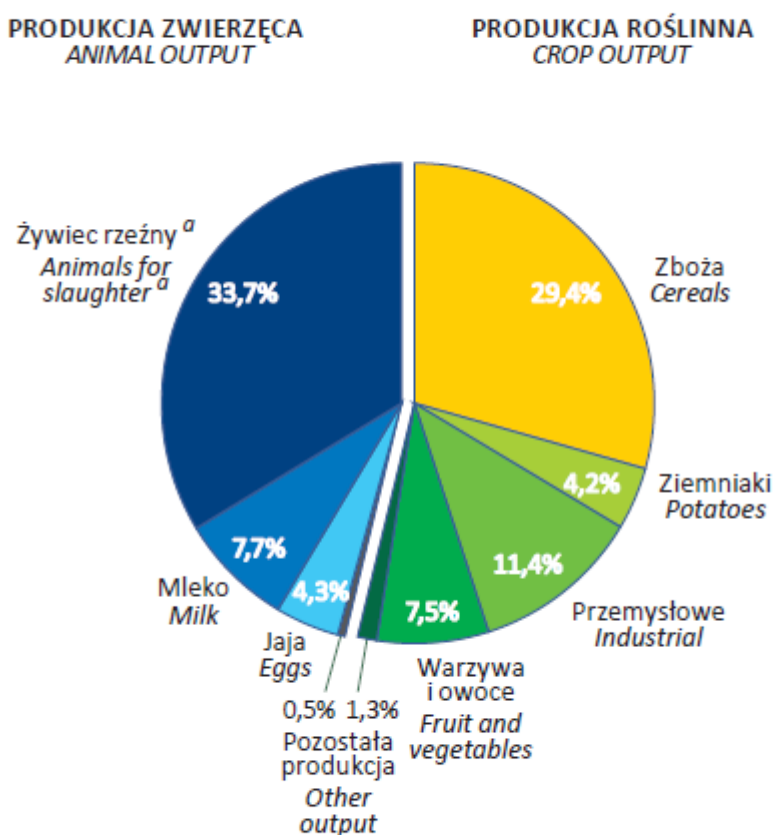
- Szanse rozwojowe w zakresie bydła mlecznego istnieją jedynie dla obiektów wielkofermowych i stad powyżej 80 sztuk krów dojnych. Produkcja kulinarnej wołowiny staje się więc alternatywą dla wielu gospodarstw, które wcześniej ukierunkowane były na produkcję mleka.

- W odniesieniu do produkcji wieprzowiny paradoksalnie problem z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń (ASF) we wschodnich województwach, może stać się czynnikiem pobudzającym do odbudowy sektora wieprzowego w województwie. Stosunkowo nieliczne stada o wysokim i bardzo wysokim, reżimie w zakresie bioasekuracji oraz duże odległości między stadami trzody chlewnej, często przekraczające

5 km, mogą ułatwiać powstrzymanie ekspansji ASF. Niemniej w województwie jest również ważny czynnik sprzyjający rozprzestrzenianiu się tej choroby – jest nim niekontrolowany wzrost liczebności populacji dzików, naturalnego wektora przenoszenia ASF i jednocześnie głównego odpowiedzialnego za ponad 100 milionowe straty rolników w uprawach polowych, jak wynika z szacunków naukowców ZUT i US na zlecenie Zachodniopomorskiej Izby Rolniczej.

Wykres 31. Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2015 r.

Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2015 r.
Structure of market agricultural output in 2015

^a Bydło, cielęta, trzoda chlewna, owce, konie, drób, kozy i króliki.
^a Cattle, calves, pigs, sheep, horses, poultry, goats and rabbits.

Źródło: GUS Warszawa 2017

- Przetwórstwo rolno-spożywcze w regionie opiera się głównie o przetwórstwo zbożowe ale jedynie na poziomie podstawowym (młyny), oraz mięsa i ryb. Przetwórstwo mleka (patrz wyżej) i owocowo-warzywne jest w zaniku. Odtworzenie tych branż przetwórstwa jedynie przez interwencjonizm - wsparcie państwa, wydaje się niemożliwe bez wejścia na rynek inwestora z branży produkującego asortyment o najwyższej jakości, stopniu przetworzenia. Jest to warunek *sine qua non* wobec malejących zasobów (w tym tzw. taniej) siły roboczej na OW zachodniopomorskiego, i jej istotnie rosnących kosztów.

- Sytuacja branży rybnej nie ulegnie diametralnej zmianie w ciągu kilku najbliższych lat. Trendy rynkowe dotyczące spożycia ryb są długofalowe. Na skutek zainteresowania konsumenckiego rybami łososiowatymi, należy spodziewać się nadal rosnących cen łososi, przewiduje się też dalszy wzrost zainteresowania pstrągami (jednak dodatkowy popyt może generować wzrost importu). Tendencja wzrostowa dotyczy udziału zakupów pstrąga od hodowcy w oparciu o turystykę wędkarską. Słaba jest możliwość rozszerzenia oferty krajowej ryb świeżych (dorsz, flądra, pstrąg i karp).

- Za kilkanaście lat w efekcie realizacji inwestycji, nastąpi znaczny wzrost nawet do 50 procent udziału, ryb produkowanych w akwakulturze. Widoczna jest tendencja hodowli ryb w obiegach zamkniętych. Znaczące będzie pojawienie się z nich produkcji w ofercie ryb świeżych oraz przetworzonych na rynku wewnętrznym krajowym.

- Województwo zachodniopomorskie nie zajmuje czołowych miejsc pod względem poziomu innowacyjności. Podstawę regionalnego potencjału innowacyjnego stanowią wyższe uczelnie publiczne. W regionie nie ma placówek Polskiej Akademii Nauk. Mało jest jednostek badawczo-rozwojowych. Rozwój zasobów ludzkich i infrastruktury instytucjonalnej w województwie jest niewystarczający. Wciąż odczuwalny jest brak specjalistów takich jak brokerzy technologii, animatorzy klastrów i ewaluatorzy projektów w obszarze kapitału ryzyka. Ich wykształcenie nie było celem żadnego z regionalnych projektów rozwoju zasobów ludzkich. Wyraźny jest trend spadkowy w poziomie wydatków przedsiębiorstw na działalność innowacyjną.

- Partnerstwo w zakresie innowacji wciąż jest niedostatecznie rozwinięte. Mechanizmy informacji i współpracy w zakresie obsługi transferu technologii, wsparcia przedsiębiorczości i innowacyjności są niedostosowane do potrzeb rynku. Odczuwalny jest niski poziom zaangażowania instytucji okołobiznesowych w realizację usług z zakresu transferu technologii oraz mały udział władz publicznych we wzmacnianiu potencjału instytucji wsparcia. Poziom innowacyjności województwa należy uznać za zagrożenie przyszłej pozycji ekonomicznej regionu. Bez jego podniesienia, przedsiębiorstwa nie będą w stanie w przyszłości uczestniczyć w gospodarce opartej na wiedzy.

Szansą na rozwój sektora firm innowacyjnych w regionie są plany inwestycyjne parków naukowo-technologicznych w Szczecinie i Koszalinie. Realizacja tych przedsięwzięć powinna zapewnić firmom niezbędne tereny, pomieszczenia i usługi specjalistyczne. W ramach wdrażania „Regionalnej Strategii Innowacyjności Województwa Zachodniopomorskiego” konieczne jest wzmocnienie obszarów badawczych, strategicznych dla regionu. Należy stworzyć system identyfikacji potrzeb technologicznych i innowacyjnych MSP, a także regionalny system wielokierunkowego transferu i komercjalizacji technologii oraz rozwiązań innowacyjnych.

- należy przeprowadzić foresight regionalny pozwalający na zidentyfikowanie strategicznych kierunków rozwoju regionu w oparciu o współpracę ze światem nauki, stworzyć struktury sieciowe (w tym klastry)

przyspieszające transfer technologii, zbudować infrastrukturę wsparcia innowacyjności oraz narzędzia finansowania procesów innowacyjnych (fundusze seed capital, venture capital).

Czynnikiem ryzyka może być uzależnienie przedsięwzięć innowacyjnych od programów pomocowych UE, którym często towarzyszą rozbudowane procedury oraz grozi brak trwałości.

5.1 Priorytetowe Kierunki Interwencji dla Województwa Zachodniopomorskiego

I SEKTOR: ROLNICTWO

IV.2. Nowoczesne doradztwo;

Dla rozwoju gospodarstw rolnych bardzo istotna jest możliwość korzystania z nowoczesnego doradztwa. Niezbędne jest podnoszenie jakości usług świadczonych przez jednostki doradztwa oraz podnoszenia jakości kapitału ludzkiego w tych jednostkach. Nowoczesne doradztwo powinno ściśle współpracować z nauką. Podejmowanie strategicznych decyzji powinno być oparte na merytorycznym doradztwie, które zapewni również doradztwo prawne.

I.7. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu;

W naszym województwie część gospodarstw stanowią gospodarstwa niskotowarowe, którym powinno się wskazywać nowe możliwości rozwoju. Najważniejszą sprawą w tym działaniu jest opłacalność produkcji oraz pomoc w organizacji zbytu produktów.

I.2. Zagwarantowanie jakości i bezpieczeństwa żywności;

Współpraca służb z gospodarstwami, zapewnienie właściwych relacji i jasnych procedur.

I.4. Uczciwa konkurencja i skrócenie łańcucha dostaw;

Jednym z elementów ekonomicznego rozwoju gospodarstw jest szukanie i rozwój rynków zbytu. Chodzi o przewidywalność cenową gwarantującą opłacalność produkcji oraz zmniejszenie liczby pośredników.

IV.3. System oświaty rolniczej odpowiadający na wyzwania rozwojowe;

Stworzenie możliwości wyrównywania szans edukacyjnych na wsi i w małych miasteczkach oraz uruchamianie kierunków kształcenia zgodnych z potrzebami. Wyrównywanie szans w dostępie do zajęć pozalekcyjnych, szeroko rozumianych usług edukacyjnych. Podnoszenie kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich, które pozwolą im pozyskać atrakcyjne oferty pracy.

IV.5. Stabilne finansowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich;

Zespół podkreśla jak ważnym elementem jest zagwarantowanie przez państwo stabilnego finansowania rozwoju rolnictwa, szczególnie w przypadku wystąpienie sytuacji nadzwyczajnych (klęski żywiołowe, choroby zakaźne zwierząt, upraw...)

II SEKTOR: OBSZARY WIEJSKIE

II.7. Adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatycznych oraz udział w przeciwdziałaniu tym zmianom;

W tym zakresie ważnym jest stworzenie instrumentów zachęcających rolników do właściwej konserwacji urządzeń melioracyjnych i stworzenia systemu retencjonowania wody. Tworzenie melioracji odwadniająco-nawadniającej, zbiorników retencyjnych, systemów nawadniania upraw, oczyszczalni ścieków. Dostosowanie upraw do zmian klimatycznych, pojawiających się nowych chorób, szkodników, itp.

II.2. Dostępność cyfrowa obszarów wiejskich;

Stanowi element polityki wyrównywania szans rozwojowych terenów położonych poza większymi ośrodkami miejskimi. Stworzy warunki dla wzrostu konkurencyjności, wesprze rozwój przedsiębiorczości. W konsekwencji da podstawy do tworzenia warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców wsi, poprawy jakości życia i pracy na obszarach wiejskich, w konsekwencji wzrostu konkurencyjności i atrakcyjności tych obszarów.

Da również możliwość efektywnej komunikacji mieszkańców z różnymi instytucjami; prowadzi do usprawnienia kontaktów z administracją, w tym również administracja rolną.

II.1. Rozwój infrastruktury technicznej obszarów wiejskich;

Priorytetem uznano rozwój dróg gminnych, sieci gazowej, wodociągowej i kanalizacyjnej. Są to działania, które oddziałują bezpośrednio na jakość zarówno życia mieszkańców, jak i stan środowiska, w którym przebywają.

II.4. Rewitalizacja wsi i małych miast;

Jest ważnym elementem rozwoju regionalnego i złożonym procesem zmian przestrzennych, społecznych, ekonomicznych. Następuje poprawa poziomu życia mieszkańców oraz estetyki i walorów miejscowości, rozwoju usług. Następuje także zmiana świadomości mieszkańców.

II.6. Gospodarowanie zasobami środowiska i przestrzenią dla przyszłych pokoleń i wzrostu gospodarczego;

Zachowanie dbałości o środowisko naturalne. Stworzenie programu wapnowania gruntów. Wymagania w zakresie prowadzenia wydajnej, ale bezpiecznej produkcji rolnej powodują, że produkcja ta powinna być prowadzona na glebach o uregulowanym odczynie i odpowiedniej zawartości makro- i mikroelementów. Zakwaszenie gleb stanowi dzisiaj jeden z najważniejszych elementów chemicznej degradacji gleb w Polsce. Szacuje się, że ok. 50% użytków rolnych wymaga uregulowania odczynu. Wapnowanie jest szczególnie istotne w kontekście wymogów środowiskowych i obowiązującej dyrektywy azotanowej obligującej

do podejmowania działań na rzecz ograniczania odpływu biogenów do wód. Jednocześnie, wapnowanie korzystnie wpływa na wysokość i jakość płodów rolnych.

Spis rysunków, wykresów i tabel

I. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych

1.1 Ogólne informacje na temat województwa

Wykres 1. Struktura terytorialna województwa zachodniopomorskiego (stan w dniu 1.01.2017).....	4
Wykres 2. Podział administracyjny województwa zachodniopomorskiego (stan w dniu 1.01.2017).....	5
Wykres 3. Powierzchnia geodezyjna województwa zachodniopomorskiego (stan w dniu 1.01.2017) oraz Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych (stan w dniu 31.12.2015).....	6
Wykres 4. Ludność województwa zachodniopomorskiego (lata 2014, 2015, 2016).....	7
Wykres 5. Ludność według płci i wieku (stan w dniu 31.12.2016).....	8
Wykres 6. Ludność województwa zachodniopomorskiego – przyrost naturalny, przeciętne trwanie życia, saldo migracji zagranicznej, wskaźnik obciążenia demograficznego(lata 2014,2015, 2016).....	9
Wykres 7. Ruch naturalny ludności.....	10
Wykres 8. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej (lata 2014,2015, 2016).....	11
Wykres 9. Zatrudnienie (lata 2014,2015, 2016).....	12
Wykres 10. Wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia (lata 2005 - 2016).....	13
Wykres 11. Gospodarstwa domowe (lata 2014,2015, 2016).....	14
Tabela 1. Ważniejsze dane o województwie zachodniopomorskim na tle kraju w 2015 r.	15
Rysunek 1. Strefy klimatyczne w Polsce.....	17
Rysunek 2. Okres wegetacyjny w Polsce w latach 1951 – 2000.....	18
Rysunek 3. Struktura sezonowa klimatu okolic Szczecina.....	19
Rysunek 4. Przykład głębokości zmian klimatycznych – zmiana długości okresu wegetacyjnego w Polsce.....	20
Rysunek 5. Procentowe zmiany PKB na świecie w wyniku ocieplenia klimatu wg scenariusza „Biznes jak zwykle”.....	21
Rysunek 6. Ranking województw pod względem zagrożenia ze strony klimatu: 1 – województwo małopolskie z obszarami najbardziej narażonymi na klęski pogodowe, 2-16 – to uszeregowanie pozostałych województw wg malejącego zagrożenia (16 – zachodniopomorskie najmniej dotychczas dotknięte ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi)/.....	24

1.2 Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa

1.2.1 Informacje ogólne dotyczące OW w województwie

Tabela 2. Powierzchnia użytków rolnych według województw w 2015 r.	26
Tabela 3. Struktura odczynu gleb według województw w latach 2012—2015.....	28
Tabela 4. Potrzeby wapnowania gleb według województw w latach 2012—2015.....	29
Tabela 5. Zasobność gleb w przyswajalne makroelementy według województw w latach 2012—2015.....	30

Tabela 6. Melioracje podstawowe według województw (stan w dniu 31.12. 2010, 2013, 2014, 2015).....	32
Tabela 7. Gospodarstwa rolne według grup obszarowych i województw w 2013 r.	33
Tabela 8. Ekologiczne gospodarstwa rolne według województw.....	35
Tabela 9. Powierzchnia, ludność i gęstość zaludnienia na terenach wiejskich według województw (stan w dniu 31.12.2005, 2010, 2013).....	35
Tabela 10. Pracujący w rolnictwie według województw ^a (stan w dniu 31.....	36

1.2.2 Kapitał ludzki i społeczny na OW w województwie

Tabela 11. Ludność według płci i wieku 2015 r.	38
Tabela 12. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi.....	41
Tabela 13. Gospodarstwa domowe według liczby osób, występowania niepełnosprawności z podziałem na mieszkańców wsi i miast w 2011 roku.....	42
Tabela 14. Podmioty społeczne zarejestrowane w 2014 r.	43
Wykres 12. Poziom wykształcenia mieszkańców wsi (Narodowy Spis powszechny 2011 r.).....	39
Wykres 13. Struktura ludności według biologicznych grup wieku.....	40
Wykres 14. Prognoza liczby ludności, przyrostu naturalnego oraz przeciętnego trwania życia.....	41

1.2.3 Rynek pracy i przedsiębiorczość na OW

Tabela 15. Bezrobotni będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy według miejsca pracy w województwie zachodniopomorskim na koniec 2016 roku.....	45
Tabela 16. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej według wieku w IV kwartale 2015 r.	45
Tabela 17. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej.....	46
Tabela 18. Pracujący ^a . Stan w dniu 31 XII 2015.....	46
Tabela 19. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności na wsi (polska wieś = 100).....	47
Tabela 20. Liczba bezrobotnych ogółem według województw i powiatów (w podziale na miasto, wieś). Stan w końcu grudnia 2016 r.	50
Tabela 21. Liczba bezrobotnych zamieszkujących tereny wiejskie województwa zachodniopomorskiego według powiatów na koniec 2015 i 2016	51

1.2.4 Dochody i ubóstwo mieszkańców OW (dane w odniesieniu do średniej wojewódzkiej)

Tabela 22. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych.....	54
Tabela 23. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w gospodarstwach domowych.....	54

1.2.5 Infrastruktura na OW

Rys.7. Stan infrastruktury szerokopasmowej w województwie zachodniopomorskim w roku 2010.....	59
Rys.8. Stan infrastruktury elektrowni wiatrowych w województwie zachodniopomorskim.....	62

1.2.6 Zasoby środowiskowe na OW i zagospodarowanie przestrzenne

Rys.9. Szczeciński obszar funkcjonalny.....	68
Rys.10. Struktura sieci osadniczej i kierunki jej powiązań- szczeciński obszar funkcjonalny.....	70
Rys. 11. Urbanizacja wsi Przecław.....	72
Rys. 12. Urbanizacja wsi Mierzyn.....	73
Rys. 13. Dezintegracja przestrzenna wsi Mierzyn.....	73

1.3 Diagnoza sytuacji w rolnictwie w danym województwie

1.3.1 Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Tabela 24. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania w latach 2014-2017.....	77
---	----

1.3.2 Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

1.3.3 Struktura gospodarstw

Wykres 15. Struktura rolnictwa w województwie zachodniopomorskim.....	82
Wykres 16. Plony głównych ziemiopłodów w dt/ha.....	83
Wykres 17. Produkcja roślinna oraz zwierzęca w latach 2014- 2016.....	84
Wykres 18. Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2015 r.	85
Wykres.19. Rachunki regionalne w latach 2012-2014	86
Wykres 20. Wartość dodana brutto według rodzajów działalności w 2014 r	87

1.3.4 Wartość produkcji rolniczej

Tabela 25. Plony zbóż według województw.....	89
Tabela 26. Powierzchnia zasiewów rzepaku i rzepiku według województw. Stan w czerwcu 2015.....	89
Tabela 27. Plony rzepaku i rzepiku według województw.....	90
Tabela 28. Powierzchnia uprawy warzyw gruntowych ^a według województw. Stan na VI 2010, 2014, 2015.....	91
Tabela 29. Plony warzyw gruntowych według województw w 2015 r.	91
Tabela 30. Zbiory warzyw z upraw pod osłonami według województw.....	92
Tabela 31. Powierzchnia uprawy drzew owocowych.....	93
Tabela 31. Powierzchnia uprawy krzewów owocowych i plantacji jagodowych według województw w 2015 r.	93

Tabela 32. Bydło według województw. Stan 2010, 2014, 2015.....	95
Tabela 33. Trzoda chlewna według województw. Stan 2010, 2014, 2015.....	96
Tabela 34. Produkcja żywca rzeźnego według województw.....	97
Tabela 35. Produkcja żywca rzeźnego według gatunków i województw w 2015 r.	98
Tabela 36. Produkcja mleka krowiego według województw.....	98
Tabela 37. Drób kurzy według województw.....	99
Tabela 38. Produkcja jaj kurzych według województw.....	99
Tabela 39. Produkcja wełny niepranej owczej według województw.....	100
Tabela 40. Odstrzał niektórych zwierząt łownych według województw w 2015/16 r.	100
Rysunek 14. Plony zbóż podstawowych z mieszankami zbożowymi.....	102
Rysunek 15. Plony kukurydzy na ziarno.....	103
Rysunek 16. Struktura zbioru zbóż.....	104
Rysunek 17. Plony ziemniaków.....	105
Rysunek 18. Plony ziemniaków cukrowych.....	106
Rysunek 19. Plony roślin oleistych.....	107
Rysunek 20. Struktura zbioru roślin oleistych.....	108
Rysunek 21. Plony rzepaku i rzepiku.....	109
Rysunek 22. struktura zbiorów roślin strączkowych jadalnych.....	110
Rysunek 23. Plony strączkowych jadalnych.....	111
Rysunek 24. Struktura zbiorów polowych upraw pastewnych na zielonkę.....	112
Rysunek 25. Plony warzyw gruntowych.....	113
Rysunek 26. Struktura zbiorów owoców z drzew.....	114
Rysunek 27. Struktura zbiorów owoców z krzewów owocowych i plantacji jagodowych.....	115
Rysunek 28. Zbiory warzyw gruntowych.....	116
Rysunek 29. Zróżnicowanie gospodarstw indywidualnych o pow. powyżej 1 ha użytków rolnych wg grup obszarowych i województw w 2013 r.	117
Rysunek 30. Użytkowanie gruntów w 2015 r.	118
Rysunek 31. Ciągniki rolnicze wg województw w 2013 r.	119
Rysunek 32. Zużycie nawozów mineralnych lub chemicznych wg województw w roku 2014/2015.....	120
Rysunek 33. Zróżnicowanie plonów oraz udział województw w zbiorach głównych ziemniaków w 2015 r.	121
Rysunek 34. Obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych oraz udział zbóż podstawowych i ziemniaków w ogólnej powierzchni zasiewów w 2015 r.....	122

1.3.5 Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

Tabela 41. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego, lata 2014-2017	122
---	-----

1.3.6 Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Tabela 42. Podstawowe dane o podmiotach gospodarczych produkujących artykuły żywnościowe i wyroby tytoniowe	124
Tabela 43. Wartość produkcji sprzedanej wyrobów przemysłu spożywczego ^a i tytoniowego (ceny bieżące).....	125
Tabela 44. Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłu spożywczego i tytoniowego.....	126
Tabela 45. Produkcja ważniejszych wyrobów przemysłu spożywczego i tytoniowego	127
Tabela 46. Nakłady inwestycyjne w przemyśle spożywczym i tytoniowym.....	127
Tabela 47. Podstawowe dane o badanych uprawnionych do rybactwa i użytkowanych przez nich obwodach.....	129
Tabela 48. Połowy gospodarcze, wartość zarybień oraz zatrudnienie w sektorze rybactwa śródlądowego w gminach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013	129
Tabela 49. Podstawowe dane o produkcji, liczbie podmiotów oraz zatrudnieniu w sektorze akwakultury w 2013	130
Tabela 50. Produkcja, liczba podmiotów oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.....	130
Tabela 51. Produkcja oraz zatrudnienie w sektorze akwakultury w gminach według danych zawartych w kwestionariuszach statystycznych RRW-22 za rok 2013.	131

II. Analizy SWOT

2.1 Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Tabela 52. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego (opracowanie własne).....	135
---	-----

2.2 Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa i rybactwa

Tabela 53. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa.....	136
--	-----

III. Rozwój funkcjonalny i przestrzenny obszarów wiejskich

3.1 Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

Rysunek. 35. Typologia funkcjonalna obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego.....	144
Tabela 54. Wskaźniki cząstkowe poziomu czynników demograficznych, infrastruktury technicznej oraz przedsiębiorczości i rynku pracy według typów funkcjonalnych obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego.....	145
Tabela 55. Wskaźniki cząstkowe funkcji podstawowych według typów funkcjonalnych obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego.....	146

3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

Rysunek 36. Struktura funkcjonalno-przestrzenna.....	149
Tabela 56. Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym.....	154
Rysunek 37. Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym.....	155
Rysunek 38. Obszary o znaczeniu ponadregionalnym.....	156
Rysunek 39. Obszary o znaczeniu regionalnym.....	157
Rysunek 40. Wskaźnik dostępności do Szczecina i Koszalina.....	158
Rysunek 41. Specjalna Strefa Włączenia – SSW.....	160
Rysunek 42. Sumaryczny wskaźnik	161
Rysunek 43. Saldo migracji.....	162
Rysunek 44. Dostępność czasowa do miast.....	163
Rysunek 45. Obszary o najgorszej dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich.....	165

IV. Prognoza trendów rozwojowych województwa zachodniopomorskiego do 2030 r.

Rysunek 46. Stopień dezagrarnizacji gospodarki lokalnej. (źródło: MROW 2016).....	167
Wykres 21. Rynek cukru w Polsce w 2015 roku. Źródło: dane własne OZPBC w Szczecinie.....	169
Wykres 22. Procentowy udział w rynku cukru producentów w Polsce.....	169
Wykres 23. Liczba plantatorów w Polsce	170
Wykres 24. Areał uprawowy w Polsce (ha)	170
Wykres 25. Produkcja cukru w Polsce (tys. ton)	171
Wykres 26. Najwięksi producenci buraków cukrowych na świecie	171
Wykres 27. Produkcja cukru w UE.....	172
Wykres 28. Udział producentów cukru produkcji światowej	173
Wykres 29. Produkcja i konsumpcja cukru.....	174
Tabela 57. Ceny zbóż w województwie zachodniopomorskim w okresie żniw w latach 2013-2017.....	179

V. Podsumowanie – synteza

Rysunek 47. Klimatyczny bilans wodny (w okresie od kwietnia do września) woj. zachodniopomorskiego na tle kraju.....	201
Tabela. 58. Struktura demograficzna.....	204
Tabela.59. Ludność aktywna zawodowo w rolnictwie w woj. zachodniopomorskim w porównaniu z Holandią.....	205

Tabela 60. Liczba (ostateczna) wniosków w zakresie modernizacja gospodarstw wg województw	209
Rysunek 48. Typy obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją na których występuje kumulacja problemów....	206
Rysunek 49. Dynamika rozwoju OW	207
Rysunek 50. Towarowa produkcja rolnicza	208
Rysunek 51. Dezintegracja wsi Mierzyn.....	214
Wykres 30. Struktura rolnictwa w województwie zachodniopomorskim.....	215
Wykres 31. Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2015 r.	219

Wykaz źródeł

- Baza Danych Lokalnych GUS
- Dane Generalnej Dyrekcji Lasów Państwowych i Polskiego Związku Łowieckiego
- Dane Inspektoratu Jakości Artykułów Rolno-Spożywczych
- Dane Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej
- Dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi
- Dane Okręgowego Zakładu Przemysłu Buraka Cukrowego w Szczecinie
- Dane Powszechnego Spisu Rolnego
- Dane Regionalnego Biura Gospodarki Przestrzennej Województwa Zachodniopomorskiego
- Dane ZODR w Barzkowicach
- Górski T., Zaliwski A., Model Agroklimatu Polski, Wrocław 2002
- Infrastruktura komunalna w 2016 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190).
- Kozyra J., Nieróbca A., Miza K. Zmiany klimatyczne a rolnictwo w Polsce,
Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach, 2010
- Kwestionariusze statystyczne RRW-22 za rok 2013
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie,
Warszawa 2010
- Model przywództwa. Pr. zbiorowa pod red. A. Piaseckiego, Kraków 2006
- Obszary wiejskie w Polsce w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny
Olsztyn 2016
- Ossowska L., Janiszewska D., Politechnika Koszalińska. „Typologia funkcjonalna obszarów
wiejskich w województwie zachodniopomorskim”
- Polska 2030 – wyzwania rozwojowe. Raport Zespołu Doradców Strategicznych Premiera RP,
Warszawa 2009
- Program rozwoju sektora energetycznego w województwie zachodniopomorskim do 2015 r.
z częścią prognostyczną do 2030r., Case Doradcy Sp. z o.o., 2010
- Projekt aktualizacji programu pn. „Strategia Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich
Województwa Zachodniopomorskiego w latach 2002-2015” został opracowany
przez zespół ekspertów powołanych przez Zachodniopomorską Grupę Doradczą
Sp. z o. o., Szczecin 2010
- Pruszyński J. Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna. T. 1. Kraków, Kantor
Wydawniczy „Zakamycze”, 2001,
- Raport końcowy: Kultura a kapitał społeczny na wsi. Ewaluacja wsparcia kultury na obszarach
wiejskich poprzez Programy Ministra Kultury. MKiDN 2014

Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa zachodniopomorskiego w 2016 r.,
Urząd Statystyczny w Szczecinie, 2017, ISSN 2084-705X

Rocznik Statystyczny Rolnictwa, GUS Warszawa, 2015, 2016

Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS Warszawa 2013

Rocznik Statystyczny Województw GUS Warszawa 2015, 2016

Ruszała J. Problem obszarów wiejskich w: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju,
2017

Skubiak B. Czynniki i bariery rozwoju przedsiębiorczości na Obszarach Wiejskich, Uniwersytet
Szczeciński Studia I Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych I Zarządzania nr 42, T. 2

Sprawozdania MPiPS-01 Wojewódzki Urząd Pracy, Szczecin 2016

Stan środowiska w województwie zachodniopomorskim w 2008 r. WIOŚ, Szczecin 2009

Strategia rolnictwa i obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego latach 2002 -2015.
Bilans otwarcia”, z sierpnia 2009 r., zespół autorski (prof. dr hab. Marian Malicki,
mgr inż. Tadeusz Szczygiel, opracowanie redakcyjne dr Dariusz Dziechciarz

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, Szczecin 2005.

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Sejmik Województwa
Zachodniopomorskiego, Szczecin 2010

Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2030. Wydział Zarządzania
Strategicznego Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego,
Szczecin 2017

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020 – dokument
przyjęty przez rząd 25 kwietnia 2012 roku, s. 17.

Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2015 r., Główny Urząd Statystyczny,
Warszawa 2016,

Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego

Województwo Zachodniopomorskie 2016 – Urząd Statystyczny w Szczecinie

Województwo Zachodniopomorskie 2015 – Urząd Statystyczny w Szczecinie

Województwo Zachodniopomorskie 2014 – Urząd Statystyczny w Szczecinie

Woś A. Klimat Polski, 1999

Zróżnicowanie przestrzenne rolnictwa, GUS, praca zbiorowa pod kierunkiem
prof. dr hab. Benicjusza Głębockiego, Powszechny Spis Rolny 2010

Leśnictwo Forestry 2016, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016

Żmudzka, 2004, za K. Kożuchowski, Klimat Polski. Nowe spojrzenie, 2011.

Strony internetowe:

www.agronews.com.pl
www.bdl.stat.gov.pl
www.florlang.pl
www.igipz.pan.pl
www.minrol.pl
www.naukaoklimacie.pl
niematerialne.nid.pl
www.polskawliczbach.pl
www.stat.gov.pl
www.static.twojapogoda.pl
www.szczecin.stat.gov.pl
www.szczecin.uw.gov.pl
www.wzp.pl
www.zodr.pl